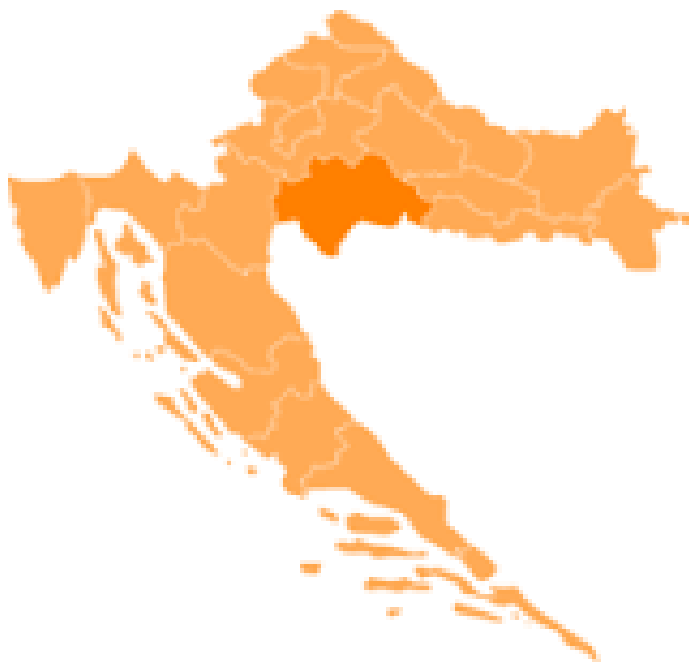

**RAZVOJNA STRATEGIJA
SISAČKO-MOSLAVAČKE ŽUPANIJE
2017. – 2020.**

Dodatak 2: ANALIZA STANJA

Sadržaj

1. POLOŽAJ I OSNOVNE PROSTORNE KARAKTERISTIKE SISAČKO-MOSLAVAČKE ŽUPANIJE	1
1.1. Površina	1
1.2. Geografske i geološke karakteristike i tlo	2
1.3. Minski sumnjive površine	3
1.4. Vegetacija	4
1.5. Fauna	5
1.6. Klimatska obilježja	6
2. STANOVNIŠTVO	7
2.1. Dobna i spolna struktura	8
2.2. Obrazovna struktura stanovništva	8
3. TRŽIŠTE RADA	11
3.1. Zaposlenost	11
3.2. Nezaposlenost	13
4. KOMUNALNA INFRASTRUKTURA	24
4.1. Vodnogospodarski sustav	24
4.1.1. Vodoopskrba	25
4.2. Odvodnja	28
5. PROMETNA INFRASTRUKTURA I ENERGETIKA	31
5.1. Cestovni promet	31
5.2. Željeznički promet	35
5.3. Riječni promet	38
5.3.1. Projekti važni za razvoj riječnog prometa	42
5.4. Zračni promet	44
5.5. Telekomunikacije	44
5.6. Granični prijelazi	47
5.7. Energetika	48
6. ZAŠTITA OKOLIŠA U SISAČKO-MOSLAVAČKOJ ŽUPANIJI	56
6.1. Vode	57

6.2.	Zrak	60
6.3.	Tlo	62
6.4.	Otpad	64
6.5.	Buka	66
6.6.	Biološka raznolikost	66
6.7.	Ekološka mreža i Natura 2000 u Sisačko-moslavačkoj županiji	67
6.7.1.	Održivo korištenje zaštićenih prirodnih vrijednosti	69
6.8.	Klimatske promjene	70
7.	KULTURNO-POVIJESNA BAŠTINA	73
8.	GOSPODARSTVO	76
8.1.	Bruto domaći proizvod	79
8.2.	Broj i struktura poslovnih subjekata	82
8.3.	Investicije u Sisačko-moslavačkoj županiji	87
8.4.	Vanjsko trgovinska razmjena	87
8.5.	Likvidnost	89
8.6.	Financijsko poslovanje poduzetnika	90
8.7.	Pokazatelji uspješnosti poslovanja poduzetnika	91
8.8.	Obrtništvo	93
8.9.	Poduzetnička infrastruktura	96
8.9.1.	Poduzetničke zone	96
8.9.2.	Poduzetničke potporne institucije	100
9.	TURIZAM	102
9.1.	Smještajni kapaciteti	103
9.2.	Broj noćenja i dolazak turista	105
9.3.	Proizvodi	107
9.4.	Razvoj turizma u Sisačko-moslavačkoj županiji	110
9.5.	Razvoj ljudskih potencijala u sektoru turizma	110
10.	POLJOPRIVREDA	112
10.1.	Uvod	112
10.1.1.	Veličina poljoprivrednog posjeda	112

10.1.2.	Minski onečišćena poljoprivredna površina	112
10.1.3.	Broj i struktura obiteljskih poljoprivrednih gospodarstva na području Sisačko-moslavačke županije	112
10.1.4.	Udruživanje poljoprivrednih proizvođača u udruge	113
10.1.5.	Navodnjavanje – strateški projekt Sisačko-moslavačke županije	114
10.2.	Pokazatelji učinka proračunskih sredstava županije na razvoj poljoprivrede Sisačko-moslavačke županije u razdoblju 2005. - 2015. godine	114
10.3.	Biljna proizvodnja	115
10.3.1.	Ratarska proizvodnja	117
10.3.2.	Dugogodišnji nasadi.....	117
10.3.3.	Povrćarstvo	119
10.4.	Ekološka poljoprivredna proizvodnja	119
10.5.	Stočarstvo	120
10.5.1.	Govedarstvo	120
10.5.2.	Konjogojstvo.....	122
10.5.3.	Ovčarstvo	124
10.5.4.	Kozarstvo	124
10.5.5.	Peradarstvo.....	124
10.5.6.	Svinjogojstvo	125
10.5.7.	Pčelarstvo	125
10.6.	Šumarstvo.....	126
10.7.	Lovstvo.....	126
10.8.	Struktura nositelja poljoprivrednih gospodarstava prema dobi i spolu.....	127
11.	OBRAZOVANJE.....	130
11.1.	Predškolski odgoj	130
11.2.	Osnovnoškolsko obrazovanje.....	131
11.3.	Srednjoškolsko obrazovanje.....	134
11.4.	Visokoškolsko obrazovanje.....	138
12.	KULTURA.....	140
13.	TEHNIČKA KULTURA	145

14.	SPORT	147
15.	ZDRAVSTVENO STANJE STANOVNIŠTVA	148
16.	ZDRAVSTVO.....	152
16.1.	Primarna zdravstvena zaštita	153
16.1.1.	Domovi zdravlja.....	153
16.1.2.	Privatna praksa temeljem koncesija	153
16.1.3.	Zavod za hitnu medicinsku pomoć Sisačko-moslavačke županije	154
16.1.4.	Zavod za javno zdravstvo Sisačko-moslavačke županije	154
16.1.5.	Ljekarnička djelatnost	155
16.2.	Sekundarna zdravstvena zaštita.....	155
17.	SOCIJALNA SKRB.....	158
17.1.	Strateško planiranje razvoja socijalnih usluga	158
17.2.	Djelatnost socijalne skrbi na području Sisačko-moslavačke županije	160
17.3.	Socijalna politika na području Sisačko-moslavačke županije.....	162
18.	CIVILNO DRUŠTVO.....	169
19.	MEĐUŽUPANIJSKA, MEĐUREGIONALNA I PREKOGRANIČNA SURADNJA	173
19.1.	Međužupanijska suradnja	173
19.2.	Međuregionalna i prekogranična suradnja Sisačko-moslavačke županije	173
20.	INSTITUCIONALNI KONTEKST – UPRAVLJANJE RAZVOJEM.....	176
20.1.	Upravna tijela Županije, Gradova i Općina	176
20.2.	Razvojna agencija Sisačko-moslavačke županije SI-MO-RA d.o.o.	179
20.3.	Privatni sektor	181
20.4.	Civilni sektor	181
20.5.	Ostali subjekti.....	181
21.	<i>Izvori podataka</i>	183

Popis slika i grafikona

Slika 1: Cestovna mreža na području Sisačko-moslavačke županije.....	32
Slika 2: Željeznička mreža koja prolazi kroz Sisačko-moslavačku županiju	36
Slika 3: Sustav konstrukcija za privezivanje plovila.....	43
Slika 4: Komunalno pristanište na rijeci Kupi u Sisku	44
Slika 5: Prikaz područja korištenja brzina širokopojasnog pristupa 2 - 100 Mbit/s operatera u SMŽ	45
Grafikon 1: Dobna struktura stanovništva u SMŽ	8
Grafikon 2: Stanovništvo staro 15 i više godina prema najvišoj završenoj školi	9
Grafikon 3: Zaposlenost i nezaposlenost u SMŽ od 2006. do 2015. godine	15
Grafikon 4: Stopa registrirane nezaposlenosti u SMŽ i RH od 2011. do 2015. godine.....	16
Grafikon 5: Prosječan broj nezaposlenih osoba u SMŽ od 2006. do 2015. godine	17
Grafikon 6: Udio javnih cesta u ukupnoj cestovnoj mreži SMŽ.....	33
Grafikon 7: Promet robe na unutarnjim plovnim putevima rijeke Save od 2001. do 2015. godine	40
Grafikon 8: Broj putnika u putničkom prometu u luci Sisak od 2010. do 2015. godine	40
Grafikon 9: Prikaz korištenja brzina širokopojasnog pristupa 2 - 100 Mbit/s u SMŽ	46
Grafikon 10: Prikaz ukupno instalirane snage obnovljivih izvora energije po županijama za 2015. godinu	48
Grafikon 11: Prikaz broja povlaštenih proizvođača po županijama u 2015. godini	49
Grafikon 12: Udio potrošnje energije u pojedinim sektorima u odnosu na ukupnu potrošnju energije u SMŽ 2014. godine.....	51
Grafikon 13: Investicije u zaštitu okoliša prema području zaštite u 2014. godini u SMŽ (kn) ...	56
Grafikon 14: Investicije u zaštitu okoliša prema području zaštite u 2014. godini u SMŽ (%)....	57

Grafikon 15: Očekivani trend emisije CO ₂ u Hrvatskoj i preuzete obaveze po Kyoto protokolu ...	71
Grafikon 16: Kretanje BDP-a u SMŽ i RH od 2003. do 2014. godine	79
Grafikon 17: Broj malih i srednjih trgovačkih društava u SMŽ od 2000. do 2015. godine	84
Grafikon 18: Broj zaposlenih u malim, srednjim i velikim trgovačkim društvima u SMŽ od 2010. do 2015. godine.....	85
Grafikon 19: Robna razmjena SMŽ od 2012. do 2016. godine	88
Grafikon 20: Ukupno nepodmirene obveze pravnih osoba u SMŽ od 2006. do 2016. godine....	89
Grafikon 21: Struktura obrtničkih djelatnosti u SMŽ u 2016. godini	93
Grafikon 22: Udio obrta u gradovima i općinama Sisačko-moslavačke županije u 2016. godini	95
Grafikon 23: Statistički pokazatelji sustava eVisitor turističkog prometa u razdoblju od siječnja do svibnja 2017. godine	107
Grafikon 24: Broj udruga građana iz podgrupe djelatnosti «poljoprivreda» po jedinicama lokalne samouprave u Sisačko-moslavačkoj županiji	113
Grafikon 25: Ukupna površina zemljišta OPG-a prema vrsti korištenja zemljišta u ARKOD sustavu na području Sisačko-moslavačke županije (korisnici poticajnih mjera).116	
Grafikon 26: Površine novopodignutih trajnih nasada – vinove loze subvencionirane iz proračuna Sisačko-moslavačke županije u razdoblju 2005. - 2016. godine u ha	118
Grafikon 27: Površine novopodignutih trajnih nasada – voćnjaka subvencioniranih iz proračuna Sisačko-moslavačke županije u razdoblju 2005. - 2016. godine u ha	118
Grafikon 28: Broj ekoloških proizvođača u Sisačko-moslavačkoj županiji	119
Grafikon 29: Ekološka biljna proizvodnja prema vrsti proizvodnje u 2015. godini u ha	120
Grafikon 30: Prikaz kretanja broja konja i korisnika poticaja u SMŽ od 2006. do 2016.	123
Grafikon 31: Pregled broja purana i kokoši hrvatica na području SMŽ	124
Grafikon 32: Dob nositelja poljoprivrednih gospodarstava	128
Grafikon 33: Udio korisnika pomoći za uzdržavanje po županijama RH.....	165

Grafikon 34: Broj udruga u SMŽ po djelatnostima	169
---	-----

Popis tablica

Tablica 1: Pregled minski sumnjivog prostora po JLS u Sisačko-moslavačkoj županiji.....	3
Tablica 2: Osnovni razvojni problemi i potrebe u vezi tla, vegetacije i faune.....	6
Tablica 3: Broj i gustoća stanovnika po jedinicama lokalne samouprave Sisačko-moslavačke županije.....	7
Tablica 4: Stanovništvo staro 15 i više godina prema najvišoj završenoj školi i spolu	9
Tablica 5: Osnovni razvojni problemi i potrebe u vezi sa stanovništvom	10
Tablica 6: Zaposleni na području SMŽ, stanje 31.12.2015. u pravnim i fizičkim osobama.....	11
Tablica 7: Zaposleni na području SMŽ prema NKD-u.....	13
Tablica 8: Broj zaposlenih i nezaposlenih osoba u SMŽ u razdoblju od 2006. do 2015. godine i stopa nezaposlenosti	14
Tablica 9: Struktura nezaposlenih osoba u SMŽ u razdoblju od 2006. do 2015. godine	16
Tablica 10: Nezaposlenost i zapošljavanje prema razini obrazovanja u razdoblju siječanj – prosinac 2014. i 2015. godine	18
Tablica 11: Prosječna nezaposlenost žena i muškaraca prema razini obrazovanja u razdoblju siječanj – prosinac 2013., 2014. i 2015. godine	19
Tablica 12: Prosječan broj nezaposlenih osoba po gradovima/općinama SMŽ.....	20
Tablica 13: Prosječan broj nezaposlenih osoba u SMŽ prema dobi	21
Tablica 14: Trajanje nezaposlenosti u SMŽ.....	21
Tablica 15: Broj osoba koje ulaze u evidenciju HZZ-a na području SMŽ prema razlogu ulaska	22
Tablica 16: Osnovni razvojni problemi i potrebe u vezi sa zapošljavanjem.....	23
Tablica 17: Sustavi vodoopskrbe u gradovima i općinama SMŽ	25
Tablica 18: Podaci o vodoopskrbi u SMŽ za razdoblje 2011. - 2014. godine	26
Tablica 19: Sustavi odvodnje u gradovima i općinama SMŽ	29

Tablica 20: Osnovni razvojni problemi i potrebe razvoja komunalne infrastrukture	30
Tablica 21: Cestovna mreža u SMŽ u 2015. godini.....	32
Tablica 22: Registrirana cestovna motorna vozila u SMŽ u 2013., 2014. i 2015. godini.....	35
Tablica 23: Raspodjela pruga i duljina željezničke mreže u SMŽ u 2014. godini	37
Tablica 24: Željeznički promet u SMŽ u razdoblju od 2010. do 2014. godine	38
Tablica 25: Gustoća i broj širokopojasnih priključaka (nepokretna komunikacijska mreža) u 2014. i 2015. godini u SMŽ	46
Tablica 26: Cestovni granični promet putničkih vozila i putnika prema smjerovima kretanja i graničnim prijelazima.....	47
Tablica 27: Ukupna potrošnja energije u poduzetništvu u razdoblju 2012. - 2014. godine.....	51
Tablica 28: Ukupna potrošnja svih oblika toplinske energije te potrošnja električne energije u sektoru kućanstva za razdoblje 2012. - 2014. godine	52
Tablica 29: Ukupna potrošnju svih oblika toplinske energije te potrošnja električne energije u javnim zgradama za razdoblje 2012. - 2014. godine.....	53
Tablica 30: Ukupna potrošnja električne energije u javnoj rasvjeti za razdoblje 2012. - 2014. godine	53
Tablica 31: Osnovni razvojni problemi i potrebe u vezi prometne infrastrukture i energetike ...	55
Tablica 32: Osnovni razvojni problemi i potrebe u praćenju stanja okoliša	57
Tablica 33: Osnovni razvojni problemi i potrebe u vezi s vodom	60
Tablica 34: Mjerne postaje u državnoj mreži za trajno praćenje kvalitete zraka na području SMŽ	61
Tablica 35: Mjerne postaje u državnoj mreži i lokalnoj mreži za trajno praćenje kvalitete zraka na području SMŽ.....	61
Tablica 36: Osnovni razvojni problemi i potrebe u vezi s kvalitetom zraka.....	62
Tablica 37: Osnovni razvojni problemi i potrebe u vezi s tlom	64
Tablica 38: Osnovni razvojni problemi i potrebe u vezi s otpadom	65
Tablica 39: Područja NATURA 2000 u SMŽ.....	68

Tablica 40: Osnovni razvojni problemi i potrebe u vezi s očuvanjem bioraznolikosti.....	69
Tablica 41: Osnovni razvojni problemi i potrebe u kulturi	75
Tablica 42: Zaštita industrijskog i intelektualnog vlasništva, NUTS2, NUTS3 i RH 2008. - 2013. godina	77
Tablica 43: Bruto domaći proizvod za RH i SMŽ od 2007. do 2014. godine	80
Tablica 44: BDP na županijskoj razini, usporedni prikaz 2007. i 2014. godina	81
Tablica 45: Struktura bruto dodane vrijednosti za Republiku Hrvatsku u 2014. godini (prema NKPJS-u 2012. - 2. razine i županije prema djelatnostima NKD-a 2007.)	82
Tablica 46: Broj trgovačkih društava prema veličini u SMŽ	83
Tablica 47: Broj zaposlenih u malim, srednjim i velikim trgovačkim društvima u SMŽ od 2010. do 2015. godine	84
Tablica 48: Struktura poduzeća po djelatnostima u SMŽ u 2015. godini	85
Tablica 49: Investicije prema lokaciji investicijskih objekata	87
Tablica 50: Robna razmjena RH i SMŽ u 2015. i 2016. godini	88
Tablica 51: Osnovni financijski rezultati poslovanja poduzetnika u RH i SMŽ u 2015. godini ..	90
Tablica 52: Pokazatelji produktivnosti, ekonomičnosti i rentabilnosti poduzetnika po županijama u 2015. godini	92
Tablica 53: Broj zaposlenih u obrtima i broj aktivnih obrta u SMŽ od 2010. do 2016. godine ..	94
Tablica 54: Stanje obrta u SMŽ od 2010. do 2016. godine	95
Tablica 55: Površina zemljišta u poduzetničkim zonama u vlasništvu JLS 31.12.2015. godine ..	97
Tablica 56: Osnovni razvojni problemi i potrebe u vezi s gospodarstvom	101
Tablica 57: Smještajni kapaciteti u domaćinstvima od 2011. do 2016. godine	103
Tablica 58: Smještajni kapaciteti u hotelima, trgovačkim društvima i obrtima u SMŽ od 2011. do 2016. godine	104
Tablica 59: Sveukupan broj turističkih subjekata u Sisačko-moslavačkoj županiji (2015. i 2016. godina).....	104
Tablica 60: Dolasci i noćenja turista u SMŽ od 2011. do 2016. godine	105

Tablica 61: Pokazatelji turističkog prometa sustava eVisitor u gradovima i općinama Sisačko-moslavačke županije	106
Tablica 62: Osnovni razvojni problemi i potrebe u turizmu	111
Tablica 63: Osnovni razvojni problemi i potrebe u turizmu	113
Tablica 64: Površina zemljišta OPG-a prema vrsti korištenja zemljišta u ARKOD sustavu na području Sisačko-moslavačke županije (korisnici poticajnih mjera).....	115
Tablica 65: Površina obrađenog zemljišta	116
Tablica 66: Pregled broja goveda i farmi (vlasnika) na području SMŽ.....	121
Tablica 67: Poticanje nabave i uzgoja junica na području Sisačko-moslavačke županije.....	121
Tablica 68: Pregled pasminske strukture konja području Sisačko-moslavačke županije	122
Tablica 69: Prikaz županijskih poticaja za pčelarstvo	125
Tablica 70: Broj poljoprivrednih gospodarstava prema dobi nositelja	127
Tablica 71: Broj poljoprivrednih gospodarstava prema tipu i spolu nositelja/odgovorne osobe na dan 31.12.2016.	128
Tablica 72: Osnovni razvojni problemi i potrebe u poljoprivredi.....	128
Tablica 73: Popis osnovnih škola na području SMŽ.....	132
Tablica 74: Popis srednjih škola na području SMŽ	134
Tablica 75: Razvojni problemi i razvojne potrebe u području obrazovanja	139
Tablica 76: Domovi kulture i pučka učilišta SMŽ.....	140
Tablica 77: Knjižnice u SMŽ	141
Tablica 78: Broj KUD-ova i ostalih udruga u kulturi po gradovima i općinama.....	143
Tablica 79: Popis gradskih zajednica tehničke kulture	145
Tablica 80: Razvojni problemi i razvojne potrebe u području kulture	146
Tablica 81: Razvojni problemi i razvojne potrebe u području sporta	147
Tablica 82: Popis stanovnika po grupi i godini	148
Tablica 83: Prirodno kretanje stanovništva u Sisačko-moslavačkoj županiji	148

Tablica 84: Prirodno kretanje stanovništva u SMŽ od 2001. do 2015. godine	149
Tablica 85: Broj i udio umrlih u županiji po grupama bolesti	150
Tablica 86: Broj djelatnika prema stručnoj spremi i profilu u SMŽ (stanje 31.12.2014.)	152
Tablica 87: Planirani broj timova primarne zdravstvene zaštite u SMŽ	154
Tablica 88: Razvojni problemi i razvojne potrebe u području zdravstva	156
Tablica 89: Praćenje stope rizika od siromaštva u RH u 2013. godini	159
Tablica 90: Broj i udio primatelja zajamčene minimalne naknade po centrima za socijalnu skrb u stanovništvu SMŽ	160
Tablica 91: Broj korisnika i pomoći u socijalnoj skrbi u SMŽ po centrima za socijalnu skrb ..	163
Tablica 92: Razvojni problemi i potrebe u socijalnoj skrbi	168
Tablica 93: Osnovni razvojni problemi i potrebe u radu udruga	172
Tablica 94: Osnovni razvojni problemi i potrebe u vezi s međužupanijskom, prekograničnom i međuregionalnom suradnjom	175
Tablica 95: Razvojni problemi i potrebe upravljanja razvojem	182

1. POLOŽAJ I OSNOVNE PROSTORNE KARAKTERISTIKE SISAČKO-MOSLAVAČKE ŽUPANIJE

Sisačko-moslavačka županija zauzima područje prisavske nizine s kompleksnim i raznolikim rubnim pojasom. U sjeverozapadnom dijelu nalaze se dolina rijeke Kupe i obronci Vukomeričkih gorica. Zapadni i južni brdoviti dio županije Banovina, podijeljena je plitkim riječnim dolinama, omeđena rijekom Unom (prirodna granica prema Republici Bosni i Hercegovini) te planinskim prostorom Zrinske gore (616 m) i Petrove Gore (512 m). Središnji nizinski, najveći i najnaseljeniji dio oko rijeke Save pokriva i prostor Parka prirode Lonjsko polje. Istočni dio županije završava južnim padinama Moslavačke gore (489 m) i Psunja. Unutar područja Republike Hrvatske, Sisačko-moslavačka županija se nalazi u južnom dijelu Središnje Hrvatske. Središnja Hrvatska zauzima oko trećinu ukupnog prostora zemlje te je glavno težište naseljenosti i gospodarskog razvoja. Sisačko-moslavačka županija zajedno s Karlovačkom i Zagrebačkom županijom te Gradom Zagrebom, čini okosnicu te regije. Položaj u središnjem dijelu Hrvatske daje Sisačko-moslavačkoj županiji važnu ulogu u povezivanju hrvatskog prostora, osobito jer je županija smještena na sjecištu dvaju značajnih cestovnih i željezničkih prometnih pravaca: Posavskog koridora koji povezuje Zagreb i Slavonski Brod, odnosno zemlje Zapadne i Srednje Europe s jugoistočnom Europom i Bliskim istokom te prometnog pravca koji povezuje Mađarsku i Podravinu s Hrvatskim primorjem i Mediteranom.

Omeđen tokovima triju rijeka, Kupom, Odrom, a posebno plovnom Savom, Sisak je tijekom čitave svoje povijesti bio jedno od najznačajnijih riječnih čvorišta u Hrvatskoj i danas ima izraženu perspektivu da to ponovno postane. Osnaživanjem riječnog tranzita, brodogradnje i turizma temeljenog na riječnom prometu ostvarilo bi se i gospodarsko osnaživanje županije.

Važnost geostrateškog položaja Sisačko-moslavačke županije proizlazi i iz činjenice da njezin teritorij u južnom dijelu, u duljini od 211 km čini graničnu liniju prema Bosni i Hercegovini. Blizina tržišta Bosne i Hercegovine čini tu zemlju jednim od najznačajnijih vanjskotrgovinskih partnera Sisačko-moslavačke županije, a Sisak postaje važno mjesto preko kojeg Hrvatska ostvaruje prekograničnu suradnju s tom zemljom.

1.1. Površina

Sisačko-moslavačka županija zauzima površinu od 4467,76 km²¹, što čini 7,89 % ukupnog kopnenog područja Republike Hrvatske. Time Sisačko-moslavačka županija pripada među najveće hrvatske županije. U strukturi ukupne površine, najveći udio čine poljoprivredne površine (52 %),

¹ Površina prema službenim granicama županije od DGU (u referentnom sustavu HTRS)

zatim slijede šumsko zemljište (44 %) i neplodne površine (4 %). Takva povoljna struktura zemljišta predstavlja značajan gospodarski resurs za Sisačko-moslavačku županiju.

Na području županije nalaze se 453 naselja, ustrojena u 19 jedinica lokalne samouprave. Administrativno, kulturno i gospodarsko središte županije je u najvećem gradu, Sisku. Uz Sisak, županiju čini još 6 gradova (Glina, Hrvatska Kostajnica, Kutina, Novska, Petrinja i Popovača) te 12 općina (Donji Kukuruzari, Dvor, Gvozd, Hrvatska Dubica, Jasenovac, Lekenik, Lipovljani, Majur, Martinska Ves, Sunja, Topusko i Velika Ludina).

1.2. Geografske i geološke karakteristike i tlo

Prostor Sisačko-moslavačke županije može se podijeliti u tri geografske cjeline: a) gorska područja (područja Zrinske, Trgovske, Petrove te dijelova Moslavačke gore), b) brdsko-brežuljkasta područja (Banovina, Moslavina, Vukomeričke gorice i Psunj), c) područja riječnih dolina, terasa i naplavnih ravni (ravnice Posavine i Pokuplja). U geološkom smislu, prostor Sisačko-moslavačke županije najvećim dijelom čine holocenske (prije oko 11 000 godina) i neogenske naslage. To su prostori sedimentnih naslaga koje su nastale u mlađem geološkom razdoblju. Naslage nastale u holocenu na području Sisačko-moslavačke županije najčešće su rezultat fluviodenudacijskih aktivnosti rijeka na području Posavine, Pokuplja i Pounja, dok su područja neogenskih naslaga nešto starija i karakterizira ih veća debljina sedimenata, a pripadaju području Moslavine i Banovine.

Složenije geološke građe su područja Zrinske gore, Petrove gore i Trgovske gore. Na tim područjima prevladavaju stare magmatske stijene paleozojske starosti, prekrivene sedimentima iz mlađih geoloških razdoblja mezozoika i kvartara (paleogeni i neogeni sedimenti). Na području Zrinske gore prevladavaju paleogene naslage (eocenski fliš) te dijelovi magmatsko-sedimentnog sklopa jurske i donjokredske starosti.

Na području Petrove gore gornjopaleozojske naslage (iz razdoblja devona) su obrubljene mezozojskim (mlađim trijaskim) sedimentima, kao i na području Trgovske gore.

Na najvećem dijelu Sisačko-moslavačke županije prevladavaju tla II. i III. kategorije, odnosno tla dobrih fizikalno-kemijskih svojstava koja su zbog utjecaja podzemnih i poplavnih voda usmjerena isključivo poljoprivrednoj proizvodnji te tla koja svojim teškim mehaničkim sastavom ograničavaju poljoprivrednu proizvodnju pa su pogodna za ekstenzivno poljodjelstvo. To su uglavnom livadna i močvarna tla te parapodzoli. Druga po zastupljenosti su tla IV. i V. kategorije koja se prostiru na područjima pokrivenima šumom. Najmanje zastupljena tla su ona I. kategorije koja su vrlo dobrih fizikalnih i kemijskih svojstva te su pogodna za uzgoj svih poljoprivrednih kultura kojima odgovara podneblje. Ova tla nalazimo uz recentne aluvije u blizini tokova rijeka (Sava, Kupa).

Na području županije postoje značajni potencijali za iskorištavanje mineralnih sirovina: šljunka, pijeska, kamena, gline, nafte, plina i termalnih voda.

Termalne vode značajne su za županiju s dva stajališta: kao izvori geotermalne energije i kao podloga za razvoj lječilišnog i rekreativnog turizma. Sisačko-moslavačka županija nalazi se u središnjem prostoru Republike Hrvatske u kojem su otkrivena geotermalna nalazišta najšireg raspona uporabivosti voda. Evidentirani su geotermalni izvori u Lječilištu Topusko, Petrinji i Sisku. U Lječilištu Topusko termomineralna voda istječe iz tri grupe izvora s približnom količinom od 25 l/s i prosječnom temperaturom od 56 °C, a rezerve vode se procjenjuju na 150 l/s. U Petrinji je pronađen geotermalni vodonosnik iz kojeg je uz protok od 15 m³/h moguće osigurati vodu temperature od 43 °C. Sisak ima ležište geotermalne vode (bušotina Sisak - 1) s protokom od 14 m³/h i temperaturom od 40 °C, ali s većom količinom pijeska.

1.3. Minski sumnjive površine

Na području Sisačko-moslavačke županije ukupno 92 km² smatra se minski sumnjivim površinama, što predstavlja 2,9 % ukupne površine županije.

Prema podacima iz 2016. godine 25,4 % (oko 2330 ha) minski sumnjivih površina odnosi se na poljoprivredno zemljište, a 73,9 % (oko 6800 ha) na šumske površine. Najugroženije jedinice lokalne samouprave s najvećim površinama koje su zagađene minama su gradovi Petrinja i Glina te općine Dvor i Sunja. Na području županije je u razdoblju od 2010. godine do 2016. godine razminirano 51,7 km² odnosno 5170 ha. Na području Sisačko-moslavačke županije u 2016. godini planirano je razminiranje poljoprivrednih površina u iznosu od 6.801.122 m².

Tablica 1: Pregled minski sumnjivog prostora po JLS u Sisačko-moslavačkoj županiji

JLS	Površina (m ²)	MSP (m ²)	Udio MSP u ukupnoj površini JLS-a (%)	Udio MSP JLS-a u ukupnom MSP županije
Dvor	504.900.000	20.707.159	4,1	22,5
Glina	544.100.000	10.257.089	1,9	11,1
Gvozd	212.400.000	124.578	0,1	0,1
Hrvatska Dubica	131.700.000	3.115.618	2,4	3,4
Jasenovac	162.200.000	6.030.281	3,7	6,6
Novska	319.400.000	9.799.186	3,1	10,7
Petrinja	380.100.000	23.262.129	6,1	25,3
Sisak	422.700.000	7.884.019	1,9	8,6
Sunja	288.200.000	10.121.017	3,5	11,0
Topusko	198.300.000	709.306	0,4	0,8
Ukupno	3.164.000.000	92.010.382		

Izvor: HCR, 2016.

1.4. Vegetacija

Osnovni faktori rasprostiranja vegetacije su bioklimatska obilježja prostora, specifičnosti tla i drugo. Na prostoru županije mogu se definirati neka osnovna podneblja odnosno fitobioklimati:

- područje užeg gorskog pojasa (pojas šuma bukve),
- područje brdskog pojasa (pojas šuma hrasta kitnjaka u asocijaciji s običnim grabom i pitomim kestenom),
- područje riječnih dolina (prostor na kojem prevladavaju šume hrasta lužnjaka u zajednici s grabom i jasenom te oranice, pašnjaci i livade).

Kategorija livada i pašnjaka zauzima u većem udjelu jugozapadni dio regije (brdovite terene) te dio na krajnjem istočnom dijelu (iznad Novske). Neusporedivo veći dio odnosi se na ekonomski kvalitetniju dominaciju livada košanica koje su vrlo dobra podloga za razvitak sve ugroženijeg stočarstva. Dio tih potencijalnih ili postojećih livada pokriva geološki nestabilne terene u prirodnim uvjetima. Ovakve zone zajedno sa šumskim površinama protuerozivne funkcije predstavljaju sklop trajnog vegetacijskog pokrova s protuerozivnim učinkom kao primarnim zadatkom. Zone livada i pašnjaka predstavljaju osnovnu bioekološko hranidbenu podlogu za razvitak stočarstva.

Brdski dio županije sa svojim odnosom šumskih površina, otvorenih (potencijalno vrlo kvalitetnih) livada i pašnjaka označava veliki prirodni potencijal za razvitak proizvodnje zdrave hrane, kao i potencijal za očuvanje okoliša, posebice zraka.

Šumske površine zauzimaju oko 196 000 ha ili približno 44 % ukupne površine županije. Od toga na državne šume otpada 141 000 ha ili 77 % ukupnih šuma, a na privatne 55 000, odnosno preostalih 23 %.

Šumskim resursima u državnom vlasništvu upravljaju Hrvatske šume, dok programi gospodarenja privatnim šumama ne postoje pa je za unaprjeđenje njihovim gospodarenjem prioritet njihova izrada.

Na temelju opće korisne funkcije, šume je moguće razvrstati u sljedeće kategorije:

- šume u proizvodnoj funkciji
- šume za zaštitu tla i objekata od erozije, bujica i poplava (vodozaštitna funkcija)
- šume u biološkoj funkciji (pročišćavanje podzemnih i površinskih voda, sprečavanje brzog otjecanja)
- šume kao činitelj bioekološke stabilnosti (djelovanje na mikro klimu i humifikaciju tla)
- šume kao estetski čimbenik
- zaštićene šume (Park šuma Stari gaj, Park šuma Brdo Djed).

Prema zastupljenosti šumskih zajednica prevladavaju šume hrasta (39 %), bukve (25 %), pitomog kestena (17 %) i jasena (14 %). Šume na području Sisačko-moslavačke županije sadrže preko 28 milijuna m³ drvne mase te godišnje donose preko 500 000 m³ etata što upućuje na njihov značajan gospodarski potencijal.

Na području županije nalazi se 50 % svih šuma pitomog kestena u Hrvatskoj. Šume pitomog kestena imaju veliki gospodarski značaj (drvena industrija, pčelarstvo i prehrambena industrija), ali su i posebno ugrožene širenjem raka kestenove kore. U svrhu zaštite šuma pitomog kestena županija je potpisala projekt prekogranične suradnje s Bosnom i Hercegovinom.

Šumski krajolici Sisačko-moslavačke županije predstavljaju i mogućnost za razvoj lovnog i izletničkog turizma. Opće gospodarske funkcije šuma nisu još dovoljno vrednovane. Glavne prijetnje šumskim površinama su njihovo odumiranje i sušenje, uglavnom uzrokovano meliorativnim zahvatima. Taj problem je naročito izražen kod šumskih zajednica hrasta lužnjaka te zahvaća sve veće površine.

1.5. Fauna

Među životinjskim svijetom koji nastanjuje područja Sisačko-moslavačke županije izdvajaju se autohtone stare pasmine poput turopoljske svinje i posavskog konja te veliki broj zaštićenih ptica (bijeke rode, čaplje, žličarke, orlovi štekavci, kliktaši i ptice selice) koje nastanjuju poplavna polja županije.

Bogatstvo ornitofaune posebno je naglašeno u Lonjskom polju koje čini okosnicu turističkog razvoja Sisačko-moslavačke županije. Lonjsko polje proglašeno je najvažnijim europskim staništem ptica. Od ukupnog broja od 250 vrsta ptica koje ovdje obitavaju, 113 vrsta ptica su ugrožene na nacionalnoj razini, čak 79 vrsta ugroženo je na europskoj razini, 227 vrsta je zaštićeno Zakonom o zaštiti prirode Republike Hrvatske, a 133 vrste su zaštićene međunarodnim konvencijama (Bernska, Bonska, Wild Birds Directive). Zbog velikog broja gnijezda roda, selo Čigoč proglašeno 1994. godine Europskim selom roda, a selo Mužilovčica poznato je kao selo lastavica. Sisačko-moslavačke županija obiluje rijekama (Lonja, Una, Kupa, Sava, Odra, Glina, Sunja, Veliki Strug i Trebež) koje su bogate ribom (šaran, som) te stoga pružaju mogućnost razvoja ribolovnog turizma.

Velika brojnost jedinki divljih svinja, jelena lopatara, srna i druge divljači u šumama na području županije značajan je potencijal za razvoj lovnog i seoskog turizma, ali njihov broj nadmašuje mogućnosti staništa pa predstavljaju prijetnju poljoprivrednim posjedima.

Tablica 2: Osnovni razvojni problemi i potrebe u vezi tla, vegetacije i faune

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
<p>Prisutnost minski sumnjivih površina, pri čemu poseban problem predstavlja 18,7 % poljoprivrednih zemljišta pod minama u okolici gradova i općina</p> <p>Nedovoljna iskorištenost gospodarskog potencijala šuma te njihovih općekorisnih funkcija</p> <p>Odumiranje i sušenje šuma zbog melioracije i bolesti</p> <p>Neadekvatno upravljanje privatnim šumama</p> <p>Nedovoljna promidžba Lonjskog polja kao lokaliteta velikog biljnog i životinjskog bogatstva</p> <p>Nekontroliran rast jedinki divljih svinja na ograničenom staništu predstavlja prijetnju za poljoprivredne usjeve i promet</p> <p>Nedovoljna iskorištenost rijeka u turističke svrhe s obzirom na plovnost rijeka</p>	<p>Jačati ulaganja u razminiraju šumskih i poljoprivrednih površina</p> <p>Jačati gospodarski potencijal šuma uz istodobno poticanje ekološki odgovornog, društveno korisnog i ekonomski održivog gospodarenja šumama</p> <p>Unaprijediti i kontinuirano provoditi mjere zaštite šuma od propadanja i isušivanja</p> <p>Jačati prekograničnu suradnju s BiH u svrhu zaštite šuma pitomog kestena</p> <p>Poticati promidžbu i održivi turizam zaštićenih područja (Lonjsko, Odransko, Sunjsko polje, Mokro polje) i područja ekološke mreže NATURA 2000</p> <p>Primijeniti odgovarajuće i pravovremene mjere zaštite lovišta i poljoprivrednih usjeva</p> <p>Jačati razvoj lovnog i seoskog turizma na području SMŽ</p>

1.6. *Klimatska obilježja*

Srednje vrijednosti temperature zraka, količina padalina i njihov godišnji hod određuju klimatske regije Hrvatske koje ujedno predstavljaju i osnovne klimatsko-ekološke prostore.

Prema svjetski prihvaćenim kriterijima tipiziranja klime (W. Köppen), najveći dio područja kontinentalne Hrvatske obuhvaća umjereno topla kišna klima (tip C), dok samo visoka gorska područja imaju snježno-šumsku klimu (tip D).

Područje Sisačko-moslavačke županije pripada podvarijanti tipa C klime i to umjereno toploj vlažnoj klimi s toplim ljetom (Cfb). Srednje siječanske temperature kreću se između -2 i 0 °C, a srpanjske od 18 do 22 °C.

Područje županije ima znatne prostorne razlike s obzirom na količinu oborina pa na području Banovine bilježi od 1000 do 1500 mm, a na području sjevernije od doline Save od 700 do 1000 mm padalina godišnje. Padaline su dosta ravnomjerno raspoređene tijekom godine, s proljetnim i jesenskim maksimumom. U proljetnom i ljetnom razdoblju padaline su konvenkijske, a jesenski maksimum je vezan uz prolaz ciklone. Snijeg se zadržava na tlu najčešće 40 dana. Prosječna godišnja temperatura zraka iznosi 12,2 °C, a prosječan broj oblačnih dana u Sisku je oko 122 dana, dok je godišnji srednjak broja vedrih dana 45,8.

Prosječna količina padalina iznosi 1023,4 mm, a prosječna godišnja relativna vlaga je 76,5 %, s variranjem između srednje i jako visoke tijekom godine.

2. STANOVNIŠTVO

Na području Sisačko-moslavačke županije živi 172 439 stanovnika, odnosno 4,02 % ukupne hrvatske populacije. Gustoća naseljenosti iznosi 38,60 st/km², što je osjetno niže od prosjeka Republike Hrvatske koji iznosi 75,70 st/km². Na području županije izražena je neravnomjerna naseljenost koja se očituje u gušćoj naseljenosti gradskih sredina (Sisak, Petrinja, Kutina i Novska), dok su pojedina seoska naselja gotovo potpuno napuštena (dijelovi Banovine i Posavine). Takav problem neravnomjerne naseljenosti uzrokuje i znatne razlike u stupnju razvijenosti pojedinih dijelova županije. Ukupno demografsko kretanje na području Sisačko-moslavačke županije je negativno, tj. broj stanovnika smanjuje se iz popisa u popis (uz izuzetak gradova Hrvatska Kostajnica i Petrinja). Tako se broj stanovnika prema popisu stanovništva iz 2011. godine u odnosu na popis stanovništva iz 2001. godine smanjio za 6,98 %. Glavni uzroci takvog depopulacijskog kretanja mogu se pripisati iseljavanju mladih osoba u potrazi za radnim mjestom, ali i otprije izraženom procesu deruralizacije.

Tablica 3: Broj i gustoća stanovnika po jedinicama lokalne samouprave Sisačko-moslavačke županije

Prostorna jedinica	Površina (km ²)	Br. naselja	Br. stanovnika (1991.)	Br. stanovnika (2001.)	Br. stanovnika (2011.)	Gustoća 2011. (st/km ²)
RH	56 602,90	6820	4 784 365	4 437 460	4 284 889	75,70
Županija	4467,79	453	251 332	185 387	172 439	38,60
Gradovi	2012,16	208	166 660	127 173	120 756	60,01
Glina	544,10	69	23 040	9 868	9 283	17,06
Hrvatska Kostajnica	52,60	7	4996	2 746	2 756	52,40
Kutina	295,44	23	24 829	24 597	22 760	77,04
Novska	317,36	23	17 231	14 313	13 518	42,60
Petrinja	380,6	55	35 151	23 413	24 671	64,82
Sisak	422,06	31	61 413	52 236	47 768	113,18
Općine	2455,63	245	84 672	58 214	51 683	21,05
Donji Kukuruzari	113,78	15	3063	2047	1 634	14,36
Dvor	504,76	64	14 555	5742	5 570	11,03
Gvozd	214,27	19	8082	3779	2 970	13,86
Hrvatska Dubica	129,37	6	4237	2341	2 089	16,15
Jasenovac	161,88	10	3599	2391	1 997	12,34
Lekenik	228,57	18	6248	6170	6 032	26,40
Lipovljani	108,7	4	3866	4101	3 455	31,78
Majur	67,96	11	2555	1490	1 185	17,44
Martinska Ves	125,05	17	4643	4026	3 488	27,89
Popovača*	216,75	13	11 822	12 701	11 905	54,93

Sunja	288,41	40	12 309	7376	5 748	19,93
Topusko	195,92	16	6824	3219	2 985	15,24
Velika Ludina	100,21	12	2869	2831	2 625	26,19

Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis stanovništva 2011.

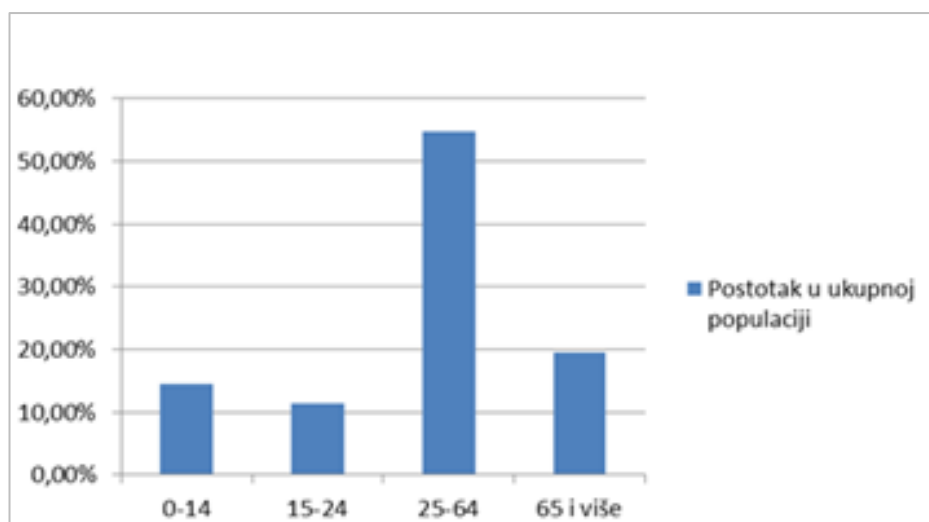
*Općina Popovača od travnja 2013. ima status grada

2.1. Dobna i spolna struktura

Dobna struktura stanovništva Sisačko-moslavačke županije ukazuje na dominaciju udjela radno sposobnog stanovništva u dobi od 15 do 65 godina starosti (65,96 %), ali i problem starenja stanovništva. Udio stanovništva starog 65 godina i više je 19,53 % te prema tome Sisačko-moslavačka županija spada među demografski najugroženije županije u Republici Hrvatskoj. Mladog stanovništva (0-14) godina u 2011. godini bilo svega 14,51 %. U županiji je naglašen proces starenja stanovništva koji obilježava opadanje udjela mlađeg stanovništva i povećavanje udjela starog stanovništva u ukupnom stanovništvu. Od ukupnog broja stanovnika 51,51 % su žene, a 48,49 % muškarci.

Dobna struktura stanovništva u Sisačko-moslavačkoj županiji prikazana je u grafikonu 1.

Grafikon 1: Dobna struktura stanovništva u SMŽ

Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis stanovništva 2011.

2.2. Obrazovna struktura stanovništva

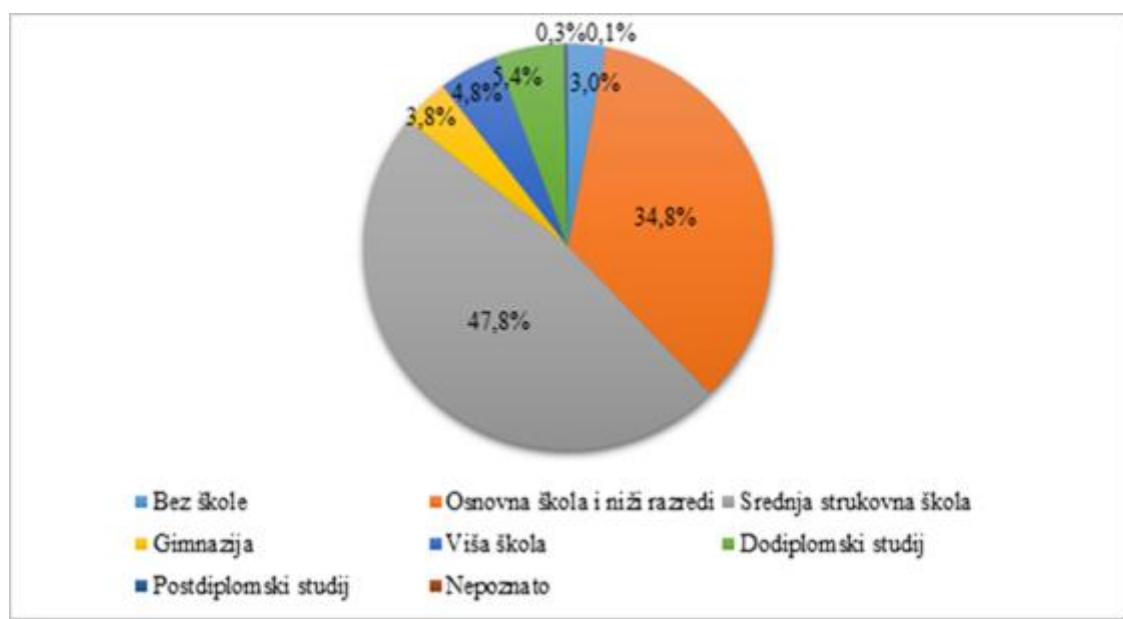
Obrazovna struktura stanovništva starog 15 i više godina prema najvišoj završenoj školi i spolu prikazana je u tablici br. 4. Najviše je stanovnika sa završenom industrijskom i obrtničkom strukovnom školom u trajanju od 1 do 3 godine (42 152). Slijede ih stanovnici sa završenim tehničkim i srodnih strukovnim školama kojih je 28 374. Visokoobrazovanih je 15 446 ili 10,4 % u ukupnom zbroju navedene kategorije stanovnika.

Tablica 4: Stanovništvo staro 15 i više godina prema najvišoj završenoj školi i spolu

Razina obrazovanja		Žene	Muškarci	Ukupno
Bez škole		3731	688	4419
1 – 3 razreda osnovne škole		1875	523	2398
4 – 7 razreda osnovne škole		9526	4579	14 105
Osnovna škola		20 299	14 497	34 796
Srednja škola	Industrijske i obrtničke strukovne škole, škole za zanimanje u trajanju 1 – 3 godine i škole za KV i VKV radnike	14 198	27 954	42 152
	Tehničke i srodne strukovne škole, škole za zanimanje u trajanju od 4 i više godina	14 827	13 547	28 374
	Gimnazija	3671	1955	5626
	Ukupno	32 696	43 456	76 152
Visoko obrazovanje	Viša škola, I. (IV.) stupanj fakulteta i stručni studiji	3984	3089	7073
	Fakulteti, umjetničke akademije i sveučilišni studiji	4315	3673	7988
	Magisterij (znanstveni, stručni, umjetnički)	135	168	303
	Doktorat	30	52	82
	Ukupno	8464	6982	15 446
Nepoznato		61	49	110
UKUPNO		76 652	70 774	147 426

Izvor: Statistička izvješća 1582/2016.

Grafikon 2: Stanovništvo staro 15 i više godina prema najvišoj završenoj školi

Izvor: Statistička izvješća 1582/2016.

U odnosu na prosjek RH, Sisačko-moslavačka županija značajnije odstupa u nekoliko kategorija. Bez škole je na razini RH 1,71 % stanovnika, a u SMŽ 2,98 % što čini čak 7,12 % stanovnika iznad 15 godina koji su bez škole u cijeloj RH. Broj i udio stanovnika sa završenom osnovnom i srednjom školom je podjednak na razini RH i SMŽ, no udio visokoobrazovanih na razini RH je 16,38 %, dok je u Sisačko-moslavačkoj županiji 10,47 %. Visokoobrazovani stanovnici SMŽ čine tek 2,5 % visokoobrazovanih cijele RH.

Projekti koji su pokrenuti i provedeni kako bi zadržali mlade na području Sisačko-moslavačke županije i povećali njihovu zapošljivost posebice na njenom ratom stradalom području, u manjem

su obimu od potrebnog. Primjerice, proveden je projekt s ciljem obrazovanja nezaposlenih mladih za poljoprivredne djelatnosti, no svega ih je nekoliko nastavilo baviti se poljoprivrednom proizvodnjom.

Tablica 5: Osnovni razvojni problemi i potrebe u vezi sa stanovništvom

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
<p>Neravnomjerna naseljenost uzrokuje i velike razlike u razvijenosti pojedinih dijelova županije</p> <p>Ukupno demografsko kretanje SMŽ je izrazito negativno</p> <p>Kontinuiran proces starenja stanovništva (SMŽ spada među demografski najugroženije županije u Republici Hrvatskoj)</p> <p>Izražen proces napuštanja i propadanja seoskih sredina</p> <p>Nedovoljno razvojnih projekata za zadržavanje i zapošljavanje mladih osoba na području županije</p> <p>Nepovoljna obrazovna struktura</p>	<p>Utvrđiti i kontinuirano provoditi mjere poticanja nataliteta (zapošljavanje mladih, rješavanje stambenog pitanja mladih obitelji, subvencioniranje vrtića, rodiljne naknade)</p> <p>Sustavnim mjerama poticati ujednačen društveno-gospodarski razvoj SMŽ</p> <p>Jačati razvoj poljoprivrede, seoskog, izletničkog i eko turizma te jačati ljudske resurse u tim sektorima kao preduvjet za sprječavanje napuštanja i propadanja sela</p> <p>Izraditi program potreba mladih na području SMŽ</p> <p>Kontinuirano provoditi zacrtane mjere za zapošljavanje i zadržavanje mladih na području županije</p>

3. TRŽIŠTE RADA

3.1. Zaposlenost

Usporavanje svih gospodarskih aktivnosti krajem 2008. godine, a nakon toga i znatno smanjenje tijekom narednih godina uslijed krize, negativno se odrazilo na pokazatelje tržišta rada. Radno sposobno stanovništvo čine osobe između 15 i 65 godina i ta populacija prevladava u starosnoj strukturi stanovništva Sisačko-moslavačke županije. U zaposlene osobe se ubrajaju one koje su u referentnom tjednu obavljale bilo kakav posao za novac ili plaćanje u naturi.² Kada u državi raste BDP, raste i zaposlenost u strukturi radno sposobnog stanovništva, što je u ovom trenutku pozitivan trend te znatno utječe na sliku zaposlenosti na području Sisačko-moslavačke županije. Na nivou Republike Hrvatske bruto domaći proizvod u 2015. godini (DZS), realno je veći za 1,6 % u odnosu na 2014. godinu, što će se realno odraziti na sliku zaposlenosti na nivou RH, a s tim u vezi i na područje Sisačko-moslavačke županije. Broj zaposlenih osoba na području županije prikazan je u tablici 6.

Tablica 6: Zaposleni na području SMŽ, stanje 31.12.2015. u pravnim i fizičkim osobama

Grad/ Općina	Radnici kod pravnih osoba			Obrtnici			Poljoprivrednici			Samostalne profesionalne djelatnosti		
	Muški	Žene	Ukupno	Muški	Žene	Ukupno	Muški	Žene	Ukupno	Muški	Žene	Ukupno
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Donji Kukuruzari	19	36	55	6	0	6	2	1	3	1	0	1
Dvor	205	99	304	19	6	25	33	4	37	0	4	4
Glina	912	468	1380	34	18	52	59	26	85	4	18	22
Hrvatska Dubica	50	44	94	7	4	11	7	3	10	0	0	0
Hrvatska Kostajnica	154	260	414	12	8	20	9	3	12	1	5	6
Jasenovac	128	83	211	9	2	11	10	4	14	0	0	0
Kutina	3582	3020	6602	142	81	223	40	23	63	35	30	65
Lekenik	169	165	334	31	14	45	17	23	40	0	6	6
Lipovljani	318	247	565	24	8	32	7	3	10	2	2	4
Martinska Ves	111	42	153	4	2	6	46	34	80	1	2	3
Novska	1217	836	2053	131	56	187	21	9	30	6	25	31
Petrinja	1122	1261	2383	159	54	213	72	24	96	4	44	48
Popovača	796	767	1583	74	29	103	43	18	61	10	8	18

² Zaposlenici su osobe koje rade za poslodavca u državnom ili privatnom sektoru i za svoj rad primaju naknadu u novcu ili naturi

Sisak	6918	7211	14 129	331	194	525	91	94	185	46	104	150
Sunja	144	100	244	23	11	34	44	59	103	1	3	4
Topusko	225	268	493	15	7	22	6	1	7	1	0	1
Velika Ludina	77	106	183	13	4	17	17	4	21	0	0	0
Gvozd	93	76	169	10	3	13	12	5	17	0	1	1
Majur	88	39	127	1	0	1	2	1	3	0	0	0
Ukupno	16 328	15 128	31 456	1045	501	1546	538	339	877	112	252	364

Grad/Općina	Radnici kod fizičkih osoba			Radnici kod međunarodnih organizacija i u inozemstvu			Ukupno		
	Muški	Žene	Ukupno	Muški	Žene	Ukupno	Muški	Žene	Ukupno
1	14	15	16	17	18	19	20	21	22
Donji Kukuruzari	2	1	3	0	0	0	30	38	68
Dvor	14	10	24	0	0	0	271	123	394
Glina	76	79	155	0	0	0	1085	609	1694
Hrvatska Dubica	4	2	6	0	0	0	68	53	121
Hrvatska Kostajnica	7	14	21	0	0	0	183	290	473
Jasenovac	8	12	20	0	0	0	155	101	256
Kutina	177	256	433	1	0	1	3977	3410	7387
Lekenik	33	30	63	0	0	0	250	238	488
Lipovljani	30	50	80	0	0	0	381	310	691
Martinska Ves	29	11	40	0	0	0	191	91	282
Novska	248	202	450	0	0	0	1623	1128	2751
Petrinja	236	269	505	0	0	0	1593	1652	3245
Popovača	94	122	216	0	0	0	1017	944	1961
Sisak	605	563	1168	0	0	0	7991	8166	16 157
Sunja	20	30	50	0	0	0	232	203	435
Topusko	21	17	38	0	0	0	268	293	561
Velika Ludina	11	14	25	0	0	0	118	128	246
Gvozd	9	10	19	0	0	0	124	95	219
Majur	2	0	2	0	0	0	93	40	133
Ukupno	1626	1692	3318	1	0	1	19 650	17 912	37 562

Izvor: Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje Područni ured Sisak, 2015.

Iz tablice je vidljivo da je najveći broj zaposlenih u pravnim osobama, zatim kod fizičkih osoba, a slijede obrtnici, poljoprivrednici, samostalne profesionalne djelatnosti te radnici kod međunarodnih organizacija i u inozemstvu. Prema dostupnim podacima, ukupno zaposleno radno sposobnog stanovništva na području Sisačko-moslavačke županije je 37 562 osobe.

Struktura zaposlenih na području Sisačko-moslavačke županije prema nacionalnoj klasifikaciji djelatnosti prikazana je u tablici 7.

Tablica 7: Zaposleni na području SMŽ prema NKD-u³

Spol	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M
M	1308	208	6173	533	817	2055	1617	1308	521	202	254	94	539
Ž	645	14	3170	101	228	215	2784	276	851	105	512	57	571
Ukupno	2043	222	9343	634	1045	2270	4401	1584	1372	307	766	151	1110

Spol	N	O	P	Q	R	S	T	U	Nepoznato	Ukupno
M	329	1777	656	774	137	353	1	0	21	19 767
Ž	269	1888	2570	2757	304	628	25	0	5	17 975
Ukupno	598	3665	3226	3531	441	981	26	0	26	37 742

Izvor: HZMO i Hrvatski zavod za zapošljavanje Područni ured Sisak i Područni ured Kutina, 2015.

Iz tablice je vidljivo da najveći broj osoba zapošljava prerađivačka industrija 9343 ili 24,8 %, a slijede je trgovina na veliko i malo, popravak motornih vozila i motocikala 4 401 ili 11,7 %, dok je na trećem mjestu po broju zaposlenih osoba javna uprava i obrana, obvezno socijalno osiguranje 3 665 ili 9,7 %. Najmanje zaposlenih je u djelatnosti kućanstva i to 26 ili 0,1 %.

3.2. *Nezaposlenost*

³ A poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo

B rudarstvo i vađenje

C prerađivačka industrija

D opskrba električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija

E opskrba vodom; uklanjanje otpadnih voda, gospodarenje otpadom te djelatnosti sanacije okoliša

F građevinarstvo

G trgovina na veliko i na malo; popravak motornih vozila i motocikala

H prijevoz i skladištenje

I djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane

J informacije i komunikacije

K financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja

L poslovanje nekretninama

M stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti

N administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti

O javna uprava i obrana; obvezno socijalno osiguranje

P obrazovanje

Q djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi

R umjetnost, zabava i rekreacija

S ostale uslužne djelatnosti

T djelatnosti kućanstava kao poslodavaca; djelatnosti kućanstava koja proizvode različitu robu i obavljaju različite usluge za vlastite potrebe

U djelatnosti izvan teritorijalnih organizacija i tijela nepoznate - neprevedene šifre djelatnosti

Prosječan broj nezaposlenih osoba u Sisačko-moslavačkoj županiji evidentiranih pri Zavodu za zapošljavanje u 2015. godini iznosio je 18 261, što je za 9,8 % manje nego u 2014. te za 10,7 % manje nego u 2013. godini.

Broj zaposlenih i nezaposlenih osoba u Sisačko-moslavačkoj županiji u razdoblju od 2006. do 2015. godine i stopa nezaposlenosti prikazani su u tablici 8.

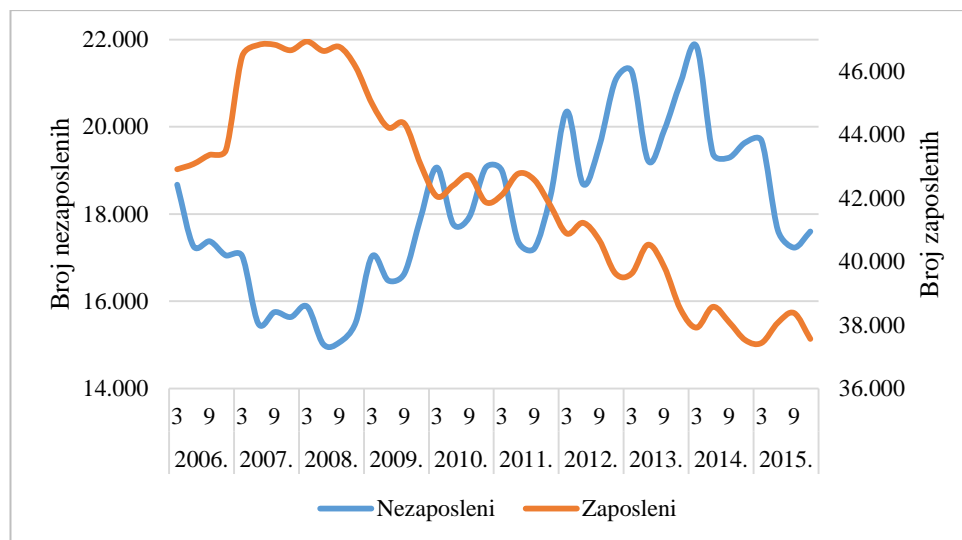
Tablica 8: Broj zaposlenih i nezaposlenih osoba u SMŽ u razdoblju od 2006. do 2015. godine i stopa nezaposlenosti

Godina	2006.				2007.			
Mjesec	3	6	9	12	3	6	9	12
Nezaposleni	18 672	17 262	17 375	17 050	17 037	15 484	15 751	15 638
Zaposleni	42 911	43 076	43 366	43 515	46 469	46 830	46 837	46 663
Aktivni	61 583	60 338	60 741	60 565	63 506	62 314	62 588	62 301
Stopa nezaposlenosti	30,3	28,6	28,6	28,2	26,8	24,8	25,2	25,1
Godina	2008.				2009.			
Mjesec	3	6	9	12	3	6	9	12
Nezaposleni	15 879	15 015	15 058	15 515	17 031	16 475	16 640	17 922
Zaposleni	46 939	46 641	46 767	46 131	44 979	44 225	44 348	43 053
Aktivni	62 818	61 656	61 825	61 646	62 010	60 700	60 988	60 975
Stopa nezaposlenosti	25,3	24,4	24,4	25,2	27,5	27,1	27,3	29,4
Godina	2010.				2011.			
Mjesec	3	6	9	12	3	6	9	12
Nezaposleni	19 066	17 768	17 936	19 061	18 993	17 373	17 210	18 422
Zaposleni	42 053	42 399	42 713	41 874	42 104	42 769	42 575	41 755
Aktivni	61 119	60 167	60 649	60 935	61 097	60 142	59 785	60 177
Stopa nezaposlenosti	31,2	29,5	29,6	31,3	31,1	28,9	28,8	30,6
Godina	2012.				2013.			
Mjesec	3	6	9	12	3	6	9	12
Nezaposleni	20 350	18 685	19 556	21 071	21 267	19 227	19 923	21 010
Zaposleni	40 883	41 222	40 673	39 621	39 625	40 532	39 832	38 499
Aktivni	61 233	59 907	60 229	60 692	60 892	59 759	59 755	59 509
Stopa nezaposlenosti	33,2	31,2	32,5	34,7	34,9	32,2	33,3	35,3
Godina	2014.				2015.			
Mjesec	3	6	9	12	3	6	9	12
Nezaposleni	21 836	19 383	19 292	19 640	19 676	17 626	17 229	17 599
Zaposleni	37 919	38 574	38 088	37 521	37 437	38 073	38 377	37 562
Aktivni	59 755	57 957	57 380	57 161	57 113	55 699	55 606	55 161
Stopa nezaposlenosti	36,5	33,4	33,6	34,4	34,5	31,6	31,0	31,9

Izvor: HZMO i Hrvatski zavod za zapošljavanje Područni ured Sisak i Područni ured Kutina, 2015.

Zaposlenost i nezaposlenost u Sisačko-moslavačkoj županiji u razdoblju od 2006. do 2015. godine prikazana je u grafikonu br. 3.

Grafikon 3: Zaposlenost i nezaposlenost u SMŽ od 2006. do 2015. godine

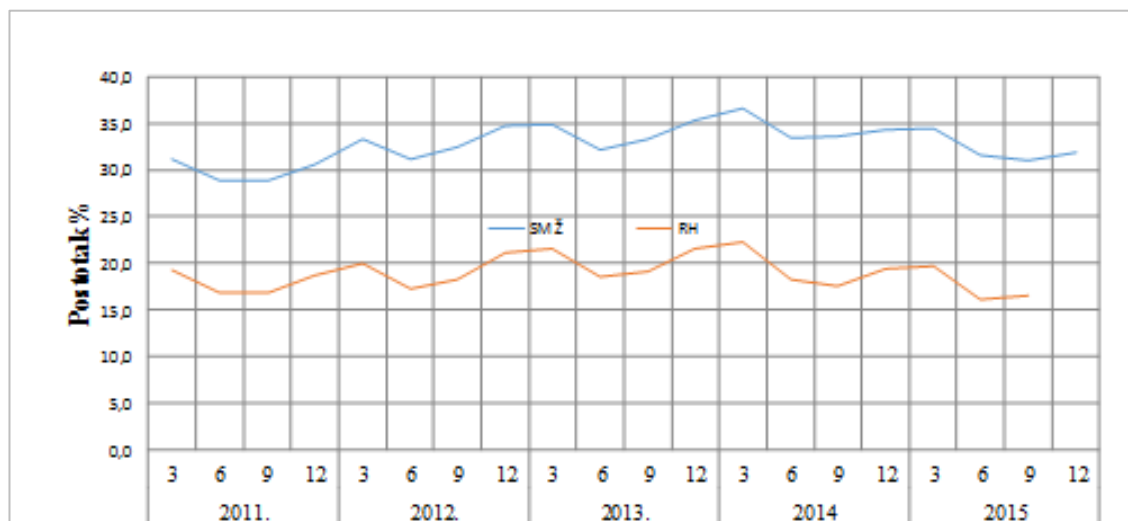
Izvor: HZMO i Hrvatski zavod za zapošljavanje Područni ured Sisak i Područni ured Kutina, 2015.

U Republici Hrvatskoj je, pod utjecajem smanjenja broja nezaposlenih te istodobnoga povećanja broja zaposlenih osoba, smanjena prosječna godišnja stopa registrirane nezaposlenosti od 18,8 % u 2014. godini na 16,7 % u 2015. godini .

Za prikaz stope nezaposlenosti u Sisačko-moslavačkoj županiji korišteni su podaci o osiguranicima mirovinskoga osiguranja evidentiranim u Hrvatskom zavodu za mirovinsko osiguranje te podaci o nezaposlenim osobama evidentiranim u Hrvatskom zavodu za zapošljavanje. Prosječna stopa nezaposlenosti u Sisačko-moslavačkoj županiji za 2015. godinu iznosila je 32,5 %, dok je u 2014. godini bila 34,7 %. Sisačko-moslavačka županija je u skupini županija s najvišom stopom nezaposlenosti u Republici Hrvatskoj, kao što su i Virovitičko-podravska županija s 32,3 % te Vukovarsko-srijemska županija s 30,3 %. Najniže stope nezaposlenosti ostvarene su u Istarskoj županiji, 7,5 % i gradu Zagrebu 8,4 %.

Stopa registrirane nezaposlenosti u Sisačko-moslavačkoj županiji i Republici Hrvatskoj u razdoblju od 2011. do 2015. godine prikazana je u grafikonu 4.

Grafikon 4: Stopa registrirane nezaposlenosti u SMŽ i RH od 2011. do 2015. godine

Izvor: HZMO i Hrvatski zavod za zapošljavanje Područni ured Sisak i Područni ured Kutina, 2015.

Struktura nezaposlenih osoba u Sisačko-moslavačkoj županiji u razdoblju od 2006. do 2015. godine prikazana je u tablici br. 9.

Tablica 9: Struktura nezaposlenih osoba u SMŽ u razdoblju od 2006. do 2015. godine

Godina	Nezaposlene osobe (prosjeak)						Novoprijavljeni	Zaposleni sa evidencije
	Ukupno	Verižni indeks	Žene	Muškarci	Prvi put traže zaposlenje	Korisnici NN		
2006.	17 718	95,0	10 287	7431	5645	2492	10 455	7536
2007.	16 130	91,0	9549	6581	4826	2215	9772	7057
2008.	15 393	95,4	9467	5926	4335	2413	10 296	6782
2009.	16 863	109,6	9955	6908	4214	3058	13 200	5932
2010.	18 454	109,4	10 239	8215	4320	3205	13 056	6199
2011.	18 030	97,7	9856	8174	4093	2966	14 612	7483
2012.	19 739	109,5	10 499	9240	4114	3504	16 384	8254
2013.	20 444	103,6	10 823	9 621	4338	2850	14 865	8404
2014.	20 248	99,0	10 891	9357	4381	2343	13 896	9113
2015.	18 261	90,2	9962	9621	3954	2003	13 187	9725

Izvor: HZMO i Hrvatski zavod za zapošljavanje Područni ured Sisak i Područni ured Kutina, 2015. godina

Najmanje prosječno nezaposlenih u razdoblju od 2006. do 2015. godine zabilježeno je 2008. godine, kad je registrirano 15 393 nezaposlenih osoba, a potom taj broj raste, da bi u 2014. godini započeo lagano padati.

Udio nezaposlenih žena u ukupnom broju nezaposlenih u 2015. godini bio je 54,6 %, a muškaraca 45,4 %. U 2014. godini udio žena u nezaposlenim osobama bio je 53,8 % i vidljiv je zamjetan rast učešća žena u ukupnoj nezaposlenosti.

Vezano uz osobe koje prvi puta traže zaposlenje, njihov udio u 2015. i 2014. godini iznosio je 21,6 %, a u 2013. godini 21,2 % što pokazuje da u promatranom periodu jednu petinu čine osobe bez radnog iskustva.

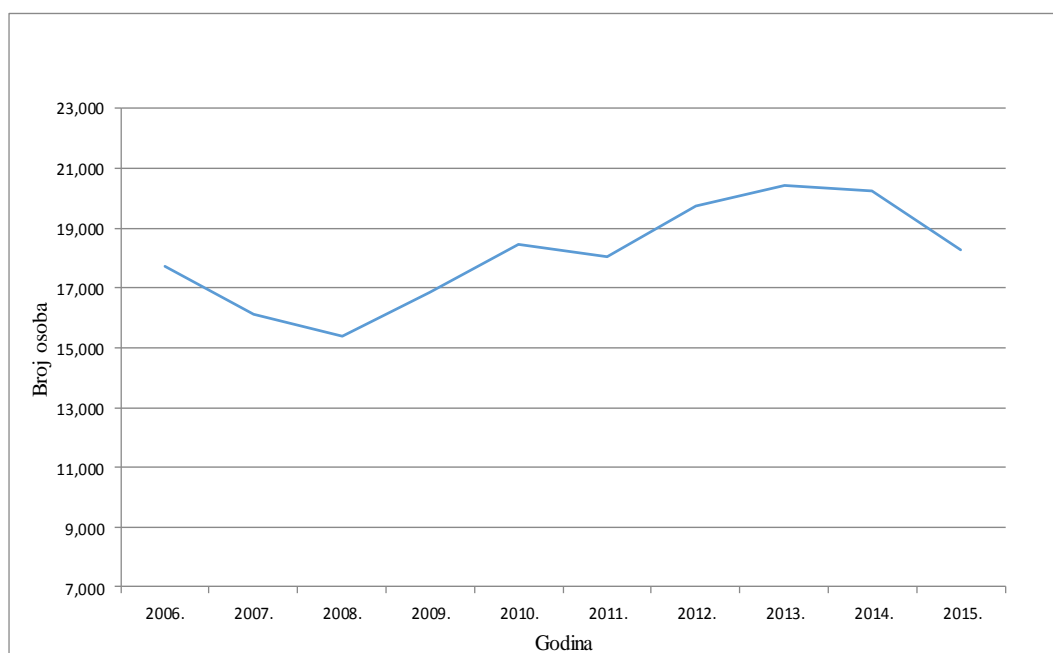
Promatrajući korisnike novčane naknade u Zavodu za zapošljavanje vidljivo je da se njihov prosječan broj u 2015. godini smanjio za 14,5 % u odnosu na prethodnu godinu, odnosno evidentan je trend smanjenja broja korisnika novčane naknade.

Tijekom 2015. godine ukupno je prijavljeno 14 865 novih nezaposlenih osoba, što je ipak za 5,1 % manje nego u 2014. godini kada ih je bilo prijavljeno 13 896. Od 2013. godine smanjuje se broj novoprijavljenih osoba u evidenciju. Najveći broj novoprijavljenih osoba zabilježen je 2012. godine i to 16 384 osobe.

Najveći broj zaposlenih osoba s evidencije Zavoda je registriran u 2015. godini kada su ukupno zaposlene 9752 osobe, što predstavlja najveći broj zaposlenih u posljednjih 10 godina. Razvidan je trend većeg novog zapošljavanja počevši od 2012. godine.

Prosječan broj nezaposlenih osoba u Sisačko-moslavačkoj županiji za razdoblje od 2006. do 2015. godine prikazan je u grafikonu br. 5.

Grafikon 5: Prosječan broj nezaposlenih osoba u SMŽ od 2006. do 2015. godine

Izvor: HZMO i Hrvatski zavod za zapošljavanje Područni ured Sisak i Područni ured Kutina, 2015.

Prema razini obrazovanja, najviše nezaposlenih osoba evidentirano je sa srednjim trogodišnjim školama i školama za KV/VKV radnike, 32,7 % te osoba s osnovnom školom 27,6 %. U 2015. godini smanjio se prosječan broj nezaposlenih na svim razinama obrazovanja. Do najvećeg smanjenja nezaposlenosti došlo je kod skupine osoba s fakultetom, akademijom, magisterijom i

doktoratom, za 12,6 %, a najmanje kod skupine bez škole i nezavršenom osnovnom školom, za 6,5 %.

Nezaposlenost i zapošljavanje prema razini obrazovanja u 2015. i 2014. godini u Sisačko-moslavačkoj županiji prikazani su u tablici 10.

Tablica 10: Nezaposlenost i zapošljavanje prema razini obrazovanja u razdoblju siječanj – prosinac 2014. i 2015. godine

		Mjesec	Ukupno	Bez škole i nezavršen a OŠ	OŠ	SŠ za zanimanja do 3 godine i škola za KV i VKV	SŠ za zanimanja u trajanju od 4 godine i više	Gimnazija	Viša škola, I stupanj fakulteta i stručni studij	Fakultet, akademija, magisterij i doktorat
1	Prosječan broj nezaposlenih osoba	1.-12.2015.	18 262	1580	5039	5965	4188	413	621	456
		1.-12.2014.	20 249	1690	5603	6661	4640	443	690	522
		Indeks	90,2	93,5	89,9	89,6	90,3	93,2	90,0	87,4
2	Prosječan broj nezaposlenih žena	1.-12.2015.	9963	867	2733	2905	2507	277	397	277
		1.-12.2014.	10 892	910	3017	3149	2769	287	448	312
		Indeks	91,5	95,3	90,6	92,3	90,5	96,5	88,6	88,8
3	Prosječan broj nezaposlenih muškaraca	1.-12.2015.	8298	713	2306	3061	1681	136	223	178
		1.-12.2014.	9358	781	2586	3512	1871	155	243	210
		Indeks	88,7	91,3	89,2	87,2	89,8	87,7	91,8	84,8
4	Prosječan broj nezaposlenih zbog prestanka rada poslodavaca	1.-12.2015.	463	32	159	149	96	10	5	12
		1.-12.2014.	485	38	177	155	94	8	3	10
		Indeks	95,5	84,2	89,8	96,1	102,1	125,0	166,7	120,0
5	Prosječan broj osoba koje prvi put traže zaposlenje	1.-12.2015.	3955	783	1030	1050	761	87	137	107
		1.-12.2014.	4381	810	1153	1123	866	105	180	144
		Indeks	90,3	96,7	89,3	93,5	87,9	82,9	76,1	74,3
6	Ukupan broj novoprijavljenih	1.-12.2015.	13 187	496	2242	4713	3689	373	923	751
		1.-12.2014.	13 896	555	2477	5106	3707	404	847	801
		Indeks	94,9	89,4	90,5	92,3	99,5	92,3	109,0	93,8
7	Ukupan broj zaposlenih iz evidencije temeljem radnog odnosa	1.-12.2015.	9725	195	1647	3772	2799	232	596	484
		1.-12.2014.	9113	168	1419	3570	2605	245	566	540
		Indeks	106,7	116,1	116,1	105,7	107,4	94,7	105,3	89,6
8	Ukupan broj obrisanih iz evidencije iz ostalih razloga	1.-12.2015.	4560	370	1094	1613	1081	139	134	129
		1.-12.2014.	5242	421	1396	1830	1161	148	161	126
		Indeks	87,0	87,9	78,4	88,1	93,1	93,9	83,2	102,4
9	Prosječan broj korisnika novčane naknade	1.-12.2015.	2003	62	368	767	582	53	88	83
		1.-12.2014.	2344	87	466	932	634	51	86	88
		indeks	85,5	71,3	79,0	82,3	91,8	103,9	102,3	94,3

U okviru provedbe Programa gospodarskog oporavka Vlada Republike Hrvatske donijela je 2010. godine Uredbu o praćenju, analizi i predviđanju potreba tržišta rada za pojedinim zanimanjima te izradi i uzimanju u obzir preporuke za obrazovnu upisnu politiku. Na temelju ove Uredbe Upravno vijeće Hrvatskog zavoda za zapošljavanje donijelo je Plan i metodologiju praćenja analize i predviđanja potreba tržišta rada za pojedinim zvanjima te izradila preporuke za obrazovnu upisnu politiku. Hrvatski zavod za zapošljavanje uz koordinaciju od strane Središnjeg ureda proveo je analizu i prognozu potreba tržišta za pojedina zvanja te su izrađene preporuke za obrazovnu upisnu politiku.

Prema analizi Hrvatskog zavoda za zapošljavanje Područnog ureda Sisak i Kutina, tijekom 2016. godine date su preporuke za smanjenje i povećanje upisnih kvota u srednjoškolskim zanimanjima. Preporuka je smanjiti upisne kvote za fotografa, krojača, frizera, komercijalista, ekonomista, tehničara cestovnog prometa, a povećati upisne kvote za deficitarna zanimanja, koja su na području Sisačko-moslavačke županije: limar, zidar, krovopokrivač, mesar, tesar, slastičar, autolimar, zavarivač, mlinar, stolar, pekar i farmaceutski tehničar. U Hrvatskoj je u tijeku izrada novog kurikulum, a njegovim donošenjem uskladilo bi se obrazovanje s potrebama tržišta rada, odnosno ublažila neusklađenost između ponude rada i potražnje za radom, što je jedan od glavnih dugoročnih problema tržišta rada.

Europska komisija definirala je cjeloživotno učenje kao svrhovito i trajno učenje s ciljem poboljšanja znanja, vještina i sposobnosti. Cjeloživotno učenje uključuje sve oblike učenja (formalno, neformalno i informalno) u svim životnim razdobljima s ciljem unapređenja znanja, vještina i kompetencija.

Na području Sisačko-moslavačke županije postoje ustanove za obrazovanje odraslih osoba, a i Hrvatski zavod za zapošljavanje Područni uredi Sisak i Kutina, nude niz programa za prekvalifikaciju nezaposlenih osoba za potrebe tržišta rada, (slastičar, limar, kovinotokar za rad na CNC stroju, stolar i dr.) kojima nezaposlene osobe mogu steći nova znanja i vještine te se educirati o primjeni novih tehnologija u radnom procesu.

Prosječna nezaposlenost žena i muškaraca prema razini obrazovanja u Sisačko-moslavačkoj županiji u razdoblju siječanj – prosinac 2013., 2014. i 2015. godine prikazana je u tablici 11.

Tablica 11: Prosječna nezaposlenost žena i muškaraca prema razini obrazovanja u razdoblju siječanj – prosinac 2013., 2014. i 2015. godine

		Mjesec	Ukupno	Bez škole i nezavršena OŠ	OŠ	SŠ za zanimanja do 3 godine i škola za KV i VKV	SŠ za zanimanja u trajanju od 4 godine i više	Gimnazija	Viša škola, I stupanj fakulteta i stručni studij	Fakultet, akademija, magistrij i doktorat
--	--	--------	--------	---------------------------	----	---	---	-----------	--	---

1	Prosječan broj nezaposlenih osoba	1.-12.2015.	18 262	1580	5039	5965	4188	413	621	456
		1.-12.2014.	20 249	1690	5603	6661	4640	443	690	522
		1.-12.2013.	20 444	1678	5704	6863	4602	453	654	490
2	Prosječan broj nezaposlenih žena	1.-12.2015.	9963	867	2733	2905	2507	277	397	277
		1.-12.2014.	10 892	910	3017	3149	2769	287	448	312
		1.-12.2013.	10 823	910	3057	3138	2729	282	422	285
3	Prosječan broj nezaposlenih muškaraca	1.-12.2015.	8298	713	2306	3061	1681	136	223	178
		1.-12.2014.	9358	781	2586	3512	1871	155	243	210
		1.-12.2013.	9621	768	2647	3725	1873	171	232	205

Izvor: HZMO i Hrvatski zavod za zapošljavanje Područni ured Sisak i Područni ured Kutina, 2015.

Broj nezaposlenih osoba unazad tri godine najveći je u gradu Sisku, a slijede gradovi Petrinja, Kutina, Novska i Glina. Trend smanjenja broja nezaposlenih osoba u 2015. godini u odnosu na 2014. godinu najviše je izražen u općini Majur za 17,8 %, Hrvatskoj Dubici za 14,7 %, Donjim Kukuruzarima za 14,4 %, Dvoru za 14,3 % i gradu Hrvatskoj Kostajnici za 14,2 %.

Prosječan broj nezaposlenih osoba po gradovima/općinama Sisačko-moslavačke županije prikazan je u tablici 12.

Tablica 12: Prosječan broj nezaposlenih osoba po gradovima/općinama SMŽ

Gradovi/Općine	2013.	2014.	Indeks 2014/2013	2015.	Indeks 2015/2014
Donji Kukuruzari	339	333	98,2	285	85,6
Dvor	807	707	87,6	606	85,7
Glina	1126	1104	98,0	963	87,2
Gvozd	582	579	99,5	549	94,8
Hrvatska Dubica	317	334	105,4	285	85,3
Hrvatska Kostajnica	338	324	95,9	278	85,8
Jasenovac	203	228	112,3	218	95,6
Kutina	2272	2352	103,5	2166	92,1
Lekenik	629	641	101,9	594	92,7
Lipovljani	351	337	96,0	296	87,8
Majur	143	146	102,1	120	82,2
Martinska Ves	371	380	102,4	357	93,9
Novska	1534	1601	104,4	1532	95,7
Petrinja	3317	3151	95,0	2815	89,3
Popovača	1222	1221	99,9	1093	89,5
Sisak	5434	5384	99,1	4813	89,4
Sunja	844	822	97,4	733	89,2
Topusko	324	341	105,2	314	92,1
Velika Ludina	283	263	92,9	245	93,2
Ukupno SMŽ	20 444	20 248	99,0	18 262	90,2

Izvor: HZMO i Hrvatski zavod za zapošljavanje Područni ured Sisak i Područni ured Kutina, 2015.

Prema dobi, najveći udio nezaposlenih osoba je od 50 i više godina starosti i to 32,3 %, ali je i udio mladih osoba do 29 godina dosta velik i iznosi 27,3 %.

Prosječan broj nezaposlenih povećao se jedino kod osoba iznad 60 godina za 9,9 %, dok je kod svih ostalih dobnih skupina smanjen. Najznačajnije postotno smanjenje zabilježeno je kod dobne skupine od 25 do 29 godina starosti za 9,2 %. Nezaposlenost mladih jedan je od većih problema na tržištu rada u Sisačko-moslavačkoj županiji, ali ne treba zanemariti ni značajan broj nezaposlenih osoba starije dobi.

Prosječan broj nezaposlenih osoba u Sisačko-moslavačkoj županiji prema dobi prikazan je u tablici 13.

Tablica 13: Prosječan broj nezaposlenih osoba u SMŽ prema dobi

Dob	2013.	% udio u ukupnom	2014.	% udio u ukupnom	2015.	% udio u ukupnom	Indeks 2014/2013	Indeks 2015/2014
15 - 19	1108	5,4	1090	5,4	1014	5,6	98,4	93,0
20 - 24	2723	13,3	2559	12,6	2138	11,7	94,0	83,5
25 - 29	2429	11,9	2262	11,2	1828	10,0	93,1	80,8
30 - 34	2151	10,5	2101	10,4	1796	9,8	97,7	85,5
35 - 39	2023	9,9	1983	9,8	1741	9,5	98,0	87,8
40 - 44	2063	10,1	1989	9,8	1781	9,8	96,4	89,5
45 - 49	2337	11,4	2317	11,4	2071	11,3	99,1	89,4
50 - 54	2349	11,5	2360	11,7	2210	12,1	100,5	93,6
55 - 59	2323	11,4	2546	12,6	2539	13,9	109,6	99,7
60 i više	938	4,6	1041	5,1	1144	6,3	111,0	109,9
Ukupno	20 444	100,0	20 248	100,0	18 262	100,0	99,0	90,2

Izvor: HZMO i Hrvatski zavod za zapošljavanje Područni ured Sisak i Područni ured Kutina, 2015.

Od ukupnog broja nezaposlenih u Sisačko-moslavačkoj županiji krajem 2015. godine, njih 60,2 % bili su dugotrajno nezaposleni, tj. bili su nezaposleni dulje od jedne godine. U usporedbi s krajem 2014. godine kada ih je bilo 59 %, vidljivo je povećanje broja dugotrajno nezaposlenih osoba, dok je krajem 2013. godine taj broj iznosio 55,3 %.

Trajanje nezaposlenosti osoba u Sisačko-moslavačkoj županiji prikazano je u tablici 14.

Tablica 14: Trajanje nezaposlenosti u SMŽ

Trajanje nezaposlenosti	Broj nezaposlenih 31.12.2013.	Broj nezaposlenih 31.12.2014.	Broj nezaposlenih 31.12.2015.
0 - 3 mj.	3895	3227	3187
3 - 6 mj.	2952	2367	1953
6 - 9 mj.	1345	1132	972
9 – 12 mj.	1191	1332	898
Do jedne godine ukupno	9383	8058	7010
1 – 2 g.	4299	3546	2656
2 – 3 g.	2237	2564	2026

3 – 5 g.	1990	2341	2658
5 – 8 g.	1056	1226	1394
8 g. i više	2045	1905	1855
Duže od jedne godine ukupno	11 627	11 582	10 589
Sveukupno	21 010	19 640	17 599

Izvor: HZMO i Hrvatski zavod za zapošljavanje Područni ured Sisak i Područni ured Kutina, 2015.

Prema statusu prije ulaska u evidenciju Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, najviše je osoba kojima je prethodno prestao radni odnos, njih 54,1 %, zatim osoba iz neaktivnosti 32,7 %, redovnog školovanja 6,6 % itd. Kod osoba koje su ušle u evidenciju u 2015. godini, po prestanku radnog odnosa vidljivo je smanjenje za 11,5 % u odnosu na 2014. godinu. Kod osoba iz neaktivnosti zabilježeno je smanjenje za 10 %, a kod osoba iz redovnog školovanja za 9,1 %. Povećanje je registrirano jedino kod novoprijavljenih osoba koje u evidenciju Zavoda dolaze po prestanku stručnog osposobljavanja bez zasnivanja radnog odnosa i to za 33,3 %.

Broj osoba koje ulaze u evidenciju Hrvatskog zavoda za zapošljavanje na području Sisačko-moslavačke županije, prema razlogu ulaska prikazan je u tablici 15.

Tablica 15: Broj osoba koje ulaze u evidenciju HZZ-a na području SMŽ prema razlogu ulaska

Status prije ulaska u evidenciju	31.12.2013.	31.12.2014.	31.12.2015.
Radni odnos	11 267	10 753	9518
Povratak sa stručnog osposobljavanja bez zasnivanja radnog odnosa	141	242	320
Drugi oblik rada	135	121	86
Individualna poljoprivreda	57	57	55
Redovno školovanje	1477	1271	1155
Neaktivnost	6970	6389	5753
Ostalo	963	807	712
Ukupno	21 010	19 640	17 599

Izvor: HZMO i Hrvatski zavod za zapošljavanje Područni ured Sisak i Područni ured Kutina, 2015.

Tablica 16: Osnovni razvojni problemi i potrebe u vezi sa zapošljavanjem

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
<p>SMŽ ima najveću prosječnu stopu nezaposlenosti u 2015. godini od 32,5 % (RH 16,7 %)</p> <p>Veća nezaposlenost žena u odnosu na muškarce u SMŽ</p> <p>Dugotrajna nezaposlenost – 60,2 %</p> <p>Strukturne promjene i višegodišnja recesija rezultiraju smanjenjem broja zaposlenih odnosno zatvaranjem trgovačkih društava i obrta</p> <p>Neusklađenost upisne politike s potrebama rada, zastarjela znanja i vještine u pojedinim zanimanjima</p> <p>Nemogućnost brzog reagiranja obrazovnih ustanova na promjene i prilagodbu novim programima</p> <p>Prisutan je trend povećanja nezaposlenosti mladih i osoba starijih od 50 godina</p> <p>Nedostupnost brojnih statističkih podataka za razinu županije, gradova i općina neophodnih za relevantne analize tržišta rada</p>	<p>Inovirati programe cjeloživotnog obrazovanja, kroz različite oblike stručnog osposobljavanja, usavršavanja te prekvalifikacije i dokvalifikacije u skladu s gospodarskim i razvojnim potrebama</p> <p>Uključivati u programe edukacije osobe kojima je otežan pristup tržištu rada prema potrebama gospodarstva</p> <p>Korištenjem sredstava EU fondova jačati kapacitete PU HZZ-a u županiji</p> <p>Kontinuirano uključivati poslodavce u sustav praćenja potreba vezanih za tržište rada (sudjelovanje u planiranju potreba za novim radnicima, rješavanje viškova, provođenje stručne prakse, stipendiranje deficitarnih zvanja,</p> <p>zapošljavanje osoba s invaliditetom i ostalo</p> <p>Poticati i promovirati razvoj novih modela aktivne politike zapošljavanja na regionalnoj razini sukladno nacionalnoj politici</p> <p>Jačati lokalno partnerstvo za zapošljavanje</p> <p>Poticati razvoj lokalnih klubova tražitelja poslova</p> <p>Povezati državne urede koji raspolažu podacima bitnim za analitičku obradu tržišta rada</p>

4. KOMUNALNA INFRASTRUKTURA

Komunalna infrastruktura na području Sisačko-moslavačke županije obuhvaća sustav vodoopskrbe i sustav odvodnje, telekomunikacije i elektroenergetsku mrežu te javnu rasvjetu.

4.1. *Vodnogospodarski sustav*

Temeljni cilj upravljanja i gospodarenja vodama je postizanje cjelovitog i usklađenog vodnog režima na cijelom teritoriju te uvođenje koncepta održivog gospodarenja vodama i upravljanja sustavom vodoopskrbe. To podrazumijeva brigu za prostorni raspored i izgrađenost vodnoga sustava te za stanje količina i kakvoće voda na način koji najbolje odgovara određenom području i vremenu.

Razvojem i upravljanjem vodoopskrbnim sustavom osigurava se dovoljna količina vode zadovoljavajuće kakvoće za postojeće i razvojne potrebe svih korisnika iz postojećih ili novih izvora vodeći računa o prirodnim mogućnostima obnovljivosti resursa, postizanju odgovarajućeg standarda i razini sigurnosti opskrbe vodom za sve korisnike uz zaštitu vodnih ekosustava. Razvojem vodoopskrbnog sustava, u skladu s higijensko-sanitarnim standardima povećava se stupanj opskrbljenosti stanovništva te postiže zadovoljavanje potreba gospodarstva.

Opće obilježje vodno-komunalnog sektora u Republici Hrvatskoj je veliki zaostatak u razvijenosti usluge odvodnje u odnosu na vodoopskrbu. U pokrivenosti sustavima javne kanalizacije postoje znatne razlike među regijama i još veće među županijama, odnosno općinama i gradovima. Razina priključenosti stanovništva na sustave odvodnje daje se u odnosu na veličinu naselja te je najlošija u malim naseljima s manje od 500 stanovnika u kojima su izgradnja i pogon centraliziranih sustava javne odvodnje teško provedivi zbog tehničko-tehnoloških i financijskih ograničenja.

Građenjem i rekonstrukcijom sustava javne odvodnje i pročišćavanja komunalnih otpadnih voda na cijelom području, što je i strateški cilj zaštite voda, planira se povećati razina priključenosti stanovništva na sustave javne odvodnje. Hrvatska i županija izložene su značajnim periodičnim poplavama, osobito na neurbaniziranim područjima zbog kratkotrajnih obilnih kiša i/ili naglog topljenja snijega kada dolazi do izlivanja rijeka i potoka i poplava unutarnjih voda na ravničarskim površinama, ali i na naseljenim područjima. Pokazuje se nužnim ulaganje znatnih sredstava u izgradnju i sanaciju infrastrukture za obranu od poplava kao i izradu strateških dokumenata zaštite od poplava (financijskih i ostalih analitičkih dokumenata kao što su karte opasnosti od poplava i karte rizika od poplava). Infrastruktura za navodnjavanje nije dostatna i nije sustavno izgrađena te je potrebno povećanje razine navodnjavanja i gospodarenja poljoprivrednim zemljištem.

4.1.1. Vodoopskrba

Na području županije posluje jedanaest trgovačkih društava, registriranih za obavljanje djelatnosti javne vodoopskrbe i odvodnje: JKP Jasenovačka voda d.o.o. Jasenovac, JP Komunalac d.o.o. Hrvatska Kostajnica, Komunalac - Dvor d.o.o. Matijevići, Komunalac Glina d.o.o. Glina, Vodoopskrba Kupa i odvodnja Topusko d.o.o. Topusko, LIP-KOM d.o.o. Lipovljani, Moslavina d.o.o. Kutina, Novokom d.o.o. Novska, Privreda d.o.o. Petrinja, Sisački vodovod d.o.o. Sisak i Vodoopskrba d.o.o. Hrvatska Dubica.

Stupanj priključenosti stanovništva na sustave javne vodoopskrbe u većem dijelu županije je zadovoljavajući, osobito u gradskim središtima u kojima je stupanj opskrbljenosti vrlo visok, dok je nešto niži u predgrađima, a najniži na izoliranim područjima. Dio stanovništva koji nije priključen na sustav javne vodoopskrbe opskrbljuje se vodom putem tzv. lokalnih vodovoda ili iz vlastitih zdenaca, cisterni itd. i ti sustavi nisu evidentirani u sustavu korištenja voda te njima upravljaju sami korisnici bez sustavne kontrole kakvoće i valjanog održavanja.

Prikaz sustava vodoopskrbe u gradovima i općinama Sisačko-moslavačke županije dan je u tablici 17.

Tablica 17: Sustavi vodoopskrbe u gradovima i općinama SMŽ

Grad/Općina	Duljina mreže na području JLS (km)	Broj potrošača	Stupanj opskrbljenosti potrošača (%)	Broj naselja s vodoopskrbnim sustavom
Grad Glina	120	6425	69 %	19
Grad Hrvatska Kostajnica	42,8	2100	76 %	5
Grad Kutina	1227,5	6178	77 %	11
Grad Novska	118	3182	99 %	15
Grad Petrinja	225	20 848	81 %	16
Grad Popovača	167	3368	94 %	13
Grad Sisak	486	18 965	96 %	30
Općina Donji Kukuruzari	35	331	43 %	10
Općina Dvor	45	1236	65 %	7
Općina Gvozd	110,4	1831	61 %	13
Općina Hrvatska Dubica	61,7	803	80 %	4
Općina Jasenovac	90	800	100 %	10
Općina Lekenik	16	384	15 %	4
Općina Lipovljani	44	408	95 %	4
Općina Majur	25,3	985	-	4

Općina Martinska Ves	-	801	70 %	16
Općina Sunja		811	70 %	10
Općina Topusko	111,47	1916	64 %	9
Općina Velika Ludina	38,4	720	92 %	11

Izvor: Podaci JLS-a, 2015./2016.

Na području Sisačko-moslavačke županije samo 90 od ukupno 453 naselja imaju potpunu ili djelomično riješenu opskrbu pitkom vodom na bazi deset javnih i organiziranih vodoopskrbnih sustava. Stupanj opskrbljenosti stanovništva vodom je nejednak i kreće se od 15 % do 100 %. Stupanj opskrbljenosti veći od 50 % bilježe gradovi: Sisak, Petrinja, Hrvatska Kostajnica, Novska, Kutina i Popovača te općine Gvozd, Dvor, Martinska Ves, Topusko, Jasenovac, Lipovljani, Velika Ludina, Sunja i Hrvatska Dubica.

Najvažniji vodoopskrbni sustavi u županiji su: Sisak - Petrinja, Popovača - Kutina, Novska, Jasenovac, Pašino vrelo, Hrvatska Dubica, Dvor, Glina i Gvozd - Topusko.

Temeljem dostupnih podataka jedinica lokalne samouprave koji se temelje na priključcima i procijenjenom broju korisnika vodoopskrbnih tvrtki, slijedi da je u Hrvatskoj na javnu vodoopskrbu priključeno oko 87,7 % stanovništva, dok je na lokalnu vodoopskrbu priključeno oko 3,2 % stanovništva. Ostali dio stanovništva opskrbljuje se vodom putem individualne vodoopskrbe (bunari, gusterne, vodotoci itd.).

Podaci o vodoopskrbi u Sisačko-moslavačkoj županiji u razdoblju 2011. - 2014., prema podacima Hrvatskog zdravstveno-statističkog ljetopisa, prikazani su u tablici 18.

Tablica 18: Podaci o vodoopskrbi u SMŽ za razdoblje od 2011. do 2014. godine

Godina	2011.	2012.	2013.	2014.
Broj vodovoda	34	34	35	36
Broj javnih vodovoda	11	11	11	11
Broj potrošača	99 402	99 402	122 063	122 063
Priključenosti na javnu vodoopskrbu (%)	57,5	57,5	70,6	70,8
Broj lokalnih vodovoda	23	23	24	25
Broj potrošača	3445	3445	3624	3624
Priključenosti na lokalnu vodoopskrbu (%)	2	2	2	2,1

Izvor: Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2011., 2012., 2013. i 2014.

Iz tablice je vidljivo da se broj javnih vodovoda u Sisačko-moslavačkoj županiji u razdoblju 2011. do 2014. godine nije povećavao, a broj lokalnih vodovoda tek neznatno. Broj potrošača priključenih na javni vodovod povećao se za oko 20 %, a na lokalni za oko 5 %. Priključenost na

javnu vodoopskrbu iznosila je 70,8 %, a na lokalnu 2,1 %. Usporedbom s podacima jedinica lokalne samouprave temeljenim na priključcima i procijenjenom broju korisnika vodoopskrbnih tvrtki (tablica 18), postotak priključenosti stanovništva na sustave vodoopskrbe u 2015. godini je u porastu.

Poseban problem vodoopskrbnih sustava predstavljaju tlakovi na magistralnim dovodnim cjevovodima koji uzrokuju velike gubitke vode i energije. Osim toga, starost nekih cjevovoda prelazi i pedeset godina pa je potrebno njihovo hitno saniranje.

Vodno gospodarstvo je i potpora cjelokupnom gospodarstvu, a poglavito u razvoju poljoprivrede te se nameće i problematika navodnjavanja površina u okviru gospodarenja javnim dobrima i prirodnim resursima. Vodene površine prostiru se na oko 5980 ha Sisačko-moslavačke županije, odnosno 1,35 % njezine ukupne površine. Sustav navodnjavanja ne odgovara složenoj dinamici rijeka pa je visok rizik od poplava.

U razdoblju do 2020. godine Planom navodnjavanja Sisačko-moslavačke županije sukladno Nacionalnom projektu navodnjavanja i gospodarenja poljoprivrednim zemljištem i vodama u Republici Hrvatskoj, predviđeno je navodnjavanje izgradnjom većih sustava na području Martinske Vesi zahvatima vode iz rijeke Save (1750 ha), na području Topolovca i Šašne Grede (ukupno 3100 ha), zatim srednjih sustava navodnjavanja s izvorima vode iz manjih vodotoka i akumulacijama na području Vlahiničke, Čaire, Krivajca i Ludine (ukupno 2500 ha) te manjih sustava navodnjavanja korištenjem podzemnih voda na oko 1200 ha diljem županije.

Nakon detaljnog istraživanja i opsežnog ispitivanja terena, pogodnosti tla za navodnjavanje, raspoloživosti vode za navodnjavanje, okrupljenosti zemljišta, organiziranosti i izuzetne zainteresiranosti potencijalnih korisnika, lokalitet općine Velika Ludina predložen je kao pilot-projekt navodnjavanja. Projektom je obuhvaćeno 480 ha za navodnjavanje, zahvatom vode iz vodotoka Ludinica, od čega 453 ha otpada na poljoprivredne površine. U tijeku su izrada idejnog projekta (realizirano 90 % ugovornih obveza), hidrotehnička i agronomska revizija te izrada elaborata zaštite okoliša za potrebe provedbe postupka ocjene o potrebi procjene utjecaja zahvata na okoliš ispred nadležnih tijela, što je uvjet za izdavanje lokacijske dozvole, kao i sufinanciranje sredstvima EU fondova.

Među ekonomski najpovoljnijim projektima za navodnjavanje su i planirane akumulacije Komarevo, Timarci i Paklenica 2 čija je realizacija odgođena zbog zaostalih minskoeksplozivnih sredstava dok se ne provede potpuno razminiranje tih područja. Planom navodnjavanja do 2020. godine, iz istog razloga neće se moći realizirati ni planirane akumulacije Kovačević, Roždanik i Voćarica te tako neće biti moguće navodnjavanje preko 10 000 ha poljoprivrednih površina.

Interes za uspostavu sustava navodnjavanja na razini županije je izuzetno velik, s obzirom da je poljoprivreda prepoznata kao jedna od strateških grana njenog razvoja te je predviđeno da se do

2020. godine u Sisačko-moslavačkoj županiji uspostavi navodnjavanje na 6800 hektara poljoprivrednih površina.

Kao rezultat globalnog zatopljenja i porasta temperature, povećavaju se potrebe za navodnjavanjem kako bi se zbog suše onemogućilo smanjenje prinosa poželjnih usjeva i pridonijelo poboljšanju poljoprivredne proizvodnje.

4.2. Odvodnja

Nijedno naselje na području Sisačko-moslavačke županije nema izgrađen cjeloviti kanalizacijski sustav s pripadajućim pročišćivačima otpadnih voda. Postojećim sustavima odvodnje u većim naseljima pokriveni su dijelovi urbanih i radnih zona, dok prigradska područja i manja naselja nemaju izgrađen javni kanalizacijski sustav. Za prihvrat otpadnih voda iz domaćinstava u naseljima bez kanalizacijskog sustava služe septičke jame, a recipijenti su vodotoci i melioracijski kanali.

Stupanj opskrbljenosti stanovništva je nejednak i kreće se od 0 % do 70 %. Stupanj opskrbljenosti veći od 50 % bilježe gradovi Sisak, Petrinja, Hrvatska Kostajnica, Novska, Kutina te općine Martinska Ves i Sunja.

Planom je za sve veće urbane aglomeracije predviđena organizirana javna odvodnja (mješovitog, razdjelnog ili polurazdjelnog sustava ovisno o veličini naselja i gustoći izgrađenosti) koja uključuje uređaje za pročišćavanje odgovarajućeg kapaciteta s mehaničkim i biološkim dijelom. Daljnji razvoj mreže odvodnje na području županije zahtijeva velika ulaganja u saniranje postojećeg sustava kao i ulaganja u njegovo proširenje i izgradnju uređaja za pročišćavanje otpadnih voda.

U tijeku je izrada projektne dokumentacije kolektora za objedinjavanje kanalizacijskog sustava, što kao krajnji cilj ima izgradnju pročišćavača otpadnih voda. Izgradnjom uređaja za pročišćavanje otpadnih voda ispusti u rijeke će se zatvoriti i fekalne i oborinske vode usmjeriti k uređaju. Lokacija centralnog uređaja za pročišćavanje otpadnih voda Grada Siska je na području oko 2000 m udaljenosti od naselja Crnac od kojeg će biti odvojena visokim nasipom prometnice i zelenom pojasom.

Obrana od poplava savskih voda na području Sisačko-moslavačke županije uklopljena je u sustav obrane od poplave koji se zasniva na učinku smanjenja vršnog protoka vodnog vala pri kontroliranom izlivanju velikih voda u retencijske prostore (Črnc polje, Lonjsko polje, Odransko polje i Ribarsko polje). Upravljanje vodnim količinama u sustavu Srednjeg Posavlja obavlja se s tri odteretna kanala (Sava - Odra - Sava, Lonja - Strug i Kupa - Kupa), nizom razdjelnih građevina (preljev Jankomir, te ustave Prevlaka, Strelečko, Palanjek, Trebež I. i II., Košutarica, Jasenovac i

Brodarci), nizinskim retencijama (Lonjsko polje, Mokro polje i Kupčina), odnosno poplavnim površinama (Opeka, Trstik i Zelenik).

Sisačko-moslavačka županija nalazi se na području VGO-a za vodno područje sliva Save. Na području županije nalaze se sljedeća hidrografska područja: međusliv Save od Krapine do Česme, sliv Ilove, međusliv Save od Česme do Ilove, sliv Ilove s Pakrom, međusliv Save od Ilove do Orljave, dio sliva Kupe, međusliv Save od Kupe do Une, dio sliva Une u Republici Hrvatskoj.

Sustavi odvodnje u gradovima i općinama Sisačko-moslavačke županije prema podacima jedinica lokalne samouprave, prikazani su u tablici 19.

Tablica 19: Sustavi odvodnje u gradovima i općinama SMŽ

Grad/Općina	Duljina mreže na području JLS (km)	Broj potrošača	Stupanj opskrbljenosti potrošača (%)	Broj naselja sa sustavom odvodnje
Grad Glina	40	4680	0,50	1
Grad Hrvatska Kostajnica	24	1500	56	1
Grad Kutina	57,9	4849	60,5	14
Grad Novska	50	2495	50	2
Grad Petrinja	47,8	11 900	51	1
Grad Popovača	35,7	802	35	3
Grad Sisak	165		70	
Općina Donji	-	-	-	-
Općina Dvor	36	456	20	2
Općina Gvozd	7,43	1095	36	1
Općina Hrvatska Dubica	5,12	0	0	1
Općina Jasenovac	11	uređaj za pročišćavanje	-	1
Općina Lekenik	-	-	-	-
Općina Lipovljani	20,75	152	40	1
Općina Majur	-	-	-	-
Općina Martinska Ves	-	-	70	-
Općina Sunja	-	-	70	-
Općina Topusko	9,7	990	33	2
Općina Velika Ludina	9	120	17	2

Izvor: Podaci JLS-a, 2015./2016.

Tablica 20: Osnovni razvojni problemi i potrebe razvoja komunalne infrastrukture

RAZVOJNI PROBLEM	RAZVOJNE POTREBE
<p>Nezadovoljavajuća pokrivenost Sisačko-moslavačke županije vodoopskrbnom i kanalizacijskom mrežom te sustavom opskrbe stanovništva pitkom vodom</p> <p>Nema izgrađenog cjelovitog kanalizacijskog sustava s pripadajućim uređajima za pročišćavanje otpadnih voda</p> <p>Nejednak je postotak opskrbljenosti stanovništva vodom</p> <p>Zastarjelost cjevovoda uzrok je velikih gubitaka vode i energije</p> <p>Opasnost od poplava zbog neodgovarajućeg sustava zaštite</p> <p>Sustav navodnjavanja ne odgovara složenoj dinamici rijeka pa je visok rizik od poplava</p> <p>Hidropotencijal rijeka na području županije nije iskorišten</p>	<p>Povećati pokrivenost županije vodoopskrbnom i kanalizacijskom mrežom te sustavom opskrbe stanovništva pitkom vodom</p> <p>Izgraditi sustave za pročišćavanje otpadnih voda</p> <p>Unaprijediti kvalitetu vodnocomunalne infrastrukture u gradskim naseljima i izvan njih</p> <p>Ulaganjima u modernizaciju i saniranje magistralnih dovodnih cijevi smanjiti gubitke energije</p> <p>Izgraditi kanalizacijsku mrežu za područja Mošćenice, Češkog Sela i Slatine te jačati ulaganja u moderniziranje i proširenje već postojeće kanalizacijske mreže</p> <p>Smanjiti rizik od poplava dodatnim ulaganjima u izgradnju riječnih nasipa i održavanje retencijskih područja</p> <p>Ulaganja u modernizaciju sustava odvodnje</p> <p>Ulaganja u spajanje sustava odvodnje na kolektorske mreže</p> <p>Pojačati iskorištenje hidropotencijala rijeka</p>

5. PROMETNA INFRASTRUKTURA I ENERGETIKA

Od pristupanja Europskoj uniji 1. srpnja 2013., utvrđivanje razvoja prometne infrastrukture u Republici Hrvatskoj u skladu s okvirom prometne politike Europske unije od ključne je važnosti. Kako bi se postavili temelji za daljnji dugoročni prometni razvoj, potrebna su ulaganja u prometni sektor koja će odgovarati stvarnim potrebama za novom prometnom infrastrukturom kojom će se zadovoljiti potrebe hrvatskih građana u smislu mobilnosti te u isto vrijeme učinkovito promicati gospodarski razvoj, društvena i teritorijalna kohezija.

Osiguravanjem bolje integracije hrvatskih prometnih mreža unutar europske prometne mreže, poboljšanjem prometne infrastrukture u pojedinim sektorima (željeznica i unutarnji plovni putevi) kroz njihov uravnoteženi razvoj primarno na koridorima TEN-T, uz smanjenje dominacije cestovnog sektora te poboljšanjem regionalnih veza, omogućen je razvoj nacionalnog gospodarstva i razvoj ekološki više održive perspektive prometnog sektora u cjelini. Prema Strategiji prometnog razvoja Republike Hrvatske, Hrvatska je podijeljena na funkcionalne regije s visokom razinom prometne interakcije državnih cesta koje se ne podudaraju nužno s administrativnim regijama ili granicama Republike Hrvatske, s fokusom na definiranje prometnih potreba na velikim udaljenostima te na regionalnoj, prigradskoj i lokalnoj razini. Temeljem te podjele Sisačko-moslavačka županija uvrštena je u funkcionalnu regiju Središnja Hrvatska.

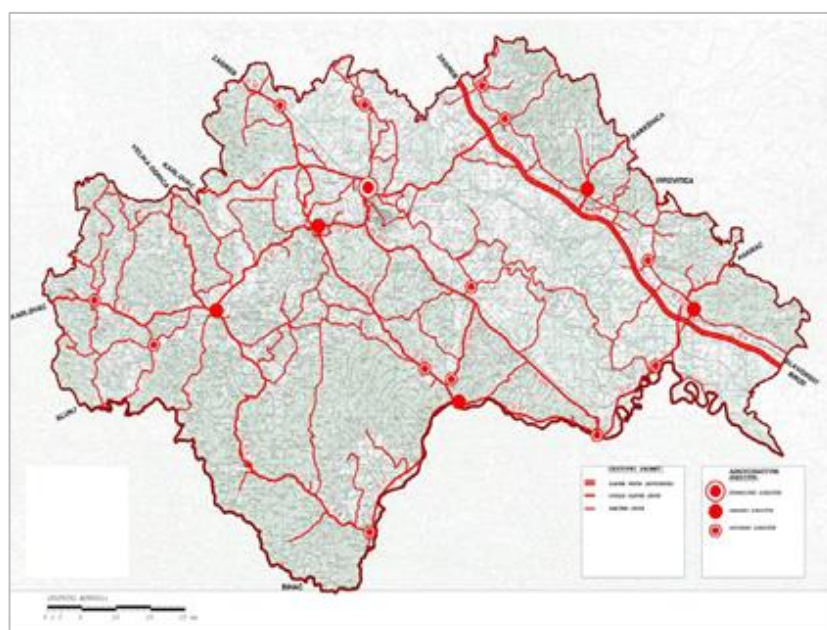
Zbog povoljnog geografskog položaja Sisačko-moslavačke županije na važnim prometnim pravcima i važne uloge u povezivanju hrvatskog prostora, odgovarajuća infrastruktura i razvijeni prometni sustav od posebnog su značaja za uravnoteženi gospodarski razvoj i pokretanje njenog gospodarskog rasta. Kako bi iskoristila prednosti svog geografskog položaja, važno je razvijati sektor prometa koji nije samo u skladu s njenim vlastitim razvojnim potrebama, nego i s međunarodnim potrebama, a važno je i integrirati svoju prometnu infrastrukturu u transeuropsku prometnu mrežu.

5.1. *Cestovni promet*

Geoprometni položaj određen je sustavom državnih cestovnih pravaca prema Zagrebu, Karlovcu, Slavonskom Brodu i prema Bosni i Hercegovini te sustavom županijskih i lokalnih cesta koje se unutar županije razlikuju po gustoći cestovne mreže (sjeverni i središnji dijelovi imaju gušću, a južni i istočni dijelovi rjeđu cestovnu mrežu) te autocesta.

Cestovna mreža na području Sisačko-moslavačke županije prikazana je na slici 1.

Slika 1: Cestovna mreža na području Sisačko-moslavačke županije

Izvor: Zavod za prostorno uređenje SMŽ

Na području Sisačko-moslavačke županije u 2015. godini, prema dostupnim podacima (DZS, Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2016., MPPI, Strategija prometnog razvoja RH 2014. - 2030., ŽUC SMŽ), ukupna cestovna mreža iznosi 1767 km i sastoji se od 2 autoceste, 9 državnih cesta, 68 županijskih, 160 lokalnih te nekoliko km nerazvrstanih cesta, a gustoća cestovne mreže je 396 m/km². Duljina pojedinih javnih cesta prema navedenim izvorima, prikazana je u tablici 21.

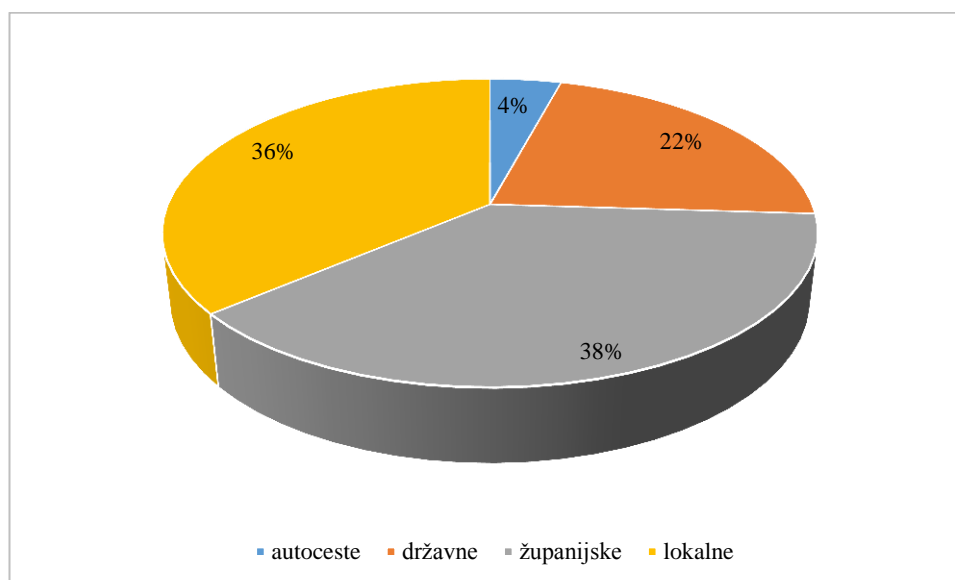
Tablica 21: Cestovna mreža u SMŽ u 2015. godini

Ukupno (km)	Autoceste (km)	Državne ceste (km)	Županijske ceste (km)	Lokalne ceste (km)	Gustoća cestovne mreže (m/km ²)
1767	74	385	668	640	396

Izvor: Državni zavod za statistiku, Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2016.

Udio pojedinih javnih cesta u ukupnoj cestovnoj mreži u Sisačko-moslavačkoj županiji prikazan je u grafikonu 6.

Grafikon 6: Udio javnih cesta u ukupnoj cestovnoj mreži SMŽ

Izvor: DZS, Statistički ljetopis RH, 2016., MPPI, Strategija prometnog razvoja RH 2014. - 2030., ŽUC SMŽ

Prema kategorizaciji cesta, na području Sisačko-moslavačke županije postoje dvije autoceste: A3 (Bregana – Zagreb – Kutina – Novska – Lipovac) ukupne duljine 87 km i A11 (dionice: Jakuševac - Velika Gorica jug - Lekenik - Mošćenica) ukupne duljine 47,5 km. U promet su puštene dvije dionice te autoceste (između Velike Gorice i Lekenika), dok gradnja posljednje dionice od Lekenika do Siska nije obuhvaćena u važećem planu građenja autocesta 2013. - 2016., iako je od iznimnog gospodarskog značenja za županiju i jačanje njezine prometne povezanosti s glavnim gradom, a koja je određena i kao jedan od prioriteta Strategije prometnog razvitka Republike Hrvatske.

Najvažnija prometnica za putovanja na velike udaljenosti je autocesta A3 (Bregana - Zagreb - Lipovac) koja povezuje Sloveniju i Srbiju.

Od ukupne dužine cesta od županijskog i lokalnog značaja za županiju, njih 21,5 % nije asfaltirano te njihovo saniranje, rekonstruiranje i izgradnja obilaznih pravaca predstavljaju prioritet u unaprjeđenju cestovne infrastrukture, čime bi se prometno rasteretila gradska središta.

Najprometnije trase u županiji su državne ceste D31 (Zagreb - Velika Gorica – G.Viduševac), D30 (Zagreb – Petrinja – Hrvatska Kostajnica), D36 (Karlovac – Pokupsko – Sisak - Popovača), D37 (Sisak – Petrinja - Glina) te županijska cesta Ž3124 (D43 – Bunjani – Voloder – Kutina – Novska - D47). Posebna je važnost za hrvatsko i županijsko gospodarstvo, a naročito industriju te razvoj i uvođenje inteligentnih transportnih sustava (ITS), u cestovnom prometu koji rezultira proizvodima i uslugama visoke dodane vrijednosti, a doprinosi rješavanju prometnih i transportnih problema i znači nadgradnju klasičnog sustava prometa i transporta u cilju postizanja znatnih poboljšanja performansi odvijanja prometa kroz učinkovitiji prijevoz putnika i robe, poboljšanja

sigurnosti u prometu, udobnosti i zaštite putnika, smanjenja onečišćenja okoliša itd., a sve u skladu s Nacionalnim programom za razvoj i uvođenje inteligentnih transportnih sustava (ITS) u cestovnom prometu za razdoblje od 2014. do 2018. i Direktivom 2010/40/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 7. srpnja 2010. godine.

Jedan od prioriteta ovog sektora je poboljšati i razviti povezanost cestovnog prometa s drugim vidovima prometa. Stvaranje točaka intermodalne razmjene putničkog prijevoza u gradskim područjima mora biti rezultat relevantnog Glavnog prometnog plana ili sličnih studija koje će za svaki pojedini slučaj utvrditi tehničke zahtjeve u pogledu određenih objekata koje je potrebno sagraditi. U cestovnom sektoru potrebno je osigurati i prikladan pristup čvorištima s velikim volumenom prometa (kao što su luke, zračne luke, željezničke postaje, područja rada, trgovačke zone, itd.). Povećanje broja parkirališnih mjesta koja su povezana sa sustavima javnog prijevoza povećat će modalni prelazak u korist javnog prijevoza čime će se smanjiti zagušenje cesta. Obzirom da je cestovni sektor jedan od glavnih zagađivača, a glavni utjecaji povezani s cestovnim sektorom su buka, emisija CO₂ i drugih zagađivača, obavezno je predvidjeti mjere za smanjenje utjecaja na okoliš u svim fazama razvoja i upravljanja te poticati modernizaciju privatnih vozila, izgradnju postaja za alternativna goriva i korištenje obnovljivih izvora energije s ciljem smanjenja potrošnje konvencionalnih goriva kako bi se povećala energetska učinkovitost prometnog sustava. Grad Sisak je grad funkcionalne regije s vlastitom prometnom mrežom (3 autobusne linije) i veličina voznog parka i količina usluga postupno se prilagođavaju kako bi udovoljili potražnji i potrebama.

Javni prijevoz putnika obavljaju tri prijevoznika. Između jedinica lokalne samouprave u županiji prijevoz nije dovoljno razvijen zbog malog broja putnika.

S ciljem povezivanja naselja, unutar gradova je započela izgradnja i/ili označavanje biciklističkih staza te je prisutna i sve veća potreba za proširenjem mreže izvan gradova i njihovo međusobno povezivanje. Izgrađene biciklističke mreže postaju i sve značajniji čimbenik u privlačenju posjetitelja i turista na području županije.

Ostvareni cestovni prijevoz robe u 2013. godini prema podacima Državnog zavoda za statistiku, Statističko izvješće br. 1517/2014 iznosio je 1 451 000 t, što je 2,15 % ukupnog cestovnog prijevoza Republike Hrvatske.

Ostvareni cestovni prijevoz robe u 2014. godini prema podacima Državnog zavoda za statistiku, Statističko izvješće br. 1541/2014, iznosio je 1 439 000 t, što je 2,18 % ukupnog cestovnog prijevoza Republike Hrvatske.

Broj registriranih cestovnih motornih vozila u Sisačko-moslavačkoj županiji je u 2015. godini u porastu u odnosu na 2013. godinu i prikazan je tablici 22.

Na području Sisačko-moslavačke županije značajan udio u cestovnoj mreži čine i nerazvrstane ceste čije je održavanje u nadležnosti jedinica lokalne samouprave. U skladu sa svojim mogućnostima i dostupnim izvorima financiranja ulaže se u njihovo redovno i izvanredno održavanje.

Tablica 22: Registrirana cestovna motorna vozila u SMŽ u 2013., 2014. i 2015. godini

Godina	Ukupno	Mopedi i motocikli	Osobna vozila	Autobusi	Teretna vozila	Ostala vozila
2013.	67 924	5098	49 894	77	3833	9022
2014.	68 413	4928	50 537	86	3840	9022
2015.	68 535	4765	50 812	90	3891	8977

Izvor podataka: Državni zavod za statistiku, Statističko izvješće br. 1517/2014 i 1541/2015, Statistički ljetopis RH 2016.

5.2. *Željeznički promet*

Željeznički se promet svojim tehničkim i funkcionalnim prednostima nametnuo cestovnom i riječnom prometu već u drugoj polovici 19. i početkom 20. stoljeća. Izgradnja željezničkih pruga i iskorištavanje potencijala koje željeznica pruža jedan su od imperativa gospodarskog napretka razvijenih zemalja. Preuzimajući ulogu glavnog prometnog sredstva u robnom, ali i putničkom prijevozu, željeznica postaje nezamjenjiv čimbenik razvoja svjetske trgovine i industrije, pretpostavka funkcionalnog i fizionomijskog razvoja urbanih središta te važna smjernica suvremenih turističkih tokova.

Utjecaj željezničkog prometa kao ekonomski i ekološki najprihvatljivijeg oblika kopnenog prometa ima ključan utjecaj na razvoj naseljenosti, a time indirektno na socioekonomsku preobrazbu gradskih i regionalnih područja, dinamiku urbanizacije, razvoj nacionalnog i županijskog gospodarstva.

Zbog lošeg stanja infrastrukture učinkovitost željeznice je znatno smanjena, što se vidi po dosta malim brzinama na određenim dionicama i čestim otkazivanjima i kašnjenjima vlakova.

Modernizacija željezničkog voznog parka osuvremenjivanjem prijevoznih sredstava te uvođenjem novih usluga, skupa s planiranom obnovom pruga, bit će ključna za jačanje konkurentnosti željezničkog prometa u usporedbi s drugim oblicima prometa.

Preusmjeravanjem dijela prometa s cestovnih prometnica na željeznički promet, posebno teretnog prometa, sačuvale bi se cestovne prometnice.

Ovaj sektor relativno je najnerazvijeniji, ali ima značajan potencijal rasta te će se poticanjem uravnoteženijeg razvoja prometnih mreža povećanjem omjera ulaganja u željeznički sektor prometa te nadogradnjom dijelova prometne mreže smještenih na TEN-T koridorima ubrzati razvoj sektora i

integracija Hrvatske i županije u EU i na taj način potaknuti razvoj gospodarstva, uz istovremeno povećanje ekološki održivije perspektive prometnog sektora u cjelini. Prikaz željezničke mreže koja prolazi kroz Sisačko-moslavačku županiju vidljiv je na slici 2.

Slika 2: Željeznička mreža koja prolazi kroz Sisačko-moslavačku županiju

Izvor: www.hzinfra.hr

Kroz Sisačko-moslavačku županiju prolazi međunarodna pruga RH1 TEN-T sveobuhvatna mreža (Paneuropski koridor X), Salzburg – Solun, ukupne duljine kroz Hrvatsku 317 km, koja povezuje Srednju i Zapadnu Europu s Jugoistočnom Europom i Bliskim istokom, a geostrateški položaj županije njome dobiva dodatni značaj. Dio Koridora RH 1 DG - Savski Marof – Zagreb - Dugo Selo – Novska – Vinkovci – Tovarnik - DG je M 103 Dugo Selo - Novska duljine 50,9 km i M 104 Novska – Vinkovci – Tovarnik - DG (Šid) duljine 14,5 km. Željeznička pruga za međunarodni promet je i M 502 Zagreb GK – Sisak - Novska duljine 91,3 km.

Sisačko-moslavačka županija je preko općine Sunja, željezničkom prugom od značaja za regionalni promet R 102 Sunja - Volinja – DG duljine 21,58 km i dio unskog željezničkog koridora koji je u prijeratnom razdoblju osiguravao brzu i sigurnu vezu između središnje Hrvatske i srednje Dalmacije te Bosne i Hercegovine. Njegov značaj danas je bitno umanjen, iako postoje potrebe za

rekonstrukcijom i ponovnim oživljavanjem željezničkog prometa tom trasom. Time bi se otvorio put većoj gospodarskoj suradnji između Bosne i Hercegovine i Hrvatske u čemu bi značajnu ulogu imala županija, a osiguranjem sredstava pridonijelo bi se unaprjeđenju željezničke infrastrukture i održivom prometnom razvoju u smislu sigurnosti, niže cijene koštanja u odnosu na druge sektore prometa, ekološke prihvatljivosti i temeljenosti na racionalnoj potrošnji energetske resursa. Željezničke pruge od značaja za lokalni promet su L 204 Banova Jaruga - Pčelić duljine 6,65 km i L 210 Sisak Caprag - Petrinja duljine 11,02 km. Duljine pruga sukladne su Odluci o razvrstavanju željezničkih pruga (NN 03/14).

U razdoblju od 2010. godine do 2014. godine izvršeni su radovi na obnovi dionice željezničke pruge Greda - Turopolje (19,00 km), mosta Buna, pruge Sunja - Novska (obnova energetske postrojenja), izgradnje pješačkog nadvožnjaka u kolodvoru Sisak Caprag, postrojenja za kompenzaciju jalove energije u EVP Sunja, preseljenje upravljanja vanjskom rasvjetom i elektromotornog pogona rastavljača u kolodvoru Kutina TK i osiguranje željezničkih cestovnih prijelaza uređajima.

U tijeku je i priprema projekata i ostale projektne dokumentacije potrebne za obnovu i rekonstrukciju postojeće željezničke pruge na dionici Dugo Selo – Novska i dogradnju drugog kolosijeka na istoj. Ukupna vrijednost izrade projektne dokumentacije je 15,5 milijuna EUR-a. Ukupna vrijednost gore navedene investicije na željezničkoj pruzi M103 je 572 milijuna EUR-a.

Radovi na obnovi dionice Greda – Sunja - Novska (71,4 km), radovi na zamjeni sustava napajanja na dionici Zagreb GK - Sisak Caprag, kao i radovi na usklađenju signalno sigurnosnih uređaja na dionici Sisak Caprag – Sunja – Novska, pruga Zagreb GK – Sisak – Novska osim u razdoblju 2014. - 2018., predviđeni su i u razdoblju do 2020. godine. Osim navedenih, predviđeni su i radovi na sanaciji tunela Viktorovac i sanaciji nestabilnosti na dionici pruge Strug – Višnjica.

S obzirom na regionalni pristup, raspodjela pruga u Sisačko-moslavačkoj županiji i duljina željezničke mreže u županiji u 2014. godini, prikazana je u tablici 23.

Tablica 23: Raspodjela pruga i duljina željezničke mreže u SMŽ u 2014. godini

Županija	Ukupna duljina izgrađenih pruga (km)							
	Pruge značajne za međunarodni promet (M)			Pruge značajne za regionalni promet (R)	Pruge značajne za lokalni promet (L)	M+R+L		
	Jednokolo-sječna	Dvokolo-sječna	Ukupno	Jednokolo-sječna	Dvokolo-sječna	Jednokolo-sječna	Dvokolo-sječna	Ukupno
Sisačko-moslavačka	141 327	14 779	156 106	21 575	17 422	180 324	14 779	195 103

Izvor: Statistički podaci HŽI-a za 2014. godinu

Teretni promet je uglavnom smješten na lokaciji željezničkog kolodvora Sisak Caprag gdje se vrši utovar naftnih derivata i prihvat cisterni; u zimskom periodu mazut, a u sezonskim kampanjama utovar i istovar kukuruza, šećera, žita i sl.

Utovarna mjesta su i željeznički kolodvori u Majuru, Sunji, Lekeniku, Hrvatskoj Dubici, Jasenovcu i Turopolju gdje se utovaruje uglavnom drvena građa.

Željeznički promet u županiji izražen brojem prevezenih putnika i prometom robe u razdoblju od 2010. do 2014. godine prikazan je u tablici 24.

Tablica 24: Željeznički promet u SMŽ u razdoblju od 2010. - 2014. godine

Godina	Broj prevezenih putnika (u tisućama)	Promet robe (u tisućama tona)	
		ukrcaj	iskrcaj
2010.	1 190	1 454	682
2011.	1 241	1 216	503
2012.	1 172	1 131	480
2013.	1 045	1 042	457
2014.	956	948	601

Izvor podataka: Državni zavod za statistiku, Statističko izvješće br. 1541/2015

Udio prevezenih putnika u 2013. i 2014. godini u odnosu na ukupni broj prevezenih putnika u Republici Hrvatskoj u promatranim godinama je jednak i iznosi 5,9 %.

Promet roba mjeren količinom utovara u 2014. godini u odnosu na ukupnu količinu utovara u Republici Hrvatskoj u 2014. godini iznosi 14,5 i 16,94 % u 2013. godini, dok promet roba mjeren količinom istovara robe iznosi 12,9 % u 2014. godini i 8,9 % u 2013. godini u odnosu na ukupnu količinu prometa roba u promatranim godinama u Republici Hrvatskoj.

5.3. *Riječni promet*

U Sisačko-moslavačkoj županiji nalazi se središnji dio mreže riječnih putova u Hrvatskoj.

Riječni promet dio je prometne infrastrukture te čak i prema sadašnjim mogućnostima (uređenje plovnog puta i transportnih kapaciteta) predstavlja najznačajniji i najjeftiniji oblik prijevoza u odnosu na cestovni i željeznički prijevoz.

Mrežu plovnih rijeka na području županije Sisačko-moslavačke predstavljaju:

- rijeka Sava od ušća Velikog Struga do ušća rijeke Kupe (dužina 117 km)
- rijeka Kupa od ušća u rijeku Savu do ušća rijeke Odre u Kupu (dužina 5,9 km)

- rijeka Una od ušća u rijeku Savu do Hrvatske dubice dužina 15 km)⁴.

Mreža unutarnjih vodenih puteva Sisačko-moslavačke županije predstavlja značajan, ali istovremeno i neiskorišteni dio bogatstva. Potencijal za javni promet predstavljaju Luka Sisak - bazen Crnac (naftna luka) i bazen Galdovo (brodogradilišno pristanište). Vidljivo je kako riječni promet Sisačko-moslavačke županije ima perspektivu, kako u unutarnjem tako i u tranzitnom prometu, a sve su više prisutni počeci korištenja riječnog prometa u turističke svrhe. Luka Sisak razvojni koncept temelji na postojećoj i budućoj transportnoj potražnji prijevoza nafte i putnika. Promjene u gospodarstvu grada i bližeg zaleđa, poglavito status Željezare Sisak koja je bila jedan od okosnica razvitka gospodarstva i glavni korisnik luke Sisak, odrazile su se i na luku i pad njezinog značaja u ukupnom lučkom sustavu. Zbog toga je i teretni promet luke danas isključivo vezan uz rafineriju nafte u Sisku i transport tekućeg tereta. U prostornim planovima grada Siska predviđena je i lokacija nove luke u predjelu Crnac, za što su u izradi odgovarajuće studije te će se dinamika eventualne izgradnje prilagoditi potrebama gospodarstva i transportnog tržišta. Kako u svim obrađenim granama prometa, tako i u riječnom prometu postoji tendencija pada prometa odnosno prijevoza robe. Na to najviše utječe nedovoljno izgrađena i osposobljena prateća infrastruktura, a posebno slabo održavanje plovnog puta rijekom Savom, što rezultira sve manjim pretovarima i prijevozima iz godine u godinu. Županija namjerava oživjeti riječni promet te dalje razvijati luku Sisak u smislu privlačenja poslova i korištenja prednosti povoljnijeg i za okoliš prihvatljivijeg oblika prijevoza.

Riječni prijevoz je također prepoznat i kao prilika za razvoj turizma. Sisačko-moslavačka županija zahvaljujući gradu Sisku ima 200-godišnju lučku tradiciju zbog svog povoljnog položaja i smještaju na trima rijekama, Kupi, Odri i Savi. Sisačka južna industrijska zona smještena je uz sam akvatorij Save, što je uz blizinu Zagreba i karlovačkog bazena, bilo presudno u pozicioniranju Siska kao jednog od ključnih čvorišta riječnog prometa u Hrvatskoj. Sisak je najzapadnija riječna luka u Hrvatskoj te najkraći put koji osigurava vezu jadranskim lukama sa zemljama istočne, srednje i sjeverne Europe. U Sisku je i sjedište jedinog hrvatskog brodogradilišta Galdovo (koncesionar)

⁴ KLASE PLOVNIH PUTOVA:

Plovni put rijeke Une – područje nadležnosti Lučke uprave Sisak - Plovni put rijeke Une od ušća u Savu rkm 0+000 do rkm 4+000 pripada II klasi plovnog puta dok na dijelu od rkm 4+000 do rkm 15+000 pripada I klasi plovnog puta.

Plovni put rijeke Kupe – područje nadležnosti Lučke uprave Sisak - Plovni put rijeke Kupe (međunarodni plovni put) od rkm 0 (ušće Kupe u Savu) do rkm 5 +900 - pripada I klasi plovnog puta.

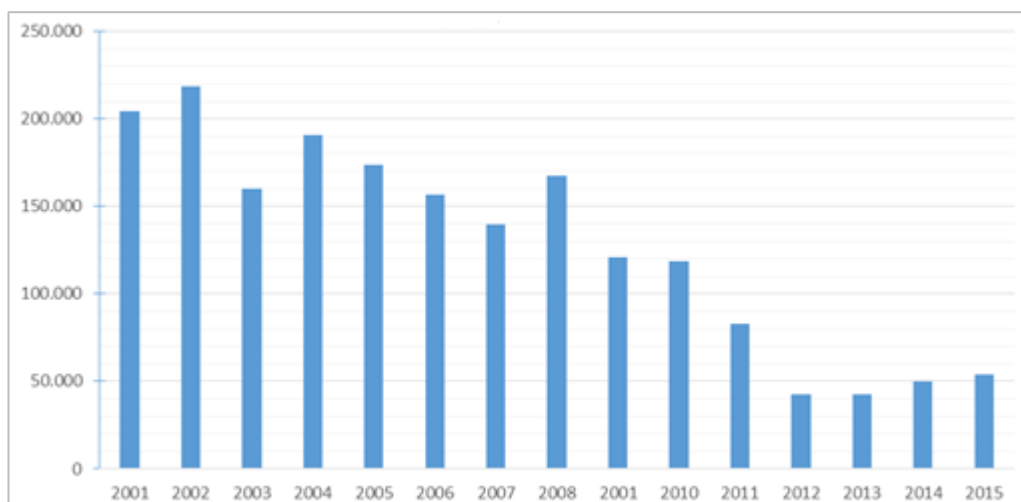
Plovni put rijeke Save – područje nadležnosti Lučke uprave Sisak - Plovni put rijeke Save (E-80-12 - međunarodni plovni put) u RH od ušća Kupe u Savu do ušća V. Struga u Savu - granica upravljanja Lučke uprave Sisak (od granice Republike Hrvatske i Slovenije do ušća Velikog Struga u Savu rkm 475) odgovara zahtjevima III klase plovnosti(650-1000 t), dok na dijelu od rkm 594 do Rugvice rkm 653 odgovara zahtjevima II klase plovnosti (400-650 t).

Rijeka Sava je međunarodni plovni put, ali ne udovoljava mjerilima plovnosti za europske plovne putove prema AGN ugovoru jer bi trebao biti uređen tako da je moguća plovidba plovilima za IV klasu. Plovni put Savom klasificiran je kako slijedi: - od granice sa Srbijom(Račinovci) do Slavenskog Šamca IV klasa, od Slavenskog Šamca do Oprisavaca, III klasa, od Oprisavaca do Slavenskog Brod IV klasa, od Slavenskog Broda do Siska (Galdovo) III klasa

Brodocentar Sisak d.o.o. i riječnog prijevoznika, brodarske tvrtke HRB Dunavski Lloyd - Sisak d.o.o. Tvrtka HRB Dunavski Lloyd - Sisak d.o.o. je vrhunac poslovanja zabilježila 1984. kad je prevezeno 2,4 milijuna tona robe uglavnom sirove nafte i naftnih derivata. Danas je opseg njezinog poslovanja puno manji. Ključni, ograničavajući čimbenik unaprjeđenja riječnog prometa je neuređenost plovnog puta Save.

Promet robe na unutrašnjim vodenim putovima prikazan je na grafikonu 7. iz kojeg je vidljivo kako je riječ o značajnim količinama pretovara, prije svega sirove nafte na unutarnjim plovnim putovima.

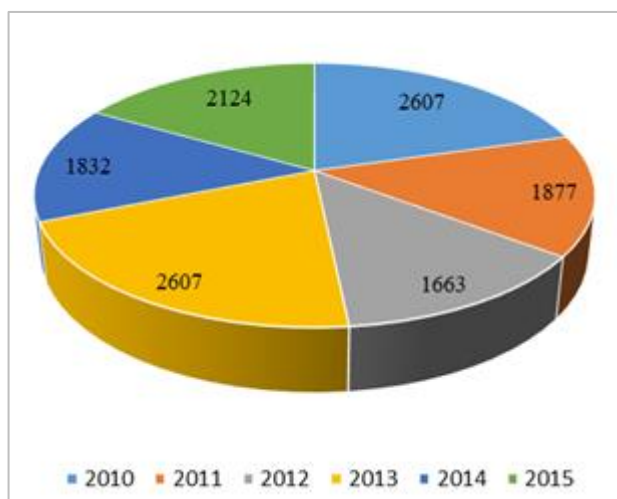
Grafikon 7: Promet robe na unutarnjim plovnim putevima rijeke Save od 2001. do 2015. godine

Izvor: Lučka uprava Sisak, 2015. godina

Broj putnika u putničkom prometu u luci Sisak za razdoblje od 2010. do 2015. godine (putnički brod za turističko-panoramsku plovidbu Brodocentar Sisak) prikazan je u grafikonu 8.

Grafikon 8: Broj putnika u putničkom prometu u luci Sisak od 2010. do 2015. godine

Izvor: Lučka uprava Sisak, 2015. godina

Prioritetna ulaganja za dostizanje prijeratne važnosti riječnog prometa u Sisačko-moslavačkoj županiji uključuju reguliranje i plovidbu rijekom Savom nizvodno od Siska, turistički prijevoz putnika na

području Sisačko-moslavačke županije odnosno luke Sisak. Te investicije pridonijele bi povećanju prijevoza naftnih derivata, šljunka i ostalih roba, kao i veću robnu razmjenu riječnim plovnicima, prvenstveno s tržištima BiH i Srbije.

Prioriteti riječnog prometa u županiji su prijevoz sirove nafte iz Luke Rušćice (Slavonski Brod) u Luku Sisak (bazen Crnac) i prijevoz putnika.

Lučka uprava Sisak u proteklom razdoblju bila je i nositelj izgradnje brodogradilišta u Sisku. Razlog tome je nepostojanje takvog objekta na rijeci Savi, što je imalo za posljedicu opasno ugrožavanje sigurnosti plovidbe zbog nemogućnosti održavanja brodova koji vrše komercijalnu eksploataciju na rijeci Savi. Lučka uprava Sisak je predala ovo brodogradilište na operativno upravljanje koncesionaru koji je preuzeo i njegovo održavanje. Potrebne aktivnosti za sljedeće razdoblje, koje su ujedno i smjernice budućeg razvoja riječnog prometa u županiji: projektiranje i izgradnja nove luke Sisak; izgradnja sustava konstrukcija za privezivanje plovila na rijeci Kupi od 3+900 do 4+000 rkm na k.č.2426/1 u K. O. Sisak Stari - Javno putničko pristanište; izgradnja sustava konstrukcija za privezivanje plovila na rijeci Savi od 586+550 do 586+650 rkm u Luci Sisak - bazen Crnac; projektiranje, izgradnja i otvaranje javnih, turističkih i sportskih pristaništa; izgradnje poslovne zgrade s opremom (Prizemlje + 1. kat - zgrada uprave brodogradilišnog pristaništa); izgradnja prodajno-servisnog centra (P+1) u Sisku, Galdovačka 4 na k.č. 1235/7 k.o. Galdovo; projektiranje i izgradnja vertikalne obaloutvrde na rijeci Savi u bazenu Galdovo; izgradnja komunalnog pristaništa na rijeci Kupi u Sisku; projektiranje i izgradnja sustava za spuštanje i dizanje čamaca na rijeci Kupi u Sisku.

Riječni promet ima prednost u odnosu na druge kopnene načine prijevoza s obzirom na kapacitet i cijene prijevoza. No da bi se ta prednost i ostvarila, nužno je osigurati pouzdanost i fleksibilnost usluge. To znači da je nužno da se vodenim putevima osigura plovidba prema zahtjevima klase. Riječni promet ima najniže troškove i uz to je energetski najučinkovitiji. Najkonkurentniji je u prijevozu rasutih tereta, kao što su ugljen i građevinski materijal te u prijevozu nafte i naftnih derivata.

LUKA SISAČ - Privatna luka za pretovar rasutih tereta "Pristanište i skladišta d.o.o." na lijevoj obali rijeke Kupe (rkm Kupe 4 + 470 do rkm 5 + 640) koja nije administrativno uključena u lučko područje državne luke Sisak otvorene za javni promet. Ova privatna luka u potpunosti je privatno vlasništvo, uključivo i samu obalu. Luka ima operativni prostor od cca 250 m poluvertikalnog keja, otvoreni i zatvoreni skladišni prostor, dvije portalne dizalice i silos te ostalu lučku mehanizaciju.

BAZEN CRNAC - Luka Sisak – bazen Crnac (rkm 586 + 750 do rkm 587 + 300) otvorena za javni promet, nalazi se na desnoj obali rijeke Save u naselju Crnac i po svojoj funkciji u osnovi je

naftna luka s izrazito industrijskim karakterom budući da je putem cjevovoda povezana u jedinstvenu tehnološku cjelinu Rafinerije nafte u Sisku. Luka raspolaže s dva pristana za tankere (P-30, PO-36) za utovar i istovar sirove nafte i naftnih derivata uključujući i crpne postaje za rukovanje teretom, uređen akvatorij za sidrenje teretnih i praznih brodova te odgovarajuće okretište za brodove.

BAZEN GALDOVO (BRODOGRADILIŠNO PRISTANIŠTE GALDOVO) - Na rijeci Savi u Sisku izrađeno je brodogradilišno pristanište Galdovo koje obuhvaća područje od rkm 593 + 000 do 593 + 400 na lijevoj obali rijeke Save. Prema tehničkim karakteristikama to je strmi kosi navoz nagiba 13° za bočno izvlačenje i porinuće brodova unutarnje plovidbe vlastite težine do 400 t i duljine do 80 m. Na navozu se obavljaju pregled i kontrola propisani pravilima za tehnički nadzor brodova unutarnje plovidbe prema Hrvatskom registru brodova. Površina Brodogradilišnog pristaništa Galdovo je 11 719 m².

5.3.1. *Projekti važni za razvoj riječnog prometa*

Master plan Nove luke Sisak

Projekt "Tehnička pomoć za Master plan Nove luke Sisak" sufinanciran u okviru IPA programa Europske unije za Hrvatsku - Regionalni razvoj Promet - Master Plan Nove Luke Sisak, uključuje izradu tehničkih studija i izvješća. Udjel Europske unije u projektu je 85 % sredstava, dok Hrvatska sudjeluje s 15 %.

Planirana lokacija nove luke Sisak nalazi se u Sisačko-moslavačkoj županiji na lokaciji južno od naselja Crnac u području koje je predviđeno za tu namjenu, sukladno postojećoj prostorno-planskoj dokumentaciji. Područje je okruženo rijekom Savom na sjeveru, potokom Blinja na istoku, željezničkom prugom Zagreb - Volinja na jugu i naseljem Crnac na zapadu. Projekt je započeo početkom 2012. godine, a tehničke studije i izvješća završeni su i dostavljeni krajem 2013. godine⁵.

Obzirom da je provedba Ugovora tekla sukladno predviđenom planu, nakon analize dostavljenih Tehničke studije i Izvješća, Lučka uprava Sisak je kao krajnji korisnik projekta odobrila navedene Studije kao pouzdane i zadovoljavajuće.

Gradnja bazena predviđena je kroz III faze:

- I. faza - gradnja dva veza za suhi teret u razdoblju od 2020. do 2024. godine
- II. faza - izgradnja još dva veza za suhi teret u razdoblju od 2025. do 2034. godine i

⁵ Lista dostavljenih završenih Tehničkih studija i Izvješća je sljedeća : Knjiga 1: Tehnička pomoć za Master Plan Nove luke Sisak - Dio 1: Transportna i Tržišna Studija, Dio 2: 2D Hidraulički Model, Dio 3: Idejno Tehničko rješenje, Dio 4: Geotehnička Studija, Dio 5: Studija Izvlaštenja; Knjiga 2: Studija izvodljivosti i Analiza troškova i koristi; Knjiga 3: Studija o utjecaju na okoliš Nove luke Sisak; Knjiga 4: Aplikacija za sufinanciranje Velikih infrastrukturnih projekata

- III. faza - izgradnja dva veza za tekući teret u razdoblju od 2035. do 2044. godine

Vrijednost projekta iznosi više od 90 milijuna eura.

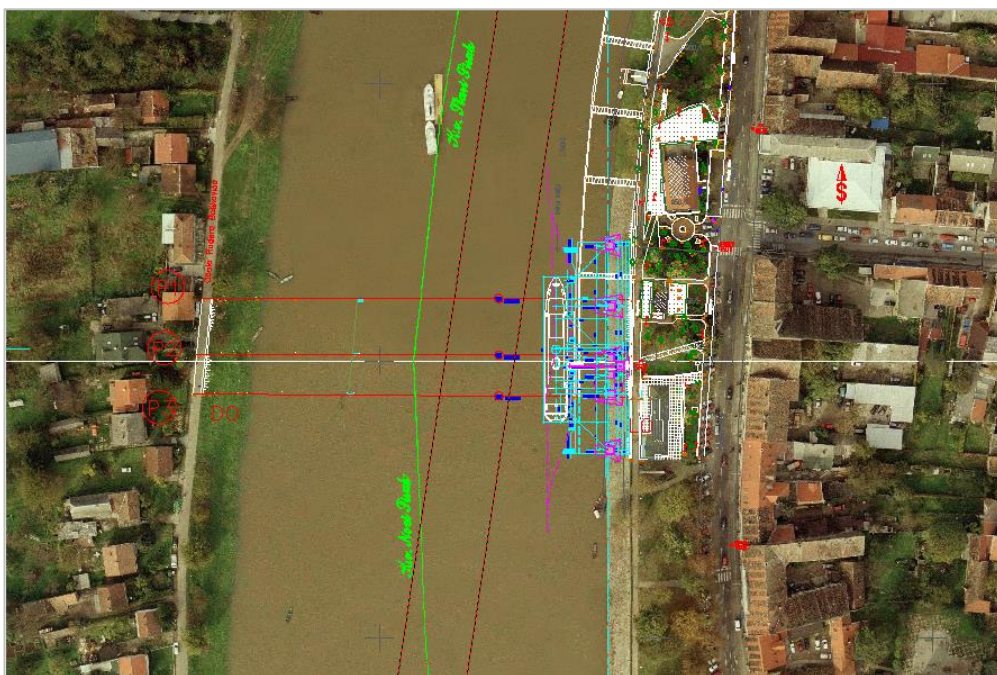
Studija utjecaja na okoliš Nove luke Sisak predana je u Ministarstvo zaštite okoliša i prirode i u tijeku je postupak procjene.

Javno putničko pristanište na rijeci Kupi u Sisku

Na lijevoj obali rijeke Kupe u Sisku između rkm 3 + 900 do 4 + 000 rkm predviđa se izvesti sustav konstrukcija za privezivanje plovila (javno putničko pristanište). Sustav se sastoji od potporne konstrukcije u nožici pokosa obale za osiguranje stabilnosti pokosa obale, temeljnih blokova polera, odstoynika i pristupnog mosta kao i samih konstrukcija polera, odstoynika i pristupnog mosta. Ukupna duljina zahvata na obali je cca 80 m. Za prihvat brodova postaviti će se kao pristan brod "Biokovo" koji će se vezati na obalu i imati sigurne podupirače zbog udara prilikom pristajanja brodova uz njega (po uzoru na pristan u Brodogradilišnom pristaništu Galdovo). Bit će postavljene stube s rukohvatima radi sigurnog ulaska odnosno izlaska putnika. Obala će biti dužine najmanje 80 m i dubine 2,5 m pri najniže izmjerenom vodostaju kod Siska. Obzirom na navedeno, na predviđenoj lokaciji u Sisku potrebno je kontinuirano pratiti dubine i provoditi čišćenje akvatorija, ako se za to ukaže potreba. Na obali će se postaviti četiri polera (bitve) za vez na razmaku od 40 m, dozvoljenog opterećenja 20 t (s ankerima – sidrenje u beton), koje moraju imati atest Hrvatskog registra brodova.

Sustav konstrukcija za privezivanje plovila (izvod iz idejnog projekta), prikazan je na slici 3.

Slika 3: Sustav konstrukcija za privezivanje plovila

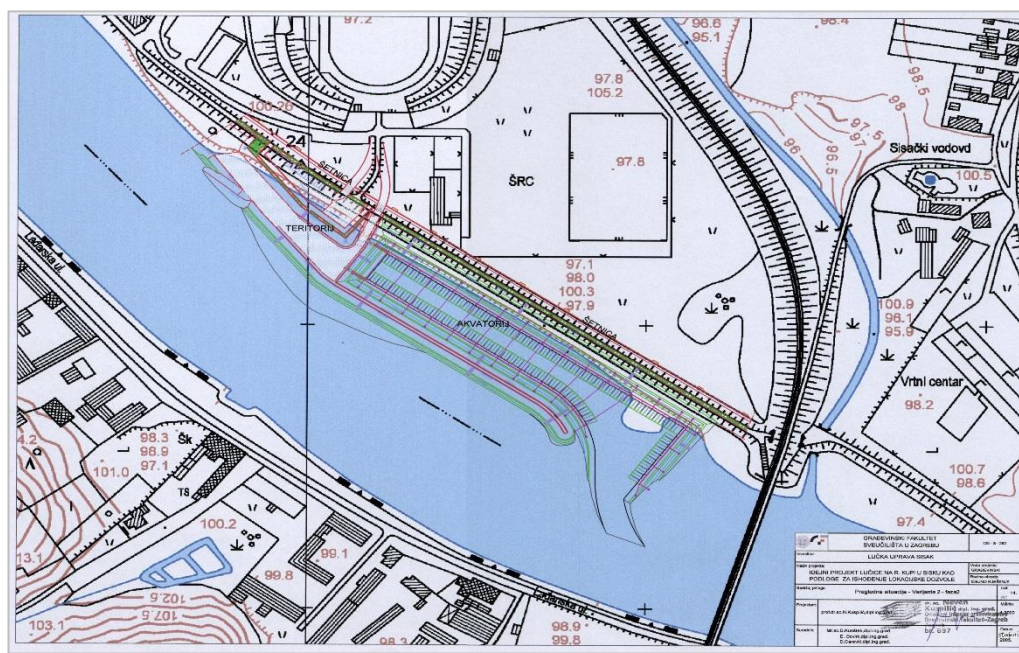
Izvor podataka: Lučka uprava Sisak, 2015. godina

Komunalno pristanište na rijeci Kupi u Sisku

Izabrana lokacija za komunalno pristanište je na području lijeve obale rijeku Kupe od rkm 2 + 000 do 3 + 000 rkm (uzvodno od željezničkog mosta) u gradu Sisku. Komunalno pristanište na rijeci Kupi u Sisku dimenzionirano je tako da u bazenu omogućava obostrano postavljanje plutajućih gatova i privez 118 brodica, a uz dodatno uređenje jugoistočnog nastavka akvatorija i dodatnih 76 vezova dobiva se ukupno 194 veza.

Komunalno pristanište na rijeci Kupi u Sisku (izvod iz idejnog projekta) prikazano je na slici 4.

Slika 4: Komunalno pristanište na rijeci Kupi u Sisku

Izvor podataka: Lučka uprava Sisak, 2015. godina

5.4. Zračni promet

Sisačko-moslavačka županija ne raspolaže infrastrukturom zračnog prometa niti postoji veća potreba za njom zbog blizine Međunarodne zračne luke Zagreb u Velikoj Gorici, udaljene od Siska svega 35 km. U Šašnoj Gredi postoje poletne staze za poljoprivrednu avijaciju, kao i heliodrom u Popovači, ali oni nemaju značaj za putnički ili teretni zračni promet. Na području županije moguća je gradnja manjih športskih i gospodarskih uzletišta, heliodroma u skladu s prostornim planovima uređenja gradova i općina.

5.5. Telekomunikacije

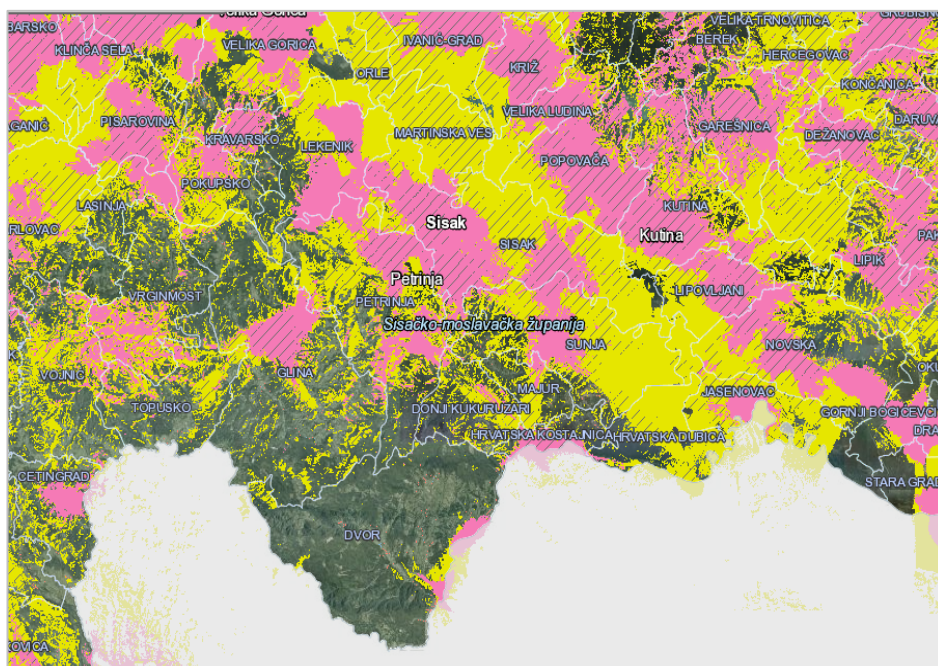
Suvremeno gospodarstvo sve više se oslanja na poslovanje putem elektroničkih komunikacijskih usluga i usluga informacijskog društva. Uvođenje novih informacijsko-

komunikacijskih tehnologija te usluga za koje su potrebne velike brzine pristupa nezamislive su bez razvijenog širokopojasnog pristupa internetu i izgrađene širokopojasne infrastrukture, a omogućavaju uvođenje mnogobrojnih elektroničkih komunikacijskih usluga na korištenje javnom i privatnom sektoru i društvu općenito.

Sukladno tome izrađen je prijedlog nove Strategije razvoja širokopojasnog pristupa u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2016. do 2020. godine koja za cilj ima nastavak pozitivne stečevine dosadašnjeg razvoja te razvojem infrastrukture i usluga širokopojasnog pristupa internetu, brzinama većim od 30 Mbit/s omogućiti da najmanje 50 % kućanstava Republike Hrvatske budu korisnici usluge pristupa internetu brzinom od 100 Mbit/s ili većom. Navedena Strategija slijedi ciljeve razvoja širokopojasnog pristupa u skladu s važećim smjernicama Europske komisije, odnosno Strategije EU.

Prikaz područja korištenja brzina širokopojasnog pristupa 2 -100 Mbit/s operatera u Sisačko-moslavačkoj županiji putem vlastite infrastrukture koja obuhvaća sve tehnologije, odnosno područja na kojima pojedini operateri mogu u kratkom roku i bez značajnih ulaganja korisnike spojiti na pristupnu širokopojasnu infrastrukturu vidljiv je na slici 5.

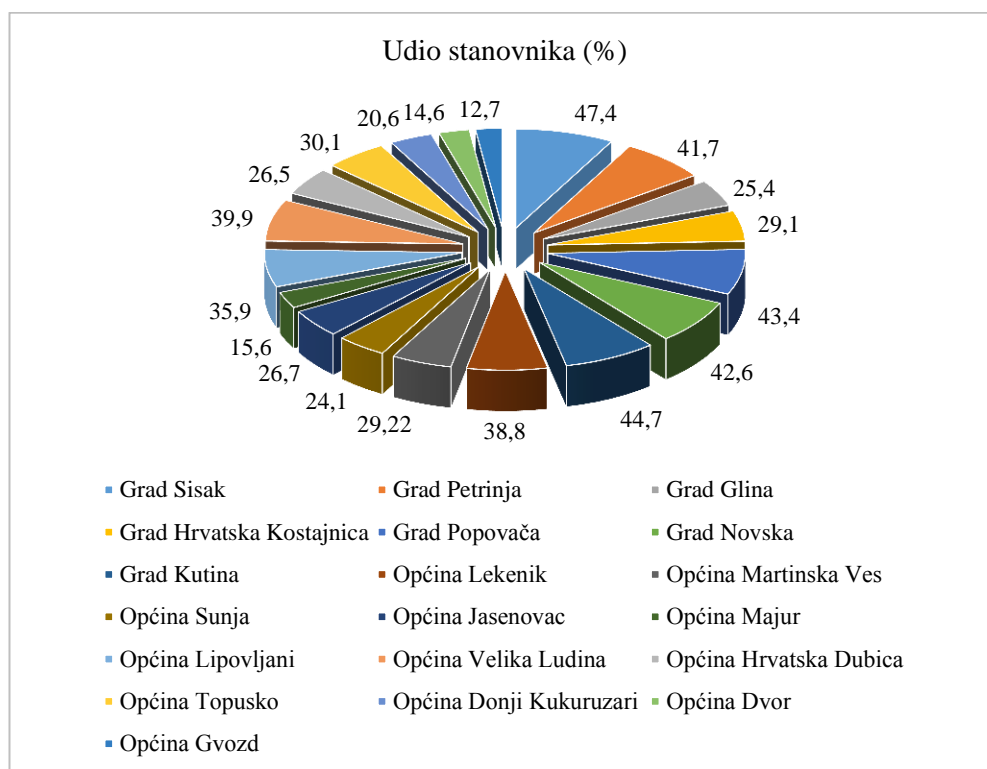
Slika 5: Prikaz područja korištenja brzina širokopojasnog pristupa 2 -100 Mbit/s operatera u SMŽ

Izvor: bbzone.hakom.hr/hr-HR/ŠirokopojasniPristup, 2015. godina

Prikaz korištenja brzina širokopojasnog pristupa 2 -100 Mbit/s u Sisačko-moslavačkoj županiji u odnosu na broj stanovnika, a koji daje i uvid u aktualno stanje te se koristi za pripremu projekata izgradnje širokopojasnih pristupnih mreža za financiranje sredstvima iz strukturnih EU fondova, kao i za praćenje ispunjenja ciljeva gradova, općina i županije, prikazan je u grafikonu 9.

Grafikon 9: Prikaz korištenja brzina širokopojasnog pristupa 2-100 Mbit/s u SMŽ

Izvor: bbzone.hakom.hr/hr-HR/StatističkiPrikaz, 2015. godina

Vidljivo je da postoji neravnomjernost u korištenju širokopojasnog pristupa između urbanih i ruralnih područja županije te je posebno važno omogućiti razvoj širokopojasnog pristupa internetu u slabije naseljenim i manje razvijenim dijelovima županije.

Za ulaganja u moderne mreže u takvim područjima operateri imaju manji poslovni interes, ali se za te namjene pruža prilika korištenjem sredstava iz fondova EU.

Gustoća širokopojasnih priključaka (nepokretna komunikacijska mreža) i broj širokopojasnih priključaka (nepokretna komunikacijska mreža) u 2014. i 2015. godini, u Sisačko-moslavačkoj županiji, prikazana je u tablici 25.

Tablica 25: Gustoća i broj širokopojasnih priključaka (nepokretna komunikacijska mreža) u 2014. i 2015. godini u SMŽ

2015.		2014.	
Gustoća širokopojasnih priključaka (%)	Broj širokopojasnih priključaka	Gustoća širokopojasnih priključaka (%)	Broj širokopojasnih priključaka
16,9	29 118	16,5	28 438

Izvor: bbzone.hakom.hr/hr-HR/StatističkiPrikaz, 2014. i 2015. godina

Na temelju analize stanja razvijenosti širokopojasnog pristupa u Republici Hrvatskoj, a time i Sisačko-moslavačkoj županiji, vidljivo je zaostajanje u broju priključaka širokopojasnog pristupa za prosjekom država članica Europske unije. Prisutna je značajna neravnomjernost u broju i gustoći

širokopojasnih priključaka po županijama, uzrokovana nepovoljnom demografskom strukturom, nepoznavanjem načina korištenja informacijskih i komunikacijskih tehnologija kod dijela građana te nedostatnom dostupnosti infrastrukture širokopojasnog pristupa u svim hrvatskim regijama. Sisačko-moslavačka županija se po broju širokopojasnih priključaka u odnosu na druge županije nalazi u sredini, pri čemu je u 2015. godini zabilježen neznatni pad broja priključaka. Eksponencijalni rast korištenja pristupa internetu putem pokretne mreže, kao i sve zahtjevnije potrebe korisnika za većim brzinama prijenosa podataka, uvode se nove tehnologije, odnosno četvrta generacija pokretnih mreža čime će se postići i zadovoljavajuće kakvoće u smislu brzine prijenosa podataka. Dostupnost NGA infrastrukture u Hrvatskoj iznosila je 57 % i to isključivo u urbanim dijelovima u odnosu na EU.

5.6. Granični prijelazi

Granični prijelazi nalaze se u južnom dijelu Sisačko-moslavačke županije uz tok rijeke Une. Dužina granične linije je 211 km i u cijelosti graniči s Bosnom i Hercegovinom. Granični prijelaz Jasenovac ima status graničnog ureda i njemu pripadaju granični prijelazi Dvor, Hrvatska Dubica, Hrvatska Kostajnica i Volinja.

Trenutačno stanje cestovnog graničnog prometa tereta i putnika zadovoljava potrebe prijevoza na međunarodnom graničnom prijelazu što je vidljivo iz podataka u tablici 26.

Tablica 26: Cestovni granični promet putničkih vozila i putnika prema smjerovima kretanja i graničnim prijelazima

Prijelaz	2014.		2015.	
	Ulaz putničkih vozila	Izlaz putničkih vozila	Ulaz putničkih vozila	Izlaz putničkih vozila
Preko hrvatsko-bosanskohercegovačke granice	8 124 946	7 900 247	8 356 235	8 166 698
Dvor	187 970	169 115	195 793	168 298
Hrvatska Dubica	16 148	15 759	27 640	25 507
Hrvatska Kostajnica	185 418	200 438	202 745	218 411
Jasenovac	254 258	264 234	249 405	257 302
Prijelaz	2014.		2015.	
	Ulaz putnika	Izlaz putnika	Ulaz putnika	Izlaz putnika
Preko hrvatsko-bosanskohercegovačke granice	23 930 272	23 276 857	25 371 506	24 713 847
Dvor	466 584	420 632	387 140	355 133
Hrvatska Dubica	33 503	33 695	52 577	52 467
Hrvatska Kostajnica	628 899	665 263	595 627	633 706
Jasenovac	844 378	851 503	663 744	654 177

Izvor: Državni zavod za statistiku, Statističko izvješće 1566/2015

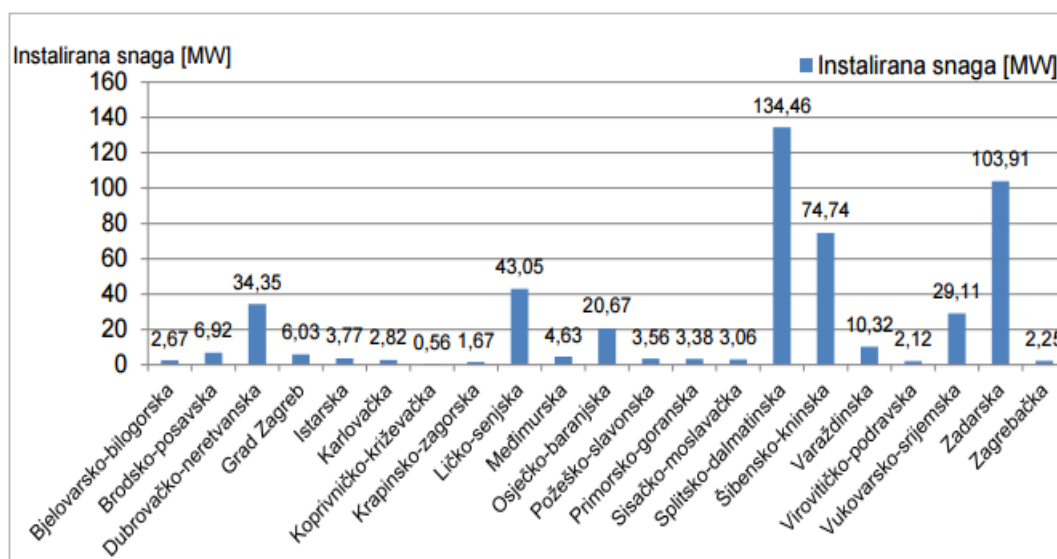
5.7. Energetika

Jedan od glavnih preduvjeta za razvoj gospodarstva je dostupnost energije. Ekonomija se i dalje u najvećoj mjeri temelji na uporabi fosilnih goriva u svrhu proizvodnje električne i toplinske energije, što se mijenja poticanjem razvoja i korištenja obnovljivih izvora energije i preuzetom obvezom povećanja uporabe energije iz obnovljivih izvora, udjelom najmanje od 20 % do 2020. godine u bruto neposrednoj potrošnji promatrano na razini EU. Udio obnovljivih izvora energije u 2013. godini, na razini EU-28 iz svih izvora iznosi 24,3 % ukupno proizvedene primarne energije (Izvor: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Renewable_energy_statistics).

Viši udio obnovljivih izvora energije u konačnoj potrošnji omogućava smanjenje proizvodnje stakleničkih plinova, ali i manju ovisnost o uvezenoj električnoj energiji. Razvoj industrije s obnovljivim izvorima energije potiče tehnološke inovacije i otvaranje novih radnih mjesta.

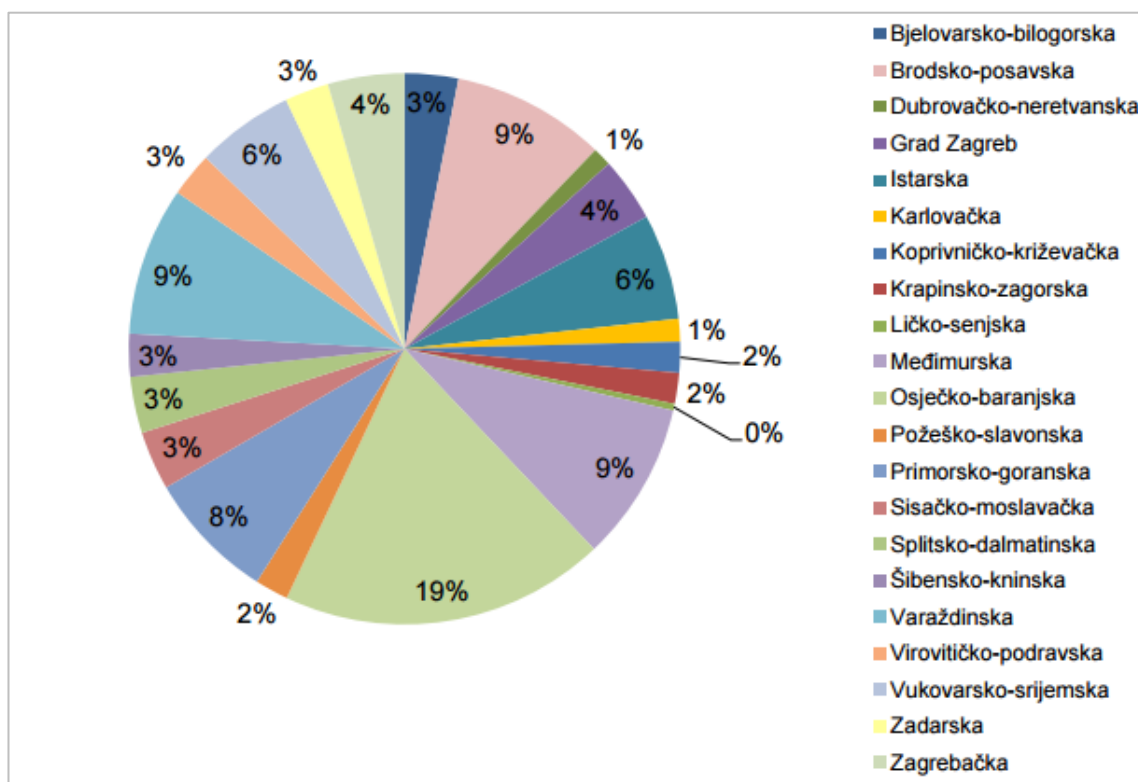
Ukupno instalirana snaga obnovljivih izvora energije po županijama i udio broja povlaštenih proizvođača u 2015. godini prikazani su na sljedećim slikama iz kojih je vidljivo da Sisačko-moslavačka županija ima 3,06 MW instalirane snage, dok udio broja povlaštenih proizvođača u 2015. iznosi 2 %.

Grafikon 10: Prikaz ukupno instalirane snage obnovljivih izvora energije po županijama za 2015. godinu

Izvor: HROTE, Sustav poticanja obnovljivih izvora energije i kogeneracije u RH – godišnji izvještaj za 2015.

Grafikon 11: Prikaz broja povlaštenih proizvođača po županijama u 2015. godini

Izvor: HROTE, Sustav poticanja obnovljivih izvora energije i kogeneracije u RH – godišnji izvještaj za 2015.

Najisplativiji način za smanjenje emisija stakleničkih plinova je ušteda energije ulaganjem u energetske učinkovitost, što rezultira povećanjem energetske sigurnosti, ekonomske osjetljivosti, smanjenjem potrošnje energije i pozitivnim utjecajem na okoliš. Osim toga, uvjeti rada za provedbu mjera energetske učinkovitosti mogu rezultirati stvaranjem broja radnih mjesta u novom konceptu razvoja gospodarstva s niskom razinom ugljika. Gospodarstvo s niskom razinom ugljika predstavlja gospodarstvo koje se temelji na izvorima energije s niskom razinom emisija ugljičnog dioksida koje stoga ima minimalnu razinu emisija stakleničkih plinova u okoliš.

Energetski sustav Sisačko-moslavačke županije čini nekoliko podsustava: naftovod (Omišalj – Sisak), plinovodi, produktovod te elektroenergetski sustav (TE Sisak).

Terminal Sisak je smješten u južnoj industrijskoj zoni grada Siska, uz naselje Crnac i na 180 kilometru dužine cjevovodne trase Omišalj - Sisak. Terminal Sisak služi za prihvata sirove nafte iz pravca Terminala Omišalj i Terminala Virje, njeno skladištenje i daljnju otpremu prema INA - Rafineriji nafte Sisak, terminalu Virje i dalje prema Goli (granica s Mađarskom) i Lendavi (Slovenija) te terminalu Slavonski Brod i dalje prema Bosanskom Brodu (granica s BiH) te Mjernoj stanici Sotin, odnosno prema rafinerijama u Novom Sadu i Pančevu (Srbija).

Dionica Sisak - Omišalj tehnički je spremna za transport nafte i u pravcu prema Omišlju, što će omogućiti transport nafte od mađarsko-hrvatske granice do Omišlja.

Na sjeveroistočnoj strani Terminala Sisak nalaze se postrojenja INA - Rafinerije nafte Sisak.

Za skladištenje nafte na Terminalu Sisak koristi se pet spremnika nominalnog kapaciteta 80 000 m³, četiri spremnika nominalnog kapaciteta 20 000 m³, dva spremnika nominalnog kapaciteta 10 000 m³ što čini ukupni kapacitet od 500 000 m³. Spremnici su spojeni manipulativnim cjevovodima s dopremlnim naftovodima Omišalj - Sisak i Virje - Sisak. Izgrađenim kapacitetima i sustavima omogućen je prihvata nafte u svaki spremnik, premještanje nafte preko pumpne stanice iz spremnika u spremnik, premještanje nafte preko pumpne stanice u spremnički prostor INA - Rafinerije nafte Sisak te otprema nafte iz svakog spremnika preko pumpne stanice u jedan ili oba otpremna naftovoda (prema terminalima u Slavonskom Brodu odnosno Virju).

Na području Sisačko-moslavačke županije jugozapadno od Save planira se izgradnja plinsko-distributivnog sustava koji će se opskrbljivati iz postojećih i planiranih magistralnih plinovoda. Postojeći plinovodi obuhvaćaju magistralne plinovode: Kozarice - Ivanić Grad, Ivanić Grad - Kutina - Novska, Kozarac - Sisak te transverzalni cjevovod Kozarac - Sisak.

Planirane investicije u plinoopskrbi uključuju dovršetak magistralnih plinovoda na trasi Rijeka - Karlovac - Zagreb - Okoli - Sisak te izgradnju magistralnih plinovoda longitudinalno duž poteza autoceste Zagreb - Sisak te na trasi Sisak - Karlovac.

Na mjerno-redukcijskoj stanici Kutina i tvrtke Plinacro pušten je u rad novoizgrađeni plinovod Kutina - Dobrovac koji sa svojih 32 km dužine povezuje Sisačko-moslavačku i Požeško-slavonsku županiju te značajno doprinose razvoju gospodarstva i dolasku novih investitora na ovo područje.

Korištenje obnovljivih izvora energije je u porastu, a za sada su to manji privatni projekti korištenja solarne energije i prerade biomase, iako u županiji postoje velike mogućnosti korištenja navedenih izvora.

U prosincu 2016. godine Sisačko-moslavačka županija donijela je Akcijski plan energetske učinkovitosti Sisačko-moslavačke županije 2017. - 2019. godine (Službeni glasnik Sisačko-moslavačke županije, broj 16/32) s ciljem jačanja svijesti očuvanja prirode i okoliša smanjenjem potrošnje fosilnih goriva i električne energije u zgradama u vlasništvu Županije i njezinih ustanova te kućanstvima na području županije. Kroz provedbu trogodišnjih ciljeva i mjera Akcijskog plana energetske učinkovitosti Sisačko-moslavačke županije 2017. – 2019. godine predviđa se ušteda energije od minimalno 9,85 % potrošnje energije, odnosno okvirno 3515 MWh.

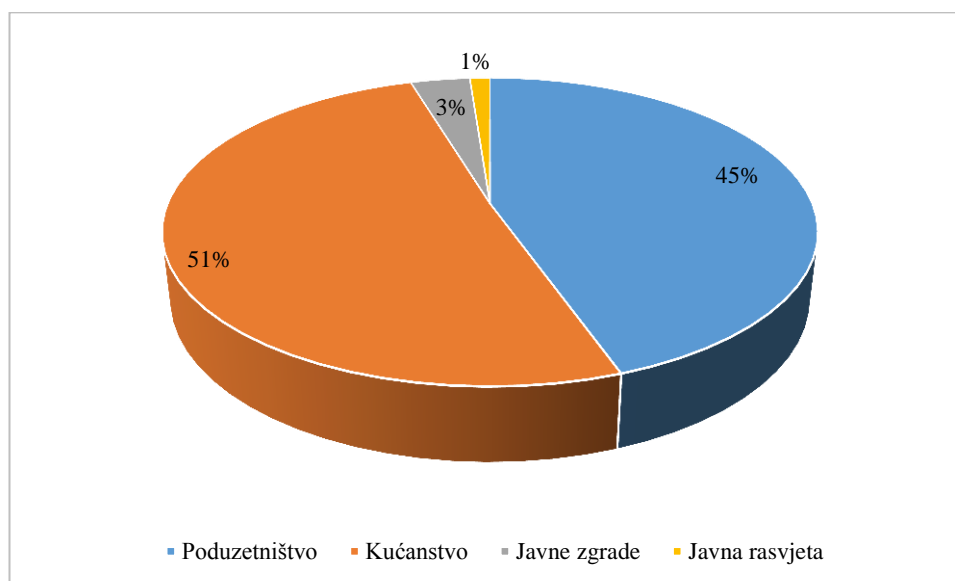
Aktivnosti koje se provode za poboljšanje sustava energetske učinkovitosti i korištenja energije iz obnovljivih izvora su unos i analiza podataka o potrošnji energije u ISGE, energetski pregled i energetsko certificiranje zgrada ≥ 500 m², otvaranje EE info pulta, podnošenje zahtjeva za natječaje Fonda za zaštitu okoliša i energetske učinkovitost, priprema dokumentacije za strukturne fondove EU za energetske obnovu zgrada, ugradnja termostatskih ventila u zgrade u vlasništvu SMŽ i njezinih ustanova, toplinska zaštita zgrada i krovništa zgrada i zamjena stolarije na zgradama u vlasništvu SMŽ i njezinih ustanovama, modernizacija rasvjete u školama i zdravstvenim

ustanovama i sufinanciranje sustava obnovljivih izvora energije za kućanstva.

Ciljevi ostvareni provedbom gore navedenih aktivnosti su provedba energetskeg certificiranja zgrada, uspostava sustava za praćenje potrošnje energije i ušteda energije u zgradama u vlasništvu SMŽ i njezinih ustanova te veće korištenje energije iz obnovljivih izvora u kućanstvima SMŽ kao i podizanje svijesti o potrebi zaštite okoliša.

Udio potrošnje električne energije u pojedinim sektorima u odnosu na ukupnu potrošnju energije u Sisačko-moslavačkoj županiji 2014. godine, prikazan je na grafikonu 12.

Grafikon 12: Udio potrošnje energije u pojedinim sektorima u odnosu na ukupnu potrošnju energije u SMŽ 2014. godine

Izvor: Akcijski plan energetske učinkovitosti Sisačko-moslavačke županije 2017. - 2019. godine, 2016. godina

Iz grafikona je vidljivo da je potrošnja energije u županiji najveća u sektoru kućanstva, što je u skladu s potrošnjom u cijeloj Republici Hrvatskoj te je stoga dio mjera energetske učinkovitosti u Akcijskom planu usmjeren na smanjenje potrošnje energije u tom sektoru.

Ukupna potrošnja energije svih oblika toplinske energije te potrošnja električne energije u sektoru poduzetništva u razdoblju 2012. - 2014. godine dana je u tablici 27, a odnosi se na sve subjekte koji obavljaju ekonomske djelatnosti u svrhu proizvodnje roba ili usluga (poljoprivreda, šumarstvo, rudarstvo, prerađivačka industrija, građevinarstvo, trgovina na veliko i malo, informacije i komunikacije itd.).

Tablica 27: Ukupna potrošnja energije u poduzetništvu u razdoblju 2012. - 2014. godine

Energent/Jedinica	2012.			2013.			2014.		
	kWh	toe	kg CO ₂ /kWh	kWh	toe	kg CO ₂ /kWh	kWh	toe	kg CO ₂ /kWh
Prirodni plin	246 974 898	21 239 841	49 888 929	257 062 015	22 107 333	51 926 527	230 303 426	19 806 095	46 521 292
Loživo ulje	73 963 950	6 360 900	19 748 375	59 740 954	5 137 722	15 950 835	49 517 907	4 258 540	13 221 281
Daljinsko grijanje	86 800	7465	23 783	83 122	7149	22 775	83 589	7189	22 903

UNP	7 298 188	627 644	1 656 689	7 770 562	668 268	1 763 918	7 959 512	684 518	1 806 809
Geotermalna	2 971 639	255 561	0	2 882 646	247 908	0	3 642 693	313 272	0
Drvo	739 640	63 609	0	597 410	51 377	0	495 179	42 585	0
Ukupno toplinska	332 035 114	28 555 020	71 317 776	328 136 709	28 219 757	69 664 055	292 002 307	25 112 198	61 572 286
Ukupno električna	257 471 579	22 142 556	84 965 621	246 990 659	21 241 197	81 506 917	220 185 114	18 935 920	72 661 088
Ukupno energija	589 506 693	50 697 576	156 283 397	575 127 368	49 460 954	151 170 972	512 187 420	44 048 118	134 233 373

Izvor: Akcijski plan energetske učinkovitosti Sisačko-moslavačke županije 2017. - 2019. godine, 2016. godina

Vidljiv je pad potrošnje električne energije u 2014. godini u odnosu na 2012. godinu u iznosu od 37 286 465 kWh odnosno 14,48 %, ali i smanjenje emisije CO₂ koje je u skladu sa smanjenjem u ukupnoj potrošnji energije u tom sektoru.

Ukupna potrošnja svih oblika toplinske energije te potrošnja električne energije u sektoru kućanstva za razdoblje 2012. - 2014. godine u obiteljskim kućama i stambenim zgradama sastoji se uglavnom od pojedinaca potrošača, a prikazana je u tablici 28.

Tablica 28: Ukupna potrošnja svih oblika toplinske energije te potrošnja električne energije u sektoru kućanstva za razdoblje 2012. - 2014.godine

Energent/Jedinica	2012.			2013.			2014.		
	kWh	Toe	kg CO ₂ /kWh	kWh	toe	kg CO ₂ /kWh	kWh	toe	kg CO ₂ /kWh
Prirodni plin	235 478 971	20 251 191	47 566 752	261 712 590	22 507 283	52 865 943	234 284 559	20 148 472	47 325 481
Loživo ulje	60 729 026	5 222 696	16 214 650	56 542 751	4 862 677	15 096 915	44 977 565	3 868 071	4 030 876
Daljinsko grijanje	2 083 200	179 155	570 797	1 994 933	171 564	546 612	2 006 133	172 527	149 772
Geotermalna	1 848 555	158 976	0	1 793 196	154 215	0	2 265 995	194 876	0
Drvo	191 851 549	16 499 233	0	133 659 226	11 494 693	0	96 998 867	8 341 903	0
Ukupno toplinska	491 991 301	42 311 252	64 352 199	455 702 695	39 190 432	68 509 469	380 533 119	32 725 848	51 506 129
Ukupno električna	216 134 944	18 587 605	71 324 532	207 663 294	17 859 043	68 528 887	203 240 143	17 478 652	67 069 247
Ukupno energija	708 126 245	60 898 857	135 676 730	663 365 989	57 049 475	137 038 356	583 773 262	50 204 501	118 575 376

Izvor: Akcijski plan energetske učinkovitosti Sisačko-moslavačke županije 2017. - 2019. godine, 2016. godina

Vidljiv je pad potrošnje u 2014. godini u iznosu od 12 894 801 kWh, odnosno 5,97 % u odnosu na 2012. godinu, ali i smanjenje emisija CO₂ koje je u skladu sa smanjenjem u ukupnoj potrošnji energije u sektoru kućanstva.

Ukupna potrošnja svih oblika toplinske energije te potrošnja električne energije u javnim zgradama za razdoblje 2012. - 2014.godine, a odnosi se na sve zgrade javne namjene u nadležnosti županije (zgrade javne uprave i obrane, obrazovanja, djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi i dr.), prikazana je u tablici 29.

Tablica 29: Ukupna potrošnju svih oblika toplinske energije te potrošnja električne energije u javnim zgradama za razdoblje 2012. - 2014. godine

Energent/Jedinica	2012.			2013.			2014.		
	kWh	toe	kg CO ₂ /kWh	kWh	toe	kg CO ₂ /kWh	kWh	toe	kg CO ₂ /kWh
Prirodni plin	14 638 936	1 258 948	2 957 065	14 118 874	1 214 223	2 852 012	13 553 806	1 165 627	2 737 869
Loživo ulje	13 220 639	1 136 975	1 529 911	12 314 372	1 059 036	3 287 937	10 233 854	880 111	2 732 439
Daljinsko grijanje	6 185 808	531 979	1 694 911	5 901 834	507 558	1 617 103	5 827 810	501 192	1 596 820
UNP	1 510 201	129 877	342 816	4 537 592	132 233	349 033	1 433 515	123 282	325 408
Drvo	132 206	11 370	0	123 144	10 590	0	102 339	8801	0
Ukupno toplinska	35 687 790	3 069 150	8 524 703	33 995 815	2 923 640	8 106 086	31 151 324	2 679 014	7 392 536
Ukupno električna	9 481 587	815 416	3 128 924	9 083 803	781 207	2 997 655	8 979 252	772 216	2 963 153
Ukupno energija	45 169 377	3 884 566	11 653 626	43 079 618	3 704 847	11 103 741	40 130 576	3 451 230	10 355 689

Izvor: Akcijski plan energetske učinkovitosti Sisačko-moslavačke županije 2017. - 2019. godine, 2016. godina

Vidljiv je pad potrošnje u 2014. godini u iznosu od 4 536 467 kWh, odnosno 12,71 % u odnosu na 2012. godinu. Javne zgrade u razdoblju od 2012. do 2014. godine bilježe pad neposredne potrošnje, dok kretanje izdataka na energente varira. Takav prikaz kretanja objašnjava se kretanjem cijene energenta u kunama po kWh toplinske energije koje je u stalnom porastu.

Ukupnu potrošnja električne energije u javnoj rasvjeti za razdoblje 2012. - 2014. godine prikazana je u tablici 30.

Tablica 30: Ukupna potrošnja električne energije u javnoj rasvjeti za razdoblje 2012. - 2014. godine

Energent/ jedinica	2012.			2013.			2014.		
	kWh	kg toe	kgCO ₂ /kWh	kWh	kg toe	kg CO ₂ /kWh	kWh	kg toe	kg CO ₂ /kWh
Električna energija	13 935 241	1 198 431	4 598 630	14 149 184	1 216 830	4 669 231	13 604 801	1 709 013	4 489 584
Ukupno energija	13 935 241	1 198 431	4 598 630	14 149 184	1 216 830	4 669 231	13 604 801	1 709 013	4 489 584

Izvor: Akcijski plan energetske učinkovitosti Sisačko-moslavačke županije 2017. - 2019. godine, 2016. godina

Vidljiv je pad potrošnje električne energije u javnoj rasvjeti u 2014. godini u iznosu od 330 440 kWh, odnosno 2,37 % u odnosu na 2012. godinu. Ipak, iako se potrošnja smanjivala, zbog povećanja jedinične cijene električne energije troškovi su u porastu.

Energetska sigurnost i sprječavanje klimatskih promjena u velikoj mjeri ovise o znatnom poboljšanju energetske učinkovitosti u zgradama, industriji i prometu. Sukladno dugoročnom cilju Europske unije smanjenja energetske potrošnje za 20 % do 2020. godine i smanjenja emisija CO₂ iz sektora zgradarstva od 80 – 95 % do 2050. godine, Županija se u potpunosti opredijelila na obnovu koja vodi k ispunjenju tih ciljeva.

U okviru Akcijskog plana energetske učinkovitosti Sisačko-moslavačke županije u razdoblju 2017. - 2019. godine, poticanjem ulaganja u obnovu nacionalnog fonda zgrada, jedinice lokalne i regionalne samouprave doprinose ciljevima provodeći lokalne mjere.

U skladu s Akcijskim planom, planiraju se dugoročna ulaganja u modernizaciju i izgradnju samog energetskeg sustava. Obuhvaćena su ulaganja u sigurnu opskrbu energijom ulaganjima u održive sustave kao što je izgradnja elektrana za opskrbu električne i toplinske energije iz obnovljivih izvora (npr. solarne elektrane, kogeneracija itd.). Sisačko-moslavačka županija je po svom geografskom položaju i poljoprivrednim djelatnostima pogodna za iskorištavanje drvene biomase (ostaci piljenja, brušenja, blanjanja...), ostataka iz poljoprivrede (slama, kukuruzovina, oklajska, stabljike, koštice...), životinjskih ostataka (izmet) i otpada (kućni otpad) te prema broju sunčanih dana i za iskorištavanje sunčane energije za električnu i toplinsku energiju.

Na 32 objekta instalirane su sunčane elektrane za proizvodnju električne energije i sustava za pripremu tople vode, a u tijeku je izgradnja kogeneracijske elektrane (za proizvodnju električne i toplinske energije) na biomasu - BE-TO Sisak 2 MWe/10 MWt koja će kao sirovinu koristiti šumsku biomasu. Pokusni rad očekuje se početkom 2017. godine, a ishodenje uporabne dozvole i primopredaja postrojenja u proljeće 2017. godine.

Županija u cilju smanjenja troškova električne energije namjerava graditi fotonaponsku solarnu elektranu na području općine Martinska Ves u poslovnoj zoni Mahovo snage 8 MW, procijenjenu na oko 80 milijuna kuna, u razdoblju od 2,5 godine uz sufinanciranje sredstvima iz EU fondova te Fonda za energetske učinkovitost i zaštitu okoliša.

Za dugoročne ciljeve bitno je uspostaviti sustav koji će poduprijeti investicije, pri čemu se dodatni naponi moraju uložiti u rješavanje imovinskopravnih odnosa te otklanjanje administrativnih barijera.

Tablica 31: Osnovni razvojni problemi i potrebe u vezi prometne infrastrukture i energetike

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
<p>Zapuštenost cestovne, riječne i željezničke prometne infrastrukture onemogućuje potpuno iskorištavanje povoljnog geostrateškog položaja SMŽ</p> <p>Velik prometni pritisak u gradskim središtima</p> <p>Nerazvijenost javnog prometa</p> <p>Trenutačna gospodarska kriza i manjak financijskih sredstava usporavaju projekte prometne infrastrukture</p> <p>Neuređenost i neoznačenost plovnog puta Save koja je okosnica riječnog prometa SMŽ</p> <p>Zanemarenost obnovljivih izvora u proizvodnji energije</p> <p>Nedovoljna svijest o štednji energije i nedovoljna ulaganja u energetska učinkovitost zgrada – termo fasade, prozori i sl.</p> <p>Od ukupne dužine cesta od županijskog i lokalnog značaja za SMŽ njih 31 % nije asfaltirano</p> <p>Pojedine pruge u SMŽ zahtijevaju temeljito saniranje zbog ratnih stradanja</p> <p>Slabo održavanje plovnog puta rijekom Savom i nedovoljno iskorištena riječna luka Sisak</p> <p>Neizgrađena biciklistička mreža u gradovima i između gradova</p>	<p>Prometno rasteretiti gradske sredine izgradnjom obilaznih cestovnih pravaca te izradom plana razvoja javnog prijevoza</p> <p>Sanirati, modernizirati i rekonstruirati cestovnu i željezničku mrežu</p> <p>Dovršiti projekt izgradnje autoceste Zagreb - Sisak</p> <p>Jačati prekograničnu suradnju s BiH u vezi oživljavanja željezničkog prometa unskim koridorom</p> <p>Modernizirati riječnu flotu, rekonstruirati riječne plovne putove i riječnu luku Sisak – jačanje riječnog turizma – luke za smještaj i servis brodova</p> <p>Jačati ulogu Siska kao važnog tranzitnog središta za transport nafte u i izvan granica Hrvatske</p> <p>Jačati svijest o važnosti obnovljivih izvora energije te ulaganja u kapacitete za proizvodnju energije iz tih izvora</p> <p>Poduzeti mjere za jačanje energetske učinkovitosti i na javnim i privatnim objektima - zgradama (kućanstvima i obiteljskim kućama)</p> <p>Uvesti mjere poticanja alternativnih sredstava prijevoza (nove linije javnog prijevoza, smanjenje prometa u stambenim područjima, biciklističke mreže s parkirnim mjestima za bicikle)</p>

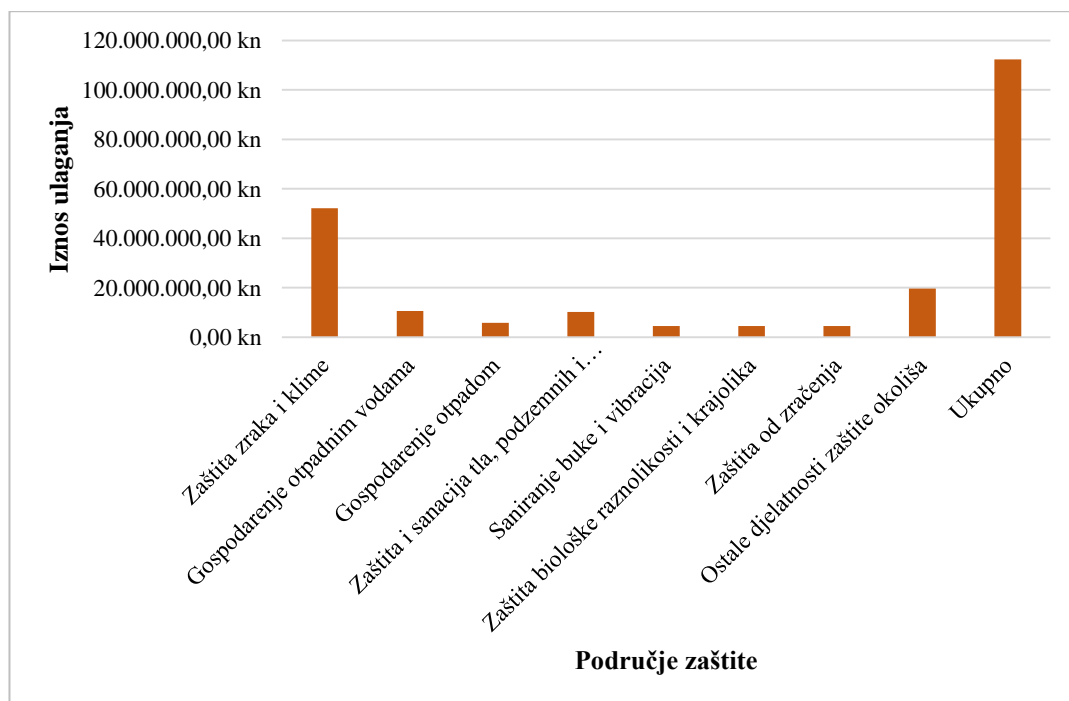
6. ZAŠTITA OKOLIŠA U SISAČKO-MOSLAVAČKOJ ŽUPANIJI

Prvi Program zaštite okoliša Sisačko-moslavačke županije izrađen je 2003. godine i bio je na snazi do donošenja novog Programa zaštite okoliša Sisačko-moslavačke županije 2010. godine. Kao mehanizam za praćenje izvršenja Programa izrađuju se četverogodišnja Izvješća o stanju okoliša Sisačko-moslavačke županije na temelju izvješća o kvaliteti pojedinih sastavnica okoliša kao što su: tlo, otpad, voda i zrak. Izvješća o stanju okoliša i pojedinih sastavnica okoliša (vode, tla, zraka) dostupna su javnosti na internetskim stranicama Županije.

Investicije u zaštitu okoliša u 2014. godini u Sisačko-moslavačkoj županiji, prema dostupnim podacima iznosila su ukupno 112.279.000 kn, što je u odnosu na RH 3,8 %.

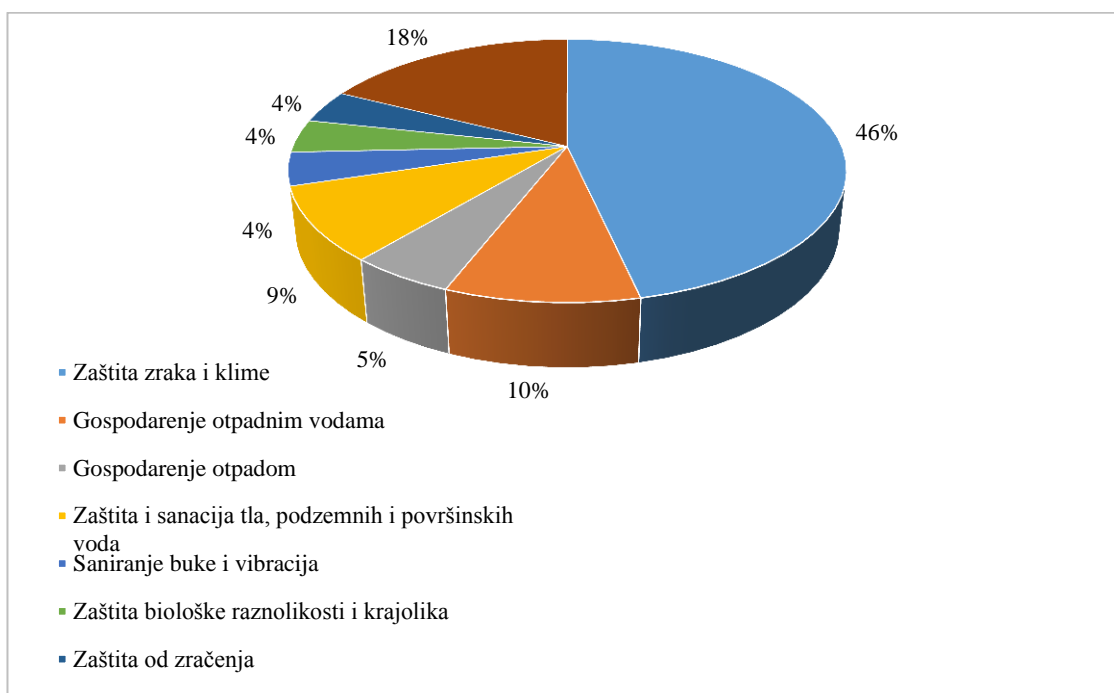
Investicije u kn i %, prema području zaštite, u 2014. godini prikazane su u grafikonima 13 i 14.

Grafikon 13: Investicije u zaštitu okoliša prema području zaštite u 2014. godini u SMŽ (kn)

Izvor: http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2016/sljh2016

Grafikon 14: Investicije u zaštitu okoliša prema području zaštite u 2014. godini u SMŽ (%)

Izvor: http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2016/sljh2016

Tablica 32: Osnovni razvojni problemi i potrebe u praćenju stanja okoliša

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
Nedostatak sredstava za proširenje praćenja pojedinih sastavnica okoliša Nedostatak zakonskih propisa koji reguliraju kvalitetu pojedinih sastavnica okoliša	Sustavno i kontinuirano podizati svijest o zaštiti okoliša Povećavati sredstva za praćenje pojedinih sastavnica okoliša

6.1. Vode

Voda je jedinstven i nezamjenjiv prirodni resurs ograničenih količina i neravnomjerne prostorne i vremenske raspodjele (Strategija upravljanja vodama, NN 91/08). Gospodarski razvoj i urbanizacija dovode do velikog porasta potreba za vodom, ali i do ugrožavanja vodnih resursa i vodnoga okoliša te je u cilju održivog razvoja, racionalnog upravljanja resursom i očuvanja prirodnih ekosustava, važno urediti te odnose.

Prostorni raspored površinskih (rijeke, jezera, prijelazne i priobalne vode) i podzemnih voda i njihova veza primarno su određeni morfološkim i hidrogeološkim značajkama područja Hrvatske. Sve vode su dio crnomorskog ili jadranskog sliva, a razvodnica ide kroz gorsko-planinsko područje. U crnomorskom slivu dominiraju veći vodotoci kao što su Sava, Drava i Dunav s velikim brojem manjih podslivova i ubrajaju se u vodotoke s vrlo velikim slivnim površinama. Rijeka Sava sa svojim pritocima drenira najveći dio kopnenog područja Hrvatske. Najveći pritoci Save dolaze iz desnog zaobalja. Najmanji godišnji protoci na Savi i Kupi pretežno se pojavljuju od kolovoza do

studenoga, dok su dulja razdoblja s malim vodama najčešća u kolovozu i rujnu, a samo rijetko u siječnju i veljači.

Ocjenjivanje kakvoće temelji se na Uredbi o klasifikaciji voda, gdje se vode prema graničnim vrijednostima pokazatelja svrstavaju u pet vrsta. Ispitivanje kakvoće voda provodi se na vodotocima čija se voda iskorištava ili planira iskorištavati za javnu vodoopskrbu, na vodama unutar nacionalnih parkova i parkova prirode, u dijelovima vodotoka gdje su značajniji utoci državnih i prekograničnih voda te ispusti tehnoloških i komunalnih otpadnih voda i u dijelovima gdje se vodni resursi iskorištavaju ili planiraju iskorištavati za gospodarske potrebe.

Mjerenje, analiza i statistička obrada podataka o kvaliteti lokalnih površinskih voda (voda II. reda) na području Sisačko-moslavačke županije provode se od 2004. godine. Mjerenja obuhvaćaju praćenja fizikalnih, kemijskih, mikrobioloških i bioloških parametara na 20 mjernih mjesta. Na većini mjernih mjesta (njih 17) mjerenja su se prvih godina (2005. i 2006. godine) provodila četiri puta godišnje, dok se od 2007. godine povećava na šest puta godišnje, a u retencijama (Opeke, Lonjsko i Mokro polje) mjerenja se provode jednom godišnje, u vrijeme visokih voda (poplava). Trend kretanja ispitivanja kvalitete vode lokalnih vodotoka se nastavio planiranom dinamikom i u nadolazećem periodu.

U periodu do 2010. godine, prema kvaliteti lokalne površinske vode u Sisačko-moslavačkoj županiji, temeljem izmjerenih i statistički obrađenih podataka i usporedbe istih s kriterijima iz Uredbe o klasifikaciji voda i Uredbe o opasnim tvarima u vodama, svrstavale su se u kategorije (Izvor: Izvješće o kakvoći lokalnih površinskih voda (voda II. reda) u Sisačko-moslavačkoj županiji u 2006. godini, u 2007. godini, u 2008. godini, u 2009. godini i u 2010. godini - www.smz.hr/site/uprod/okoli) kako slijedi:

- II. vrstu voda (Petrinčica, Glinica, potok Utinja),
- III. vrstu voda (potok Perna, Lekenički potok, Kanal Veliki Strug, potok Brestača, Novljansko jezero, potok Gračenica, potok Repušnica),
- IV. vrstu voda (jezero Pakra, ribnjaci Piljenice, potok Ludinica, jezero Mikleuška, jezero Bajer, Česma, mrtvaj Krapje dol, retencija Lonjsko polje, retencija Mokro polje) i
- V. kvalitete voda (retencija Opeke).

Najveći udio od 45 % imaju vode IV. vrste, pri čemu se vode najbolje kvalitete svrstavaju u I. vrstu voda, a najlošije kvalitete u V. vrstu voda i to temeljem najlošijeg utvrđenog parametra.

Donošenjem Uredbe o standardu kakvoće voda od 1.1.2011. godine, stanje kvalitete vode se utvrđuje ocjenom ekološkog i kemijskog stanja vodnog tijela pri čemu se ekološko stanje utvrđuje biološkim, hidromorfološkim i kemijskim i fizikalno-kemijskim elementima koji prate biološke elemente, a kemijsko stanje površinskih voda utvrđuje analizom i usporedbom u odnosu na

prioritetne i druge onečišćujuće tvari u vodi. Općenito, ekološko stanje površinskih voda ocjenjuje se kao:

- vrlo dobro stanje gdje su vidljive vrlo male ili nikakve promjene zbog ljudske djelatnosti na fizikalno-kemijske i hidromorfološke elemente kakvoće vodnog tijela u odnosu na vrijednosti uobičajene za taj tip voda u nenarušenom stanju
- dobro stanje gdje vrijednosti bioloških elementa kakvoće za određeni tip voda pokazuje nisku razinu promjena uzrokovanih ljudskom djelatnošću, no samo malo odstupanje od vrijednosti uobičajenih za taj tip voda u nenarušenom stanju
- umjereno stanje gdje vrijednosti bioloških elemenata kakvoće za određeni tip površinskih voda umjereno odstupaju od vrijednosti uobičajenih za taj tip voda u nenarušenom stanju; vrijednosti pokazuju umjerena odstupanja uslijed ljudske djelatnosti, a poremećaji su znatno veći nego u uvjetima dobrog stanja
- loše stanje kada dolazi do većih promjena vrijednosti bioloških elemenata za taj tip površinskih voda i u kojima relevantne biološke zajednice znatno odstupaju od uobičajenih za taj tip voda u nenarušenom stanju, klasificiraju se kao slabe i
- vrlo loše stanje kod voda koje pokazuju znakove jakih promjena vrijednosti bioloških elemenata kakvoće za taj tip površinskih voda i u kojima su veliki dijelovi relevantnih bioloških zajednica uobičajenih za taj tip voda odsutan.

Vodotoci u Sisačko-moslavačkoj županiji pripadaju ekoregiji Panonska Hrvatska, grupi ekoloških tipova - prigorske i nizinske male, srednje, velike i vrlo velike tekućice, ekoloških tipova: 3A i 4B.

Višegodišnja analiza kvalitete voda drugog reda pokazuje da se kvaliteta voda nije znatnije izmijenila u promatranom razdoblju, a najveći problem za kvalitetu vode u Sisačko-moslavačkoj županiji predstavljaju organska onečišćenja odnosno povećane koncentracije hranjivih tvari, amonijaka i nitrata u vodama.

Donošenjem nove Uredbe o standardu kakvoće voda (Narodne novine br. 73/13 i 151/14), započinje provedba usklađenog programa monitoringa s detaljno razrađenim godišnjim planovima monitoringa koji će u narednom planskom ciklusu osigurati potpuniji i pouzdaniji fond podataka za ocjenu stanja voda, bolje poznavanje uzroka i prirode pojedinih problema na vodama i pouzdaniju procjenu učinaka mjera na pojedine elemente kakvoće voda.

Bez sustavnog rješavanja otpadnih voda naselja i racionalne potrošnje umjetnih gnojiva i sredstava za zaštitu bilja u poljoprivredi, neće biti niti poboljšanja kvalitete vode.

Uređaj za obradu otpadnih voda postoji u Jasenovcu, a u Kutini je potrebno izvršiti rekonstrukciju i dovršiti postojeći uređaj za pročišćavanje kako bi kakvoća efluenta bila u skladu sa zakonski propisanim vrijednostima, dok su u Sisku i Petrinji uređaji u različitim fazama izgradnje te

je potrebno dovršiti izgradnju sustava odvodnje i pročišćavanja kako bi se uklonili ispusti nepročišćenih otpadnih voda. Drugi gradovi i općine za sada nemaju uređaje za obradu otpadnih voda. Postojeća kvaliteta voda dodatno se može narušiti akcidentima, industrijskom aktivnošću, prekomjernom i nekontroliranom uporabom gnojiva i sredstava za zaštitu bilja u poljoprivredi. Kako bi se navedeno svelo na najmanju moguću mjeru, neophodno je poticanje održive i ekološki prihvatljive poljoprivredne proizvodnje te izgradnja uređaja za obradu otpadnih voda.

Tablica 33: Osnovni razvojni problemi i potrebe u vezi s vodom

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
<p>Nepostojanje uređaja za obradu otpadnih voda gradova/općina te ispuštanje neobrađenih voda u okoliš</p> <p>Nekontrolirano i prekomjerno korištenje gnojiva i sredstava za zaštitu bilja u poljoprivredi, potencijalni su rizik očuvanja kvalitete voda u SMŽ</p> <p>Akcidenti koji mogu uzrokovati onečišćenje voda (površinskih i podzemnih)</p>	<p>Unaprijediti, jačati i sustavno provoditi mikrobiološka i biološka ispitivanja voda na području županije</p> <p>Sustavno poticati i podržavati JLS na izgradnji sustava za pročišćavanje otpadnih voda</p> <p>Poticati održivu poljoprivrednu proizvodnju uz razumno korištenje gnojiva i sredstava za zaštitu bilja</p> <p>Izraditi planove za zaštitu voda</p> <p>Sustavno informiranje i obrazovanje stanovništva o zaštiti voda</p>

6.2. Zrak

Izvori onečišćivanja zraka mogu biti nepokretni i pokretni emisijski izvori. Nepokretni izvori jesu: točkasti, kod kojih se onečišćujuće tvari ispuštaju u zrak kroz za to oblikovane ispuste (postrojenja, tehnološki procesi, industrijski pogoni, uređaji, građevine i slično) i difuzni, kod kojih se onečišćujuće tvari unose u zrak bez određenog ispusta/dimnjaka (uređaji, određene aktivnosti, površine i druga mjesta).

Pokretni izvori su prijevozna sredstva koja ispuštaju onečišćujuće tvari u zrak (motorna vozila, šumski i poljoprivredni strojevi, necestovni pokretni strojevi, lokomotive, plovni objekti i zrakoplovi).

Kvaliteta zraka prati se na osnovi:

- mjerenja na stalnim mjernim mjestima i/ili ocjene razina onečišćenosti zraka u zonama i aglomeracijama
- mjerenja na stalnim mjernim mjestima i/ili ocjene razina onečišćenosti zraka uslijed daljinskoga i prekograničnoga prijenosa onečišćujućih tvari u zraku i oborini na teritoriju Republike Hrvatske
- mjerenja i analize meteoroloških uvjeta i kvalitete zraka
- mjerenja i opažanja promjena koje ukazuju na učinak onečišćenosti zraka (posredni pokazatelji kvalitete zraka): na tlu, biljkama, građevinama, u biološkim nalazima i slično

- modeliranja prijenosa i disperzije onečišćujućih tvari odgovarajućim atmosferskim modelima i
- drugih metoda procjene i mjera koja se primjenjuju na području Europske unije.

Procjenjivanje kvalitete zraka provodi se u zonama i aglomeracijama za onečišćujuće tvari: sumporov dioksid, dušikov dioksid i dušikove okside, lebdeće čestice (PM₁₀, PM_{2,5}), olovo, benzen, ugljikov monoksid, prizemni ozon, arsen, kadmij, živu, nikal i benzo(a)piren. Na mjernim mjestima uzorkovanja za benzo(a)piren uzorkuju se i drugi policiklički aromatski ugljikovodici, a na najmanje jednom mjernom mjestu gdje se mjeri prizemni ozon mjere se i prekursori ozona.

Sukladno Uredbi o utvrđivanju mjernih mjesta za praćenje koncentracija pojedinih onečišćujućih tvari u zraku i lokacija mjernih postaja u državnoj mreži za trajno praćenje kvalitete zraka (NN 22/14), mjerna mjesta na području Sisačko-moslavačke županije prikazana su u tablici 34.

Tablica 34: Mjerne postaje u državnoj mreži za trajno praćenje kvalitete zraka na području SMŽ

Mjerne postaje u državnoj mreži za trajno praćenje kvalitete zraka na području županije			
Zona/Aglomeracija	Mjerno mjesto	Klasifikacija mjernog mjesta	Onečišćujuća tvar
HR 02	SISAK – 1	Industrijska	Benzen, PM ₁₀ ; BaP; PAU; teški metali
HR 02	KUTINA – 1	Prigradska (O ₃)/Gradska pozadinska	O ₃ ; PM ₁₀

Izvor: Uredba o utvrđivanju mjernih mjesta za praćenje koncentracija pojedinih onečišćujućih tvari u zraku i lokacija mjernih postaja u državnoj mreži za trajno praćenje kvalitete zraka, NN 22/14

Kvaliteta zraka u županiji prati se i putem lokalne mreže koja obuhvaća mjerenja putem automatskih mjernih postaja u Sisku na lokacijama u centru (AMP Sisak 3) i u Galdovu (AMP Sisak 2) te putem klasičnih mjernih postaja u Kutini. Mjerne postaje u državnoj mreži i lokalnoj mreži za trajno praćenje kvalitete zraka na području Sisačko-moslavačke županije prikazane su u tablici 35.

Tablica 35: Mjerne postaje u državnoj mreži i lokalnoj mreži za trajno praćenje kvalitete zraka na području SMŽ

Mjerne postaje grada Siska		Mjerne postaje grada Kutine	
Državna mreža	Lokalna mreža	Državna mreža	Lokalna mreža
HR 02 SISAK – 1	SISAK – 2, GALDOVO	HR 02 KUTINA – 1	K-1 DOM ZDRAVLJA
	SISAK – 3, CENTAR		K-2 VATROGASNI DOM
			K-3 METEOROLOŠKI KRUG
			K-5 DOM SPORTOVA
			K-6 HUSAIN
			K-7 KRC

Do 2012. godine kvaliteta zraka se pratila i u Petrinji na lokaciji Mošćenica, dok su povremena mjerenja obavljena u Hrvatskoj Kostajnici i Glini te u općini Lekenik i pokazala su da je zrak u tom dijelu županije I. kategorije. U gradovima Sisak i Kutina u kojima je dolazilo do povremenih prekoračenja graničnih vrijednosti onečišćujućih tvari u zraku, zrak je bio II. kategorije (obzirom na kratkotrajna prekoračenja koncentracije lebdećih čestica PM₁₀ i sumporovodika), dok je za sve ostale onečišćujuće tvari određena I. kategorija kvalitete.

Zbog visokog rizika onečišćenja zraka u Sisačko-moslavačkoj županiji industrijskom aktivnošću, ali i pojedinačnim izvorima onečišćenja (mala ložišta, manji industrijski i gospodarski pogoni) te prometom, potrebno je jačati mjere zaštite kvalitete zraka. Ciljevi zaštite zraka u županiji obuhvaćaju očuvanje I. kategorije zraka u gradovima i naseljima u kojima je ustanovljena, smanjenje svih vrsta štetnih emisija u zrak iz glavnih izvora izborom boljih i modernijih tehnologija, onemogućavanje povremenih onečišćenja na područjima na kojima su izmjerena, postizanje razine onečišćenja lebdećim česticama ispod graničnih vrijednosti te pribavljanje podataka od svih potencijalnih onečišćivača.

Tablica 36: Osnovni razvojni problemi i potrebe u vezi s kvalitetom zraka

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
<p>Neuređena odlagališta otpada izvor su stakleničkih plinova u zraku</p> <p>Industrijski pogoni sa zastarjelom tehnologijom, promet u gradskim središtima i mala ložišta glavna su prijetnja kvaliteti zraka na području SMŽ, posebno u Sisku i Kutini</p> <p>Nedostatak mjerenja svih zakonom predviđenih parametara (npr. ozona, PM ^{2.5})</p>	<p>Sanirati i zatvoriti neuređena odlagališta otpada</p> <p>Modernizirati i rekonstruirati industrijske pogone u skladu sa standardima zaštite okoliša</p> <p>Unaprijediti sustav mjerenja onečišćujućih tvari u zraku</p> <p>Poticati smanjenje korištenja fosilnih goriva i promovirati i poticati obnovljive izvore energije</p>

6.3. Tlo

Tlo je uz zrak i vodu, jedan od osnovnih resursa za ukupan život na Zemlji, ograničeno i uvjetno obnovljivo prirodno dobro.

Tlo je rastresiti površinski sloj Zemljine kore ili litosfere nastalo od mineralnih i organskih tvari zajedničkim djelovanjem stijena, klime, vode te biljnog i životinjskog svijeta. Predstavlja stanište za žive organizme, osigurava hranu, biomasu, sirovine, staništa i rezerve gena, skladišti, filtrira i izmjenjuje hranjive tvari, vodu i ugljik. Istovremeno, tlo je podložno procesima degradacije i prijetnjama koje u kratkom razdoblju mogu ozbiljno ugroziti i onеспособiti njegove funkcije. Posljedice su smanjenje plodnosti tla, smanjenje biološke proizvodnje ekosustava, biološke raznolikosti, kakvoće zraka i vode, a utječe i na klimatske promjene.

Praćenje kakvoće tla na prostoru Sisačko-moslavačke županije odvija se u skladu s mjerama Programa zaštite okoliša i odnosi se na ispitivanje kakvoće tla uz odlagališta komunalnog otpada (devet neuređenih lokacija: Barutana, Blatuša, Čore, Kurjakana, Kutina, Ljeskova, Rosulje, Taborište, Vladića jama) i na devet lokacija u zaštićenim područjima prirode (značajni krajobraz Odransko polje – Greda, značajni krajobraz Odransko polje – Ljubljana – Jezero, Regionalni park Moslavačka gora – Voloder, Sunjsko polje – ekološka mreža, predloženi značajni krajobraz, dolina rijeke Kupe - ekološka mreža, predloženi značajni krajobraz – Nebojan, Posebni botanički rezervat Cret Don Močvar - Blatuša, dolina rijeke Une - ekološka mreža, predloženi regionalni park – Kozibrod, Park prirode Lonjsko polje – Poganovo polje, Park prirode Lonjsko polje – Mužilovčica polje).

Usporedbom rezultata ispitivanja kakvoće tla uz odlagališta komunalnog otpada, prema dostupnim podacima (Izvor: Izvješće o stanju okoliša Sisačko-moslavačke županije 2011. - 2014.) s najvišim dopuštenim vrijednostima, sukladno Pravilniku o zaštiti poljoprivrednog zemljišta od onečišćenja štetnim tvarima (NN 9/14), vidljivo je da se izmjerene koncentracije onečišćujućih tvari nalaze uglavnom unutar graničnih vrijednosti za I. i II. grupu tala. Obzirom na uočene značajne oscilacije koncentracije pojedinih onečišćujućih tvari na nekim lokacijama, zaključeno je da je u ovisnosti o vremenskim prilikama dolazilo do povremenih onečišćenja tla. Ispitivanja kakvoće tla uz odlagališta komunalnog otpada nisu nastavljena i nema podataka o zagađenosti na tim lokacijama.

Problem kakvoće tla uz odlagališta komunalnog otpada u Sisačko-moslavačkoj županiji bit će riješeni uspostavom jedinstvenog sustava gospodarenja otpadom po kojem će se komunalni otpad iz JLS-a odvoziti na odlaganje na CGO-e, a postojeća odlagališta će se sanirati i zatvoriti ili prenamijeniti u pretovarne stanice.

Praćenjem kakvoće tla u zaštićenim dijelovima prirode, dobiveni rezultati prema dostupnim podacima (Izvor: Izvješće o stanju okoliša Sisačko-moslavačke županije 2011. - 2014.) pokazuju da su izmjerene koncentracije onečišćujućih tvari uglavnom unutar graničnih vrijednosti za I. i II. grupu tala osim koncentracija teških metala (nikal i cink) na nekim lokacijama. Dozvoljene koncentracije organoklornih i triazinskih pesticida i polikloriranih bifenila nisu prekoračene niti na jednoj od lokacija i općenito su vrlo niske. Od 2012. godine broj lokacija uzorkovanja smanjeno je na pet u četiri zaštićena područja (Odransko polje, Sunjsko polje, Cret Don Močvar i dolina rijeke Une). Rezultati ispitivanja kakvoće tla na području Sisačko-moslavačke županije u 2014. godini pokazuju da se koncentracije pojedinih onečišćujućih tvari nalaze unutar maksimalno dozvoljenih vrijednosti osim sadržaja mineralnih ulja na lokaciji Cret Don Močvar u proljetnom periodu te se lokacija smatra slabije opterećena naftnim ugljikovodicima. Pokazalo se da su ispitivanja provedena na malom broju mjesta uzorkovanja i relativno značajne razlike između rezultata analiza tijekom

godina nisu dovoljne za donošenje zaključaka i uočavanje trendova onečišćavanja tla u zaštićenim područjima. Dobiveni rezultati mogu poslužiti samo kao slika nultog stanja za eventualna buduća istraživanja.

Iz podataka proizlazi da se na području Sisačko-moslavačke županije provodi sustavno praćenje kakvoće tala jedino u zaštićenim područjima. Da bi se mogla dati realna ocjena stanja tala na području županije potrebno je provesti i Program trajnog motrenja tala Hrvatske za praćenje kakvoće tla poljoprivrednog zemljišta.

Tablica 37: Osnovni razvojni problemi i potrebe u vezi s tlom

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
<p>Nedostatak zakonskih propisa koji reguliraju kvalitetu tla</p> <p>Nedostatak višegodišnjeg sustavnog praćenja kvalitete tla, posebno poljoprivrednog</p> <p>Sporost u provođenju mjera zacrtanih Planom gospodarenja otpadom zbog nedostatka financijskih sredstava</p> <p>Sporost u provođenju mjera zacrtanih Planom gospodarenja otpadom zbog nedostatka financijskih sredstava</p> <p>Neuređena odlagališta otpada i sporost u provođenju sanacije</p> <p>Manjak financijskih sredstava za provođenje aktivnosti zaštite tala od onečišćenja</p> <p>Prisutnost minski sumnjivih područja otežava ili potpuno onemogućuje pristup pojedinim površinama</p>	<p>Kontinuirano provoditi, proširivati i kontrolirati ispitivanja kvalitete tala te koncentracije onečišćujućih tvari</p> <p>Nužnost izrade zakonskih propisa za reguliranje kvalitete zemljišta</p> <p>Nužnost izrade zakonskih propisa za reguliranje kvalitete zemljišta</p> <p>Posebno poticati praćenje i nadzor kvalitete tla u zaštićenim prirodnim područjima</p> <p>Jačati ulaganja u razminiranje, posebno poljoprivredno vrijednih zemljišnih površina</p> <p>Sanirati i zatvoriti neuređena odlagališta otpada</p>

6.4. Otpad

Gospodarenje otpadom je prioritetno pitanje zaštite okoliša i čini skup aktivnosti, odluka i mjera usmjerenih na sprečavanje nastanka otpada, smanjivanje količina otpada, i/ili njegova štetna utjecaja na okoliš, zatim skupljanje, prijevoz, oporabu te nadzor nad tim djelatnostima, kao i skrb za zatvorena odlagališta na gospodarski učinkovit i po okoliš prihvatljiv način.

Zbrinjavanje otpada je jedan od najvećih okolišnih problema u SMŽ, budući da se otpad u velikom broju jedinica lokalne samouprave još uvijek odlaže na neuređena odlagališta. Tijekom posljednjih nekoliko godina, gradovi i općine (vlasnici/korisnici odlagališta) su započeli s postupkom sanacije, opremanja i korištenja do zatvaranja odlagališta, pa tako gradovi Sisak, Kutina, Glina i Petrinja imaju potpuno uređena odlagališta, a ostali gradovi/općine (Novska, Jasenovac, Glina, Hrvatska Kostajnica, Dvor, Hrvatska Dubica, Gvozd) su započeli sa sanacijom i uređenjem odlagališta, odnosno prikupljanjem dokumentacije za sanaciju odlagališta. Pristupanjem Republike Hrvatske Europskoj uniji, usvojena su načela postupanja s otpadom te je između ostalog potrebno smanjiti količinu biorazgradivog otpada koji se odlaže na odlagalištima, uvesti sustav naplate

sukladno količini otpada, sustav odvojenog prikupljanja otpada i sl. Problem predstavljaju i divlja odlagališta otpada čiji se broj kontinuirano povećava (jedno se sanira, nastanu dva nova), što je pokazatelj nedovoljne osviještenosti stanovništva po pitanju gospodarenja otpadom i zaštite okoliša.

U razdoblju 2013. - 2015. godine, na državnoj su razini doneseni dokumenti koji se odnose na gospodarenje otpadom u RH i to: Izmjene i dopune plana gospodarenja otpadom u Republici Hrvatskoj za razdoblje 2007. - 2015. godine, Studija izvedivosti i projektna aplikacija za sufinanciranje Centra za gospodarenje otpadom "Babina Gora" iz EU fondova prema EU standardima i praksi, Nacrt prijedloga plana gospodarenja otpadom RH za razdoblje 2015. - 2021. i Strateška studija Nacrta prijedloga plana gospodarenja otpadom RH za razdoblje 2015. - 2021. u kojima je planirano da će jedinice lokalne samouprave Sisačko-moslavačke županije nakon 2018. godine, otpad odlagati na tri CGO-a i to:

1. CGO Tarno/Resnik (Lekenik, Martinska Ves, Petrinja, Sisak, Dvor)
2. CGO Šagulje (Hrvatska Kostajnica, Kutina, Novska, Popovača, Donji Kukuruzari, Hrvatska Dubica, Jasenovac, Lipovljani, Majur, Sunja, Velika Ludina)
3. CGO Babina Gora (Topusko, Gvozd i Glina)

Otpad se organizirano prikuplja preko komunalnih poduzeća i odlaže na devet odlagališta komunalnog otpada (Goričica u Sisku, Taborište u Petrinji, Kutina, Kurjakana u Novskoj, Gmajna u Glini, Barutana u Jasenovcu, Vladić jama u Hrvatskoj Dubici, Blatuša u općini Gvozd i Čore u Dvoru). Odlagališta u Sisku, Kutini, Glini i Petrinji zadovoljavaju standarde zaštite okoliša i posjeduju potrebnu dokumentaciju, dok je za ostala odlagališta sanacija u tijeku.

Sustav odvojenog prikupljanja otpada (papir, staklo, PET ambalaža, i drugo) uglavnom je uspostavljen u većim naseljima, dok je u manjima u tijeku.

U 2015. godini organiziranim odvozom komunalnog otpada obuhvaćeno je 90 % ukupnog stanovništva Sisačko-moslavačke županije. Dozvole za obavljanje djelatnosti postupanja s komunalnim i neopasnim otpadom u trenutačno posjeduje oko 40 tvrtki koje su prošle reviziju u skladu s novim Zakonom o održivom gospodarenju otpadom.

Rješenje problema održivog upravljanja otpadom na području Sisačko-moslavačke županije zahtijeva znatna ulaganja u saniranje, zatvaranje i prenamjenu postojećih odlagališta otpada, širenje mreže zelenih otoka i reciklažnih dvorišta te izgradnju i uspostavu centara za gospodarenje otpadom ili utvrđivanje drugačijeg načina rješavanja otpada primjenom najboljih raspoloživih tehnika.

Tablica 38: Osnovni razvojni problemi i potrebe u vezi s otpadom

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
Nedovoljna provedba mjera definiranih županijskim Planom gospodarenja otpadom Postojanje NIMBY učinaka i s tim povezan problem	Jačati suradnju i financijsku osnovu za provođenje mjera održivog upravljanja otpadom Izgraditi CGO-e

odabira lokacije za Županijski centar za gospodarenje otpadom Nepostojanje osmišljene sveobuhvatne pozitivne medijske kampanje uspostave planiranog sustava Postojeća odlagališta otpada ne zadovoljavaju standarde zaštite okoliša te ne posjeduju potrebnu dokumentaciju Postojanje divljih odlagališta otpada Nepostojanje razvijene ekološke svijesti stanovništva županije Nedovoljno odvojeno prikupljanje i recikliranje otpada Problem biorazgradivog otpada koji se odlaze na odlagališta otpada i načina smanjenja količine biorazgradivog otpada u ukupnoj količini otpada Nepostojanje kazete za zbrinjavanje građevinskog otpada koji sadrži azbest	Sanirati i/ili zatvoriti postojeća odlagališta uz prenamjenu u pretovarne stanice i reciklažna dvorišta Poticati odvojeno prikupljanje otpada te reciklažu otpada Sanirati divlja odlagališta otpada i sustavno sprječavati ponovna nastajanja Sustavno podizati ekološku svijest građana širenjem kulture odgovornog postupanja s otpadom Određivanje lokacije u prostorno-planskoj dokumentaciji za kazetu za zbrinjavanje građevinskog otpada koji sadrži azbest
---	---

6.5. *Buka*

Buka okoliša je neželjen ili po ljudsko zdravlje i okoliš štetan zvuk u vanjskome prostoru izazvan ljudskom aktivnošću, uključujući buku koju emitiraju prijevozna sredstva, cestovni promet, željeznički promet, zračni promet, pomorski i riječni promet, postrojenja i sl. Buka je postala sastavni dio urbane atmosfere i u značajnoj mjeri utječe na radnu sposobnost ljudi, ponašanje životinja u prirodi itd. Za ocjenu i upravljanje bukom okoliša utvrđene su mjere sprječavanja ili smanjenja štetnih učinaka buke u okolišu utvrđivanjem izloženosti buci izradom karata buke na temelju metoda za ocjenjivanje buke u okolišu, osiguravanjem dostupnosti podataka o buci okoliša i izradom akcijskih planova koji se temelje na podacima korištenim u izradi karata buke.

Obvezu izrade strateških karata buke i akcijskih planova imaju naseljena područja koja imaju više od 100 000 stanovnika te ih gradovi i općine u Sisačko-moslavačkoj županiji, prema Zakonu o zaštiti od buke, nisu obvezni izraditi. Do sada nije izrađena karta buke za županiju te stoga nije moguće dati realnu ocjenu stanja i unaprjeđenja zaštite od buke, osim za dva najveća naselja (Sisak i Kutina) za koja postoji prikaz postojećeg i/ili predviđenog stanja imisije buke i osnovni je element sustava zaštite od buke. Najčešći podaci koje karta buke sadržava jesu prekoračenje propisanih dopuštenih vrijednosti, procijenjeni broj ljudi izloženih pojedinim razinama buke, procijenjeni broj stanova, škola, bolnica izloženih određenim vrijednostima indikatora buke u promatranom području. Obvezu izrade strateških karata buke i akcijskih planova imaju i vlasnici, odnosno koncesionari industrijskih područja, glavnih cesta s više od 3 milijuna prolaza vozila godišnje i glavnih željezničkih pruga s više od 30 000 prolazaka vlakova godišnje i ti podaci su sastavni dio informacijskog sustava zaštite okoliša Republike Hrvatske.

6.6. *Biološka raznolikost*

Rijetka naseljenost nekih dijelova Sisačko-moslavačke županije (Banovina, Posavina) osigurala je visok stupanj očuvanosti prirodnih krajobrazza i veliko bogatstvo biljnog i životinjskog svijeta. Visok stupanj bioraznolikosti dobra je pretpostavka razvoja turizma i gospodarskog oživljavanja županije. Zaštićeni dijelovi prirode zauzimaju 58 760 ha županije, odnosno 13,21 % njene ukupne površine, što je iznad državnog prosjeka koji iznosi 9 %.

Prema Prostornom planu SMŽ, sukladno Zakonu o zaštiti prirode, nakon provedenih sustavnih istraživanja i izrade stručnih podloga, za proglašenje i upravljanje predviđeno je 26 novih zaštićenih prirodnih vrijednosti.

Kao lokalitet posebne prirodne vrijednosti ističe se Park prirode Lonjsko polje koji se prostire na površini od 506 km² i čine ga tri polja: Lonjsko, Mokro i Poganovo polje. Ta poplavna polja očuvana su ugrožena vlažna staništa nitrofilnih pašnjaka i vlažnih livada na kojima se uzgajaju stare autohtone pasmine kao što su turopoljska svinja i posavski konj, a Park je jedinstven kao jedno od najvažnijih staništa ptica u Europi. Na području Parka evidentirano je 250 ptičjih vrsta. Uvršten je u Ramsarski popis, a dva područja unutar Parka, Krapje dol (25 ha) i Rakita (430 ha), proglašeni su posebnim ornitološkim rezervatima. Od 2007. mjere zaštite, održavanja i promicanja zaštićenih i drugih prirodnih vrijednosti provodi Javna ustanova za upravljanje zaštićenim prirodnim vrijednostima Sisačko-moslavačke županije koja je nadležna i za druga zaštićena područja i ekološku mrežu NATURA 2000 na području županije. Zaštićena područja u nadležnosti te ustanove čine: a) posebni botanički rezervati močvara Cret Đon Močvar (područje općine Gvozd), Vučjak, Petrinjčica, Šamarica kao posebni rezervat šumske vegetacije (Petrinja), Čorkovača kao posebni rezervat šumske vegetacije (Dvor) i b) posebni ornitološki rezervati Rakita (područje grada Siska), Krapje Dol (područje općine Jasenovac) i Dol Dražiblat (područje općine Sunja), zatim regionalni park Moslavačka gora, značajni krajobrazi Odransko polje, park šuma Brdo Djed iznad Hrvatske Kostajnice, Petrova gora s Biljegom, Sunjsko polje, Kotar šuma Stari gaj i spomenik parkovne arhitekture Strossmayerovo šetalište u središtu Petrinje.

Očuvanje i zaštita biološke raznolikosti i područja ekološke mreže NATURA 2000 posljednjih je desetljeća ozbiljno ugrožena uslijed uznapredovale sukcesije drvenaste i druge invazivne vegetacije, ali i zato što se područje ne koristi na tradicionalan način. Depopulacija okolnih seoskih naselja i zamiranje tradicionalnog korištenja poljoprivrednog zemljišta utjecalo je i na očuvanje strogo zaštićenih stanišnih tipova. U cilju zaustavljanja gubitka biološke raznolikosti, definirane su dugoročne mjere na osnovi praćenja biološko-ekoloških parametara koje će pomoći u zaustavljanju gubitka biološke raznolikosti.

6.7. *Ekološka mreža i Natura 2000 u Sisačko-moslavačkoj županiji*

Područja Ekološke mreže RH na području Sisačko-moslavačke županije su u nadležnosti Javne ustanove za upravljanje zaštićenim prirodnim vrijednostima Sisačko-moslavačke županije.

Temeljni propis koji regulira zaštitu prirode je Zakon o zaštiti prirode (NN 80/13), a Nacionalna strategija i akcijski plan zaštite biološke i krajobrazne raznolikosti (NSAP) temeljni je strateški dokument zaštite prirode Republike Hrvatske (NN br. 81/99 i NN br. 143/08) koji definira ciljeve i aktivnosti, dok je njihovo provođenje planirano prema prioritetima.

Ulaskom u Europsku uniju Republika Hrvatska je proglasila Uredbu o ekološkoj mreži koja se ujedno smatra i područjima Natura 2000 (NN 124/13 i 105/15). Ekološka mreža Republike Hrvatske obuhvaća 36,7 % kopnenog teritorija i 15,4 % obalnog mora, a sastoji se od 38 područja značajnih za ptice te 742 područja značajnih za ostale vrste i stanišne tipove. Dosad je u ovu ekološku mrežu uključeno oko 30 000 područja na gotovo 20 % kopnenog područja Europske unije i znatne dijelove okolnih mora Europske unije, što je čini najvećim sustavom očuvanih područja u svijetu.

Za svako pojedino područje ekološke mreže utvrđene su ciljne vrste i stanišni tipovi, kao i kartografski prikaz ekološke mreže. NATURA 2000 je ekološka mreža sastavljena od područja važnih za očuvanje ugroženih vrsta i stanišnih tipova Europske unije. Njezin cilj je očuvati ili ponovno uspostaviti povoljno stanje više od tisuću ugroženih i rijetkih vrsta te oko 230 prirodnih i poluprirodnih stanišnih tipova.

Zakonodavstvo Republike Hrvatske usklađeno je s europskim zakonodavstvom u zaštiti prirode, a naročito:

Direktivom Vijeća 92/43/EEZ o očuvanju prirodnih staništa te divljih životinjskih i biljnih vrsta (Direktiva o staništima) i Direktivom Vijeća 2009/147/EC o očuvanju divljih ptica (Direktiva o pticama), temeljem kojih se utvrđuje EU ekološka mreža NATURA 2000.

Konvencijom o zaštiti europskih divljih vrsta i prirodnih staništa (Bernska konvencija), temeljem koje se utvrđuje europska ekološka mreža – Smaragdna mreža (Emerald)

Velika biološka i krajobrazna raznolikost Sisačko-moslavačke županije uvjetovala je uključivanje 21 područja u ekološku mrežu NATURA 2000 kako je prikazano u tablici 39.

Tablica 39: Područja NATURA 2000 u SMŽ

	NAZIV LOKACIJE	ZAŠTITA	OZNAKA LOKALITETA	POVRŠINA (ha)
1.	TUROPOLJE	SPA	HR1000003	20 058,30
2.	DONJA POSAVINA	SPA	HR1000004	121 177,60
3.	POILOVLJE S RIBNJACIMA	SPA	HR1000010	13 514,50
4.	ODRANSKO POLJE	pSCI	HR2000415	13 683,50
5.	LONJSKO POLJE	pSCI	HR2000416	51 151,40
6.	SUNJSKO POLJE	pSCI	HR2000420	19 581,80

7.	PETRINJČICA	pSCI	HR2000459	842,20
8.	DOLINA UNE	pSCI	HR2000463	4297,80
9.	ŽUTICA	pSCI	HR2000465	4698,30
10.	KUPA	pSCI	HR2000642	5176,60
11.	CRET BLATUŠA	pSCI	HR2001001	42,00
12.	ŠPILJA KOD ŠUŠNJARA	pSCI	HR2001193	-
13.	ILOVA	pSCI	HR2001216	805,10
14.	SAVA NIZVODNO OD HRUŠČICE	pSCI	HR2001311	12 971,20
15.	ŠAŠEVA CRET	pSCI	HR2001331	21,10
16.	PODRUČJE OKO ŠPILJE GRADUSA	pSCI	HR2001342	1802,40
17.	ZRINSKA GORA	pSCI	HR2001356	30 771,70
18.	PODRUČJE OKO HRVATSKE KOSTAJNICE	pSCI	HR2001370	2910,80
19.	PODRUČJE UZ MAJU I BRUČINU	pSCI	HR2001387	969,10
20.	BIJELA	pSCI	HR2001403	83,20
21.	MAJA	pSCI	HR2001406	24,60

Izvor: Državni zavod za zaštitu prirode

SPA – područja važna za očuvanje ptica, pSCI – područje od europske važnosti na nacionalnoj evaluacijskoj listi područja N2000

6.7.1. Održivo korištenje zaštićenih prirodnih vrijednosti

Održivo korištenje prirodnih dobara je korištenje prirodnih dobara na način i u obujmu koji ne vodi do njihova propadanja nego se održava njihov potencijal kako bi se udovoljilo potrebama i težnjama sadašnjih i budućih naraštaja. Općenito je u korištenju prirodnih dobara i uređenju prostora obvezno primjenjivati načela, mjere i uvjete zaštite prirode, a kada se radi o zaštićenim prirodnim vrijednostima provode se posebne mjere (Pravilnik o ocjeni prihvatljivosti plana, programa i zahvata za ekološku mrežu NN 118/09).

Očuvanje staništa i vrsta ekološke mreže NATURA 2000 planirano je kroz načelo održivog razvoja i povezivanja ljudskih aktivnosti u cilju određivanja parametara koji dozvoljavaju obavljanje određenih djelatnosti uz istodobnu zaštitu ciljeva ekološke mreže NATURA 2000. Omogućava i stvaranje novih mogućnosti za poljoprivrednookolišni program održivog ruralnog razvoja i mjere očuvanja pojedinih ciljanih vrsta koje su vezane uz poljoprivredu, šumarstvo, ali i razvoj novih segmenata turističke djelatnosti koji su više vezani uz manje lokalne turističke ponude.

NATURA 2000 kroz primjenu mjera iz EU programskih ciljeva i projekte sufinanciranja iz sredstava EU može stvoriti uvjete za ulaganja u ruralna područja županije čime se dugoročno osigurava očuvanje ciljeva zaštite tih područja i održivo upravljanje NATURA 2000 područjima.

Tablica 40: Osnovni razvojni problemi i potrebe u vezi s očuvanjem bioraznolikosti

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
<p>Nepostojanje sustavnih istraživanja i stručnih podloga kao temelja za proglašenje novih i upravljanje zaštićenim prirodnim područjima</p> <p>Niska ekološka svijest i neadekvatna melioracija</p> <p>Usklađivanje infrastrukturnih projekata, potrebnih za gospodarsko oživljavanje županije u skladu s propisanim ekološkim standardima</p> <p>Slaba naseljenost područja zaštićenih prirodnih vrijednosti kod kojih je za očuvanje bioraznolikosti potrebna ljudska djelatnost</p> <p>Nedovoljna prepoznatljivost prirodnih vrijednosti SMŽ kao osnove za razvoj</p> <p>Nedovoljna informiranost i uključenost šire društvene zajednice u rad na zaštiti prirode</p> <p>Nedovoljno sudjelovanje gospodarskih subjekata u radu na zaštiti prirode</p> <p>Nedovoljna prepoznatljivost uloge i značaja Javne ustanove za upravljanje zaštićenim prirodnim vrijednostima SMŽ za očuvanje i održivo korištenje prirodnih resursa</p>	<p>Poticati održiv gospodarski razvoj, osobito turistički, koji neće ugroziti bioraznolikost u zaštićenim prirodnim područjima SMŽ</p> <p>Jačati provođenje mjera zaštite područja velike prirodne vrijednosti te proširiti njihovu mrežu prema izrađenim planovima i jasno definiranim kriterijima</p> <p>Isticati Lonjsko polje kao posebno vrijedno zaštićeno područje i na tome temeljiti kulturnu i turističku ponudu SMŽ</p> <p>Jačati ljudske, financijske i materijalne resurse Javne ustanove za upravljanje zaštićenim prirodnim vrijednostima SMŽ</p> <p>Osigurati održiv razvoj poljoprivrede te gospodarski napredak županije temeljiti na infrastrukturnim projektima koji udovoljavaju svim ekološkim standardima</p> <p>Osigurati financijska sredstva za izradu Planova upravljanja zaštićenim područjima i područjima ekološke mreže NATURA 2000 te provoditi smjernice i aktivnosti upravljanja zaštićenim područjima</p> <p>Izgraditi infrastrukturu potrebnu za uključivanje prirodne baštine u kulturnu i turističku ponudu SMŽ na zaštićenim prirodnim područjima i područjima Ekološke mreže NATURA 2000 (Lonjsko polje, Odransko polje, rijeka Una, Zrinska gora...) s posebnim naglaskom na razvoj turizma promatrača ptica</p> <p>Izgraditi programsku shemu uključivanja odgojno-obrazovnih ustanova, udruga i volontera u zaštitu prirode SMŽ</p> <p>Provoditi promatranja ugroženih vrsta i staništa kao preduvjeta ugradnje poljoprivredno okolišnih mjera</p> <p>Provoditi međusektorsku suradnju u svrhu promoviranja prirodnih vrijednosti očuvanih autohtonih pasmina i sorti kao brenda SMŽ (posavski konj, turopoljska svinja, škrlet, stare sorte voća, pitomi kesten, med pitomog kestena, metvice itd.)</p>

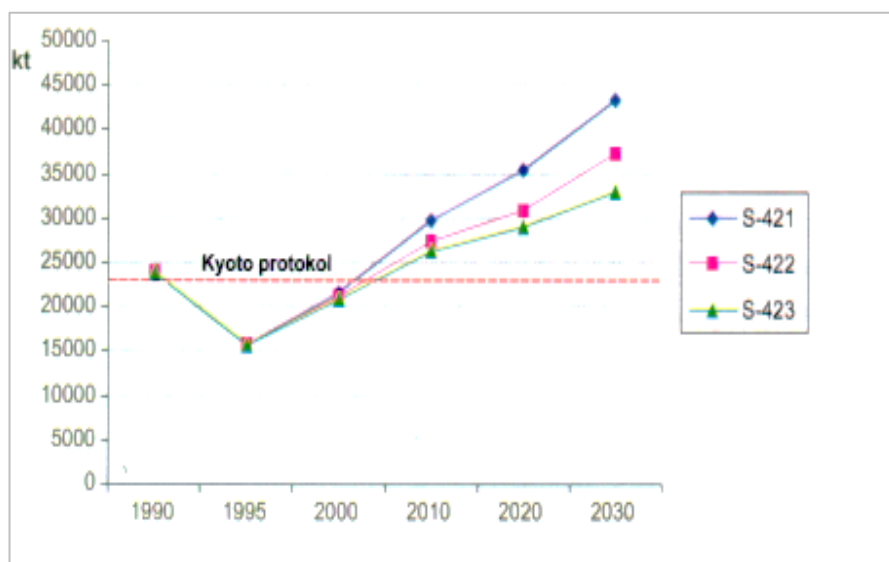
6.8. *Klimatske promjene*

Klimatske promjene predstavljaju jedan od najvećih izazova u 21. stoljeću. Klimatske promjene i utjecaji postaju sve više vidljivi, a predviđa se da će promjene biti sve izraženije. Promjena klime i njezini utjecaji očituju se nizom pojava: promjenom temperature, količine i raspodjele oborina, podizanjem razine mora, učestalosti ekstremnih meteoroloških prilika, promjenama u vodnim resursima, ekosustavima i biološkoj raznolikosti, poljoprivredi, šumarstvu, utjecajem na ljudsko zdravlje, ali i na gospodarski sektor uzrokujući značajne ekonomske štete.

Zbog svojih klimatskih i geografskih obilježja, Hrvatska je prepoznata kao država izložena klimatskim promjenama te je stoga nužno utjecati na smanjenje emisije stakleničkih plinova u skladu s Protokolom iz Kyota, poticanje obnovljivih izvora energije i energetske učinkovitosti.

Očekivani trend emisije CO₂ u Hrvatskoj i preuzete obaveze po Kyoto protokolu prikazan je na grafikonu 15.

Grafikon 15: Očekivani trend emisije CO₂ u Hrvatskoj i preuzete obaveze po Kyoto protokolu

Izvor: http://powerlab.fsb.hr/enerpedia/index.php?title=ENERGETIKA_I_OKOLIŠ

Najbrži i najisplativiji način smanjenja emisija stakleničkih plinova je ušteda energije. Ulaganje u energetska učinkovitost doprinosi povećanju energetske sigurnosti, ekonomske osjetljivosti, smanjenju potrošnje energije i pozitivnom utjecaju na okoliš, a time i smanjenju rizika od klimatskih promjena.

Utjecaj klimatskih promjena na prostoru Sisačko-moslavačke županije vidljiv je kroz promjene vodnih režima uzrokovane manjim količinama oborina i većim i dužim vrućinama i sušom, posebno u ljetnom razdoblju, odnosno poplave u zimskom razdoblju. Navedeni osnovni očekivani utjecaji određuju područja i mjere prilagodbe, a to su unapređenje sustava upravljanja/gospodarenja vodama županije na način koji omogućuje njihovu racionalniju prostornu i vremensku redistribuciju te općenito racionalnije korištenje, dugoročno podizanje energetske učinkovitost u zgradarstvu i kućanstvima, korištenje biodizela i ostalih biogoriva u prometu, posebno u javnom gradskom prometu čime se utječe na smanjenje onečišćenja zraka, zatim poticanje pješaćenja, korištenja bicikla i boljeg javnog prijevoza u gradskom prometu te poticanje željezničkog u međugradskom prometu, povećanje korištenja geotermalne energije, korištenje biomase u malim kogeneracijskim toplanama, industrijskim kotlovnica i kućnim ložištima te industrijskim procesima, unaprjeđenje sustava gospodarenja otpadom, sadnja kultura za proizvodnju biogoriva; „vezivanje“ CO₂ u

povećanu drvenu masu mjerama pošumljavanja i unapređenja uzgojnih oblika šume, kao i općenito učinkovitijom eksploatacijom i korištenjem drvne mase.

Područje prilagodbe klimatskim promjenama u Republici Hrvatskoj uređeno je Zakonom o zaštiti zraka (NN 130/11, 47/14), kojim je između ostalog propisano i donošenje Strategije prilagodbe klimatskim promjenama za razdoblje do 2040. s pogledom na 2070. i Akcijskog plana.

Neizbježnost klimatskih promjena ukazuje na nužnost zajedničke suradnje na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini pri ublažavanju posljedica već postojeće klimatske varijabilnosti i prilagodbe, a u cilju boljeg usmjeravanja postojećih politika i programa.

Sisačko-moslavačka županija donijela je trogodišnji Akcijski plan energetske učinkovitosti za razdoblje od 2017. do 2019. godine (Službeni glasnik Sisačko-moslavačke županije, broj 16/32) kojim se utvrđuje provedba politike za poboljšanje energetske učinkovitosti u županiji.

Na temelju Izvješća o provedbi Plana energetske učinkovitosti, vidljivo je da je županija u 2014. godini postigla uštede u potrošnji energije za 1 266 949,48 kWh i smanjenje emisije CO₂ za 522,6 t. Kroz provedbu trogodišnjih ciljeva i mjera Akcijskog plana energetske učinkovitosti Sisačko-moslavačke županije 2017. – 2019. godine predviđa se ušteda energije od minimalno 9,85 % potrošnje energije, odnosno okvirno 3 515 MWh.

Sukladno postojećem potencijalu za korištenje obnovljivih izvora energije na području županije, može se istaknuti energetski potencijal biomase, ali i potencijal geotermalne energije za proizvodnju toplinske energije za različite namjene. Iz Izvješća o provedbi Plana, vidljivo je da na tom području ima još dosta prostora za unaprjeđenje i razvoj.

7. KULTURNO-POVIJESNA BAŠTINA

Sisačko-moslavačka županija područje je bogate i očuvane višestoljetne kulturne baštine koja uz krajobraznu i biološku raznolikost predstavlja osnovni pokretač turističkog i kulturnog razvoja županije. Kulturna baština obuhvaća i svoju ekonomsku sastavnicu, a ujedno je važan pokazatelj kulturnog identiteta na lokalnoj i regionalnoj razini. Broj kulturnih dobara nikad nije stalan zbog promjenjivog karaktera dobara. O kulturnom i povijesnom bogatstvu Sisačko-moslavačke županije trenutačno svjedoči 325 kulturnih dobara unutar čega je 275 zaštićenih i 50 preventivno zaštićenih kulturnih dobara. Vrednovanje i zaštita kulturne baštine na području županije usklađeno je s nacionalnim i međunarodnim poveljama, konvencijama i preporukama zaštite kulturne baštine. Arheološka baština Sisačko-moslavačke županije iznimno je bogata. U tom je kontekstu važno i 29 zaštićenih arheoloških nalazišta, od čega ih je 18 preventivno zaštićeno, kao i jedna zaštićena arheološka zona: Segestica – Siscia. Raznolikost kulturno-povijesne baštine Sisačko-moslavačke županije velikim je dijelom posljedica i bogate prošlosti grada Siska i kontinuiteta urbanog življenja na njegovom prostoru od prapovijesti do današnjih dana. Prema arheološkim istraživanjima, najstarije je to starije željeznodobno naselje (kr. 6. st. g. pr. Kr. – 4. st. pr. Kr.). Na njegovom su mjestu Kelti osnovali oppidum Segesticu u vrijeme mlađeg željeznog doba, a nakon osvajanja Segestice 35. godine pr. Kr., Rimljani su osnovali Sisciju koja se razvija kao središte tadašnje provincije Panonije Savije. Reprezentativne građevine javne namjene nalazile su se na području grada (forum, bazilika, kazalište i carska kovnica novca). Današnji grad Sisak cijelom svojom površinom arheološko je nalazište iz tog vremena. U Sisciji je postojala značajna ranokršćanska zajednica te je utemeljena i sisačka biskupija čiji je biskup Kvirin stradao u posljednjim velikim progonima kršćana početkom 4. stoljeća, a danas se slavi kao sisački zaštitnik.

Uz nekadašnje rimske kupke iz 1. stoljeća koje su koristili Iliri i Rimljani, razvio se grad Topusko koji je danas središte lječilišnog turizma SMŽ, a u neposrednoj blizini Topuskog nalazi se vrlo vrijedan arheološki lokalitet Turska kosa. Sisak i Topusko dva su najvrjednija antička lokaliteta na području županije. Sisačko-moslavačka županija iznimno je bogata i fortifikacijskom arhitekturom, što govori o njezinoj bremenitoj povijesti. Stari grad, sisačka utvrda s kraja 16. stoljeća, ostatak je više sukoba s Osmanlijama na ovom prostoru te velike bitke iz 1593. godine kada je kršćanska vojska porazila osmanlijsku i na taj način zaustavila njihovo daljnje prodiranje prema ostatku Hrvatske te srednjoj i zapadnoj Europi. Kroz godine je provedeno sustavno saniranje i uređenje njegovih kula i zidina te je time sisački Stari grad jedan od rijetkih očuvanih i cjelovitih objekata trokutaste fortifikacijske izgradnje u Hrvatskoj iz vremena ratovanja s Osmanlijama. Ostale obrambene građevine iz tog razdoblja (kašteli, utvrde), uglavnom su djelomično sačuvane, a

dio njih je očuvan samo u arheološkom sloju ili toponimima. Uz stari grad Sisak ističu se Stari grad Kostajnica, Stari grad Zrin, Gvozdansko, kula Čuntić, Pecki i utvrda Klinac. Također je potrebno istaknuti ostatke cistercijske opatije iz 13. st. u Topuskom, samostan sv. Petra – Petrovac na Petrovoj gori, franjevački samostan u Hrvatskom Čuntiću i ostatke samostana na Moslavačkoj gori s ostacima crkve BDM. Ti ostatci predstavljaju jedne od najvrjednijih primjera kulturno-povijesne baštine središnje Hrvatske.

Uz Sisak su i Petrinja, Hrvatska Kostajnica, Glina i Topusko zaštićene kulturno-povijesne cjeline. Te su cjeline znatno stradale u Domovinskom ratu pa su potrebna znatna sredstva za njihovu revitalizaciju i obnovu. Osobito je ugrožena, ali i iznimno značajna kulturno-povijesna cjelina grada Gline s ostacima građevina iz razdoblja Vojne krajine te stolovanja bana Jelačića. Kao izniman i rijedak spoj očuvane prirode i tradicionalne zaštićene graditeljske baštine, na području Sisačko-moslavačke županije posebno se ističe Park prirode Lonjsko polje. Raznolika i bogata flora i fauna ovog područja isprepliće se s kulturnim baštinskim vrijednostima koje predstavljaju sela Čigoč, Kratečko, Mužilovčica, Suvoj, Lonja, Drenov Bok i Krapje. Ova sela su izvor posavskog naslijeđa u obliku tradicionalne zaštićene arhitekture, drvenih kuća te tradicionalnog seoskog gospodarstva. Selo Krapje proglašeno je selom graditeljske baštine zbog svoje ambijentalne očuvanosti starih kuća, zahvaljujući čemu bilježi veliku posjećenost u sklopu posjeta Lonjskom polju te predstavlja dobar primjer shvaćanja kako izvorna očuvanost i posebnost tradicionalnih kuća treba biti jedan od ključnih elemenata prepoznatljivosti županije.

Posebnu kulturnu i baštinsku vrijednost ovog prostora predstavljaju sakralne građevine. Ukupno je 60 zaštićenih sakralnih objekata, od čega je preventivno zaštićen jedan, dok je njih jedanaest sakralno-profanog karaktera. Brojni sakralni objekti bili su srušeni i teško oštećeni, njih 84, a najveći dio je obnovljen ili je obnova u tijeku. Većina županije nalazi se pod sisačkom biskupijom koja baštini onu osnovanu tijekom 3. stoljeća, za života slavnog biskupa Kvirina. Sam istočni dio županije pripada požeškoj biskupiji. Od sakralne baštine posebno treba istaći i crkvu BDM u Gorama kao i crkvu sv. Marije Magdalene u Zrinu. Sakralna dobra od nacionalnog značaja su crkva Majke Božje Snježne u Kutini i crkva sv. Marije Magdalene u Selima.

S prijelaza 19. u 20. stoljeće na području županije nalazi se i vrijedna industrijska baština. Tu se posebice ističe područje grada Siska. Zahvaljujući gospodarskim i društvenim procesima koji su obilježili važno razdoblje povijesti grada, Sisak je danas iznimno bogat industrijskom baštinom koja se postupno počinje prepoznavati i vrednovati. Ona je postala integralni dio ukupne kulturno-povijesne baštine koju Sisačko-moslavačka županija posjeduje.

Na području županije nalazi se i velik broj spomenika posvećenih NOB-u, od kojih je najznačajniji spomenik u Brezovici gdje se svake godine obilježava na državnoj razini Dan antifašističke borbe.

Selo Desno Trebarjevo pokraj Siska rodno je mjesto braće Antuna i Stjepana Radića. Sačuvana je njihova obiteljska kuća te mnoštvo povijesne dokumentacije koja svjedoči o njihovom životu i radu.

Kulturno-povijesna baština županije mora se sagledavati u kontekstu kvalitetne turističke ponude i umrežavanja pojedinih sredina radi kontinuiranog poboljšanja kvalitete. Gledajući analitički, županija posjeduje važne ostatke prapovijesne, antičke i srednjovjekovne provenijencije. Isto tako se na to nadovezuje razdoblje Vojne krajine koje je stoljećima oblikovalo društvo između rijeke Kupe i Une. Ostaci vojnokrajskog uređenja i načina života vidljivi su u strukturama gradova Petrinje, Gline i Hrvatske Kostajnice, kao i u nekim manjim sredinama. Kontinuitet povijesnog razvoja nastavlja se na razdoblje 19. i 20. stoljeća, ostavljajući iza sebe bitne spomeničke vrijednosti. Svakako treba staviti naglasak i na ruralnu komponentu županije koja je najprepoznatljivija po tradicijskoj arhitekturi Posavine i Pokuplja, a najizraženija je na području Parka prirode Lonjsko polje. Spoj urbanog i ruralnog razvojni je adut županije. Kada se kulturno-povijesna baština spoji s prirodnom baštinom, onda se razvojna ljestvica može podići na još višu razinu. Sisačko-moslavačka županija zbog svoga položaja, kvalitetne prometne povezanosti i bogate kulturno-povijesne i prirodne baštine posjeduje izraziti razvojni potencijal koji omogućava da njezina prezentacija i kvalitetno iskorištavanje postanu strateški resurs koji će biti nositelj razvoja toga područja.

Posljednjih desetak godina obilježila su ulaganja s razine Ministarstva kulture RH u obnovu i revitalizaciju Starog grada Siska i Starog grada Kostajnice koji su otvoreni posjetiteljima. Za objekte Stari grad Zrin, Gvozdansko, kula Čuntić, Pecki i utvrda Klinac izrađuju se opsežne stručne podloge s ciljem konačne obnove i revitalizacije.

Tablica 41: Osnovni razvojni problemi i potrebe u kulturi

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
<p>Nedovoljna uključenost kulturno-povijesne baštine u turističku ponudu Sisačko-moslavačke županije</p> <p>Manjak financijskih sredstava za ulaganja u obnovu, zaštitu i sprječavanje propadanja spomenika kulture</p> <p>Nedovoljna financijska sredstva za obnovu tradicijske graditeljske baštine na ruralnim turističkim područjima</p> <p>Neprimjeren odnos građana prema kulturnoj baštini (devastacija zaštićenih spomenika kulture)</p> <p>Oštećenost pojedinih spomenika ratnim razaranjima</p> <p>Devastiranost povijesnih jezgara gradova Petrinje, Hrvatske Kostajnice, Topuskog</p>	<p>Jačati pozicioniranje i promidžbu bogate kulturno-povijesne baštine Sisačko-moslavačke županije</p> <p>Očuvati i razvijati identitet županije temeljen na kulturno-povijesnom naslijeđu i prostoru</p> <p>Osigurati dodatna financijska sredstva za očuvanje i zaštitu spomenika kulture</p> <p>Zaštititi od propadanja arheološka nalazišta i fortifikacijske objekte</p> <p>Nastaviti obnovu ratom oštećenih kulturnih spomenika</p>

8. GOSPODARSTVO

Glavne gospodarske djelatnosti na području županije su industrija s posebnim naglaskom na energetiku, naftnu, petrokemijsku i kemijsku industriju, metalurgiju i metaloprerađivačku industriju, prehrambenu industriju te poljoprivreda i šumarstvo, trgovina, ugostiteljstvo, graditeljstvo, promet i veze. U posljednje vrijeme u županiji je prisutan razvoj i primjena sofisticiranih tehnologija u elektroničkoj industriji, a prisutan je i značajniji razvoj farmaceutske industrije. U manjoj mjeri zastupljene su i ostale gospodarske djelatnosti i obrtništvo.

Poljodjelsko-prehrambeni kompleks na području županije ima veliku važnost i dugu tradiciju. Pored standardnih poljoprivrednih proizvoda, izdajamo one po kojima je županija prepoznatljiva: uzgoj autohtone pasmine konja hrvatski posavac i proizvodnja voća, prvenstveno šljiva. Posebnost županije naglašava područje Parka prirode Lonjsko polje sa statusom parka prirode i elementima ruralnog turizma. Cijela županija ima gospodarske i komparativne prednosti za razvoj proizvodnje i prerade hrane obzirom na postojanje svih bitnih pretpostavki i u cijelosti zatvoren reprodukcijski lanac (zemljište, prirodni uvjeti, proizvodnja mineralnih gnojiva i sredstava za zaštitu u poljoprivredi, izgrađeni kapaciteti za tov, proizvodna tradicija i dr.).

Uz mnoštvo sačuvanih kulturno-povijesnih vrijednosti, turističku ponudu županije čine Park prirode Lonjsko polje (506 km²), termalno lječilište u Topuskom, Vinske ceste Moslavine.

Gospodarstvo Sisačko-moslavačke županije kao i cjelokupno gospodarstvo Republike Hrvatske, niz godina djelovalo je u okolnostima gospodarske krize te je nakon tog razdoblja usprkos određenim pozitivnim pomacima (porast ukupnog prihoda, porast broja tvrtki, suficit u vanjskotrgovinskoj razmjeni i dr.) zabilježen pad gospodarskih aktivnosti (prije svega investicija), daljnji rast nezaposlenosti i sl.

Najveći gospodarski problem ove županije je velika nezaposlenost te nepovoljna kvalifikacijska i dobna struktura nezaposlenih s obzirom na potrebe tržišta radne snage čiji uzroci sežu još u posljednja dva desetljeća prošlog stoljeća (deindustrijalizacija, strukturne promjene županijskog gospodarstva gdje je velik broj naročito velikih trgovačkih društava potpuno nestao), ali i gospodarskih šteta nastalih tijekom Domovinskog rata kada su mnogi gospodarski subjekti potpuno devastirani, što je uzrokovalo i njihov nestanak.

Neusklađenost upisne politike s potrebama tržišta rada, zastarjela znanja i vještine u pojedinim zanimanjima, opći su problem u cijeloj državi. Zbog ovakvog stanja pod hitno je potrebno pristupiti kurikularnoj reformi. Problematika neusklađenosti rješava se na razini države (potrebna je usklađenost općih, zajedničkih i posebnih obrazovnih sadržaja) i teško je reći da se može provesti

samostalno na razini županije. Najveći problem nepovezanosti potreba prezentnog rada se pojavljuje u tzv. proizvodnim zanimanjima, a spoznaju o takvoj situaciji nalazimo u godišnjim anketama poslodavaca koje provodi Hrvatski zavod za zapošljavanje. Previše je upisa u tzv. neproizvodna zanimanja kao što su ekonomski tehničar, prodavač, komercijalist, krojač, fotograf, a premalo u zanatska zanimanja tipa slastičar, mlinar, pekar, limar, krovopokrivač, stolar, kovinotokar za rad na CNC stroju.

Hrvatski zavod za zapošljavanje jednom godišnje izrađuje Preporuke za obrazovnu upisnu politiku i politiku stipendiranja, a analiza upisne politike pokazuje da se nedovoljno uvažavaju preporuke prilikom donošenja plana upisa na razini županije. U županiji ne postoji značajan broj velikih poslodavaca, odnosno proces restrukturiranja je u završnici i teško je davati prognoze u kojem smjeru će ići razvoj velikih generatora zaposlenosti, Petrokemije u Kutini i Rafinerije nafte u Sisku koji posljednjih godina smanjuju broj zaposlenika.

Zbog posljedica gospodarske krize i nedostatka kvalitetnih strukturnih promjena kojima bi se postojeći gospodarski subjekti prilagodili novim tržišnim okolnostima, stopa nezaposlenosti u županiji od 29,8 % je prema podacima Državnog zavoda za statistiku za 2016. godinu i dalje među najvišima u Republici Hrvatskoj.

Inovacijska sposobnost procijenjena pomoću podataka Državnog zavoda za intelektualno vlasništvo Republike Hrvatske (DZIV), govori o rastu prijave patentne zaštite, što ukazuje na unaprjeđenje infrastrukture nužne za razvoj i jačanje inovacijske sposobnosti. Na razini cijele NUTS 2 regije pojedini oblici zaštite industrijskog vlasništva pokazuju pozitivne promjene. U razdoblju 2008. - 2013. s područja Sisačko-moslavačke županije prijavljeno je 26 patenata, no priznato ih je 3 što čini 2,5 % svih priznatih patenata u RH. Potrebno je daljnje unaprjeđenje inovacijske infrastrukture te njena komercijalizacija.

Tablica 42: Zaštita industrijskog i intelektualnog vlasništva, NUTS2, NUTS3 i RH 2008. - 2013.

godina

	Prijavljeni patenti		Priznati patenti po županijama		Konseozualni patenti		Priznati žigovi		Priznati dizajn	
	ukupno	%	ukupno	%	ukupno	%	ukupno	%	ukupno	%
Kontinentalna Hrvatska	1070	70,3	78	63,9	384	66,2	6763	81,2	839	74,8
Grad Zagreb i Zagrebačka županija	617	40,5	55	45,1	196	33,8	5432	65,2	583	52
Krapinsko-zagorska županija	20	1,3	1	0,8	2	0,3	75	0,9	21	1,9

Varaždinska županija	41	2,7	5	4,1	26	4,5	300	3,6	29	2,6
Koprivničko-križevačka županija	12	0,8	1	0,8	9	1,6	218	2,6	3	0,3
Međimurska županija	66	4,3	2	1,6	18	3,1	68	0,8	33	2,9
Bjelovarsko-bilogorska županija	14	0,9	0	0,0	2	0,3	59	0,7	35	3,1
Virovitičko-podravska županija	36	2,4	0	0,0	11	1,9	52	0,6	4	0,4
Požeško-slavonska županija	5	0,3	2	1,6	6	1,0	38	0,5	13	1,2
Brodsko-posavska županija	53	3,5	0	0,0	9	1,6	58	0,7	19	1,7
Osječko-baranjska županija	90	5,9	3	2,5	29	5,0	259	3,1	50	4,5
Vukovarsko-srijemska županija	42	2,8	3	2,5	16	2,8	71	0,9	14	1,2
Karlovačka županija	48	3,2	3	2,5	22	3,8	75	0,9	23	2,0
Sisačko-moslavačka županija	26	1,7	3	2,5	4	0,7	58	0,7	12	1,1
Jadranska Hrvatska	453	29,7	44	36,1	196	33,8	1553	18,6	280	25,0
Primorsko-goranska županija	208	13,7	9	7,4	74	12,8	467	5,6	101	9,0
Ličko-senjska županija	2	0,1	0	0,0	2	0,3	16	0,2	3	0,3
Zadarska županija	12	0,8	2	1,6	2	0,3	125	1,5	17	1,5
Šibensko-kninska županija	15	1,0	4	3,3	1	0,2	32	0,4	6	0,5
Splitsko-dalmatinska županija	129	8,5	20	16,4	64	11,0	470	5,6	70	6,2
Istarska županija	77	5,1	6	4,9	27	4,7	358	4,3	69	6,1
Dubrovačko-neretvanska županija	10	0,7	3	2,5	5	0,9%	85	1,0	14	1,2
Republika Hrvatska	1523	100,0	122	100,0	580	100,0	8333	100,0	1122	100,0

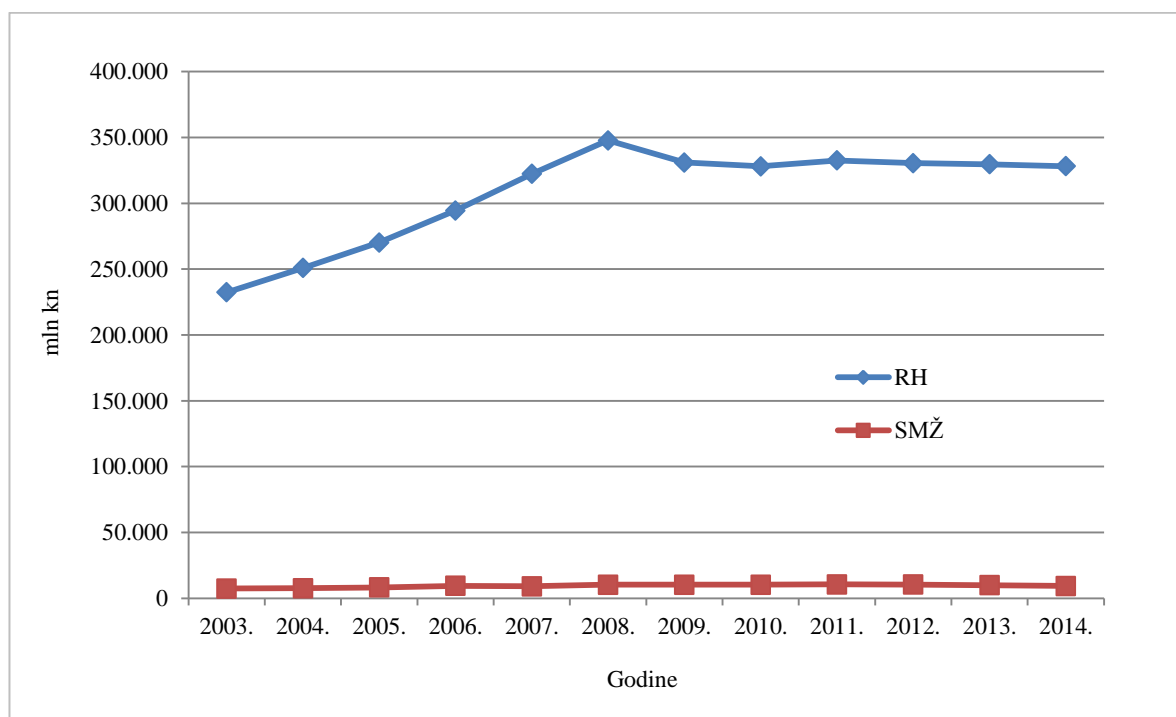
Izvor: Analitička podloga za izradu Strategije regionalnog razvoja Republike Hrvatske, Zagreb, veljača 2015.

8.1. Bruto domaći proizvod

Velike razlike u gospodarskoj razvijenosti pojedinih županija potvrđuju podaci Državnog zavoda za statistiku o bruto domaćem proizvodu za županije. Zadnji raspoloživi podatak odnosi se na 2014. godinu.

Kretanje BDP-a na razini RH i Sisačko-moslavačke županije u razdoblju 2003. - 2014. godine prikazan je na grafikonu 16 iz kojeg je na razini RH vidljiv rast do 2008. godine kada zbog krize na svjetskom tržištu dolazi do pada BDP-a RH. Podaci za posljednje godine daju naslutiti da se BDP sporo oporavlja.

Grafikon 16: Kretanje BDP-a u SMŽ i RH od 2003. do 2014. godine

Izvor: Državni zavod za statistiku, obrada HGK ŽK Sisak

Udio BDP-a Sisačko-moslavačke županije u ukupnom BDP-u Republike Hrvatske smanjuje se iz godinu u godinu. U strukturi BDP-a Republike Hrvatske, Sisačko-moslavačka županija sudjelovala je 2011. godine s 3,2 % da bi 2014. godine sudjelovala sa samo 2,8 %, kao i 2007. godine.

Tablica 43: Bruto domaći proizvod za RH i SMŽ od 2007. do 2014. godine

Godina	Područje	Bruto domaći proizvod (mln €)	Udio u BDP-u zemlje (RH = 100)	BDP po glavi stanovnika (€)	Indeks po županiji (RH = 100)
2007.	Sisačko-moslavačka županija	1239	2,8	6840	67,1
	Republika Hrvatska	43 935	100,0	10 187	100,0
2008.	Sisačko-moslavačka županija	1430	3,0	7989	71,5
	Republika Hrvatska	48 135	100,0	11 166	100,0
2009.	Sisačko-moslavačka županija	1398	3,1	7905	75,5
	Republika Hrvatska	45 093	100,0	10 471	100,0
2010.	Sisačko-moslavačka županija	1409	3,1	8079	77,1
	Republika Hrvatska	45 022	100,0	10 479	100,0
2011.	Sisačko-moslavačka županija	1421	3,2	8268	79,1
	Republika Hrvatska	44 737	100,0	10 446	100,0
2012.	Sisačko-moslavačka županija	1380	3,1	8148	79,1
	Republika Hrvatska	43 959	100,0	10 297	100,0
2013.	Sisačko-moslavačka županija	1307	3,0	7842	76,7
	Republika Hrvatska	43 516	100,0	10 228	100,0
2014.	Sisačko-moslavačka županija	1213	2,8	7409	73,0
	Republika Hrvatska	43 002	100,0	10 152	100,0

Izvor: Državni zavod za statistiku

Bruto domaći proizvod Sisačko-moslavačke županije iznosio je 2007. godine 1,239 mlrd eura ili 6840 eura po stanovniku, a 2014. godine 1,213 mlrd eura ili 7409 eura po stanovniku. U ukupno ostvarenom BDP-u u Hrvatskoj, Sisačko-moslavačka županija sudjeluje s 2,8 %. Kao što pokazuje tablica 44, Sisačko-moslavačka županija prema BDP-u po stanovniku, zauzima središnju poziciju među županijama.

Tablica 44: BDP na županijskoj razini, usporedni prikaz 2007. i 2014. godina

NKPJS 2012. – 2. razina i županije	BDP po stanovniku 2007. (€)	BDP po stanovniku 2007., indeks (RH = 100)	BDP po stanovniku 2014. (€)	BDP po stanovniku 2014., indeks (RH = 100)
Republika Hrvatska	10.187	100	10.152	100
Grad Zagreb	17.806	175	17.908	176
Zagrebačka županija	7.891	77	7.894	78
Krapinsko-zagorska županija	7.046	69	6.541	64
Varaždinska županija	8.198	80	8.448	83
Koprivničko-križevačka županija	9.411	92	8.564	84
Međimurska županija	7.900	78	8.686	86
Bjelovarsko-bilogorska županija	6.641	65	7.012	69
Virovitičko-podravska županija	6.833	67	5.655	56
Požeško-slavonska županija	6.311	62	5.827	57
Brodsko-posavska županija	5.725	56	5.661	56
Osječko-baranjska županija	8.463	83	8.045	79
Vukovarsko-srijemska županija	6.131	60	5.897	58
Karlovačka županija	7.845	77	7.629	75
Sisačko-moslavačka županija	6.840	67	7.409	73
Primorsko-goranska županija	11.732	115	12.548	124
Ličko-senjska županija	7.840	77	7.822	77
Zadarska županija	8.729	86	8.197	81
Šibensko-kninska županija	8.160	80	8.068	79
Splitsko-dalmatinska županija	8.685	85	7.808	77
Istarska županija	13.219	130	12.724	125
Dubrovačko-neretvanska županija	10.714	105	10.177	100

Izvor: Državni zavod za statistiku

Struktura bruto dodane vrijednosti za Republiku Hrvatsku u 2014. godini (prema NKPJS-u 2012. - 2. razine i županije prema djelatnostima NKD-a 2007.) prikazana je u tablici 45.

Tablica 45: Struktura bruto dodane vrijednosti za Republiku Hrvatsku u 2014. godini (prema NKPIJS-u 2012. - 2. razine i županije prema djelatnostima NKD-a 2007.)

NKD ³⁾	A	B,C,D,E	od čega C	F	G,H,I	J	K	L	M,N	O,P,Q	R,S, T,U	
Republika Hrvatska	4,1	21,4	14,7	5,2	21,3	4,4	6,6	10,5	8,1	15,2	3,2	100,0
Kontinentalna Hrvatska	4,9	22,9	17,3	4,5	18,9	5,3	7,7	8,6	8,6	15,6	3,0	100,0
Grad Zagreb	0,3	15,4	10,6	3,1	21,5	8,9	12,4	6,3	13,4	14,9	3,9	100,0
Zagrebačka županija	4,8	31,6	23,8	6,6	28,3	1,5	1,3	10,5	3,6	10,0	1,7	100,0
Krapinsko-zagorska županija	3,9	39,2	33,7	5,9	15,4	1,1	2,7	10,4	3,0	16,7	1,6	100,0
Varaždinska županija	3,8	39,6	34,4	5,0	14,5	2,4	4,3	8,5	4,3	15,4	2,1	100,0
Koprivničko-križevačka županija	13,8	36,6	25,2	4,4	13,6	0,7	4,7	8,5	3,9	11,9	1,9	100,0
Međimurska županija	8,2	42,8	38,6	4,1	13,4	2,1	3,1	9,7	4,6	10,7	1,3	100,0
Bjelovarsko-bilogorska županija	20,7	21,9	17,7	4,5	11,6	1,6	5,7	11,2	4,1	17,0	1,8	100,0
Virovitičko-podravska županija	17,0	22,2	16,8	6,7	12,4	1,2	4,2	12,9	3,1	18,2	2,0	100,0
Požeško-slavonska županija	12,4	24,0	18,3	5,3	13,9	2,6	2,1	14,4	2,3	21,1	1,9	100,0
Brodsko-posavska županija	10,3	25,9	22,0	6,5	11,8	1,7	3,1	14,5	4,8	19,0	2,4	100,0
Osječko-baranjska županija	12,4	21,9	16,3	6,6	15,5	3,3	3,6	10,2	5,6	18,4	2,6	100,0
Vukovarsko-srijemska županija	15,5	17,5	12,8	7,1	15,0	1,4	1,9	14,0	3,1	22,2	2,3	100,0
Karlovačka županija	4,7	29,8	25,7	6,0	13,7	2,1	3,8	10,3	4,2	23,1	2,4	100,0
Sisačko-moslavačka županija	7,6	33,7	20,9	6,5	12,8	1,3	2,2	11,4	3,0	19,3	2,2	100,0
Jadranska Hrvatska	2,5	18,2	9,1	6,7	26,4	2,4	4,3	14,4	7,1	14,4	3,6	100,0
Primorsko-goranska županija	1,1	28,6	8,8	5,7	23,7	2,4	3,6	12,6	6,9	12,1	3,3	100,0
Ličko-senjska županija	12,7	11,5	5,1	11,5	17,9	1,1	1,9	17,7	2,7	19,6	3,4	100,0
Zadarska županija	5,9	10,0	5,8	7,7	22,1	1,3	5,0	20,3	7,6	16,5	3,5	100,0
Šibensko-kninska županija	1,8	16,4	11,9	7,6	22,0	1,6	4,3	19,8	5,7	15,9	4,8	100,0
Splitsko-dalmatinska županija	1,9	12,1	7,9	6,2	25,4	3,3	5,7	15,2	8,0	17,7	4,6	100,0
Istarska županija	1,7	23,4	16,0	7,0	30,1	2,6	3,8	11,0	6,7	10,8	2,9	100,0
Dubrovačko-neretvanska županija	2,9	5,9	2,0	8,1	40,2	2,2	3,7	12,7	7,4	14,1	3,0	100,0

Izvor: Državni zavod za statistiku

8.2. Broj i struktura poslovnih subjekata

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku i Hrvatske obrtničke komore za 2016. godinu na području Sisačko-moslavačke županije registrirano je ukupno 5728 gospodarskih subjekata što je u odnosu na 2014. godinu (7611 gospodarskih subjekata) za 25 % manje. Aktivnih je svega 3680 (4379), a od toga trgovačkih društava je 1800 (2305) i aktivnih obrta je 1880 (2074). Udio aktivnih

gospodarskih subjekata sa sjedištem u Sisačko-moslavačkoj županiji u odnosu na gospodarske subjekte na razini cijele Hrvatske je relativno mali i dalje svega 2 %.

Obrtništvo, trgovina i prerađivačka industrija su djelatnosti koje čine osnovu gospodarske aktivnosti Sisačko-moslavačke županije.

Sisačko-moslavačka županija tradicionalno je orijentirana prerađivačkoj industriji u kojoj prednjači nekoliko velikih tvrtki koje su za sobom povlačile ili još uvijek vuku puno manjih kooperanata.

Kao što je trend i u ostalim županijama, malo i srednje poduzetništvo Sisačko-moslavačke županije najviše poduzeća ima u djelatnosti trgovine. Trgovinom na veliko bavi se gotovo 9 %, a trgovinom na malo 10,6 % poslovnih subjekata.

Kada se uzmu podaci samo za trgovačka društva registrirana na području Sisačko-moslavačke županije, a koja su predala završni račun, onda je slika o kretanju i broju poduzeća nešto drugačija.

FINA kao kriterij za razlikovanje velikih, malih i srednjih trgovačkih društava koristi kriterije broja zaposlenih, ukupnog prometa i vrijednosti bilance.

Tablica 46: Broj trgovačkih društava prema veličini u SMŽ

Godina	Mala (do 50 zaposlenih)	Srednja (51-250 zaposlenih)	Velika (>250 zaposlenih)
2010.	1385	33	3
2011.	1444	27	4
2012.	1403	27	4
2013.	1499	27	5
2014.	1557	24	4
2015.	1654	18	5

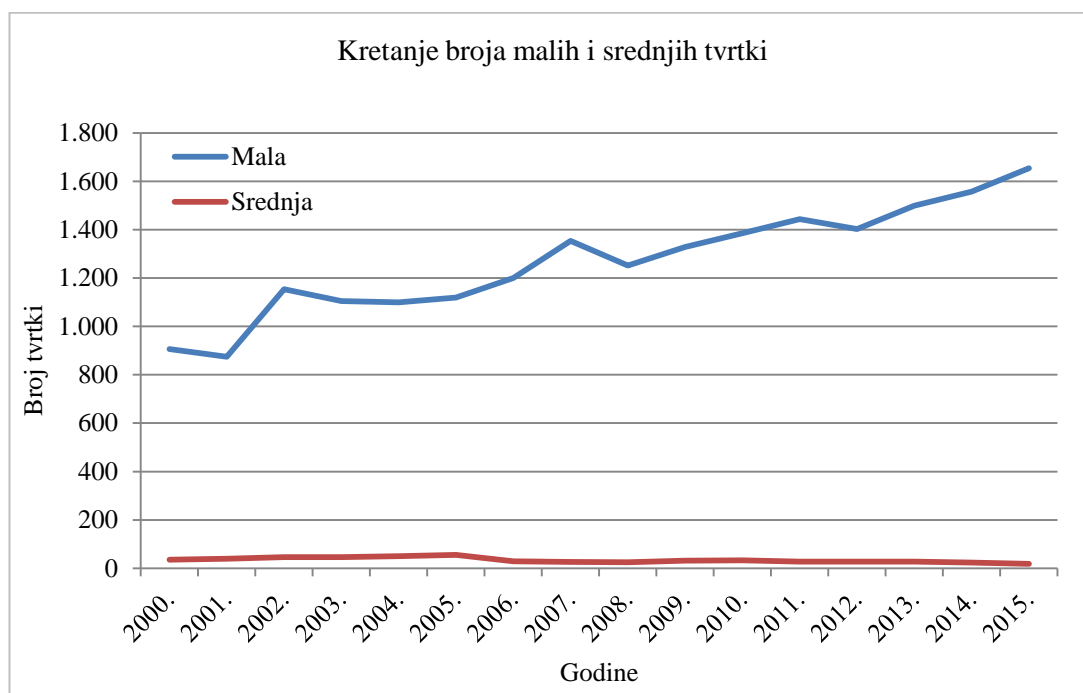
Izvor: FINA, Obrada HGK-ŽK Sisak

Iz prikazanih podataka vidljiva je tendencija pada u broju srednjih poduzeća koji bi uz velika poduzeća trebali biti nositelji gospodarskog razvoja.

Broj malih i srednjih poduzeća u Sisačko-moslavačkoj županiji, njihova gospodarska aktivnost i broj zaposlenih bilježe porast od 2001. godine. Mala trgovačka društva čine gotovo 98 % ukupnog broja trgovačkih društava u SMŽ.

U nastavku je grafički prikazano kretanje samo broja malih i srednjih poduzeća jer bi zbog malog broja velikih poduzeća taj broj bio neprimjetan.

Grafikon 17: Broj malih i srednjih trgovačkih društava u SMŽ od 2000. do 2015. godine

Izvor: FINA, Obrada HGK-ŽK Sisak

U 2015. godini mala poduzeća zapošljavaju polovicu ukupnog broja zaposlenih u trgovačkim društvima, a srednja i velika drugu polovicu ukupnog broja zaposlenih. Treba napomenuti da kada bi se broju zaposlenih pridodao i broj zaposlenih u poduzećima koja imaju sjedište u Zagrebu, tada bi broj zaposlenih bio veći u velikim i srednjim poduzećima.

Broj zaposlenih u malim, srednjim i velikim trgovačkim društvima u Sisačko-moslavačkoj županiji prikazan je u tablici 47.

Tablica 47: Broj zaposlenih u malim, srednjim i velikim trgovačkim društvima u SMŽ od 2010. do 2015. godine

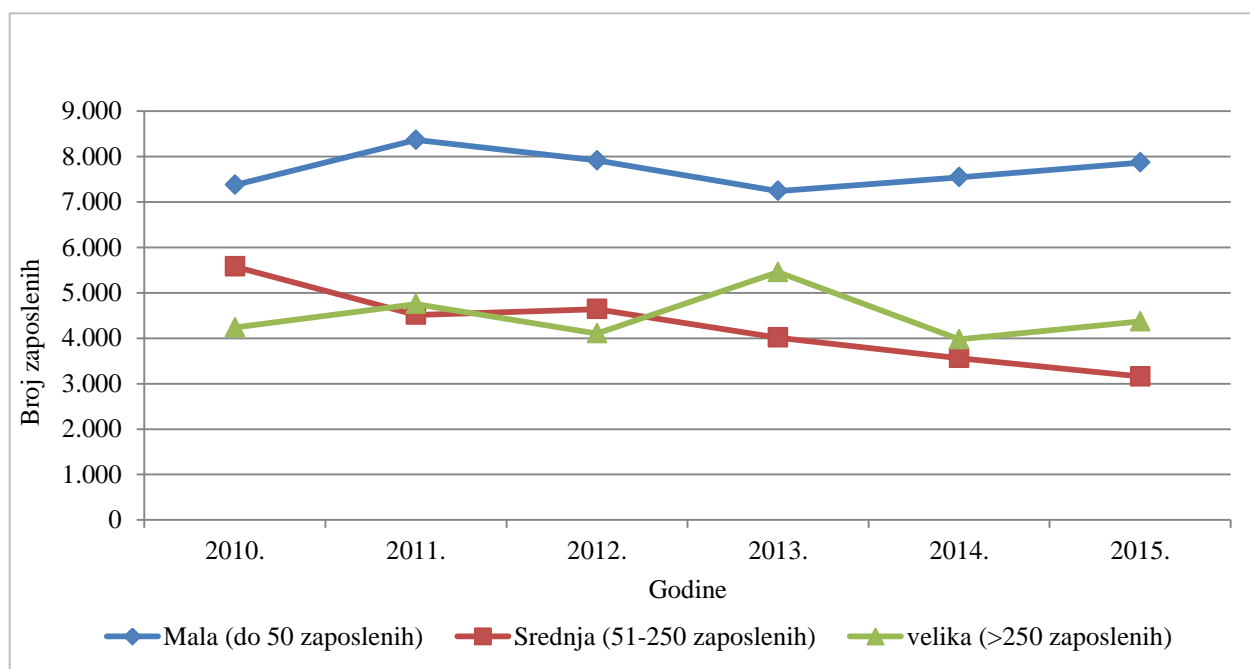
Godina	Mala (do 50 zaposlenih)	Srednja (51 - 250 zaposlenih)	Velika (>250 zaposlenih)	Ukupno
2010.	7375	5579	4235	17 189
2011.	8367	4513	4754	17 634
2012.	7915	4640	4107	16 662
2013.	7243	4015	5454	16 712
2014.	7543	3564	3976	15 083
2015.	7867	3157	4370	15 394

Izvor: FINA, Obrada HGK-ŽK Sisak

Obzirom na dosadašnje pokazatelje za očekivati je daljnji rast broja zaposlenih u području malog gospodarstva Sisačko-moslavačke županije.

Kretanje broja zaposlenih u malim, srednjim i velikim trgovačkim društvima u razdoblju od 2010. do 2015. godine prikazan je u grafikonu 18.

Grafikon 18: Broj zaposlenih u malim, srednjim i velikim trgovačkim društvima u SMŽ od 2010. do 2015. godine

Izvor: FINA, Obrada HGK-ŽK Sisak

Struktura poduzeća po djelatnostima u 2015. godini (struktura prethodnih godina ne odstupa bitno od navedene strukture) prikazana je u tablici 48.

Tablica 48: Struktura poduzeća po djelatnostima u SMŽ u 2015. godini

Djelatnost		Broj tvrtki			
Šifra	Naziv	Male	Srednje	Velike	Ukupno
A	Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	87	0	0	87
B	Rudarstvo i vađenje	8	0	0	8
C	Prerađivačka industrija	273	13	4	290
D	Opskrba električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija	23	0	0	23
E	Opskrba vodom; uklanjanje otpadnih voda, gospodarenje otpadom te djelatnosti sanacije okoliša	32	3	0	35
F	Građevinarstvo	166	1	0	167
G	Trgovina na veliko i na malo; popravak motornih vozila i motocikala	417	0	1	418
H	Prijevoz i skladištenje	86	0	0	86

I	Djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane	108	1	0	109
J	Informacije i komunikacije	72	0	0	72
K	Financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja	4	0	0	4
L	Poslovanje nekretninama	32	0	0	32
M	Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti	208	0	0	208
N	Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	35	0	0	35
P	Obrazovanje	21	0	0	21
Q	Djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi	30	0	0	30
R	Umjetnost, zabava i rekreacija	10	0	0	10
S	Ostale uslužne djelatnosti	42	0	0	42
Ukupno		1654	18	5	1677

Izvor: FINA, Obrada HGK-ŽK Sisak

U strukturi tvrtki koje su predale završni račun za 2015., njih 1677, najzastupljenije su trgovina i prerađivačka industrija. Za županiju je značajno da najveći broj srednjih i velikih tvrtki koje bi trebale biti nosioci razvoja za male tvrtke, djeluju upravo u prerađivačkoj industriji. Kao što je trend i u ostalim županijama, malo i srednje poduzetništvo Sisačko-moslavačke županije najviše poduzeća ima u djelatnosti trgovine.

U posljednjih se nekoliko godina na području Sisačko-moslavačke županije sve više razmatraju i novi oblici organiziranja djelatnosti i udruživanja u raznim sektorima proizvodnje i pružanja usluga. Jedan od najprihvaćenijih modela je društveno poduzetništvo. Društveno poduzeće je ono poduzeće koje je u vlasništvu svojih zaposlenika i/ili članova lokalne zajednice, vođeno podjednako društvenim kao i komercijalnim ciljevima, a upravljano zajednički na demokratskim načelima.

Primjerice, projekt „Kupujmo lokalno“ ima za cilj okupljanje OPG-ova, vinara, pčelara te proizvođača poljoprivrednih i ostalih nepoljoprivrednih proizvoda s područja Sisačko-moslavačke županije radi lakše komunikacije, rješavanja administrativnih poslova te radi lakšeg ostvarivanja zajedničkog cilja – promicanja lokalne proizvodnje i potrošnje i ukazivanje cjelokupnoj zajednici na bogatstvo kojim obiluje Sisačko-moslavačka županija.

S obzirom na statistiku koja ukazuje na veliki broj OPG-ova i obrta koji su se zatvorili, proizašla je ideja za projekt Zajednice proizvođača SMŽ oko okupljanja poljoprivrednika i obrtnika s područja SMŽ te plasiranje njihovih proizvoda putem trgovina pod imenom „Pun ceker - kupujmo lokalno“. Na taj su način svim stanovnicima županije dostupni domaći i zdravi proizvodi dobro poznatih proizvođača s područja županije.

U okviru projekta planirano je otvaranje 10 trgovina na području Sisačko-moslavačke županije u kojima će se zaposliti osobe s područja Sisačko-moslavačke županije, čime bi se utjecalo na smanjivanje stope nezaposlenosti koja je vrlo visoka. Nositelj projekta je Zajednica proizvođača Sisačko-moslavačke županije, zadruga za proizvodnju, trgovinu i usluge, dok su partneri u projektu Sisačko-moslavačka županija te Razvojna agencija Sisačko-moslavačke županije SI-MO-RA d.o.o.

8.3. *Investicije u Sisačko-moslavačkoj županiji*

U 2015. godini poduzetnici u Republici Hrvatskoj su od ukupno 46,4 milijardi kuna investicija u novu dugotrajnu imovinu uložili 42 milijarde kuna ili 90,5 % ukupnih investicija. Kao i po drugim kategorijama, najbrojniji su investitori poduzetnici Grada Zagreba koji su u 2015. godini ostvarili preko 54 % ukupnih investicija poduzetnika Republike Hrvatske. Na području Sisačko-moslavačke županije investirano je u 2015. godini 1,20 mlrd kn što predstavlja povećanje od 5,3 % u odnosu na prethodnu godinu.

Investicije prema lokaciji investicijskih objekata prikazane su u tablici 49.

Tablica 49: Investicije prema lokaciji investicijskih objekata

Ukupno	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
RH ukupno	48,3 mlrd kn	46,6 mlrd kn	44,1 mlrd kn	45,1 mlrd kn	46,6 mlrd kn	46,4 mlrd kn
RH nova dugotrajna	42,1 mlrd kn	41,7 mlrd kn	39,4 mlrd kn	40,3 mlrd kn	41,1 mlrd kn	41,8 mlrd kn
SMŽ nova dugotrajna	1,44 mlrd kn	1,80 mlrd kn	1,21 mlrd kn	1,21 mlrd kn	1,14 mlrd kn	1,20 mlrd kn

Izvor: DSZ; Obrada HGK ŽK Sisak

8.4. *Vanjskotrgovinska razmjena*

Nesumnjiv odraz uspješnog kontinuiteta gospodarstva Sisačko-moslavačke županije na stranom tržištu iščitava se iz podataka o robnoj razmjeni koja u posljednjih nekoliko godina bilježi stalni robni suficit i veliku pokrivenost uvoza izvozom.

Statistika robne razmjene s inozemstvom obuhvaća svu robu koja se izvozi iz zemlje odnosno uvozi u zemlju, a temelji se na podacima iz Jedinstvene carinske deklaracije o izvozu i uvozu roba. DZS je u 2013. godini zbog novog načina prikupljanja i obrade podataka te zbog prilagodbe institucije na novi sustav izvještavanja za Intrastat istraživanje kao i primjene potpuno novih carinskih pravila, procedura i uvođenje novog elektroničkog sistema podnošenja carinskih deklaracija u carinski sustav u RH, prestao pripremati i objavljivati podatke po županijama u

prijašnjem obliku. S obzirom na novonastali način obrade podataka, a i zbog usporednog prikaza, u nastavku su dani podaci vanjskotrgovinske razmjene SMŽ za razdoblje 2012. - 2016.

Udio izvoza Sisačko-moslavačke županije s inozemstvom u ukupnom izvozu Republike Hrvatske kreće se na razini od oko 3,3 %, dok se udio uvoza županije u ukupnom uvozu RH kreće na razini od 1,2 %.

Robna razmjena Republike Hrvatske i Sisačko-moslavačke županije u 2015. i 2016. godini vidljiva je u tablici 50.

Tablica 50: Robna razmjena RH i SMŽ u 2015. i 2016. godini

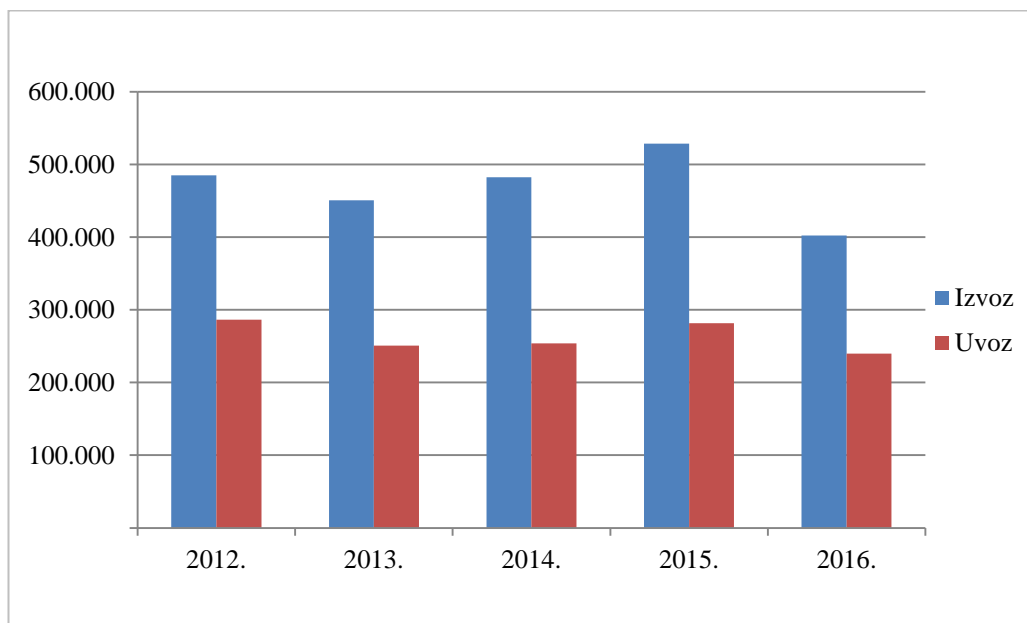
Naziv	RH 2015. (mln €)	SMŽ 2015. (mln €)	Udio SMŽ u RH (%)	RH 2016. (mln €)	SMŽ 2016. (mln €)	Udio SMŽ u RH (%)
Izvoz (000 €)	11.527.852	528.866	4,6	12.316.569	402.322	3,3
Uvoz (000 €)	18.482.861	281.763	1,5	19.711.866	240.025	1,2
-deficit /+suficit (000 €)	-6.955.009	+247.103		-7.395.297	+162.297	

Izvor: DZS, Obrada HGK ŽK Sisak

Poduzetnici županije u 2016. godini izvezli su robe u vrijednosti od 402 mln € i ako se promatraju podaci kretanja izvoza u protekle četiri godine, vidljive su oscilacije u robnoj razmjeni Sisačko-moslavačke županije.

Robna razmjena u Sisačko-moslavačkoj županiji u razdoblju od 2012. do 2016. godine vidljiva je u grafikonu 19.

Grafikon 19: Robna razmjena SMŽ od 2012. do 2016. godine

Izvor: DZS, Obrada HGK ŽK Sisak

Najznačajniji trgovinski partneri u izvozu Sisačko-moslavačke županije su i dalje zemlje Europske unije (Austrija, Italija, Njemačka), a iza toga slijede zemlje u okruženju (Srbija, Bosna i Hercegovina).

Prema Nacionalnoj klasifikaciji djelatnosti, najznačajnija izvozna djelatnost u Sisačko-moslavačkoj županiji je prerađivačka industrija koja ostvaruje gotovo 98 % ukupnog izvoza, najviše u području proizvodnje kemikalija i kemijskih proizvoda, zatim u proizvodnji računala, slijedi proizvodnja metala, proizvodnja hrane i pića te prerada drva i proizvoda od drva (osim namještaja).

Najzastupljenija grana i kod uvoza je prerađivačka industrija koja čini gotovo 92 % ukupnog uvoza. Unutar prerađivačke industrije najveći dio otpada na kemijsku industriju te proizvodnju računala.

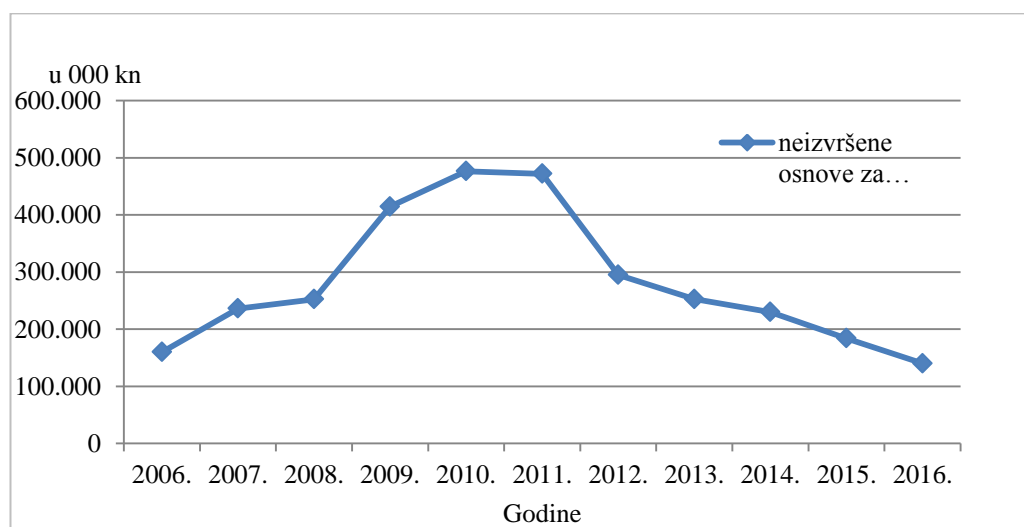
8.5. *Likvidnost*

Podaci o insolventnosti temelje se na informaciji FINA-e, a obuhvaćaju pravne i fizičke osobe koje imaju registriranu djelatnost na području Sisačko-moslavačke županije. Iako nepotpuni, jer ne pokazuju ukupna dugovanja poduzetnika, podaci FINA-e o nepodmirenim prijavljenim nalogima za plaćanje, jedini su raspoloživi mjesečni pokazatelji o pojavama insolventnosti.

Iznos nepodmirenih naloga pravnih osoba na Sisačko-moslavačkoj županiji imao je uzlazni trend do 2011. godine jer je krajem 2006. godine iznos nepodmirenih naloga iznosio oko 160 mln kuna, da bi krajem 2011. godine taj dug iznosio 472 mln kuna. Od 2012. godine zabilježeno je smanjenje nepodmirenih obveza u prvom redu zbog odlaska nekih poduzeća u stečaj, a krajem 2016. godine iznos duga bio je 140 mln kn.

Ukupno nepodmirene obveze pravnih osoba u razdoblju od 2006. do 2016. godine prikazane su u sljedećem grafikonu.

Grafikon 20: Ukupno nepodmirene obveze pravnih osoba u SMŽ od 2006. do 2016. godine

Izvor: FINA; Obrada: HGK-ŽK Sisak

Ono što ukazuje na ozbiljnost problema nelikvidnosti i insolventnosti je struktura duga jer su i dalje najzastupljeniji tzv. loši dugovi (duži od godinu dana).

Iz predočenih pokazatelja vidljivo je da problem nelikvidnosti i dalje predstavlja veliki izazov. S jedne strane to se potvrđuje brojem pravnih osoba s blokiranim računima, nemogućnošću podmirenja poreza i doprinosa kao i vremensko trajanje blokada (posebno tzv. loših dugova). Visoki iznosi nepodmirenih naloga utječu na pad gospodarske aktivnosti, povećanje gubitka u poslovanju, razmjenu roba - kompenzacije, a kroz to se povećava nezaposlenost, nemogućnost vraćanja i uzimanja kredita, isplata plaća, mirovina, funkcioniranje zdravstva, ubiranje poreza, odnosno financiranje države, čime se krug zatvara.

8.6. *Financijsko poslovanje poduzetnika*

Analiza financijskih pokazatelja poslovanja poduzetnika u Republici Hrvatskoj temelji se na obrađenim godišnjim financijskim izvještajima iz 2015. godine koje je predalo 106 569 poduzetnika. Analiza financijskih pokazatelja za Sisačko-moslavačku županiju temelji se na obrađenim godišnjim financijskim izvješćima 1819 poduzetnika, obveznika poreza na dobit.

U 2015. godini poduzetnici Republike Hrvatske poslovali su u složenim makroekonomskim uvjetima privređivanja, što se odrazilo i na njihovo financijsko poslovanje. Ostvarili su prihode veće od rashoda, što je rezultiralo većim dobitkom od gubitka te je ostvaren pozitivan financijski rezultat. Ostvaren je ukupan prihod od 640 mlrd kn, što predstavlja povećanje od 5,3 % u odnosu na prethodnu godinu, dok su ukupni rashodi također povećani i to za 3,7 %. Istovremeno je postignut pozitivan konsolidirani financijski rezultat od 17,1 mlrd kn. U Republici Hrvatskoj ostvarena je dobit u iznosu od 35,9 mlrd kn, koja je 5,6 % veća u odnosu na godinu ranije. Osnovni uzrok takvih rezultata su poslovne aktivnosti u djelatnosti prerađivačke industrije. Istovremeno je ostvaren gubitak u vrijednosti od 18,8 mlrd kn, što je smanjenje od 26,0 % prema prošloj godini.

Osnovni financijski rezultati poslovanja poduzetnika u Republici Hrvatskoj i Sisačko-moslavačkoj županiji u 2015. godini vidljivi su iz tablice 51.

Tablica 51: Osnovni financijski rezultati poslovanja poduzetnika u RH i SMŽ u 2015. godini

Naziv	RH 2014.	SMŽ 2014.	RH 2015	SMŽ 2015.	Udio SMŽ u RH (%)	Indeks SMŽ 2015./2014.
Broj poduzetnika	104 470	1757	106 569	1 819	1,71	103,53
Broj zaposlenih	836 948	16 335	838 584	16 147	1,93	98,85
Ukupni prihodi (mln kn)	607.876	8.717	639.648	9.298	1,45	106,67

Ukupni rashodi (mln kn)	595.333	9.108	616.954	9.236	1,49	101,40
Dobit razdoblja (mln kn)	33.999	220	35.926	270	0,75	122,73
Gubitak razdoblja (mln kn)	25.438	641	18.786	250	1,33	39,00
Konsolidirani financijski rezultat (mln kn)	8.561	-421	17.140	20	0,12	-

Izvor: FINA, Obrada HGK ŽK Sisak

U poslovnoj 2015. godini na području Sisačko-moslavačke županije ukupni prihodi veći su za 6,7 % i iznose 9,3 mlrd kn, dok su ukupni rashodi veći za 1,4 % i iznose 9,2 mlrd kn, što znači da su poduzetnici Sisačko-moslavačke županije poslovali iznad praga ekonomičnosti u protekloj godini.

Konsolidirani financijski rezultat Sisačko-moslavačke županije je pozitivan i iznosi 20 mln kn.

U Sisačko-moslavačkoj županiji prevladavaju poduzetnici koji su poslovali s dobiti. U županiji je 1177 poduzetnika ili njih oko 66 % poslovalo s dobiti, dok su 642 poduzetnika ili njih 34 % poslovali s gubitkom.

8.7. *Pokazatelji uspješnosti poslovanja poduzetnika*

Financijski rezultati uspješnosti poslovanja poduzetnika iskazuju se različitim vrijednostima i pokazateljima, a uspješnost poduzetnika po županijama u 2015. godini bila je vrlo različita.

Poslovanje se, osim po financijskim rezultatima, može pratiti i ocjenjivati i pomoću izvedenih pokazatelja stavljanjem u odnos određenih kategorija iz godišnjih financijskih izvještaja. Za potrebe ove analize izabrano je šest pokazatelja: produktivnost mjerena ukupnim prihodom po zaposlenom, produktivnost mjerena ukupnom neto dobiti (ukupna dobit razdoblja minus ukupni gubici razdoblja) po zaposlenom, pokazatelji ukupne ekonomičnosti (ukupni prihodi prema ukupnim rashodima) te pokazatelji rentabilnosti (dobit razdoblja minus ukupni gubici razdoblja) u odnosu prema ukupnoj imovini, prometu (ukupnom prihodu) i prema vlastitom kapitalu. Izračunavanje takvih pokazatelja ima analitičko opravdanje za pojedinog poduzetnika i za sektore djelatnosti jer pomoću njih poduzetnik može komparirati svoje rezultate s rezultatima drugih poduzetnika u svojoj djelatnosti i s prosjekom rezultata svoje djelatnosti te s prosjekom u Republici Hrvatskoj.

Kod uspoređivanja pokazatelja između županija treba uvažavati specifičnosti strukture gospodarstva i teritorijalne rasprostranjenosti svake županije, a posebno što se tiče ekonomskih specifičnosti i posebnosti.

Izvođenje spomenutih pokazatelja za gospodarstvo pojedine županije ima samo ilustrativan karakter jer se struktura gospodarstva po županijama veoma razlikuje te je usporedba po županijama analitički malo vrijedna. Iznimka je usporedba pojedinih pokazatelja za više godina za

istu županiju ako u odnosnoj županiji nije došlo do teritorijalnih promjena ili do bitnih promjena u njezinoj gospodarskoj strukturi pojavom rada novih ili prestankom rada postojećih gospodarskih subjekata.

Grad Zagreb, prema izabranim pokazateljima, unatoč svome dominantnom položaju, prednjači samo u ukupnim prihodima po zaposlenom. Po dobiti po zaposlenom te po ekonomičnosti poslovanja najbolji su poduzetnici u Istarskoj županiji. Prema pokazatelju rentabilnosti prometa i rentabilnosti ukupne imovine te rentabilnosti vlastitog kapitala, 19 županija imalo je pozitivan prinos. Po rentabilnosti prometa, prema rentabilnosti ukupne imovine te rentabilnosti vlastitog kapitala, najuspješnija je Karlovačka županija.

Po svim pokazateljima, Sisačko-moslavačka županija ostvarila je pozitivan rezultat, ali ispod rezultata Republike Hrvatske.

Pokazatelji produktivnosti, ekonomičnosti i rentabilnosti poduzetnika po županijama u 2015. godini prikazani su u tablici 52.

Tablica 52: Pokazatelji produktivnosti, ekonomičnosti i rentabilnosti poduzetnika po županijama u 2015. godini

	Županija	Ukupni prihodi po zaposlenom (u 000 kn)	Neto dobit ili gubitak razdoblja po zaposlenom (kn)	Ekonomičnost poslovanja (%)	Rentabilnost prometa neto (%)	Rentabilnost ukupne imovine neto (%)	Rentabilnost vlastitog kapitala (%)
1.	Bjelovarsko-bilogorska	513	9.058	102,32	1,76	1,75	5,12
2.	Brodsko-posavska	518	2.865	102,20	0,54	0,49	2,19
3.	Dubrovačko-neretvanska	483	6.127	102,66	1,27	0,52	1,54
4.	Grad Zagreb	994	27.993	103,84	2,82	1,46	3,42
5.	Istarska	667	51.623	111,31	7,74	3,44	9,31
6.	Karlovačka	544	42.534	109,91	7,82	6,43	12,58
7.	Koprivničko-križevačka	629	33.837	104,28	5,38	4,56	10,34
8.	Krapinsko-zagorska	551	21.301	104,89	3,87	3,63	11,48
9.	Ličko-senjska	462	10.540	103,33	2,28	1,25	4,02
10.	Međimurska	477	13.582	103,71	2,85	2,54	6,23
11.	Osječko-baranjska	648	4.062	101,20	0,63	0,42	1,54
12.	Požeško-slavonska	436	-42.705	91,63	-9,79	-7,67	-47,92
13.	Primorsko-goranska	579	12.164	103,08	2,10	1,40	4,57
14.	Sisačko-moslavačka	576	1.257	100,67	0,22	0,24	0,76
15.	Splitsko-dalmatinska	575	11.699	102,99	2,03	1,18	4,66
16.	Šibensko-kninska	465	-19.584	96,75	-4,21	-1,61	-5,71
17.	Varaždinska	593	5.878	101,67	0,99	0,95	2,80

18.	Virovitičko-podravsko	482	1.731	100,99	0,36	0,25	0,67
19.	Vukovarsko-srijemska	806	23.950	103,78	2,97	2,67	7,94
20.	Zadarska	595	11.424	102,80	1,92	0,96	4,37
21.	Zagrebačka	916	25.654	103,57	2,80	2,67	6,84
	Ukupno Hrvatska	763	20.439	103,68	2,68	1,57	4,10

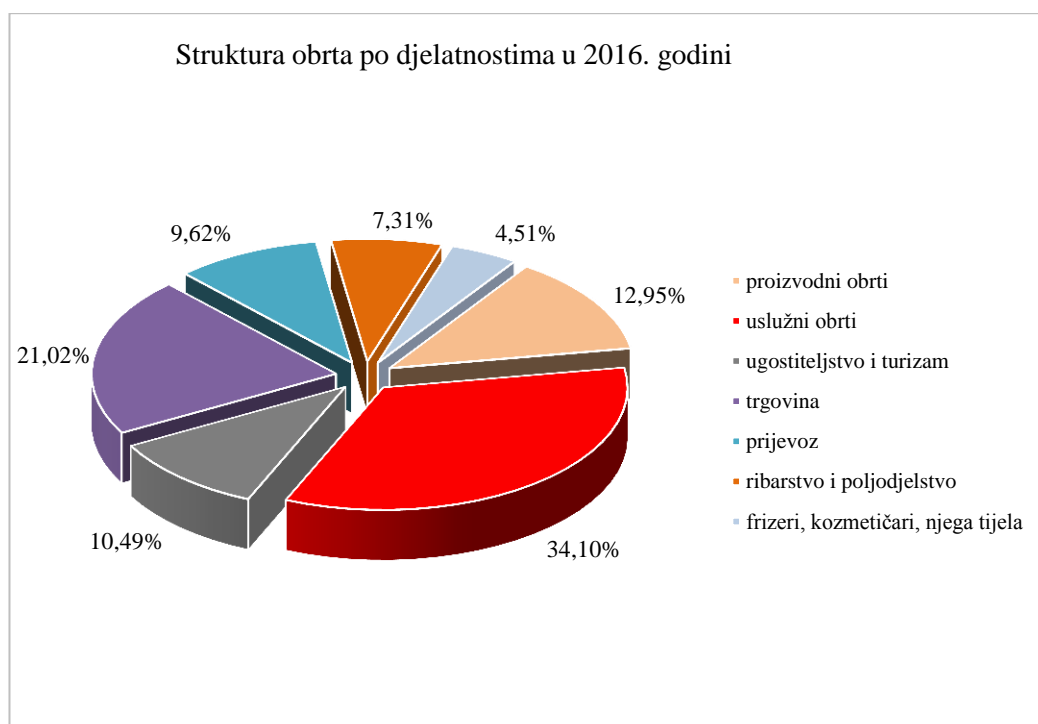
Izvor: FINA, Analiza financijskih rezultata poslovanja poduzetnika po županijama u 2015. godini

8.8. Obrtništvo

U strukturi obrtničkih djelatnosti u 2016. godini najveći udio u ukupnom broju obrta zauzimaju uslužni obrti 34,10 %, trgovina 21,02 %, zatim proizvodni obrti 12,95 %, ugostiteljstvo i turizam 10,49 %, dok ukupni udio djelatnosti prijevoza, ribarstva i poljodjelstva, frizeri, kozmetičari i njege tijela iznosi 21,44 %. Najzastupljenije obrtničke djelatnosti su tradicionalne gospodarske grane na području županije i njihova se struktura nije značajnije mijenjala proteklih godina.

Struktura obrtničkih djelatnosti u Sisačko-moslavačkoj županiji po djelatnostima prikazana je na sljedećem grafikonu.

Grafikon 21: Struktura obrtničkih djelatnosti u SMŽ u 2016. godini

Izvor: Obrtnička komora Sisačko-moslavačke županije, 2017. godina

Međutim, zbog velikih promjena u gospodarstvu županije i prisutne gospodarske krize, primjetno je da sve veći broj obrtnika zatvara obrte na području Sisačko-moslavačke županije, što za posljedicu ima i pad broja zaposlenih u pojedinim obrtničkim djelatnostima. Broj zaposlenih u

obrtničkim djelatnostima u 2016. godini manji je za 13,0 % u odnosu na 2010. godinu, a u istom razdoblju zabilježen je i padajući trend broja aktivnih obrta.

Podaci o broju zaposlenih u obrtima i broju aktivnih obrta u SMŽ u razdoblju od 2010. do 2016. godine, prikazan je u tablici 53.

Tablica 53: Broj zaposlenih u obrtima i broj aktivnih obrta u SMŽ od 2010. do 2016. godine

Godina	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.
Ukupan broj zaposlenih u obrtima	5455	5761	5495	5339	4686	4612	4726
Broj aktivnih obrta	2375	2332	2278	2140	2074	1966	1931

Izvor: Obrtnička komora Sisačko-moslavačke županije, stanje na dan 31. prosinca 2016. godine

Trend smanjenja broja obrta nastavlja se i u 2016. godini, dok izuzetak čini 2011. godina kada je ukupan broj zaposlenih u obrtima pokazivao najveći broj. Međutim, zabilježeno je da se sve više obrtnika, uz osnovnu registriranu djelatnost, bave i ostalim registriranim djelatnostima kako bi kroz nove proizvode i usluge stvarali nove vrijednosti i osigurali opstanak na sve zahtjevnijem i konkurentnijem tržištu. Broj zatvorenih obrta najviše se odnosi na proizvodne obrte.

Mnogi obrtnici preregistrirali su obrtničku djelatnost u drugi oblik poslovanja i to kao društvo s ograničenom odgovornošću, jednostavno društvo ili obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo.

Proizvodne djelatnosti bilježe blagi rast u 2016. godini, uvjetovan povoljnijom gospodarskom politikom, rastom izvoza i porastom potrošnje, a obuhvaćaju 12,95 % obrta.

U strukturi proizvodnih djelatnosti dominiraju proizvodi drvoprerađivačkog zanatstva, metaloprerađivačkog zanatstva, proizvodnja hrane i pića, tekstil i proizvodi od tekstila. Ostale djelatnosti zastupljene su ispod 10 %. Veći broj proizvodnih zanatlija zapostavili su svoje osnovno zanimanje i proizvodnju te bave se uslugama i trgovinom.

U području uslužnih djelatnosti koje bilježe pad u odnosu na 2015. godinu za oko 4 % i dalje su dominantni graditeljstvo, popravak i održavanje objekata i usluge popravka i održavanja motornih vozila. Radi se o malim obrtima u kojima radi vlasnik, a pomažu mu članovi obitelji. U području ugostiteljstva i turizma dominiraju ugostiteljski objekti tipa buffet i caffè bar, dok je broj restorana u kojima se nudi viša razina ugostiteljske usluge razmjerno mala.

Uslužni obrti obuhvaćaju i usluge auto-struke, tiskarske usluge, intelektualne te ostale zanatske usluge. Tijekom 2016. godine, unatoč brojnim poticajnim mjerama, podaci pokazuju značajnu promjenu ukupnog broja obrta, ali i strukturne promjene prema vrsti obrta u odnosu na prethodnu godinu. Stanje obrta u županiji u razdoblju od 2010. do 2016. godine vidljivo je iz tablice 54.

Tablica 54: Stanje obrta u SMŽ od 2010. do 2016. godine

		Broj obrta 31.12.2010.		Broj obrta 31.12.2011.		Broj obrta 31.12.2012.		Broj obrta 31.12.2013.		Broj obrta 31.12.2014.		Broj obrta 31.12.2015.		Broj obrta 31.12.2016.	
R.br.	Udruženje obrtnika	U radu	Svega	U radu	Svega	U radu	Svega	U radu	Svega	U radu	Svega	U radu	Svega	U radu	Svega
1	Kutina	525	536	515	519	510	516	481	486	465	474	444	447	439	444
2	Novska	302	307	297	301	295	300	299	300	312	314	302	308	286	290
3	Petrinja	330	336	335	337	339	344	319	321	295	302	284	286	289	299
4	Sisak	923	1023	881	892	838	848	801	808	778	792	758	769	743	750
5	Topusko	53	54	48	50	49	49	48	49	47	47	47	48	47	48
6	Glina	75	78	70	78	68	71	65	68	60	63	59	64	59	64
7	Hrvatska Kostajnica	99	105	96	101	87	90	86	88	77	79	72	74	69	70
Ukupno		2307	2439	2242	2278	2186	2218	2099	2120	2034	2071	1966	1996	1931	1965

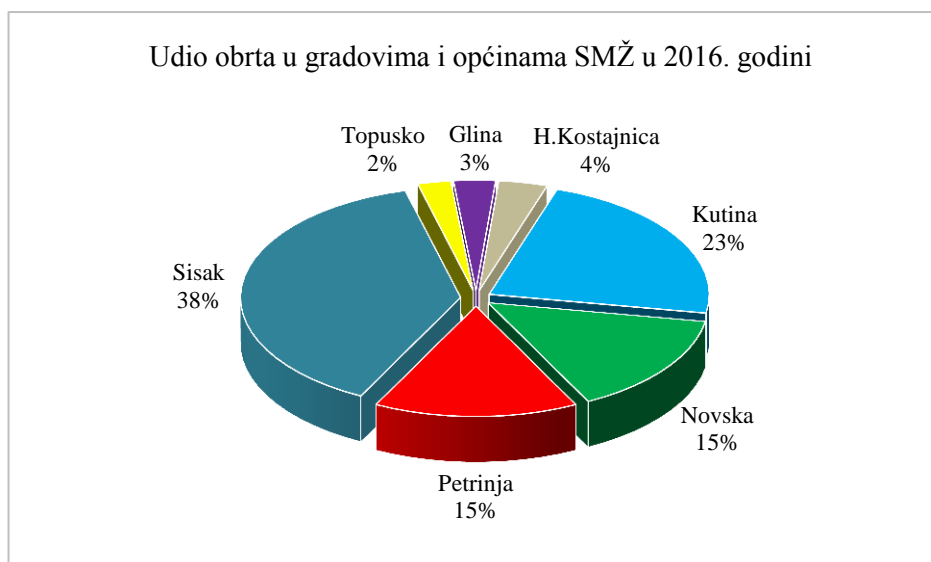
Izvor: Obrtnička komora Sisačko-moslavačke županije, stanje na dan 31. prosinca 2016. godine

Iz tablice je vidljivo kako je trend smanjenja broja obrta u 2016. godini u odnosu na 2010. godinu najprisutniji u Sisku, Kutini i Petrinji, što ukazuje kako je obrtništvo posebno pogođeno u većim gradovima Sisačko-moslavačke županije.

Kretanje broja obrta u radu po gradovima i općinama Sisačko-moslavačke županije u razdoblju od 2010. do 2016. godine, prikazano je na grafikonu.

Udio obrta u gradovima i općinama Sisačko-moslavačke županije vidljiv je u grafikonu 22.

Grafikon 22: Udio obrta u gradovima i općinama Sisačko-moslavačke županije u 2016. godini

Izvor: Obrtnička komora Sisačko-moslavačke županije, 2017. godina

Razvoj obrtništva na području županije zahtijeva usklađivanje s međunarodnim standardima i tržišnim kriterijima koji osiguravaju plasman roba i usluga na međunarodno tržište. Navedenim

aktivnostima, zaštitom i promicanjem interesa obrtnika, bavi se Obrtnička komora Sisačko-moslavačke županije.

8.9. Poduzetnička infrastruktura

8.9.1. Poduzetničke zone

Malo i srednje poduzetništvo jedan je od glavnih pokretača gospodarskog razvitka i generator novih radnih mjesta, stoga Sisačko-moslavačka županija provodi niz projekata poticanja razvoja malog i srednjeg poduzetništva kao što su: kreditiranje poduzetnika, informiranje i savjetovanje poduzetnika, edukacija, poticanje poduzetnika početnika, poticanje obrtništva, poticanje turističkih projekata kao i niz drugih mjera koje mogu pridonijeti razvoju i povećati poduzetničku klimu na području Sisačko-moslavačke županije. Značajniji projekt koji je potrebno sustavno planirati i provoditi je poticanje razvoja i izgradnje poduzetničkih zona.

Poduzetničke zone, prema članku 3. Zakona o unapređenju poduzetničke infrastrukture (NN 93/13; 114/13; 41/14), infrastrukturno su opremljena područja definirana prostornim planovima, namijenjena obavljanju određenih vrsta poduzetničkih, odnosno gospodarskih aktivnosti. Osnovna karakteristika poduzetničkih zona je zajedničko korištenje infrastrukturno opremljenog i organiziranog prostora od strane poduzetnika kojima se poslovanjem unutar poduzetničke zone omogućuje racionalizacija poslovanja i korištenje raspoloživih resursa poduzetničke zone, zajedno s ostalim korisnicima poduzetničke zone.

Osnovna namjena osnivanja i razvoja poduzetničkih zona je poticanje razvoja poduzetništva kao pokretačke snage lokalnog i regionalnog gospodarskog razvoja s ciljem povećanja broja gospodarskih subjekata na području županije, povećanje konkurentnosti poduzetnika, stvaranje mogućnosti za otvaranje novih radnih mjesta, porast proizvodnje i izvoza, povećanje prihoda jedinice lokalne samouprave te ravnomjeran gospodarski razvoj županije.

Ukupna površina poduzetničkih zona definira se prostornim planom i odlukom o osnivanju, a uključuje zemljišne parcele namijenjene poduzetnicima i ukupnu površinu prometne i druge infrastrukture namijenjene za obavljanje poduzetničkih aktivnosti unutar poduzetničke zone. Raspoloživa površina poduzetničke zone uključuje one zemljišne parcele koje su namijenjene poduzetnicima za obavljanje poduzetničkih aktivnosti unutar poduzetničke zone. Prema veličini, poduzetničke zone se dijele na mikro zone (do 10 ha), male zone (od 10 do 50 ha), srednje zone (od 50 do 100 ha) i velike zone (veće od 100 ha).

Temeljem odluka predstavničkih tijela JLS-a na području Sisačko-moslavačke županije osnovana je 31 poduzetnička zona dok za 16 poduzetničkih zona predviđenih prostornim planovima uređenja navedene odluke o osnivanju nisu donesene. Od srpnja 2013. godine osnivači

poduzetničkih zona su obvezni prema odredbama članka 6. Zakona o unaprjeđenju poduzetničke infrastrukture donijeti odluku o osnivanju.

Gradovi Hrvatska Kostajnica, Kutina (za četiri od pet zona), Novska, Petrinja, Popovača i Sisak te općine Dvor, Jasenovac, Lekenik, Lipovljani (za jednu od dvije zone) i Velika Ludina (za jednu od dvije zone) su izradile studiju opravdanosti izgradnje poduzetničke zone, dok je općina Lekenik u završnoj fazi izgradnje Poduzetničke zone kroz projekt financiran sredstvima iz EU fondova.

Poduzetničkim zonama na području županije upravljaju JLS, odnosno trgovačka društva za upravljanje zonama koja su osnovali gradovi Petrinja i Sisak, dok zone u gradu Hrvatskoj Kostajnici te općinama Dvor i Topusko nemaju imenovanog upravitelja.

S ciljem razvoja poduzetničkih zona i rješavanja pitanja zemljišta za nove i proširenje postojećih poduzetničkih zona, Vlada RH je od 2004. do kraja 2014.godine, na temelju ugovora o darovanju sklopljenog s 12 jedinica lokalne samouprave, darovala 480,84 ha zemljišta ukupne vrijednosti 217.145.195,00 kn za potrebe izgradnje ili proširenja 16 poduzetničkih zona.

Od ukupnih ulaganja u poduzetničke zone na području županije, JLS su uložile 82.516.508,00 kn ili 65,9 %, Republika Hrvatska 32.231.154,00 kn ili 25,8 %, Županija 4.671.618,00 kn ili 3,6 % te iz drugih izvora 5.679.759,00 kn ili 4,7 %.

Od ukupno 47 poduzetničkih zona na području županije, u potpunosti je opremljeno energetskom, komunalnom, prometnom i komunikacijskom infrastrukturom njih 14, djelomično je opremljeno 26, dok 7 poduzetničkih zona nije opremljeno niti uređeno za prihvrat poduzetnika. Na području Sisačko-moslavačke županije poduzetnička aktivnost se odvija u 23 poduzetničke zone, odnosno 48,9 %, a u 24 poduzetničke zone, odnosno 51,06 % nema poduzetničke aktivnosti. Pod poduzetničkom aktivnosti podrazumijeva se da u zoni posluje barem jedan poduzetnik s jednim zaposlenim.

Podaci o površinama zemljišta u poduzetničkim zonama na području županije u vlasništvu JLS, prodanog zemljišta poduzetnicima i raspoloživog zemljišta za prodaju prikazani su u tablici 55.

Tablica 55: Površina zemljišta u poduzetničkim zonama u vlasništvu JLS 31.12.2015. godine

Površina zemljišta u poduzetničkim zonama u vlasništvu JLS (prodano poduzetnicima i raspoloživo - 31.3.2015.)							
R.br.	JLS	Naziv poduzetničke zone	Površina zemljišta u poduzetničkoj zoni (ha)				
			Prema prostornom planu	U vlasništvu JLS	Prodano poduzetnicima	Infrastruktura	Raspoloživo za prodaju
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Grad Glina	PZ Željezara	5,70	5,70	1,36	0,72	3,62
2.		Komunalna zona Jukinac I	3,50	3,14	2,70	0,44	0,00
3.		Komunalna zona Jukinac II	3,34	3,34	0,00	0,35	2,99

4.		PZ Zvonimirova	5,50	5,50	0,00	0,46	5,04
5.	Grad Hrvatska Kostajnica	Poljice	8,92	0,24	0,00	0,00	0,24
6.	Grad Kutina	Poslovna zona Kutina I	6,57	6,57	5,65	0,92	0,00
7.		Poslovna zona Kutina II	23,29	13,77	4,58	0,00	9,19
8.		Poslovna zona Kutina III-Krč	8,17	6,44	0,43	0,00	6,01
9.		Industrijsko-logistička zona Kutina	162,09	126,21	0,00	0,00	126,21
10.		Poslovna zona Kutina IV	30,08	0,00	0,00	0,00	0,00
11.	Grad Novska	PZ Novska	85,57	83,07	0,91	0,22	81,94
12.		PZ Zapad	34,00	5,01	1,52	0,96	2,53
13.	Grad Petrinja	Mošćenica Poljana	9,52	9,52	0,00	1,80	7,72
14.	Grad Popovača	Jelengradska	3,60	3,60	1,81	1,79	0,00
15.		Mišička	74,00	21,30	18,42	2,76	0,12
16.	Grad Sisak	Komunalna zona	19,97	19,97	14,17	5,30	0,50
17.		Tanina-Gorički	4,70	0,00	4,00	0,70	0,00
18.		Barutana	13,10	6,42	0,44	0,00	5,98
19.		Južna industrijska zona	67,50	41,70	11,22	2,50	27,98
20.	Općina Donji Kukuruzari	Veleška polja	8,45	3,84	0,00	0,00	3,84
21.	Općina Dvor	PZ Vanići u Dvoru	10,00	0,00	0,00	0,00	0,00
22.	Općina Gvozd	PZ Gornja Čemernica	15,00	0,00	0,00	0,00	0,00
23.		PZ Vrginmost 1	7,00	0,00	0,00	0,00	0,00
24.		PZ Vrginmost 2	4,00	0,00	0,00	0,00	0,00
25.		PZ Vrginmost 3	10,00	0,00	0,00	0,00	0,00
26.	Općina Hrvatska Dubica	Jelas polje	24,90	23,69	23,69	0,00	0,00
27.		Poloj	2,02	2,02	2,02	0,00	0,00
28.		Rakit I i II	37,95	0,00	0,00	0,00	0,00
29.		Žirovnjak	9,07	0,00	0,00	0,00	0,00
30.	Općina Jasenovac	Zona malih obrta s tržnicom	0,25	0,25	0,06	0,16	0,03
31.		Poljoprivredno-industrijska zona	20,78	20,78	0,00	4,48	16,30
32.	Općina	D1 Marof	38,76	38,76	0,00	7,03	30,43

	Lekenik	Lekenik					
33.	Općina	Blatnjača	130,71	11,88	0,00	0,00	11,88
34.	Lipovljani	Hatnjak	51,46	0,00	0,00	0,00	0,00
35.	Općina Majur	PZ Majur	1,23	0,00	0,00	0,00	0,00
36.	Općina Martinska Ves	PZ Mahovo	129,00	101,89	28,74	0,00	73,15
37.	Općina Sunja	Poslovno-poduzetnička zona Sajmište	10,33	5,09	2,69	0,30	2,10
38.		Poslovno-poduzetnička zona Vajda	5,44	0,00	0,00	0,00	0,00
39.		Poduzetnička zona Cvjetnjak	15,00	0,00	0,00	0,00	0,00
40.	Općina Topusko	Blatuša	18,05	0,00	0,00	0,00	0,00
41.		Donja Čemernica	37,07	0,00	0,00	0,00	0,00
42.		Komunalna zona	17,57	0,00	0,00	0,00	0,00
43.		Gavrilović 1	3,54	0,00	0,00	0,00	0,00
44.		Gavrilović 2	1,24	0,00	0,00	0,00	0,00
45.		Gospodarska zona - staklenici	10,24	0,00	0,00	0,00	0,00
46.	Općina Velika Ludina	I.Poslovna zona Velika Ludina	5,45	5,45	5,04	0,41	0,00
47.		II.Poslovna zona Velika Ludina	9,79	9,79	0,00	0,00	9,79
Ukupno			1203,42	584,94	129,45	31,30	427,59

Izvor: Sisačko-moslavačka županija, Program razvoja poduzetničkih zona na području Sisačko-moslavačke županije za razdoblje 2015. – 2020., svibanj 2015. godine

Značajno je da je od ukupne površine zemljišta u poduzetničkim zonama na području županije 584,94 ha ili 48,6 % u vlasništvu JLS, od čega je prodano/dano u zakup 129,54 ha, na infrastrukturu se odnosi 31,30 ha, a raspoloživo za prodaju je ukupno 427,59 ha ili 35,53 % ukupnog zemljišta.

Krajem 2015. godine u poduzetničkim zonama u funkciji poslovalo je 95 poduzetnika koji su imali 1361 zaposlenika.

Sukladno odredbama članka 10, stavak 2. i 3. Zakona o unapređenju poduzetničke infrastrukture (NN 93/2013), u kojima je objavljen naputak za izradu i način korištenja jedinstvenog registra poduzetničke infrastrukture (u daljnjem tekstu JRPI), potrebno je osigurati evidentiranje i sistematiziranje svih subjekata poduzetničke infrastrukture u Republici Hrvatskoj. Jedinstveni registar poduzetničke infrastrukture je integrirana elektronička baza podataka subjekata

poduzetničke infrastrukture i to kroz Registar poduzetničkih zona i Registar poduzetničkih potpornih institucija. Kako bi se na području Sisačko-moslavačke županije uspostavio kvalitetan partnerski odnos i stvorili potrebni preduvjeti za kandidiranje projekata razvoja poduzetničkih zona na natječaje za sredstva EU fondova, svi subjekti poduzetničke infrastrukture dužni su dostavljati podatke u JRPI kako bi stekli pravo na prijavu za korištenje potpora ministarstva nadležnog za poduzetništvo i obrt.

8.9.2. *Poduzetničke potporne institucije*

Prema Zakonu o unapređenju poduzetničke infrastrukture, odredbe članka 2. stavka 2. Zakona, poduzetničke potporne institucije kao dio ukupne poduzetničke infrastrukture definiraju se kao razvojne agencije, lokalne razvojne agencije, poduzetnički centri, poslovni inkubatori, poduzetnički inkubatori, poslovni parkovi i drugi, odnosno su to registrirane pravne osobe zadužene za operativno provođenje mjera za razvoj gospodarstva i poduzetništva na lokalnoj (regionalnoj) i nacionalnoj razini, poticanje i privlačenje investicija te iniciranje i realizaciju projekta poticanja gospodarskog razvitka i poduzetništva, objedinjavajući rad gospodarskih subjekata, lokalnih i regionalnih poduzetničkih institucija te visokoobrazovnih institucija i centara znanja.

Na području županije djeluju potporne poduzetničke institucije HGK Županijska komora Sisak, HOK Obrtnička komora Sisačko-moslavačke županije, Savjetodavna služba sa svojim podružnicama na području Sisačko-moslavačke županije, regionalna razvojna agencija Sisačko-moslavačke županije SI-MO-RA d.o.o., lokalne razvojne agencije: Razvojna agencija Petra d.o.o. Petrinja, Razvojna agencija MRAV u Kutini, poduzetnički inkubator PISAK u Sisku te Centar za razvoj poduzetništva Novska.

Njihova uloga je razvoj poduzetništva na lokalnoj razini, jačanje suradnje poduzetnika s poduzetničkim potpornim institucijama te njihovo međusobno povezivanje i umrežavanje, a sve u cilju pomoći start up poduzećima, razvoju malog i srednjeg poduzetništva i razvoja gospodarstva na području Sisačko-moslavačke županije.

Osim navedenih aktivnosti, tijekom 2017. godine Sisačko-moslavačka županija i njena razvojna agencija SI-MO-RA pokrenuli su svobuhvatan projekt razvoja gaming industrije koji ovu županiju dovodi u središte razvoja te industrije na području cijele Republike Hrvatske. Projekt je namijenjen razvoju samozapošljavanja, inovativne i kreativne industrije te obuhvaća rano učenje engleskog jezika u predškolskoj dobi, radionice izrade videoigara u osnovnim i srednjim školama Sisačko-moslavačke županije, pokretanje start upova kroz Poduzetnički inkubator PISMO u Novskoj, uvođenje novog strukovnog četverogodišnjeg programa za razvoj video igara (Tehničar za razvoj videoigara) te potpore za pokretanje start upova u području razvoja videoigara.

Tablica 56: Osnovni razvojni problemi i potrebe u vezi s gospodarstvom

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
<p>Slaba razvijenost poduzetničke infrastrukture kao posljedica niskih investicijskih ulaganja i slabe umreženosti poduzetnika</p> <p>Trend pogoršanja pokazatelja produktivnosti, ekonomičnosti i rentabilnosti s tendencijom daljnjeg pada jer se investicije ne odražavaju na rast gospodarske aktivnosti</p> <p>Propadanje obrtništva</p> <p>Poduzetnici u SMŽ u prošloj godini poslovali ispod praga ekonomičnosti</p> <p>Stanje robne razmjene i pokazatelji zabilježeni u protekloj godini upućuju na potrebu poduzimanja daljnjih mjera u cilju povećanja proizvodne i izvozne aktivnosti SMŽ</p> <p>Trend diversifikacije osnovne djelatnosti obrtnika kako bi lakše opstali na tržištu</p> <p>Nezadovoljavajuća struktura obrtništva, dominiraju samo trgovina i obrtničke uslužne djelatnosti</p> <p>Nedovoljno razvijeno socijalno poduzetništvo</p> <p>Nekonkurentnost gospodarstva SMŽ</p> <p>Nekomercijalizacija inovacija SMŽ</p> <p>Nedovoljne aktivnosti privlačenja stranih ulaganja u SMŽ</p> <p>Visoke kamate na investicijske kredite</p>	<p>Uskladiti poslovanje obrtnika s međunarodnim standardima i zahtjevima međunarodnog tržišta te poticati kreiranje regionalnih brendova kao način sprječavanja zatvaranja i propasti obrta</p> <p>Provoditi mjere za očuvanje obrtničkih djelatnosti koje su karakteristične za područje SMŽ</p> <p>Jačati izvoznu orijentaciju izvoznih djelatnosti</p> <p>Kreirati i provoditi programe poticanja poduzetničke umreženosti, suradnje s poduzetničkim institucijama i poduzetničkim centrima i zonama</p> <p>Potaknuti osnivanje poduzetničkih inkubatora, centara, zona i sl. opremljenih za prihvata start upova</p> <p>Poduzeti mjere jačanja konkurentnosti cjelokupnog gospodarstva čime su obuhvaćena velika i srednja poduzeća kao nosioci gospodarskog razvoja, mala poduzeća koja u strukturi poduzeća čine najveći dio te obrtništvo</p> <p>Ulagati u razvoj inovacija na području županije</p> <p>Promicanje uloge važnosti socijalnog/društvenog poduzetništva kroz formalne i neformalne oblike obrazovanja</p> <p>Uvođenje poticajnih mjera za socijalne poduzetnike koji zapošljavaju teže zapošljive skupine</p> <p>Pojačane aktivnosti na privlačenju ulaganja u SMŽ</p> <p>Intenziviranje rada na pripremi projekata spremnih za financiranje iz EU fondova i sličnih izvora financiranja</p> <p>Jačanje poduzetničke infrastrukture SMŽ</p> <p>Uravnoteženje regionalnog razvoja SMŽ</p>

9. TURIZAM

Unatoč svim nedaćama koje su pratile Hrvatsku posljednjih dvadeset godina, turizam je pokazao visoku rezistentnost, a turistički rezultati su značajno povećani. Ulaskom u EU, Hrvatska se suočava s novim izazovima, ali i s novim prilikama u turizmu.

Očuvanost prostora, rijetka naseljenost županije i očuvana tradicijska graditeljska baština daju velike razvojne mogućnosti u razvoju selektivnih oblika turizma u Sisačko-moslavačkoj županiji, od kojih se neki, poput zdravstvenog turizma, lovnog turizma, seoskog i ruralnog turizma, cikloturizma, eno i gastroturizma već uspješno razvijaju, ali turistička ponuda nije dovoljno osmišljena i turistički potencijali nisu dovoljno iskorišteni.

Posebno obilježje županije i razlog dolaska turista na njeno područje su bogati izvori hipertermalne ljevakovite vode u Topuskom oko koje su se skupljali još prethistorijski Kolapljani, stari Rimljani, srednjovjekovni velikaši, kraljevi i habzburški carevi pa sve do danas, ljudi željni zdravlja. Geotermalni izvori predstavljaju veliki ekonomski potencijal za svaku regiju. U Petrinji je pronađen geotermalni vodonosnik iz kojeg je uz protok od 15 m³/h moguće osigurati vodu temperature 43 °C. U Sisku je pronađeno ležište geotermalne vode (bušotina Sisak-1) s protokom od 14m³/h i temperaturom od 40 °C, ali s većom količinom pijeska.

Cijelo područje županije karakteriziraju vrlo raznoliki i atraktivni prirodni krajobrazi, kao što je Park prirode Lonjsko polje, značajna turistička destinacija u županiji. Jedinstvenost Parka prirode je u bogatstvu biljnog i životinjskog svijeta, graditeljskoj baštini te tradicionalnom poljodjelstvu i stočarstvu. Proteže se na 506 km² pretežno močvarnog područja kojeg čine tri polja: Lonjsko, Mokro i Poganovo. Cijelo područje Parka izuzetno je bogato florom i faunom.

Velika biološka vrijednost ovog područja razlog je zbog kojeg je ono uključeno i u ekološku mrežu NATURA 2000. Značajna karakteristika Sisačko-moslavačke županije je aluvijalna dolina rijeke Save koja na području Siska čini brojne meandre, oblikujući tako jedinstven krajobraz – Posavinu. Uz Posavinu, značajni krajobrazi su Moslavačka, Zrinska i Petrova gora, na kojima se turizam odvija na vinskim cestama, u obliku planinarenja, ornitološkog turizma i sl.

Bogatu povijest svjedoči cijeli današnji grad Sisak kao arheološko nalazište iz rimskog doba, ali i 23 zaštićena nalazišta iz prapovijesti, te 31 antičko nalazište na cijelom području SMŽ. Stari grad, sisačka utvrda s kraja 16. stoljeća, ostatak je velike bitke kod Siska, u kojoj je kršćanska vojska porazila tursku te je jedan od rijetkih očuvanih i cjelovitih objekata trokutaste fortifikacijske izgradnje u Hrvatskoj iz vremena ratovanja s Turcima. Ostale obrambene građevine iz tog razdoblja (kašteli, utvrde) ukupno njih 41, uglavnom su djelomično sačuvane, a važno je za spomenuti i

povijesnu jezgru grada Petrinje iz 13. stoljeća, Stari grad Kostajnicu, Stari grad Zrin i ostatke cistercijske crkve u Topuskom.

9.1. *Smještajni kapaciteti*

Smještajne kapacitete županije u 2016. godini čine 1053 kreveta, raspoređenih u seljačka domaćinstva, domaćinstva građana, obiteljska poljoprivredna gospodarstva, hotele, trgovačka društva i obrte. Međutim, mogući ograničavajući faktor razvoja turizma u Sisačko-moslavačkoj županiji su mogućnosti smještajnih kapaciteta odnosno slaba iskorištenost smještajnih kapaciteta i kvaliteta smještajnih objekata. Iskorištenost smještajnih kapaciteta na području županije je na razini od 20 %.

Smještajni kapaciteti u domaćinstvima u razdoblju od 2011. do 2016. godine prikazani su u tablici 57.

Tablica 57: Smještajni kapaciteti u domaćinstvima od 2011. do 2016. godine

SUBJEKTI / GODINA		2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.
SELJAČKA DOMAĆINSTVA	Broj subjekata	50	65	56	51	21	17
	Broj kreveta	166	180	132	96	113	89
GRAĐANI U DOMAĆINSTVU	Broj subjekata	42	43	37	47	44	52
	Broj kreveta	186	188	174	203	248	252
UKUPNO SUBJEKATA		92	107	93	98	65	69
UKUPNO KREVETA		352	368	306	299	361	341

Izvor: Ured državne uprave u Sisačko-moslavačkoj županiji, Služba za gospodarstvo

U promatranom razdoblju od 2011. do 2016. godine, u 2016. godini je zabilježeno značajno smanjenje broja turističkih subjekata u odnosu na 2011. godinu, posebno u seoskom turizmu (turistička seljačka domaćinstva) gdje se njihov broj smanjio za više od 50 %. Do navedenog smanjenja je došlo jednim dijelom zbog izmjene zakonskih propisa (uvođenje tzv. fiskalizacije), što je mnoge dosadašnje subjekte navelo na gašenje djelatnosti, a drugim dijelom je posljedica dugotrajne gospodarske krize. U turističkom sektoru gospodarska kriza se posebno odrazila na najmanje turističke subjekte kao što su turistička seoska gospodarstva. S druge strane, broj kreveta se u navedenom razdoblju čak i povećao, što dokazuje da su turistički subjekti koji su opstali i dalje investirali u vlastite kapacitete te na taj način poboljšali svoju konkurentnost.

Prema podacima Ureda državne uprave u Sisačko-moslavačkoj županiji, Službe za gospodarstvo, u županiji se nalaze četiri hotela: HOTEL PANONIJA d.o.o. Sisak, HOTEL KUTINA d.o.o. Kutina, UP CENTRAL d.o.o. Hrvatska Kostajnica i Stari hrastovi u Popovači.

Smještajni kapaciteti u hotelima, trgovačkim društvima i obrtima u Sisačko-moslavačkoj županiji u razdoblju od 2011. do 2016. godine prikazani su u sljedećoj tablici.

Tablica 58: Smještajni kapaciteti u hotelima, trgovačkim društvima i obrtima u SMŽ od 2011. do 2016. godine

SUBJEKTI / GODINA		2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.
HOTELI	Broj subjekata	3	3	3	6	5	4
	Broj kreveta	224	224	239	626	385	241
TRGOVAČKA DRUŠTVA	Broj subjekata	8	9	10	11	11	17
	Broj kreveta	327	346	336	179	430	442
JEDNOSTAVNA TRGOVAČKA DRUŠTVA	Broj subjekata					3	2
	Broj kreveta					28	24
OBRTI	Broj subjekata	10	14	11	14	14	16
	Broj kreveta	104	104	99	167	186	202
UKUPNO SUBJEKATA		21	26	24	31	33	39
UKUPNO KREVETA		655	674	746	830	1029	909

Izvor: Ured državne uprave u Sisačko-moslavačkoj županiji, Služba za gospodarstvo

U razdoblju od 2011. do 2016. godine primjetan je trend povećanja turističkih subjekata registriranih kao hoteli, trgovačka društva, obrti i drugih (s 21 na 39), kao i smještajnih kapaciteta sa 655 kreveta na 909 kreveta, što je povećanje za oko 60 %.

Sveukupni broj turističkih subjekata u Sisačko-moslavačkoj županiji sa smještajnim kapacitetima, kao i ostalim turističkim uslugama (izletišta, kušaonice, vinotočja i drugo), prikazani su u tablici 59.

Tablica 59: Sveukupan broj turističkih subjekata u Sisačko-moslavačkoj županiji (2015. i 2016. godina)

	2015.	2016.
SUBJEKTI SA SMJEŠTAJNIM KAPACITETIMA	98	109

SUBJEKTI - OSTALE TURISTIČKE USLUGE (izletišta, kušaonice, vinotočja i dr.)	30	36
SVEUKUPNO	128	145
UKUPAN BROJ KREVETA U SMŽ s 31.12.	1390	1394

Izvor: Ured državne uprave u Sisačko-moslavačkoj županiji, Služba za gospodarstvo

9.2. *Broj noćenja i dolazak turista*

Analiza podataka o broju dolazaka i broju noćenja turista prikazana u sljedećoj tablici, pokazuje broj posjetitelja i broj noćenja ostvarenih na području Sisačko-moslavačke županije u razdoblju od 2011. do 2016. godine.

Tablica 60: Dolasci i noćenja turista u SMŽ od 2011. do 2016. godine

Godina	Dolasci			Noćenja		
	Ukupno	Domaći	Strani	Ukupno	Domaći	Strani
2011.	26 569	14 582	11 987	87 317	59 822	27 495
2012.	24 163	14 486	9 677	82 303	58 969	23 334
2013.	27 224	15 058	12 166	84 498	54 584	29 914
2014.	27 516	15 692	11 824	76 232	51 945	24 287
2015.	29 214	15 968	13 246	82 198	50 352	31 846
2016.	29 579	16 933	12 646	84 290	58 330	25 960

Izvor: Državni zavod za statistiku, Ministarstvo turizma

U razdoblju od 2011. do 2016. vidljiv je trend povećanja dolazaka turista, dok broj noćenja oscilira iz godine u godinu. Navedeni podaci ukazuju da prethodno spomenuto povećanje smještajnih kapaciteta te sveukupna turistička ponuda na području Sisačko-moslavačke županije nije značajno utjecala na turističke rezultate. Stoga je u narednom razdoblju vrlo važno staviti naglasak na daljnju promociju turističke ponude županije te posebno na organizirano dovođenje gostiju na ovo područje jer dosadašnje iskustvo ukazuje da je većina turističkih dolazaka na ovo područje u proteklom razdoblju bila na osnovu individualne inicijative samih gostiju, a gotovo u zanemarivoj mjeri kao posljedica djelovanja turističkih ili putničkih agencija. Međutim, bez obzira na sve što je do sada učinjeno i postignuto u razvoju turizma Sisačko-moslavačke županije, potrebno je još više se angažirati na promidžbi destinacije Sisačko-moslavačke županije te unaprijediti koordinaciju u radu svih turističkih zajednica. Ozbiljno osmišljena promidžba turizma cijele SMŽ može poboljšati turističke rezultate već postojećih kapaciteta.

Za analizu podataka o broju dolazaka i broju noćenja turista u Sisačko-moslavačkoj županiji koristi se i jedinstveni informacijski sustav eVisitor Hrvatske turističke zajednice, koji putem prijava i odjava turista u komercijalnim i nekomercijalnim smještajnim kapacitetima prati turistički

promet te osigurava potrebne informacije za izvještavanje u statističke svrhe, kao i za međusobnu suradnju tijela javne vlasti.

Pokazatelji turističkog prometa sustava eVisitor za gradove i općine u Sisačko-moslavačkoj županiji u 2016. godini, prikazani su u tablici 61.

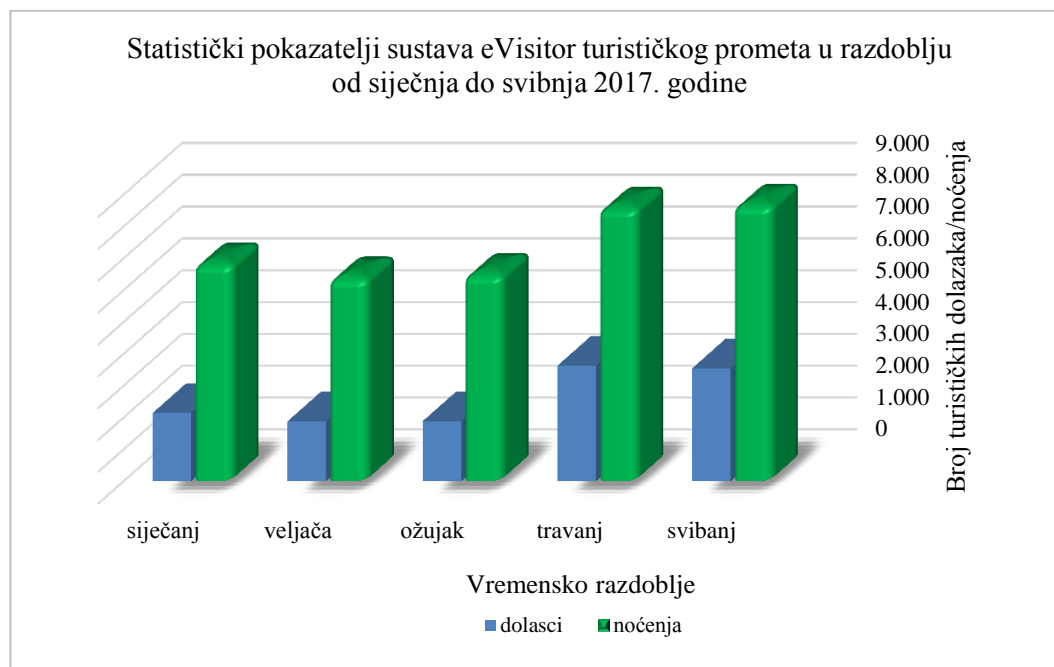
Tablica 61: Pokazatelji turističkog prometa sustava eVisitor u gradovima i općinama Sisačko-moslavačke županije

Grad/Općina	Promet	Ukupno	Domaći	Strani
Gradovi				
Hrvatska Kostajnica	dolasci	742	340	402
	noćenja	1934	906	1028
Kutina	dolasci	4176	1456	2720
	noćenja	6677	2713	3964
Novska	dolasci	599	269	330
	noćenja	2545	1567	978
Petrinja	dolasci	1189	877	312
	noćenja	4010	3310	700
Popovača	dolasci	977	257	720
	noćenja	2489	1399	1090
Sisak	dolasci	6379	3199	3180
	noćenja	15 184	7224	7960
Općine				
Gvozd	dolasci	37	0	37
	noćenja	260	0	260
Hrvatska Dubica	dolasci	98	5	93
	noćenja	254	13	241
Jasenovac	dolasci	236	67	169
	noćenja	366	103	263
Lekenik	dolasci	22	17	5
	noćenja	88	71	17
Lipovljani	dolasci	112	83	29
	noćenja	247	211	36
Martinska Ves	dolasci	12	0	12
	noćenja	31	0	31
Sunja	dolasci	3	2	1
	noćenja	17	16	1
Topusko	dolasci	14 825	9 915	4 910
	noćenja	48 565	37 992	10 573

Izvor: Turistička zajednica Sisačko-moslavačke županije

Statistički pokazatelji sustava eVisitor turističkog prometa u Sisačko-moslavačkoj županiji za razdoblje siječanj - svibanj 2017. godine iz kojeg je vidljiv rast broja ukupnih turističkih dolazaka i noćenja, prikazani su u sljedećem grafikonu.

Grafikon 23: Statistički pokazatelji sustava eVisitor turističkog prometa u razdoblju od siječnja do svibnja 2017. godine

Izvor: <http://www.htz.hr/>

9.3. *Proizvodi*

Trenutačno se na području Sisačko-moslavačke županije turizam odvija kroz nekoliko vidova posebnih oblika turizma, među kojima su najzastupljeniji sljedeći turistički proizvodi: zdravstveni turizam, ruralni (seoski) turizam, kulturni turizam, cikloturizam, eno i gastroturizam, ekoturizam i lovni turizam.

Zdravstveni turizam

U Hrvatskoj djeluje 18 lječilišnih centara i velik broj wellness centara. Sisačko-moslavačka županija potencijal zdravstvenog turizma gradi na Topuskom koje leži na izvorima tople vode koje su koristili još Iliri i Rimljani. Sistematska geološka istraživanja termalnih izvora voda u Topuskom započela su 1977., no nakon toga nisu rađena sveobuhvatna istraživanja. Poznato je da voda izbija na površinu s dubine od 1500 m, vulkanskog je porijekla s temperaturom od 68 do 72 °C i pogodna je za liječenje i rehabilitaciju oboljenja i ozljeda lokomotornog, živčanog i mišićnog sustava. Osim za liječenje, voda se koristi za punjenje zatvorenih i otvorenih bazena, ali i za grijanje, kao oblik obnovljivih izvora energije. Topusko je poznato po cretnim kupkama koje narod naziva blatne kupke, a takve u Europi postoje samo u Češkoj. Ljekovitost blatnih kupki i njihov potencijal nije u

dovoljnoj mjeri iskorišten u zdravstvenom turizmu Topuskog i Sisačko-moslavačke županije. U Topuskom se nalaze smještajni kapaciteti s 364 ležaja i to u Top Termama 220 ležaja i 144 ležaja u Lječilištu Topusko, a smještaj se može pronaći i u privatnim apartmanima i pansionima. Kvaliteta smještajnih kapaciteta nije u skladu s potrebama i zahtjevima turista čiji je boravak određen zdravstvenim potrebama. Razvoj Top Termi i Lječilišta Topusko bit će definiran u skladu s Akcijskim planom razvoja zdravstvenog turizma⁶. Na širem području Siska postoje i ljekovite jodne vode čiji je potencijal trenutačno neiskorišten.

Ruralni (seoski) turizam

Najznačajnije karakteristike ruralne sredine su očuvan, miran i tih okoliš, domaćinski odnos prema gostu, domaća prehrana, upoznavanje seljačkih poslova i upravo one čine ruralno područje SMŽ posebno zanimljivim turistima koji dolaze na obiteljska seoska gospodarstva koja su registrirana kao turistička seljačka gospodarstva. Seoska gospodarstva vezana su uz raznolikost i atraktivnost prirodnih krajobraza kao što su Park prirode Lonjsko polje, doline rijeka Save, Une, Kupe, Lonje, Trebeža, Odre, Gline i Petrinjčice, Zrinske, Petrove i Moslavačke gore te Odranskog i Sunjskog polja. Uočen je nedostatak centara za posjetitelje (info centri) u kojima bi turisti mogli dobiti točne i kvalitetne informacije.

Kulturni turizam

Na prostoru Sisačko-moslavačke županije nalazi se 280 kulturnih dobara od kojih je 53 preventivno zaštićeno, a 227 registrirano (antički grad Siscia, Stari grad Kostajnica, Stari grad Sisak, dvorac Erdödy u Popovači, Veliki Kaptol u Sisku). Sakralne građevine predstavljaju posebnu vrijednost ovog prostora u kojemu je biskupija postojala još u 3. stoljeću, za vrijeme stolovanja biskupa Kvirina. Ukupno je 59 registriranih sakralnih objekata, a ponovno osnivanje sisačke biskupije otvara mogućnosti razvoja religijskog turizma. U selima Čigoč, Kratečko, Mužilovčica, Suvoj, Lonja, Drenov Bok i Krapje koncentrirana je tradicijska kulturno-povijesna baština Posavine u obliku hrvatske arhitekture, drvenih kuća i tradicionalnog seoskog gospodarstva. Zbog ambijentalne očuvanosti starih kuća, selo Krapje proglašeno je selom graditeljske baštine.

Niz je kulturnih manifestacija koje se održavaju na području SMŽ, a važno je istaknuti sljedeće: Kestenijada u Hrvatskoj Kostajnici, Sisačke viteške igre, Voloderske jeseni, Međunarodna Una regata u Hrvatskoj Kostajnici, Lipovljanski susreti, Dani meda u Topuskom, Sajam zadrugarstva, obrta i turizma u Sunji, Sajam cvijeća u Sisku, Zlatna dunja u Kutini, Siscia jazz and blues festival u Sisku, Lovrenčevo u Petrinji, Biciklijada u Petrinji, MoslaVina - sajam vina u Kutini, Lonia bike tour, Gast fest Petrinja, Repušnički susreti, Dani bana Jelačića i poštara Klempaja u Lekeniku,

⁶ Nacionalni program – Akcijski plan razvoja zdravstvenog turizma, http://www.mint.hr/UserDocsImages/arhiva/150608_AP_%20Zdravstveni%20turizam.pdf, Ministarstvo turizma, 2014.

Večer škrleta uz moslavačku kuhinju, Sisak i Kupa – rukom pod ruku, Šikljada 2016. u Sisku. Sve manifestacije vezane su uz graditeljsku baštinu, povijesne ličnosti, kulturne običaje i tradiciju, ali postoji i niz ostalih manifestacija koje osim kulturnih karakteristika imaju sportski, zabavni ili edukacijski karakter. Na ovom se području nalazi velik broj muzeja, zbirki i galerija koji su se u proteklom razdoblju počeli intenzivnije koristiti u kreiranju turističke ponude.

Cikloturizam

U Sisačko-moslavačkoj županiji raznolik krajolik pruža brojne mogućnosti za razvoj cikloturističke ponude. Biciklističke staze mogu se pronaći po cijeloj županiji, no najpoznatije su u Moslavačkoj gori, Lonjskom polju, okolini Petrinje i Topuskog.

U pojedinim dijelovima županije postoji ponuda za cikloturiste (organizirane ture, iznajmljivanje bicikala), ali još uvijek se radi o turistima na individualnoj bazi te je potrebno uložiti veće napore u privlačenje ovog segmenta gostiju.

Eno i gastroturizam

Vinogradarstvo na ovim područjima ima značajnu tradiciju i omogućava razvoj vinskih cesta kao jednog od oblika turističke ponude. Posebno se ističe Moslavačko vinogorje, a začeci vinskih cesta prisutni su i na južnim obroncima Vukomeričkih gorica te na području petrinjskog i glinskog vinogorja. Autohtone sorte vina na području županije su škrlat, moslavac i dišeća ranina, a proizvode se na moslavačkom i pokupskom području. Sisačko-moslavačka županija poznata je po tradicionalnim specijalitetima posavske, moslavačke i banijske kuhinje kao što su *šaran na procep*, *cicvara*, *žganci*, *beli žganci*, *sukana kaša*, *trganci*, *prežgana juva*, *domaće kobasice*. Autohtona kuhinja našeg područja nije dovoljno iskorištena u turističke svrhe, a pridonijela bi jačanju ponude za goste i posjetitelje.

Eko turizam

Močvarno područje parka prirode Lonjsko polje je najveće zaštićeno močvarno područje ne samo u Hrvatskoj, već u cijelom Dunavskom porječju. Uvršten je u tzv. Ramsarski popis močvara koje su od međunarodnog značaja, osobito kao prebivalište ptica močvarica. Veliku biološku vrijednost područja Sisačko-moslavačke županije zbog koje je ovo područje uključeno u ekološku mrežu NATURA 2000, karakteriziraju prirodni rezervati, park šume, krajobrazi, polja i sve to zajedno čini veliki potencijal za razvoj posebnih oblika turizama kao što je ornitološki turizam. Na području SMŽ ponuda za ekoturiste nije dovoljno osmišljena te trenutno govorimo o začecima ekoturizma.

Lovni i ribolovni turizam

Prednost Sisačko-moslavačke županije su bogati prirodni resursi za razvoj lovnog turizma, veliko bogatstvo raznovrsnom divljači, bogatstvo šumskih površina, dinamičnog terena i različitih klimatskih prilika. Na prostoru Sisačko-moslavačke županije ustanovljeno je 66 lovišta ukupne površine 432 063 ha. Od toga je 28 državnih lovišta i 38 županijskih. Glavne vrste divljači u lovištima na području županije su krupna divljač (jelen) te sitna divljač (zec i srna, trčka, divlja svinja, fazan, divlja patka, prepelica). Na području SMŽ registrirano je više od 50 lovačkih društava.

Na području županije djeluje 31 ribolovna udruga u članstvu Sportsko-ribolovnog saveza SMŽ, a u SMŽ se nalazi preko 500 ha površine ribolovnih voda, što županiju svrstava na drugo mjesto u Hrvatskoj.

Poslovni i kongresni turizam

Poslovni sastanci, kongresi, javne konferencije, konvencije, incentive (poticajna) putovanja, *team building* programi održavaju se najvećim dijelom u Topuskom, što je povezano sa smještajnim kapacitetom i brojem dvorana (jedna dvorana kapaciteta 200 osoba i 3 manje dvorane kapaciteta do 50 osoba), međutim potrebni su još veliki koraci u privlačenju raznih skupova, a to je ponuditi kongresni centar s dobrom infrastrukturom i tehničkim mogućnostima.

9.4. *Razvoj turizma u Sisačko-moslavačkoj županiji*

Glavni cilj razvoja turizma SMŽ do 2020. godine je povećanje njegove atraktivnosti i konkurentnosti, što će rezultirati boljim pozicioniranjem na tržištu kontinentalnih destinacija u okruženju. Na temelju identificiranih potencijala i trendova na turističkom tržištu, Sisačko-moslavačka županija definirala je ključne proizvodne grupe na kojima će se graditi turistički proizvod do 2020.: zdravstveni turizam, ruralni turizam, kulturni turizam, cikloturizam, eno i gastro turizam, ekoturizam, lovni i ribolovni turizam, kongresni i poslovni turizam. Obzirom na odabrane proizvodne grupe, marketinški napor Sisačko-moslavačke županije usmjerit će se na širu strukturu tržišnih segmenata i na njihovu sklonost različitim vrstama putovanja, različitim cjenovnim pozicijama i putovanjima u različitim razdobljima godine: obitelji, zlatna dob, mladi (18 - 24 godine).

9.5. *Razvoj ljudskih potencijala u sektoru turizma*

Sustav obrazovanja nije u cijelosti prilagođen aktualnim potrebama turističkog gospodarstva, odnosno tržišta rada. Na području Sisačko-moslavačke županije u srednjoškolskom obrazovanju postoji niz srednjih škola koje obrazuju kadrove u raznim zanimanjima: Srednja škola Viktorovac Sisak - konobar, kuhar, slastičar, fizioterapeutske tehnike i turističko-hotelijski komercijalist. Što se tiče sustava visokog obrazovanja, u županiji ne postoje sveučilišta s turističkim smjerovima, ali

moгу se izdvojiti Pučko otvoreno učilište Novska s obrazovanjem odraslih za kuhara i konobara te kulinarski institut KULin d.o.o. koji je uspostavio međunarodne programe i Kulinarsko učilište – ustanovu za obrazovanje odraslih sa stručnim usavršavanjem za poslove kuhara specijalista za catering i buffet i kuhara specijalista za slastice.

Tablica 62: Osnovni razvojni problemi i potrebe u turizmu

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
<p>Nedovoljno valorizirana turistička atrakcijska osnova</p> <p>Nepostojanje koncepta sustavnog ulaganja u integriranu marketinšku komunikaciju</p> <p>Slabo razvijeni turistički posrednici - incoming turističke agencije i turoperator</p> <p>Nedostatni smještajni kapaciteti za veće grupe posjetitelja</p> <p>Kvaliteta i kvantiteta prateće turističke infrastrukture (naglašen problem slabog pristupa internetu i mobilnim mrežama)</p> <p>Nedovoljna profesionalnost i nerazvijeni kapaciteti pružatelja usluga u turizmu</p> <p>Nezadovoljavajuća struktura - prevladavaju jednostavni posjeti turista bez noćenja</p> <p>Ograničeni izvori financiranja za investicije u turizmu</p> <p>Pomanjkanje kvalitetnih sadržaja ponude specifičnih oblika turizma</p>	<p>Razvoj specifičnih oblika turizma - specijalizacija turističke ponude prema ciljnim segmentima</p> <p>Korištenje izvora financiranja iz EU fondova</p> <p>Potencijal blizine Zagreba kao turističke destinacije i receptivnog tržišta koje privlači velik broj turista</p> <p>Razvoj prometne infrastrukture - dovršetak izgradnje autoceste A11, modernizacija željezničke pruge i uređenje plovnih puteva</p> <p>Razvoj "online" alata podrške za unaprjeđenje turističke ponude i marketing</p> <p>Integracija različitih oblika turističke ponude u jedinstveni turistički proizvod - brendiranje</p> <p>Povezivanje sudionika u turizmu (klasteri, LAG-ovi) i poticanje suradnje s drugim regijama</p> <p>Poticanje cjeloživotnog učenja i edukacija kadrova u turizmu u cilju podizanja kvalitete ljudskih resursa</p>

10. POLJOPRIVREDA

10.1. Uvod

Prema površini poljoprivrednog zemljišta u Sisačko-moslavačkoj županiji koje iznosi 236 883 hektara ili 53 % površine županije, nalazimo se na drugom mjestu u Republici Hrvatskoj, odmah iza Osječko-baranjske županije. Od tog iznosa, 190 429 hektara se vodi kao obradiva površina. Površina poljoprivrednog zemljišta prema vrsti korištenja zemljišta u ARKOD sustavu na području Sisačko-moslavačke županije koju koriste obiteljska poljoprivredna gospodarstva iznosi 48 428,21 ha. Ovaj nam podatak ukazuje na značajne rezerve za povećanje upotrebe zemljišta. Šume koje se nalaze na području naše županije, a u državnom su vlasništvu čine 141 005 ha ili 77 % od ukupnih površina šuma. U Sisačko-moslavačkoj županiji ima i oko 55 000 ha šuma u vlasništvu šumoposjednika.

10.1.1. Veličina poljoprivrednog posjeda

Poljoprivredni posjedi su usitnjeni, a kao poseban problem nameću se neriješeni imovinsko-pravni odnosi. Za njihovo rješavanje potrebna je uspostava integriranog sustava prikupljanja i praćenja informacija, kao i sustava identificiranja zemljišnih parcela. Danas je to riješeno uvođenjem ARKOD sustava praćenja poljoprivrednog zemljišta pri Agenciji za plaćanje u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju čime je osiguran pregled vlasništva, veličina i katastarskih kultura na svim poljoprivrednim površinama. Najveći je broj poljoprivrednih posjeda veličine 1,01-2,00 ha i zauzimaju 15 % ukupnih obradivih poljoprivrednih površina. Poljoprivrednih je posjeda površine preko 10 ha svega 5,8 %.

10.1.2. Minski onečišćena poljoprivredna površina

Minski sumnjiv prostor Sisačko-moslavačke županije iznosi 103 380 786 m². Najvećim se dijelom od 76,6 km² odnosi na šumska područja, a 26,1 km² odnosi se na poljoprivredne površine dok se ostatak od 661 774 km² odnosi na preostalo zemljište (Izvor: Hrvatski centar za razminiranje).

10.1.3. Broj i struktura obiteljskih poljoprivrednih gospodarstva na području Sisačko-moslavačke županije

Kao što je prikazano u Tablici br. 61, prema podacima Agencije za plaćanje u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, na dan 31. prosinca 2016. godine u županiji je bilo ukupno 9195

poljoprivrednih gospodarstava od čega 8988 obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava (Izvor: APPRRR). Iako je u pitanju ozbiljan gospodarski resurs, činjenica je da na prostoru Sisačko-moslavačke županije još uvijek prevladava ekstenzivan pristup poljoprivrednoj proizvodnji te usitnjeni posjedi s velikim brojem malih poljoprivrednih gospodarstava. Posljedica toga je mali postotak obradivih poljoprivrednih površina u funkciji robne proizvodnje te niska produktivnost i loša tržišna konkurentnost.

Tablica 63: Osnovni razvojni problemi i potrebe u turizmu

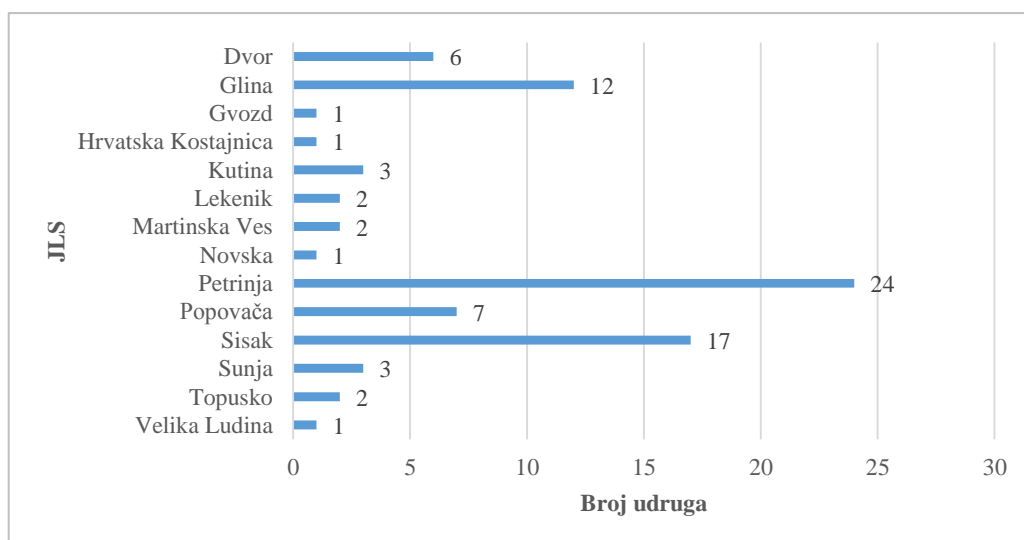
Broj poljoprivrednih gospodarstava prema tipu na dan 31.12.2016.		
Sisačko-moslavačka županija	obiteljsko gospodarstvo	8988
	obrt	82
	trgovačko društvo	100
	zadruga	23
	ostalo	2
	UKUPNO	9195

Izvor: Agencija za plaćanje u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, 2016. godina

10.1.4. Udruživanje poljoprivrednih proizvođača u udruge

Poljoprivrednici su udruženi u 82 poljoprivredne udruge, a prisutan je i proces udruživanja poljoprivrednika u zadruge. Zadrugarstvo na području Sisačko-moslavačke županije ima tradiciju, a njegova važnost je tim veća, što otvara mogućnost osvajanja tržišta s prepoznatljivim zadružnim proizvodima (tzv. malim zadružnim brendovima).

Grafikon 24: Broj udruga građana iz podgrupe djelatnosti «poljoprivreda» po jedinicama lokalne samouprave u Sisačko-moslavačkoj županiji

Izvor: Ured državne uprave u Sisačko-moslavačkoj županiji, lipanj 2014. godine

10.1.5. Navodnjavanje – strateški projekt Sisačko-moslavačke županije

Strateški županijski projekt koji bi trebao dati kvalitetnu osnovu za operativne projekte i programe, radi razvitka postojeće ili uvođenja nove proizvodnje je „Navodnjavanje u Sisačko-moslavačkoj županiji“. Potrebe za navodnjavanjem proizlaze iz više razloga od kojih se izdvajaju sljedeći: razvitak tehnologije poljoprivredne proizvodnje i promjene strukture sjetve prema dohodovnijim kulturama, poboljšanju nadzora nad izvorima i racionalnije korištenje vodnih resursa te povećanje aktivnosti poljoprivredne proizvodnje na područjima pogodnim za navodnjavanje. Slijedom navedenog, županija je krenula u realizaciju Sustava navodnjavanja Velika Ludina od 480 ha.

10.2. Pokazatelji učinka proračunskih sredstava županije na razvoj poljoprivrede Sisačko-moslavačke županije u razdoblju 2005. - 2015. godine

Od 2005. godine, a zaključno s 2016. godinom, Sisačko-moslavačka županija je uložila približno 51 mil kuna i to kroz niz poticajnih mjera koje su usmjerene u cilju razvoja poljoprivrede na području županije, a ukupan iznos koji je uložen za razvoj poljoprivrede i lovnog gospodarstva u tom razdoblju iznosi više od 60 mil kuna. Učinak poticajnih mjera je takav da na svaku kunu poticaja Sisačko-moslavačke županije poljoprivrednici ulažu 5 kn vlastitih sredstava – ukupno oko 200 mil kuna ulaganja u poljoprivredu.

Najvažniji sektori u Sisačko-moslavačkoj županiji su uzgoj mliječnih i mesnih pasmina goveda, proizvodnja svinja, uzgoj ovaca i konja u životinjskoj proizvodnji, a pšenica i kukuruz u biljnoj proizvodnji te posljednjih godina uljarice (soja i uljana repica).

Proizvodnja grožđa i jabuka najvažnije su kulture višegodišnjih nasada i u nekoliko posljednjih godina primjetna je tendencija povećanog uzgoja lješnjaka, oraha, šljive i borovnice. Sisačko-moslavačka županija je među vodećim u Republici Hrvatskoj po broju ekoloških proizvođača te površini pod ekološkom proizvodnjom.

Prema podacima iz Upisnika OPG-a, 20 je uzgajivača povrća s proizvodnjom preko 1 ha. Zbog dobrog prodajnog potencijala na zelenim tržnicama u županiji, Sisačko-moslavačka županija se uključila u projekt „Certificirane seljačke tržnice“. Ovim projektom obiteljska poljoprivredna gospodarstva koja svoje proizvode prodaju na tržnicama u Sisku, Kutini i Petrinji dobivaju oznaku

„Proizvodi hrvatskog seljaka“. Ove je godine certificirano 157 obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava, odnosno 196,56 ha poljoprivrednog zemljišta. Od kada se provodi projekt „Certificirane seljačke tržnice“ povećan je broj certificiranih proizvođača za 100 %, a time i ponuda domaćih proizvoda.

Sisačko-moslavačka županija je među prvima u Republici Hrvatskoj prema broju pčelinjih zajednica. Ukupno se prema izvješću Agencije za plaćanje u poljoprivrdi, ribarstvu i ruralnom razvoju u županiji nalazi 42 037 pčelinjih zajednica. U Jedinostvenom registru životinja pri Hrvatskoj poljoprivrednoj agenciji za 2015. godinu nalazi se 1278 grla Hrvatskog hladnokrvnjaka i 3241 grla Hrvatskog posavca od posjednika s područja Sisačko-moslavačke županije. Nadalje, najveći broj grla bikova u prirodnom pripustu pod selekcijskim obuhvatom nalazi se u Sisačko-moslavačkoj županiji na čijem prostoru se nalazi 136 grla.

10.3. Biljna proizvodnja

Najveće oranične površine nalaze se u gradovima Sisku i Kutini. Apsolutno najveće površine pod staklenicima nalaze se na području grada Siska (5,7 ha), a relativno (mjereno prema ukupnoj površini JLS-a) na području Velike Ludine (2,29 ha). Najveće poljoprivredne površine pod vinovom lozom su na području gradova Kutine i Popovače, a pod voćnjacima na području općine Velike Ludine, Sunje te gradova Siska, Petrinje, Gline i Novske.

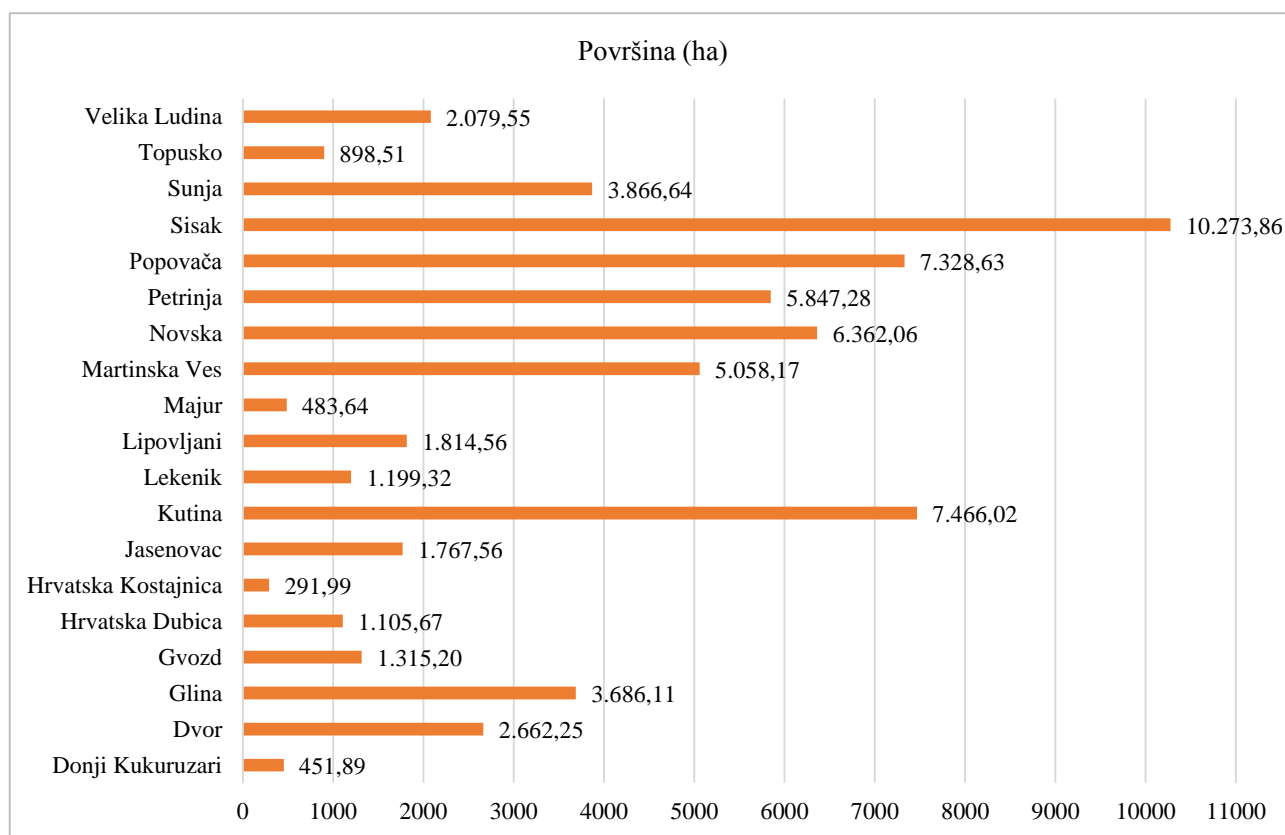
Tablica 64: Površina zemljišta OPG-a prema vrsti korištenja zemljišta u ARKOD sustavu na području Sisačko-moslavačke županije (korisnici poticajnih mjera)

JLS	Oranica	Staklenik /plastenik	Livada	Pašnjak	Vinograd	Voćnjak	Miješani trajni nasad	Ostalo zemljište
Donji Kukuruzari	320,92	0,19	127,51	79,69	-	28,57	-	-
Dvor	1320,52	0,10	590,80	804,25	-	132,64	2,79	7,83
Glina	1758,85	0,21	1427,97	602,83	6,36	153,32	7,04	19,26
Gvozd	689,25	0,03	359,11	263,08	0,28	140,82	0,25	3,22
Hrvatska Dubica	836,7	0,22	80,56	116,6	-	5,65	0,19	-
Hrvatska Kostajnica	132,99	-	66,32	21,36	0,11	34,53	0,39	-
Jasenovac	1727,53	-	164,73	481,93	-	9,14	1,08	0,18
Kutina	4934,24	1,26	778,97	558,59	61,74	135,61	0,6	6,6
Lekenik	962,68	3,29	315,28	51,12	12,1	70,03	2,08	220,11
Lipovljani	1975,17	0,02	166,31	39,85	0,22	22,71	0,08	2,05
Majur	336,34	-	95,96	74,26	0,11	25,42	0,44	1,13
Martinska Ves	4544,99	0,27	457,35	1.300,88	0,14	74,38	0,51	1,13
Novska	4690,21	0,12	293,83	755,22	1,13	256,89	22,24	18,14

Petrinja	2741,42	0,75	1248,77	1044,28	3,25	218,24	6,45	7,68
Popovača	5263,73	1,7	588,25	1274,92	102,51	105,25	4,9	6,91
Sisak	6608,05	5,7	1345,58	1130,77	2,71	156,8	6,65	17,06
Sunja	2066,79	0,06	949,84	860,99	-	222,31	0,87	2,98
Topusko	687,63	-	279,3	108,37	0,14	34,57	-	9,97
Velika Ludina	2258,6	2,29	208,88	66,56	45,81	345,86	1,25	17,69
Ukupno	43 856,63	16,22	9545,3	9635,53	236,6	2172,74	57,82	341,93

Izvor: Agencija za plaćanje u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, prosinac 2016. godine

Grafikon 25: Ukupna površina zemljišta OPG-a prema vrsti korištenja zemljišta u ARKOD sustavu na području Sisačko-moslavačke županije (korisnici poticajnih mjera)

Izvor: Agencija za plaćanje u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, prosinac 2016. godine

Prema podacima u tablici 64, površina obrađenog zemljišta najveća je kod oranica, livada i pašnjaka, a najmanje je rasadnika i staklenika. Vrlo slična distribucija je i ona na razini cijele Republike Hrvatske.

Tablica 65: Površina obrađenog zemljišta

	Površina (ha)	
	Sisačko-moslavačka županija	Republika Hrvatska
Oranica	43 856,63	849 815,17
Staklenik na oranici	16,22	575,75
Livada	9545,3	92 565,46
Pašnjak	9635,53	23 116,61

Vinograd	236,6	19 989,02
Voćne vrste	2172,74	31 144,26
Kulture kratkih ophodnji	3,4	110,01
Rasadnik	1,95	316,38
Mješoviti trajni nasadi	57,82	2.130,1
Ostalo zemljište	341,93	2.514,35
UKUPNO	65 868,12	1 022 277,11

Izvor: Agencija za plaćanje u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, prosinac 2016. godine

10.3.1. *Ratarska proizvodnja*

Najvažnija ratarska proizvodnja u Sisačko-moslavačkoj županiji je uzgoj kukuruza i pšenice zatim ječma, zobi, raži, a posljednjih godina sve važnije mjesto u plodoredu zauzimaju uljarice soja i uljana repica kao i krmne kulture.

Sisačko-moslavačka županija ima lošije prirodno određene uvjete za proizvodnju žitarica od primjerice, Slavonije i Baranje. Zbog toga se obiteljska poljoprivredna gospodarstva na području županije u većoj mjeri opredjeljuju za stočarsku proizvodnju, jer za tu proizvodnju imaju na raspolaganju značajne oranične površine. Manjim dijelom u našoj županiji se vrši prerada žitarica u mlinarske proizvode. Značajan nedostatak je i ograničeno podizanje proizvodnje po jedinici površine. Većina obiteljskih poljoprivrednih gospodarstva ne raspolaže okrupnjenim površinama na kojima je moguće primjenjivati suvremenu agrotehniku. Osim okrupnjavanja površina potrebno je urediti odvodnju površinskih voda s proizvodnih površina, a sve u cilju bolje proizvodnje.

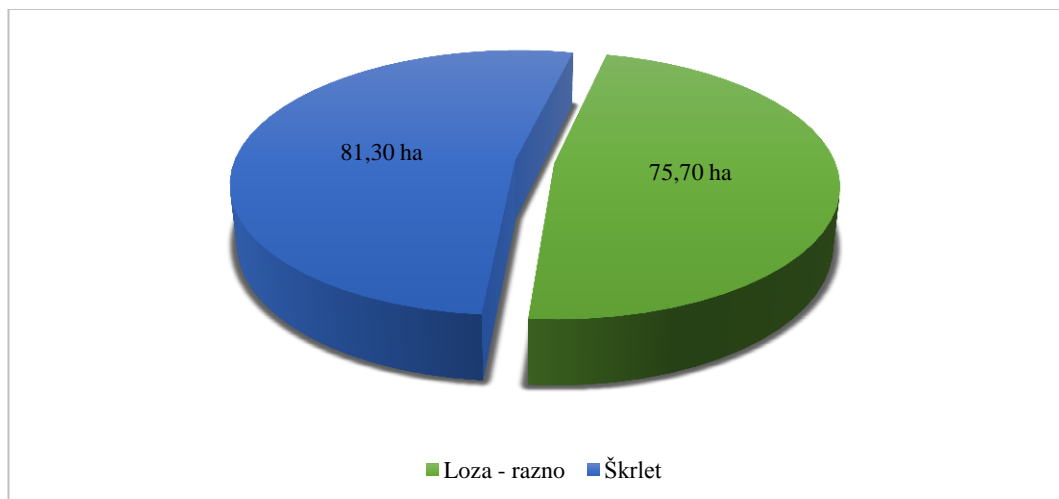
10.3.2. *Dugogodišnji nasadi*

Vinogradarska i voćarska proizvodnja vrlo je perspektivna pa je stoga i subvencionirana iz državnih i županijskih izvora te sredstava JLS. Zahvaljujući subvencijama, od 2005. godine intenziviran je proces podizanja novih trajnih nasada. U Sisačko-moslavačkoj županiji imamo nekoliko autohtonih sorti vinove loze. Najpoznatije su škrlet, dišeća ranina i moslavac. Škrlet je izvorni kultivar plemenite vinove loze Sisačko-moslavačke županije i kao takav predstavlja za našu županiju jednu posebnost, prepoznatljivost i veliki potencijal. Iz tog razloga posljednjih godina Županija je puno radila na brendiranju škrleta, a posebno je prepoznatljiv brend Moslavačka vinska cesta. Županijski poticaj za sortu škrlet iznosi do 7,00 kuna po posađenom loznom cijepu, što je gotovo i njegova stopostotna nabavna cijena.

Osim brendiranja i značajnih poticajnih mjera županije, 2000. godine započeo je Dugoročni program klonske selekcije škrleta na inicijativu Udruge vinogradara i voćara “Lujo Miklaužić” Moslavina iz Kutine, kada je u na području Podregije Moslavine i Pokuplja u vinogradima starijim od 30 godina odabrano 80 elitnih matičnih trsova - klonskih kandidata.

Ovo je prvi započeti projekt ove vrste u Republici Hrvatskoj, a škrlet jest prva hrvatska autohtona sorta s registriranim klonovima.

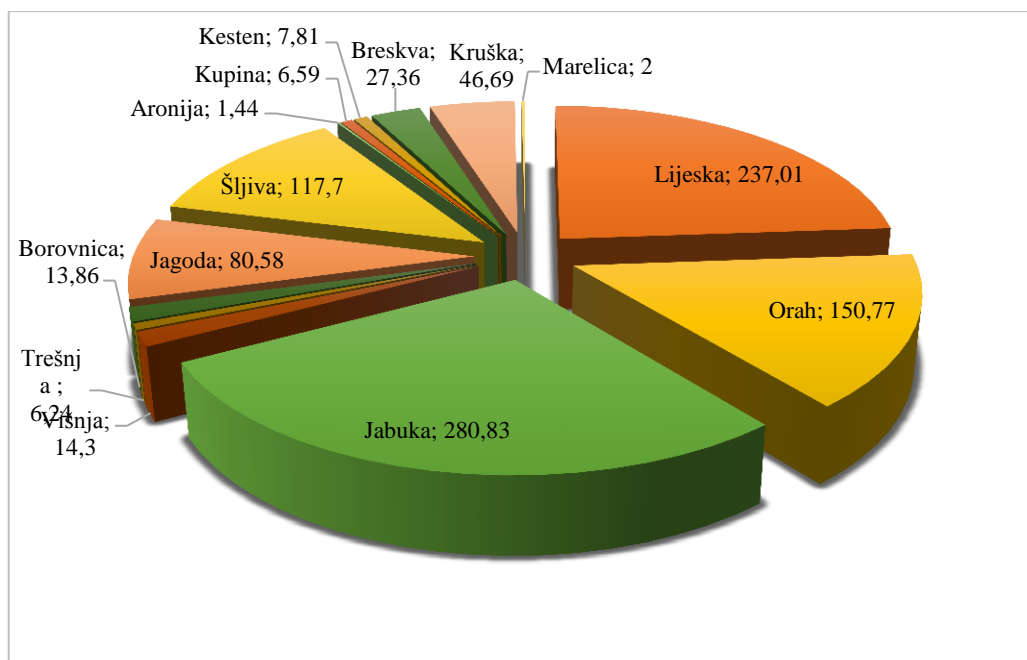
Grafikon 26: Površine novopodignutih trajnih nasada – vinove loze subvencionirane iz proračuna Sisačko-moslavačke županije u razdoblju 2005. - 2016. godine (ha)

Izvor: SMŽ, Upravni odjel za poljoprivredu, šumarstvo i vodno gospodarstvo

Na području Sisačko-moslavačke županije postoje povoljni uvjeti i mogućnosti za uzgoj jabuka, krušaka, šljiva, trešanja, višanja, oraha, lijeske, kestena, malina, kupina, ribizla i jagoda. Iz tog razloga poticajna sredstva županije su se upravo i usmjeravala u podizanje navedenih voćnih vrsta.

Grafikon 27: Površine novopodignutih trajnih nasada – voćnjaci subvencionirani iz proračuna Sisačko-moslavačke županije u razdoblju 2005. - 2016. godine u ha

Izvor: SMŽ, Upravni odjel za poljoprivredu, šumarstvo i vodno gospodarstvo

10.3.3. *Povrćarstvo*

Proizvodnja povrća uglavnom se provodi na malim obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima. Proizvodnja je zastupljena na cijelom području županije, ali najveća je koncentracija proizvođača povrća oko gradova Siska, Popovače i Kutine. Najveći dio proizvoda proizvođači povrća izravno prodaju potrošačima na tržnicama, a manjim dijelom opskrbljuju restorane, bolnice i vrtiće.

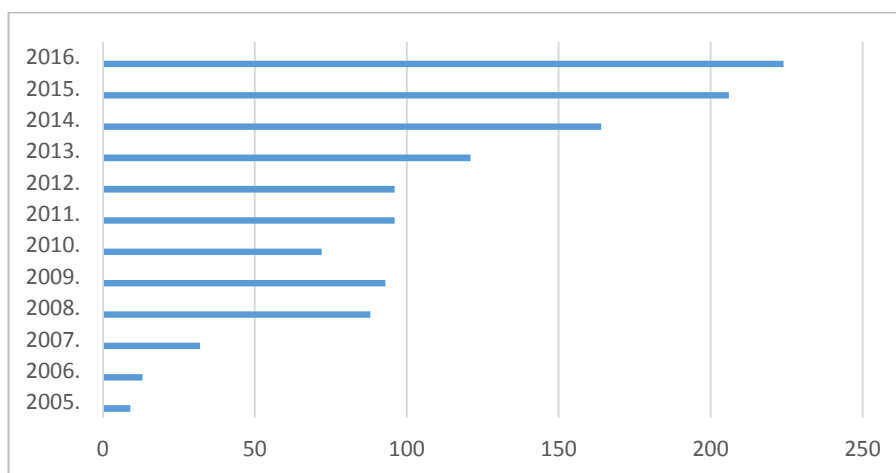
Razvitak proizvodnje povrća u Sisačko-moslavačkoj županiji ograničen je malom pojedinačnom proizvodnjom proizvođača, nedovoljnom tehničkom opremljenošću i nepostojanjem odgovarajućih tržišnih institucija. Upravo iz tih razloga županija od 2006. godine sustavno potiče proizvodnju povrća, čime se nastoji omogućiti veća produktivnost proizvođača povrća.

10.4. *Ekološka poljoprivredna proizvodnja*

Ekološka poljoprivredna proizvodnja posebice je zanimljiva zbog mogućnosti plasmana tako proizvedenih proizvoda na tržište EU te visoke cijene takvih proizvoda. Sisačko-moslavačka županija izdvaja znatna sredstva za razvoj ekološke poljoprivrede, a o opravdanosti poticaja govori porast broja ekoloških poljoprivrednih proizvođača na području županije koja je između ostalog među prvima u Republici Hrvatskoj po broju proizvođača u ekološkoj proizvodnji.

Poticajnu mjeru za ekološku poljoprivrednu proizvodnju Sisačko-moslavačka županija uvela je 2005. godine. Te godine poticaj je odobren devetorici korisnika, a u 2016. godini poticaj je odobren za 224 ekološka proizvođača s područja Sisačko-moslavačke županije.

Grafikon 28: Broj ekoloških proizvođača u Sisačko-moslavačkoj županiji

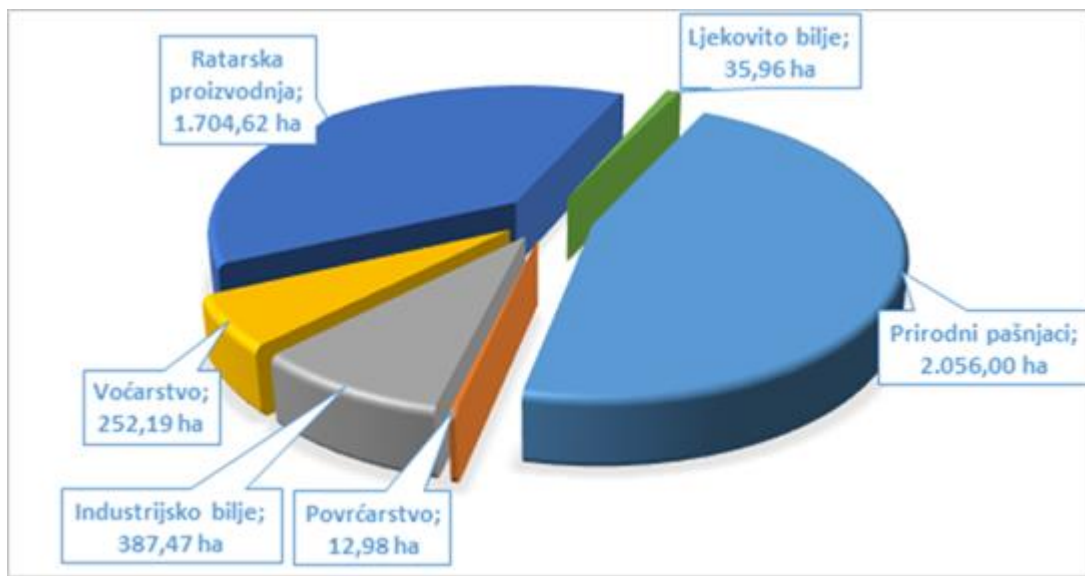

Izvor: SMŽ, Upravni odjel za poljoprivredu, šumarstvo i vodno gospodarstvo

Sustavnim ulaganjem u ekološku poljoprivrednu proizvodnju od 2005. godine do 2015. godine u Sisačko-moslavačkoj županiji ima 4449,22 ha ekološke biljne proizvodnje. Nadalje, u ekološkoj

proizvodnji nalazi se i 2741 grlo stoke, od tog broja najviše se odnosi na grla u govedarskoj proizvodnji, a u ekološkoj proizvodnji imamo i 683 pčelinje zajednice.

Grafikon 29: Ekološka biljna proizvodnja prema vrsti proizvodnje u 2015. godini u ha

Izvor: SMŽ, Upravni odjel za poljoprivredu, šumarstvo i vodno gospodarstvo

10.5. Stočarstvo

Unatoč trendu smanjenja broja stoke na području Republike Hrvatske, broj stoke na području Sisačko-moslavačke županije ipak je većinom stabilan budući da je stočarstvo tradicionalna i značajna grana ruralne djelatnosti u županiji, koja za taj vid proizvodnje ima niz komparativnih prednosti. Otklanjanjem problema razvoja ruralnih djelatnosti, prije svega umrežavanjem poljoprivrednih gospodarstava preko zadruga ili većih proizvođača hrane, ali i odgovarajućim poticajnim mjerama očuvanja postojećih poljoprivrednih gospodarstava, stvorit će se uvjeti za stabilnu, dohodovnu i konkurentnu robnu proizvodnju na planu stočarstva.

Tijekom 2014. godine na području Sisačko-moslavačke županije registrirano je 257 novih posjednika životinja (8,02 % ukupnog broja novih posjednika u RH), a 2015. godine novih 352 posjednika (11,18 % ukupnog broja novih posjednika u RH) Izvor: Hrvatska poljoprivredna agencija, 2015.

10.5.1. Govedarstvo

Na području Sisačko-moslavačke županije registrirano je 13 910 grla krava mliječnih i kombiniranih pasmina što čini 7,96 % ukupnog broja grla registriranih u Republici Hrvatskoj. Posljednjih godina raste broj goveda i uzgajivača mesnih pasmina goveda te na području Sisačko-moslavačke županije tako danas živi 27 % grla pasmine Charolais i Limousine te 9 % ukupnog broja goveda pasmine Angus registriranih u Republici Hrvatskoj.

Tablica 66: Pregled broja goveda i farmi (vlasnika) na području SMŽ

Godina		2011.		2012.		2013.		2014.		2015.
Broj	vlasnika	goveda	vlasnik	goveda	vlasnika	goveda	vlasnika	goveda	vlasnika	goveda
Pasmına										
Simentalska	2736	13 915	2549	13 126	2520	12 476	2273	12 134	2149	11 542
HF	492	1952	426	1760	375	1445	372	1359	357	1196
Smeđa	102	200	71	166	60	121	81	176	80	165
Siva	-	-	1	1	6	9	7	10	6	9
Crveno švedsko	-	-	-	-	1	1	1	1	1	1
Salers	-	-	-	-	-	-	1	5	1	3
Charolais	28	164	21	154	23	210	21	161	21	148
Hereford	6	98	7	135	8	97	8	123	10	121
Angus	5	100	4	114	6	139	8	129	9	145
Limousin	3	58	5	96	8	87	6	89	5	80
Buša	-	-	5	9	6	13	6	17	5	20
Podolac	2	44	2	52	2	52	2	49	2	39
Istarsko	-	-	1	3	1	4	1	4	1	6
Križane	93	138	93	137	98	381	128	417	139	453
Ukupno	3467	16 669	3185	15 753	3114	15 035	2915	14 674	2786	13 910

Izvor: Godišnje izvješće HPA, Zagreb, 2015. godina

U ukupnoj strukturi goveda uvelike prevladavaju grla simentalke pasmine (83 % ukupnog broja goveda). Također je u isto vrijeme uočljiv pad broja goveda kao i broj vlasnika (farmi) od 2011. do 2015. godine.

U usporedbi s ostalim županijama, najveći broj registriranih bikova u prirodnom pripustu pod selekcijskim nadzorom nalazi se u Sisačko-moslavačkoj županiji (136 bikova), a posljedica je najvećeg broja goveda u sustavu „krava-tele“, odnosno pašnog načina držanja velikog broja goveda u području rijeka Save i Lonje, prvenstveno Parka prirode Lonjsko polje (Izvor: Godišnje izvješće HPA, Zagreb, 2015. godina).

Tablica 67: Poticanje nabave i uzgoja junica na području Sisačko-moslavačke županije

Godina		Nabava junica	Vlastiti uzgoj	Ukupno
2008.	Broj korisnika	8	-	8
	Broj grla	31	-	31
2009.	Broj korisnika	1	254	255
	Broj grla	5	829	834
2010.	Broj korisnika	-	70	70

	Broj grla	-	239	239
2011.	Broj korisnika	3	162	165
	Broj grla	11	458	469
2012.	Broj korisnika	0	145	145
	Broj grla	0	380	380
2013.	Broj korisnika	0	155	155
	Broj grla		460	460
2014.	Broj korisnika	0	166	166
	Broj grla		484	484
2015.	Broj korisnika	0	186	186
	Broj grla		525	525
2016.	Broj korisnika	0	129	129
	Broj grla		367	367
Ukupno	Broj korisnika	12	1267	1279
	Broj grla	47	3742	3789

Izvor: SMŽ, Upravni odjel za poljoprivredu, šumarstvo i vodno gospodarstvo

Iz tablice je vidljiv porast broja korisnika poticaja za vlastiti uzgoj junica (grla proizvedena na vlastitom gospodarstvu s ciljem remonta - zamjene postojećih grla te povećanja stada) kao i povećanje ukupnih sredstava za poticanje ove mjere, a što je dokaz njene opravdanosti. Tako je broj grla iz vlastite proizvodnje s 254 grla iz 2009. godine porastao na 367 grla 2016. godine, a što je porast za 69 %. Opravdanost mjere ocijenjena je i činjenicom kako su grla iz vlastitog uzgoja znatno otpornija na uvjete okoliša od uvezenih, posebice uz poznavanje činjenice kako je većina uvezenih grla podrijetlom iz Nizozemske i Njemačke sa znatno drugačijim klimatskim, kao i uvjetima hranidbe i držanja.

10.5.2. Konjogojstvo

Na području Sisačko-moslavačke županije uzgaja se ukupno 4898 grla konja kod 626 vlasnika, što se može vidjeti iz tablice 68.

Tablica 68: Pregled pasminske strukture konja području Sisačko-moslavačke županije

Pasmina	Grla	Vlasnika
Akhal-teke	1	1
Anglo-arap	6	5
Arapski punokrvnjak	23	12
Arapski konj	166	61
Araber	11	6
Bosansko brdski	16	4

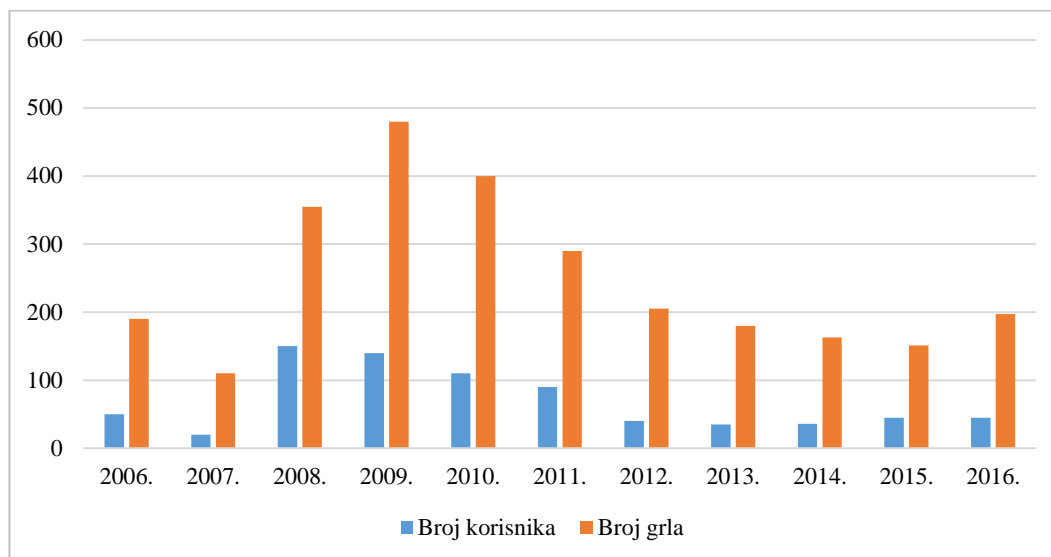
Gidran	2	1
Haflinger	10	7
Holštajn	1	1
Hrvatski hladnokrvnjak	1278	114
Hrvatski posavac	3241	341
Hrvatski kasač	4	3
Lipicanac	47	9
Poni	54	34
Američki Quarter	4	4
Hrvatski toplokrvnjak	15	10
Slovenski kasač	1	1
Međimurski konj	1	1
Poljski hladnokrvnjak	6	3
Trakener	1	1
Bayer	2	1
Hrvatski športski konj	8	6
Ukupno	4898	626

Izvor: Godišnje izvješće HPA, Zagreb 2015. godina

Najveći broj konja odnosi se na pasminu hrvatski posavac i hrvatski hladnokrvnjak koji u strukturi konja zajedno čine više od 95 % ukupne populacije konja na području Sisačko-moslavačke županije. Razlog ovakvoj pasminskoj strukturi je tradicionalni uzgoj grla ove pasmine na području Sisačko-moslavačke županije tijekom proteklih stoljeća i prilagodba grla ovih pasmina našim uvjetima držanja, klime i hranidbe.

Prikaz kretanja broja konja i korisnika poticaja (vlasnika) na području Sisačko-moslavačke županije tijekom promatranih osam godina, od 2006. do 2016. godine, nalazi se u sljedećem grafikonu.

Grafikon 30: Prikaz kretanja broja konja i korisnika poticaja u SMŽ od 2006. do 2016.

Izvor: SMŽ, Upravni odjel za poljoprivredu, šumarstvo i vodno gospodarstvo

Poticanje autohtonih pasmina konja od strane Sisačko-moslavačke županije predstavlja dodatnu mjeru očuvanja pasmina i genoma ugroženih vrsta i pasmina Republike Hrvatske.

10.5.3. Ovčarstvo

Unatoč činjenici kako ovčarstvo nije tradicionalna stočarska grana na području Sisačko-moslavačke županije, ipak se bilježi porast broja vlasnika i ovaca. Budući se podaci o broju ukupnog broja ovaca i vlasnika ovaca više ne vode centralno od strane HPA-a (označavanje je dozvoljeno i vlasnicima), prema podacima veterinarskih stanica i veterinarskih ambulanata s područja županije (temeljeni na broju dehelmintiziranih ovaca), 14 800 vlasnika posjeduje oko 20 000 ovaca.

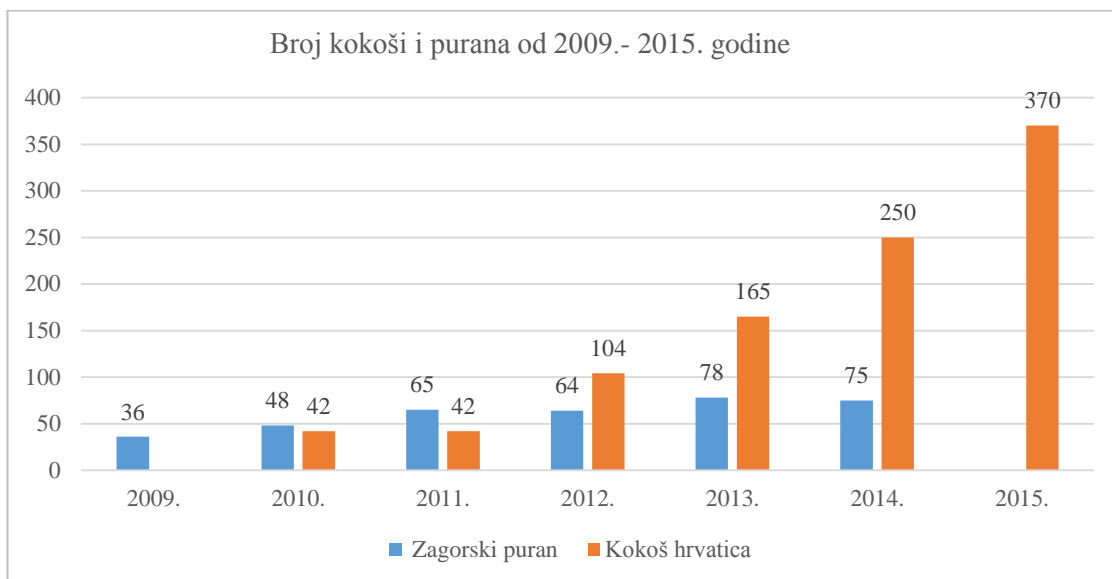
10.5.4. Kozarstvo

Na području Sisačko-moslavačke županije ukupan broj koza, prema podacima veterinarskih ambulanata i veterinarskih stanica (podaci su temeljeni na broju dehelmintiziranih koza) iznosi oko 9000 i u stalnom je porastu od 2009. godine.

10.5.5. Peradarstvo

Broj kokoši hrvatica i zagorskog purana je u porastu tijekom promatranog razdoblja od 2009. do 2015. godine i prikazan je na grafikonu, no to je još uvijek nedovoljno s obzirom na mogućnosti i potražnju za ekološkim, domaćim i/ili autohtonim proizvodima.

Grafikon 31: Pregled broja purana i kokoši hrvatica na području SMŽ

Izvor: Godišnje izvješće za 2015. HPA

10.5.6. *Svinjogojstvo*

U Sisačko-moslavačkoj županiji je u 2015. godini broj krmača iznosio 567, dok je istovremeno u Republici Hrvatskoj iznosio 23 149 (izvor podataka, Izvješće za 2015. godinu, HPA), no ti podaci nisu konačni jer je vlasnicima dozvoljeno samostalno označavanje.

10.5.7. *Pčelarstvo*

Pčelarstvo je grana stočarstva koja se najbrže i najsigurnije razvija, a Sisačko-moslavačka županija prednjači po broju pčelinjih zajednica i broju pčelara u Republici Hrvatskoj. Tako se u Sisačko-moslavačkoj županiji nalazi 42 037 pčelinjih zajednica i 499 pčelara, što je gotovo 12 % ukupnog broja pčelinjih zajednica i 15 % pčelara Republike Hrvatske (Izvor: Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, broj košnica i broj pčelara iz Upisnika poljoprivrednika na dan 14.12.2015.).

Prikaz županijskih poticaja za pčelarstvo mjeren brojem korisnika i košnica u razdoblju od 2010. do 2016. godine prikazan je u tablici 69.

Tablica 69: Prikaz županijskih poticaja za pčelarstvo

Godina	Broj korisnika	Komada košnica
2010.	33	2649
2011.	44	4282
2012.	71	5954
2013.	97	8293
2014.	55	5881

2015.	23	2123
2016.	33	-
Ukupno	356	29 182

Izvor: SMŽ, Upravni odjel za poljoprivredu, šumarstvo i vodno gospodarstvo

Vidljivo je kako su poticajna sredstva za razvoj pčelarstva Sisačko-moslavačke županije u uskoj vezi s povećanjem broja pčelinjih zajednica i pčelara, a što je dokaz uspješnosti i potrebe ove poticajne mjere.

10.6. Šumarstvo

Prema podacima Hrvatskih šuma i Šumarske savjetodavne službe, ukupna površina šuma na području Sisačko-moslavačke županije iznosi 196 005 ha, od toga na državne šume otpada 141 005 ha ili 77 %, a na privatne oko 55 000 ha. Drvna zaliha u županiji je veća od 28 000 000 m³, a godišnje se u svim šumama županije siječe više od 500 000 m³.

Šumskim resursima u državnom vlasništvu na području Sisačko-moslavačke županije gospodare Hrvatske šume d.o.o. Zagreb preko četiri uprave šuma i to: dio Podružnice Nova Gradiška sa šumarijama Jasenovac i Novska, dio Podružnice Zagreb sa šumarijama Lipovljani, Kutina i Popovača, cijela Podružnica Sisak te dio Podružnice Karlovac sa šumarijama Gvozd i Topusko.

„Hrvatske šume“ d.o.o. Zagreb, stekle su pravo na prestižni FSC certifikat⁷ za gospodarenje šumama. Cilj programa FSC je promoviranje ekološki odgovornog, društveno korisnog i ekonomski održivog gospodarenja šumama u svijetu na način da se utvrdi općepoznati standard koji će se priznati i poštivati preko Principa odgovornog šumarstva.

Specifičnost šumarstva Sisačko-moslavačke županije su sastojine pitomog kestena (*Castanetum sativae*). Važna je činjenica kako se 50 % areala pitomog kestena u Hrvatskoj nalazi upravo na području naše županije. No, pitomi kesten je još jedna vrsta drveća koja ubrzano propada u svim našim šumama zbog raka kestenove kore, suši se na velikim površinama te se stoga mora posjeći.

10.7. Lovstvo

Na području Sisačko-moslavačke županije utvrđeno je 28 državnih lovišta na ukupnoj površini od 187 023 ha u nadležnosti Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodnog gospodarstva i 38 zajedničkih lovišta ukupne površine 245 044 ha u nadležnosti Sisačko-moslavačke županije. U županiji postoje realne mogućnosti za razvoj seoskog i lovnog turizma kroz ponude za smještaj stranih lovaca koji sve masovnije dolaze u lov, a ne žele biti smješteni u hotelima već u samim

⁷ Prema definiciji, „FSC akreditirana certifikacija“ znači da se šumom gospodari prema strogim ekološkim, socijalnim i ekonomskim standardima.

lovištima. Tu se pružaju mogućnosti za plasman vlastitih autohtonih proizvoda (specijaliteta domaće kuhinje) preko seoskih domaćinstava i obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava.

10.8. Struktura nositelja poljoprivrednih gospodarstava prema dobi i spolu

Struktura nositelja poljoprivrednih gospodarstava prema dobi i spolu je na području Sisačko-moslavačke županije nepovoljna. Najveći je broj nositelja u dobnoj skupini iznad 66 godina starosti, a druga skupina s najvećim brojem nositelja PG-a je onda od 61 do 65 godina starosti. Ohrabruje podatak da je 1009 nositelja PG-a mlađe od 40 godina.

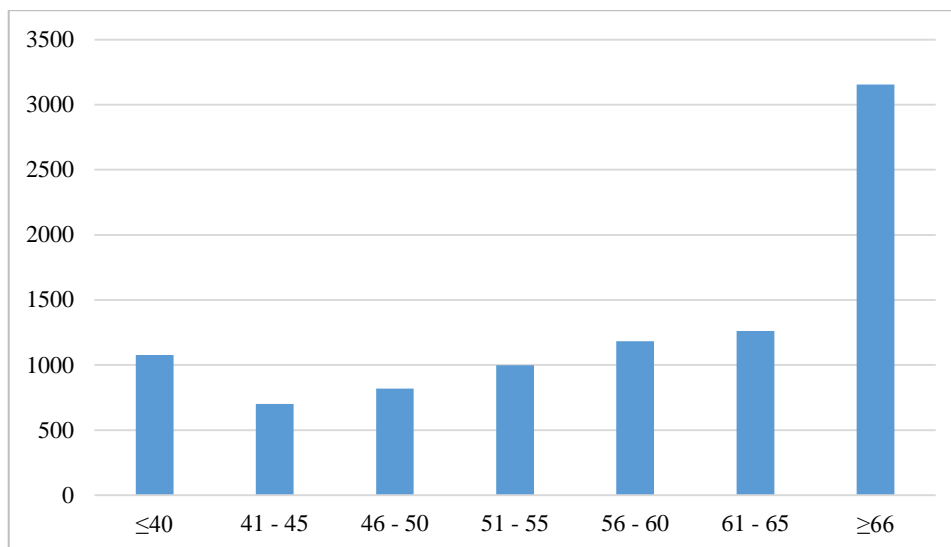
Tablica 70: Broj poljoprivrednih gospodarstava prema dobi nositelja

Dob nositelja	Tip PG-a	Broj PG
≤40	Obiteljsko gospodarstvo	1009
	Obrt	25
	Trgovačko društvo	39
	Zadruga	4
	zbroj	1077
41 - 45	Obiteljsko gospodarstvo	670
	Obrt	15
	Trgovačko društvo	11
	Zadruga	4
	zbroj	700
46 – 50	Obiteljsko gospodarstvo	783
	Obrt	14
	Trgovačko društvo	19
	Zadruga	3
	zbroj	819
51 – 55	Obiteljsko gospodarstvo	981
	Obrt	10
	Ostalo	1
	Trgovačko društvo	5
	Zadruga	2
	zbroj	999
56 - 60	Obiteljsko gospodarstvo	1.150
	Obrt	13
	Trgovačko društvo	14
	Zadruga	6
	Ostalo	1
	zbroj	1184
61 – 65	Obiteljsko gospodarstvo	1248
	Obrt	5
	Trgovačko društvo	7
	Zadruga	2
	zbroj	1262
≥66	Obiteljsko gospodarstvo	3147
	Trgovačko društvo	5
	Zadruga	2
	zbroj	3154

UKUPNO	9195
---------------	-------------

Izvor: APPRRR, 2016.

Grafikon 32: Dob nositelja poljoprivrednih gospodarstava

Izvor: APPRRR 2016., obrada RA SI-MO-RA

Poljoprivredna gospodarstva i na području Sisačko-moslavačke županije tradicionalno za nositelje imaju osobe muškog spola u puno većoj mjeri nego ženskog spola. Tako je od ukupno 8988 obiteljskih gospodarstava muških nositelja 6046, a ženskih 2942 odnosno gotovo dvostruko manje. Sličan trend je zabilježen i u ostalim oblicima organiziranja poljoprivrednog gospodarstva, te je od ukupno 23 zadruge samo u njih tri žena na čelnom mjestu.

Tablica 71: Broj poljoprivrednih gospodarstava prema tipu i spolu nositelja/odgovorne osobe na dan 31.12.2016.

Spol	Tip poljoprivrednog gospodarstva				
	Obiteljsko gospodarstvo	Obrt	Ostali	Trgovačko društvo	Zadruga
muški	6046	67	2	80	19
ženski	2942	15	0	20	4
UKUPNO	8988	82	2	100	23

Izvor: APPRRR, 2016., obrada RA SI-MO-RA

Tablica 72: Osnovni razvojni problemi i potrebe u poljoprivredi

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
-------------------	------------------

<p>Nedovoljna iskorištenost inače velikog poljoprivrednog potencijala SMŽ</p> <p>Opasnost od degradacije napuštenog poljoprivrednog zemljišta</p> <p>Onemogućen pristup dijelu plodnog tla zbog opasnosti od mina</p> <p>Neriješenost imovinsko-pravnih odnosa</p> <p>Usitnjenost poljoprivrednih parcela</p> <p>Nepostojanje organiziranog tržišta poljoprivrednim zemljištem i slaba organiziranost tržišta poljoprivrednih proizvoda</p> <p>Prisutnost posljedice ratnih šteta</p> <p>Prisutnost ekstenzivnog oblika poljoprivredne proizvodnje na značajnim površinama</p> <p>Usitnjenost posjeda s velikim brojem malih poljoprivrednih gospodarstava</p> <p>Niska produktivnost i loša tržišna konkurentnost poljoprivrednih proizvoda</p> <p>Mali postotak obradivih poljoprivrednih površina u funkciji robne proizvodnje</p>	<p>Kontinuirano i sustavno provoditi mjere definirane županijskom Poljoprivrednom razvojnom strategijom</p> <p>Poticajnim mjerama u poljoprivredi poticati iskorištenost poljoprivrednog zemljišta</p> <p>Davanjem u zakup riješiti problem poljoprivrednog zemljišta u vlasništvu Republike Hrvatske</p> <p>Daljnja ulaganja u razminiranje poljoprivrednih površina</p> <p>Dorada, skladištenje, prerađivački kapaciteti, stvaranje dodatne vrijednosti proizvodu</p> <p>Poticati udruživanje poljoprivrednika u udruge i zadruge</p> <p>Ulagati u modernizaciju i proširenje sustava navodnjavanja i odvodnje na poljoprivrednim površinama</p> <p>Poticati razvoj stočarstva i povećanje stočnog fonda</p> <p>Poticanje razvoja ekološke i integrirane poljoprivredne proizvodnje</p> <p>Spriječiti prisutan trend depopulacije ruralnih područja</p> <p>Ugradnja poljoprivrednookolišnih mjera kao modela očuvanja biološke raznolikosti ruralnog područja</p>
---	---

11. OBRAZOVANJE

Obrazovni sustav prilagođen potrebama tržišta rada temeljna je pretpostavka ekonomskog, gospodarskog i društvenog razvoja svake sredine. Razvijena mreža predškolskih, osnovnoškolskih, srednjoškolskih te visokoškolskih ustanova na području Sisačko-moslavačke županije osnovni je uvjet tog razvoja.

11.1. Predškolski odgoj

Na području SMŽ postoji 16 ustanova predškolskog odgoja čiji su osnivači Gradovi i Općine. Predškolske ustanove djeluju u gradovima Sisku (Dječji vrtić Sisak Stari i Dječji vrtić Sisak Novi), Kutini (Dječji vrtić Kutina), Petrinji (Dječji vrtić Petrinjčica), Popovači (Dječji vrtić Popovača), Glini (Dječji vrtić Bubamara), Hrvatskoj Kostajnici (Dječji vrtić Krijesnica), Novskoj (Dječji vrtić Radost) te u općinama Dvor (Dječji vrtić Sunce), Lekenik (Dječji vrtić Lekenik), Lipovljani (Dječji vrtić Iskrice), Sunja (Dječji vrtić Bambi), Topusko (Dječji vrtić Topusko), Velika Ludina (Dječji vrtić Ludina) i Gvozd (Dječji vrtić Gvozd – nalazi se u sastavu Osnovne škole Gvozd). Osim u Sisku, u kojem dvije predškolske ustanove rade u 9 objekata, a deseti je u izgradnji te Kutini, u kojoj jedna predškolska ustanova radi u 7 objekata, u Petrinji s 4 objekta te Popovači s dva objekta, sve ostale ustanove nemaju potrebe za postojanjem više od jednog objekta. Općine Jasenovac, Martinska Ves i Hrvatska Dubica planiraju osnivanje ustanova predškolskog odgoja, ali početak rada za sada nije poznat. U sustavu predškolskog odgoja sudjeluje 2797 djece (2013./2014.) u 134 odgojne skupine, a neupisano ih je ostalo 154. Najviše djece na čekanju nalazi se u gradu Sisku (71), što se planira riješiti izgradnjom novog vrtića u Mjesnom odboru Zeleni Brijeg. Sustav održava 380 zaposlenika, a 272 zaposlenika su odgajatelji.

Na području SMŽ ne postoji niti jedan privatni dječji vrtić. Postojala je privatna inicijativa za otvaranjem dječjeg vrtića u Petrinji, gdje ostaje dvadesetak neupisane djece, ali nije realizirana. Prema Državnom pedagoškom standardu predškolskog odgoja i naobrazbe koji je Hrvatski sabor usvojio na sjednici 16. svibnja 2008. godine, a primjena se očekuje u 2014. godini, doći će do značajnog smanjivanja broja djece u vrtićkim skupinama, što bi moglo stvoriti još veći broj neupisane djece.

Primjena Standarda zbog nemogućnosti provedbe svake se godine odgađa, ali se očekuje da je 2014. godina posljednja godina odgode, što obavezno rezultira povećanjem sredstava koje jedinice lokalne samouprave moraju izdvojiti za ulaganje u vrtićke objekte kako ne bi došlo do značajnijeg broja neupisane djece. Isto tako, primjena Državnog pedagoškog standarda predškolskog odgoja i naobrazbe povlači za sobom i novo zapošljavanje.

11.2. Osnovnoškolsko obrazovanje

Osnovnoškolsko obrazovanje u Sisačko-moslavačkoj županiji organiziraju tri osnivača, Grad Sisak, Grad Kutina i Sisačko-moslavačka županija. Grad Sisak osnivač je 9 osnovnoškolskih ustanova (Osnova škola Ivana Kukuljevića, Osnovna škola Viktorovac, Osnovna škola Braća Bobetko, Osnovna škola 22. lipnja, Osnovna škola Komarevo, Osnova škola Braća Ribar, Osnova škola Sela, Osnova škola Budaševo – Topolovac – Gušće i Osnovna škola Galdovo), Grad Kutina 5 osnovnoškolskih ustanova (Osnova škola Zvonimira Franka, Osnovna škola Stjepana Kefelje, Osnovna škola Vladimira Vidrića, Osnovna škola Banova Jaruga i Osnova škola Mate Lovraka), a Sisačko-moslavačka županija 21 osnovnoškolske ustanove (Osnovna škola Mladost, Lekenik; Osnovna škola Braća Radić, Martinska Ves; Osnovna škola Sunja; I. osnovna škola Petrinja; Osnovna škola Dragutina Tadijanovića, Petrinja; Osnovna škola Mate Lovraka, Petrinja; Osnovna škola Ivan Goran Kovačić, Gora; Osnovna škola Jabukovac; Osnovna škola Glina; Osnovna škola Davorina Trstenjaka, Hrvatska Kostajnica; Osnovna škola Vladimir Nazor, Topusko; Osnovna škola Gvozd; Osnovna škola Dvor; Osnovna škola Ivo Kozarčanin, Hrvatska Dubica; Osnovna škola Novska; Osnovna škola Rajić; Osnovna škola Jasenovac; Osnovna škola Josipa Kozarca, Lipovljani; Osnovna škola Popovača; Osnovna škola Ludina; Osnovna škola Katarina Zrinska, Mečenčani). Osnovnoškolski program obrazovanja odvija se u 92 objekta, od čega je 35 objekata matičnih škola, a 57 područnih škola. U raspodjeli prema osnivačima, Grad Sisak ima 9 matičnih i 14 područnih školskih objekata, Grad Kutina 5 matičnih i 12 područnih, a Sisačko-moslavačka županija 21 matični i 31 područni školski objekt.

Prema Mreži osnovnih, srednjih škola, učeničkih domova i programa obrazovanja predviđena je izgradnja nove osnovne škole u Popovači čiji se dovršetak očekuje u 2018. godini. Prema Upisnim područjima osnovnih škola Republike Hrvatske, novoj osnovnoj školi u Popovači priključit će se i Područna škola Donja Gračenica i Područna škola Gornja Gračenica, koje su trenutačno u sastavu škole kojoj je osnivač Grad Kutina.

Otvaranjem nove škole Sisačko-moslavačka županija će dobiti jedan novi matični objekt i dva područna objekta koje preuzima od Grada Kutine. Osim škole u Popovači, prema Mreži osnovnih, srednjih škola, učeničkih domova i programa obrazovanja, predviđena je i izgradnja nove osnovne škole u Novskoj.

U sve osnovne škole u Sisačko-moslavačkoj županiji ide 12 703 učenika raspoređenih u 701 razredni odjel (podaci za školsku godinu 2015./16.). U škole kojima je osnivač Grad Sisak ide 3311 učenika u 181 razredni odjel, u škole kojima je osnivač Grad Kutina 2016 učenika u 116 razrednih odjela, a u škole koje je osnovala Županija ide 6746 učenika u 404 razredna odjela.

Popis osnovnih škola na području Sisačko-moslavačke županije prikazan je u sljedećoj tablici.

Tablica 73: Popis osnovnih škola na području SMŽ

Osnovne škole	Broj odjeljenja	Broj učenika
Škole Grada Siska		
OŠ 22. lipnja Sisak	23	438
OŠ B. Bobetko Sisak	22	479
OŠ B. Ribar Sisak	30	611
OŠ Budaševo - Topolovac- Gušće	27	338
OŠ Galdovo Sisak	20	331
OŠ Ivana Kukuljevića Sisak	17	287
OŠ Komarevo Sisak	8	160
OŠ Sela	14	206
OŠ Viktorovac Sisak	20	461
Ukupno	181	3311
Škole Grada Kutina		
OŠ Banova Jaruga	15	178
OŠ Mate Lovraka Kutina	25	464
OŠ Stjepana Kefelje Kutina	26	492
OŠ Vladimira Vidrića Kutina	28	446
OŠ Zvonimira Franka Kutina	22	436
Ukupno	116	2016
Škole Sisačko-moslavačke županije		
OŠ Braće Radić Martinska Ves	9	124
OŠ Davorina Trstenjaka Hrvatska Kostajnica	16	259
OŠ Dvor	12	185
OŠ Glina	32	550
OŠ Gvozd	8	113
OŠ Ivo Kozarčanin Hrvatska Dubica	8	124
OŠ Jabukovac	8	78
OŠ Jasenovac	10	124
OŠ Josipa Kozarca Lipovljani	23	348
OŠ Katarina Zrinska Mečenčani	8	102
OŠ Ludina	18	236
OŠ Mladost Lekenik	25	419
OŠ Novska	47	876
OŠ Popovača	41	763
OŠ Rajić	8	173
OŠ Sunja	16	280
OŠ Vladimira Nazora Topusko	14	224
I. OŠ Petrinja	29	604
OŠ Dragutina Tadijanovića Petrinja	38	628
OŠ Ivana Gorana Kovačića Gora	10	114
OŠ Mate Lovraka Petrinja	24	422
Ukupno	404	6746
UKUPNO	701	12 073

Izvor: Sisačko-moslavačka županija, 2016. godina

Od navedenog broja u škole ide i 569 učenika s posebnim potrebama. Učenici s teškoćama raspoređeni su u posebne odgojno-obrazovne odjele te idu u četiri škole, Osnovnu školu 22. lipnja, Sisak, Osnovnu školu Novska, Osnovnu školu Zvonimira Franka, Kutina i Osnovnu školu Dragutina Tadijanovića, Petrinja. Izgradnjom nove osnovne škole u Popovači i u toj je školi predviđen razred učenika s teškoćama u koji bi išli učenici koji su trenutačno u Osnovnoj školi 22. lipnja, Sisak. Ukupno u SMŽ ima 24 posebno odgojno-obrazovnih odjela u kojima je smješteno 140 učenika (51 prema članku 7. i 89 prema članku 12.).

Osim navedenih osnovnih škola, učenici mogu pohađati i tri osnovne glazbene škole, Glazbenu školu Frana Lhotke, Sisak i Glazbenu školu Novska, kojih je osnivač Sisačko-moslavačka županija te Glazbenu školu Borisa Papandopula Kutina, koje je osnivač Grad Kutina. Glazbena škola u Sisku i Novskoj upisuje i srednjoškolski program te se zbog toga smatraju srednjim školama. Četiri škole svojim učenicima nude mogućnost korištenja produženog boravka. U Osnovnoj školi 22. lipnja, Sisak tri su takva odjeljenja, u Osnovnoj školi Dragutina Tadijanovića, Petrinja i Osnovnoj školi Ivana Kukuljevića, Sisak samo jedno, a u Osnovnoj školi Vladimira Vidrića, Kutina priznato je samo pola odjeljenja. Postoji mogućnost otvaranja produženih boravaka i u drugim školama. Produžene boravke financiraju isključivo jedinice lokalne samouprave i tu postoji još interesa i prostora za razvoj.

Većina škola, njih 20 radi u dvije smjene, dok ih u jednoj smjeni radi 15. Izgradnjom nove škole u Popovači obje će škole raditi u jednoj smjeni, a zbog pada nataliteta, što dovodi do smanjivanja broja razrednih odjela, velik broj škola koje sada rade u dvije smjene uskoro će imati dovoljno prostora za rad u jednoj smjeni.

U sustavu osnovnoškolskog obrazovanja zaposleno je 1747 osoba, od čega su 1252 nastavnika. U školama radi 88 stručnih suradnika, 70 administrativnih radnika, 47.5 domara, 190 spremačica, 64 kuharica, 33 ravnatelja te 10 ostalih djelatnika.

Pad nataliteta i napuštanje ruralnih područja dovodi do smanjivanja broja učenika i razrednih odjela, što će dovesti do smanjivanja broja zaposlenih u sustavu osnovnoškolskog obrazovanja. Izgradnja nove škole u Popovači, analiza i potencijalna izgradnja nove škole u Novskoj, analiza i izgradnja nove škole u Mošćenici, koja bi time postala matična škola te dogradnja Osnovne škole Mate Lovraka Petrinja, planovi su investicija u osnovno školstvo u narednom razdoblju. Problem predstavljaju neriješeni imovinsko-pravni odnosi, posebno stare područne škole na području Banovine koje više nisu u funkciji i nemaju perspektivu ponovno postati školski objekti.

11.3. Srednjoškolsko obrazovanje

Osnivač srednjih škola na području županije je Sisačko-moslavačka županija. Ukupno postoji 13 srednjih škola (Gimnazija Sisak, Industrijsko-obrtnička škola Sisak, Srednja škola Viktorovac, Sisak, Strukovna škola Sisak, Tehnička škola Sisak, Ekonomska škola Sisak, Srednja škola Petrinja, Srednja škola Glina, Srednja škola Topusko, Srednja škola Ivana Trnskoga, Hrvatska Kostajnica, Srednja škola Tina Ujevića, Kutina, Tehnička škola Kutina i Srednja škola Novska), 1 učenički dom (Učenički dom Kutina) i 2 glazbene škole (Glazbena škola Novska i Glazbena škola Frana Lhotke, Sisak) koje provode srednjoškolski program obrazovanja i po zakonu se svrstavaju u srednje škole.

U Sisku je smješteno sedam srednjih škola, u Kutini tri, u Novskoj dvije, a po jedna u Petrinji, Glini, Hrvatskoj Kostajnici i Topuskom. U procesu izgradnje je novi objekt Strukovne škole u Sisku. U starom prostoru Strukovne škole Sisak u planu je izgradnja i osnivanje učeničkog doma, za što je dobivena suglasnost Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta.

Programi srednjoškolskog obrazovanja u županiji obuhvaćaju opće, jezično i prirodoslovno-matematičko gimnazijsko usmjerenje, četverogodišnje strukovne, trogodišnje strukovne programe i umjetnički program za stjecanje zvanja glazbenika te programe stjecanja niže stručne spreme za učenike s teškoćama u razvoju.

U sve srednje škole u SMŽ ukupno ide 5430 učenika raspoređenih u 258 razrednih odjela (podaci za školsku godinu 2015./2016.). U srednjim školama ima i 82 učenika s teškoćama, najviše u Strukovnoj školi u Sisku, njih 76.

Tablica 74: Popis srednjih škola na području SMŽ

Srednje škole	Broj razrednih odjela	Broj učenika
Srednja škola Glina		
Opća gimnazija	4	93
Ekonomist	4	94
Prodavač	4	54
Autoelektričar	4	11
Elektromehaničar	4	14
Elektroinstalater	4	22
Ukupno	24	288
Srednja škola Ivana Trnskoga Hrvatska Kostajnica		
Opća gimnazija	4	70
Ekonomist	4	95
Šumarski tehničar	4	58
Stolar	2	32
Krojač	1	18
Ukupno	15	273
Tehnička škola Kutina		
Računalni tehničar za str.	4	90
Industrijski mehaničar	3	66

Elektroinstalater	2	29
Instalater grijanja i klimatizacije	1	22
Ekološki tehničar	2	47
Tehničar za el. str. s primj. rač.	4	97
Tehničar za računalstvo	4	109
Instalater kućnih instalacija	1	8
Kemijski tehničar	1	26
Ukupno	21	494
Srednja škola Tina Ujevića Kutina		
Opća gimnazija	8	221
Prirodoslovno-matematička gimnazija	4	110
Ekonomist	8	208
Ukupno	20	539
Srednja škola Novska		
Opća gimnazija	4	96
Ekonomija	5	123
Strojarski tehničar	1	21
Prodavač	1	24
Prodavač - JMO	2	41
Automehaničar	0	5
Automehaničar - JMO	1	20
Stolar	1	9
Vodoinstalater - JMO	1	14
Bravar - JMO	0	4
Ukupno	16	357
Srednja škola Petrinja		
Opća gimnazija	8	211
Veterinarski tehničar	4	84
Prehrambeni tehničar	4	87
Mesar	3	30
Cvječar	2	22
Voćar-vinogradar-vinar	1	15
Pomoćni voćar-vinogradar-vinar	2	6
Ukupno	23	455
Ekonomska škola Sisak		
Ekonomist	10	261
Poslovni tajnik	2	53
Ukupno	12	314
Gimnazija Sisak		
Opća gimnazija	12	304
Jezična gimnazija	4	95
Prirodoslovno-matematička gimnazija	4	97
Ukupno	20	496
Industrijsko-obrtnička škola Sisak		
Automehaničar-c program	1	20

Autolimar-c program	0	4
Autoelektričar-c program	0	8
Elektromehaničar-c program	1	10
Instalater grijanja i klimatizacije -JMO	2	35
Vodoinstalater-JMO	1	17
CNC-operater-b program	3	54
Obrađivač odvajanjem čestica-b program	0	0
Automehatroničar-JMO	2	40
Autolimar-JMO	0	7
Autoelektričar-JMO	1	10
Elektroinstalater-JMO	1	25
Strojbravar-JMO	0	1
Ukupno	12	231
Srednja škola Viktorovac Sisak		
Kuhar	3	75
Konobar	3	61
Frizer JMO	2	52
Prodavač	3	82
Medicinska sestra opće njege/ Medicinski tehničar opće njege	7	197
Farmaceutski tehničar/ tehničarka	4	111
Ukupno	22	578
Strukovna škola Sisak		
Arhitektonski tehničar	2	44
Građevinski tehničar	2	49
Tehničar cestovnog prometa	3	75
Nautičar unutarnje plovidbe	1	31
Stolar	1	26
Fotograf	1	18
Krojač	2	32
Keramičar-oblagač	1	22
Rukovatelj samohodnim građevinskim strojevima	2	37
Vozač motornog vozila	3	73
Monter suhe gradnje	0	3
Zidar	2	24
Soboslikar - ličilac	1	22
Pomoćni kuhar i slastičar	3	23
Pomoćni pekar	1	6
Pomoćni cvječar	1	8
Pomoćni stolar	1	6
Pomoćni krojač	0	2
Pomoćni soboslikar i ličilac	1	9
Ukupno	28	510
Tehnička škola Sisak		
Strojarski računalni tehničar	3	69
Tehničar za električne	4	97

strojeve s primijenjenim računalstvom		
Tehničar za elektroniku	4	108
Tehničar za računalstvo	4	108
Ekološki tehničar	4	102
Računalni tehničar za strojarstvo	1	21
Ukupno	20	505
Srednja škola Topusko		
Fizioterapeutski tehničar	4	113
Turističko-hotelijerski komercijalist	4	95
Kuhar	2	35
Konobar	1	18
Slastičar	1	12
Automehaničar-JMO	1	12
Vodoinstalater-JMO	0	2
Strojbravar-JMO	0	0
Instalater kućnih instalacija - JMO	2	18
Posebni odjel-turističko-hotelijerski komercijalist	1	6
Ukupno	15	311
Glazbena škola Fran Lhotka Sisak		
Glazbenik trombonist	0	1
Glazbenik trubač	0	2
Glazbenik pjevač	0	12
Glazbenik teorijski smjer	0	6
Glazbenik saksofonist	0	1
Glazbenik klarinist	0	2
Ukupno pripremni stupanj	2	24
Glazbenik klarinetist	0	4
Glazbenik klavirist	0	7
Glazbenik harmonikaš	0	2
Glazbenik pjevač	0	6
Gl. teorijski smjer	0	9
Glazbenik trombonist	0	1
Glazbenik violinist	0	1
Glazbenik gitarist	0	2
Glazbenik flautist	0	1
Glazbenik rogist	0	1
Ukupno program srednje glazbene škole	4	34
Ukupno	6	58
Glazbena škola Novska		
Glazbenik klavirist	0	5
Glazbenik violinist	0	1
Glazbenik gitarist	0	3
Glazbenik teorijski smjer	0	3
Glazbenik orguljaš	0	4
Glazbenik tamburaš	0	5

Ukupno	4	21
UKUPNO	258	5430

Izvor: Sisačko-moslavačka županija, 2016.

U sustavu srednjoškolskog obrazovanja zaposleno je 787 osoba, od čega je 609 nastavnika. U školama radi 30 stručnih suradnika, 41 administrativni radnik, 22 domara, 64 spremačica, 15 ravnatelja te 9 ostalih djelatnika.

Na području županije samo je jedan učenički dom i to Učenički dom Kutina koji pokriva područje moslavačkog (Kutina, Popovača i Velika Ludina) i zapadnoslavonskog (Novska, Lipovljani i Jasenovac) dijela županije. U učeničkom se domu nalazi 64 učenika, a zaposleno je 13 djelatnika na puno radno vrijeme.

Uz suradnju Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta i Sisačko-moslavačke županije, u Sisku je u izgradnji nova zgrada Strukovne škole Sisak (bivša Obrtnička škola Sisak). Početak rada u novoj školi predviđen je uskoro, čime se oslobađa sadašnji prostor škole. Želja je Sisačko-moslavačke županije u tom prostoru ustrojiti učenički dom koji bi mogao primiti između 150 i 200 učenika i studenata. Očekivani korisnici učeničkog doma su oni čiji je prijevoz iznad najviše cijene koštanja učeničkog doma, učenici koji putuju u školu više od 30 kilometara, učenici koji zbog nedostatka doma za obrazovne programe koji postoje u Sisku upisuju u mjestima drugih županija i država te studenti koji imaju prijavljeno prebivalište izvan Sisačko-moslavačke županije.

Uz pomoć sredstava EU fondova započet je proces modernizacije programa strukovnih škola u skladu s potrebama tržišta rada (ekološka poljoprivredna proizvodnja; obnovljivi izvori energije; proizvodnja na CNC strojevima; robotika; tehničar za razvoj video igara i sl.).

11.4. Visokoškolsko obrazovanje

Visokoškolsko obrazovanje Sisačko-moslavačke županije koncentrirano je u Sisku (Metalurški fakultet te Fakultet organizacije i informatike Varaždin – Centar Sisak), Petrinji (Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu - Odsjek u Petrinji) i Kutini (Visoka poslovna škola Libertas). Relativna blizina grada Zagreba sa svim njegovim ustanovama visokoškolskog obrazovanja je često destimulirajući faktor za osnivanje novih visokoškolskih ustanova u Sisačko-moslavačkoj županiji, kako u području formalnog obrazovanja, tako i u području cjeloživotnog učenja. U tom smislu valja poticati privatne visokoškolske ustanove s pravom javnosti koje bi pridonijele daljem razvoju visokoškolskog obrazovanja. Sisačko-moslavačka županija sufinancira prijevoz svih studenata koji željeznicom putuju u Zagreb. Županija također redovito stipendira studente koji se obrazuju u suficitarnim područjima u Sisačko-moslavačkoj županiji.

Tablica 75: Razvojni problemi i razvojne potrebe u području obrazovanja

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
<p>Manjak predškolskih ustanova Prijevoz školske djece iz ruralnih sredina u gradove Nedostatak usluge produženog boravka u mnogim školama Prevelik broj škola koje rade u dvije smjene Nedostaci srednjoškolskih obrazovnih programa ili njihova nedostupnost u najbližoj srednjoj školi uzrokuje odlazak mnogih učenika na školovanje u Zagreb Propadanje nekadašnjih područnih škola u ruralnim sredinama Nepostojanje učeničkog doma u Sisku, što uzrokuje odlazak mnogih učenika u Zagreb Nedostatak državne strategije srednjoškolskog i visokoškolskog obrazovanja Rubni i najslabije razvijeni dijelovi županije su najviše pogođeni nedostatkom visokoškolskih obrazovnih ustanova Nedostatak visokoškolskih obrazovnih institucija na području županije je veoma teško popraviti zbog njezine veličine i slabe naseljenosti te blizine Zagreba i prometne povezanosti s njim Jedini sisački fakultet treba dalje kadrovski ojačati i učiniti ga središnjom regionalnom institucijom razvoja i istraživanja</p>	<p>Povećati kapacitete i opremljenost postojećih vrtića te izgraditi nove Poticati osnivanje privatnih vrtića Podržavati i razvijati izvannastavne programe (radionice, tečajevi, smotre, natjecanja) Modernizirati, dograditi i povećati opremljenost škola kako bi se osiguralo provođenje nastave u jednoj smjeni Poticati osnivanje novih učeničkih domova kao najboljeg načina sprječavanja odlaska mladih ljudi na školovanje izvan Sisačko-moslavačke županije (zbog demografskih i prometnih posebnosti županije) Dovršiti započete projekte izgradnje i stavljanje u funkciju novih obrazovnih ustanova (vrtići u Sisku, Jasenovcu, Hrvatskoj Dubici, osnovne škole u Popovači, Novskoj i Mošćenici te srednje Strukovne škole u Sisku) Prenamijeniti prostore nekadašnjih područnih škola u seoskim sredinama Poticati osnivanje privatnih visokoškolskih obrazovnih ustanova s pravom javnosti Metalurški fakultet u Sisku učiniti središnjom regionalnom institucijom razvoja i istraživanja Nastaviti s potporama za učenike i studente Srednjoškolske ustanove opremiti i osposobiti za brzu transformaciju obrazovnih strategija</p>

12. KULTURA

Raznovrsna, vrijedna i brojna kulturno-povijesna baština Sisačko-moslavačke županije i danas u županiji utječe te obogaćuje kulturnu djelatnost koja se odvija kroz razne ustanove, institucije, manifestacije i susrete.

Na području Sisačko-moslavačke županije djeluje više različitih ustanova u kulturi koje doprinose razvitku i unaprjeđenju kulture, kulturnog i umjetničkog stvaralaštva, kulturnih djelatnosti, kulturnog života te osiguravaju uvjete za obavljanje i razvitak različitih djelatnosti kulture, a naročito knjižničarske, arhivske, kazališne, glazbene, muzejske i galerijske. To su domovi kulture, odnosno pučka učilišta, narodne i gradske knjižnice, muzeji, arhiv i galerije. Djelatnost domova kulture je raznolika i kreće se od scenske, glazbene, filmske, galerijske obrazovne i knjižničarske pa do nakladničke djelatnosti.

Domovi kulture i pučka učilišta Sisačko-moslavačke županije prikazani su u tablici 76.

Tablica 76: Domovi kulture i pučka učilišta SMŽ

Domovi kulture i pučka učilišta Sisačko-moslavačke županije	Djelatnosti	Broj zaposlenih	Dvorane	Broj sjedala	Kino projekcije – koliko puta tjedno?	Galerija
Dom kulture "Kristalna Kocka vedrine", Sisak	Kulturno-obrazovna	39	Kino dvorana Doma kulture K-21	408 173	6	Galerija „Sveti Kvirin“
Pučko otvoreno učilište, Kutina	Kulturno-obrazovna	Broj zaposlenih u Učilištu - 7 u izvršenju i organizaciji programa kulture - 3	Kino dvorana Doma kulture POU Kutina	288	četvrtak – nedjelja, 8 projekcija tjedno 2 filma	-
Pučko otvoreno učilište, Novska	Ustanova za obrazovanje odraslih i kulturu	8	1	222	6	1
Pučko otvoreno učilište Hrvatski dom, Petrinja	Obrazovanje odraslih i programi u kulturi	9	Velika (koncertna) dvorana Mala dvorana	460 120	ne	„Krstó Hegedušić“
Pučko otvoreno učilište, Hrvatska Kostajnica	Ukinuto	0	-	200	-	0
Pučko otvoreno učilište Hrvatski dom, Gliná	U mirovanju	0	-	350	-	0
Narodno sveučilište, Dvor	U mirovanju	0	1	216	0	0
Ukupno	4	66	7	2.437	3	3

Izvor: Sisačko-moslavačka županija, 2015. godina

Mreža knjižnica u županiji vrlo je kvalitetna. Uz veći broj narodnih i gradskih knjižnica koje imaju status ustanova, najbrojnije su knjižnice osnovnoškolskih, srednjoškolskih i visokoškolskih ustanova, dok djeluje samo nekoliko specijalnih i stručnih knjižnica. O svima njima skrbi matična Narodna knjižnica i čitaonica u Sisku.

Knjižnice Sisačko-moslavačke županije prikazane su u sljedećoj tablici.

Tablica 77: Knjižnice u SMŽ

Knjižnice SMŽ	Djelatnosti	Broj zaposlenih	Odjeli	Zbirke	Broj knjiga	Površina knjižnice
NARODNE KNJIŽNICE SMŽ						
19 narodnih knjižnica: 17 samostalnih, 2 u sklopu većih knjižnica, ali u procesu osamostaljivanja: 1 županijska matična knjižnica, 6 gradskih, 12 općinskih knjižnica (SMŽ je jedina županija u RH sa 100 % pokrivenošću narodnim knjižnicama)	Sukladno Zakonu o knjižnicama i Standardima za narodne knjižnice, a u svom radu oslanjaju se i na IFLA-ine (International Federation of Library Associations) međunarodne stručne dokumente za razvoj službi i usluga	Ukupno 116 zaposlenih (89 stručnih knjižničnih djelatnika čime zadovoljavaju samo 46 % minimuma propisanog Standardima za narodne knjižnice)	Odjel za odrasle, odjel za djecu i studijski odjel (ostali knjižnični odjeli prisutni u narodnim knjižnicama SMŽ ovise o veličini knjižnice i potrebama lokalne zajednice).	Zbirke su specifične za svaku pojedinu knjižnicu, a ovise o potrebama lokalne zajednice te stručnom i povijesnom razvoju knjižnične djelatnosti svake pojedine knjižnice	Ukupan broj knjižne građe 489 550 Ukupan broj uvezanih godišta periodike 1753 Ukupan broj neknjižne građe (AVE građa, igračke) 15 473 Ukupan broj knjižnične građe: 506 776	5776 m ² čime zadovoljavaju 83 % minimuma propisanog Standardima za narodne knjižnice
KNJIŽNICE OSNOVNIH I SREDNJIH ŠKOLA SMŽ						
Osnovne škole						
35	Sukladno Zakonu o knjižnicama i Standardima za školske knjižnice te zakonskim i podzakonskim aktima koji se odnose na odgojno-obrazovni sustav čiji su sastavni dio	38 stručnih knjižničarskih djelatnika	Osnovnoškolske knjižnice nemaju odjele, već je knjižnična građa podijeljena prema zbirkama. Sve knjižnice imaju učeničku zbirku, nastavničku zbirku i referentnu zbirku. Zbirke periodike izuzetno su siromašne kao i zbirke AVE građe koje se uglavnom sastoje samo od VHS kaseta dok suvremeniji digitalni oblici nisu prisutni u značajnijoj mjeri čime se ozbiljno narušava odgojno-obrazovni proces.	Ukupan broj jedinica knjižne građe: 141 668 jedinica knjižne građe u učeničkim fondovima od čega je 94 111 lektire i 37 960 knjiga u nastavničkim fondovima Ukupan broj uvezanih godišta periodike: 1072 Ukupan broj neknjižne građe (AVE građa, igračke): 4274 Ukupan broj knjižnične građe: 184 974	2051 m ²	
Srednje škole						
13	Sukladno Zakonu o knjižnicama i Standardima za školske knjižnice te zakonskim i podzakonskim aktima koji se odnose na odgojno-obrazovni sustav čiji su sastavni dio	13 stručnih knjižničarskih djelatnika	Srednjoškolske knjižnice nemaju odjele, već je knjižnična građa podijeljena prema zbirkama. Sve knjižnice imaju zajedničku zbirku za učenike i nastavnike te referentnu zbirku. Zbirke periodike izuzetno su siromašne kao i zbirke AVE građe koje se uglavnom sastoje samo od VHS kaseta dok suvremeniji digitalni oblici nisu prisutni u značajnijoj mjeri čime se ozbiljno narušava odgojno-obrazovni proces	Ukupan broj jedinica knjižne građe je 84 265 (43 329 lektire) Ukupan broj uvezanih godišta periodike 270 Ukupan broj neknjižne građe (AVE građa, igračke) 486 Ukupan broj knjižnične građe 85 021ⁱ	1166 m ²	

Izvor: Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Županijska matična služba za narodne knjižnice

Državni arhiv u Sisku jedna je od četrnaest ustanova u Republici Hrvatskoj zaduženih za zaštitu i čuvanje arhivskih dokumenata. Kao samostalna ustanova djeluje od 1962. godine, a od 1966. ima

sabirni centar u Petrinji. Do danas je Arhiv prikupio 1600 dužnih metara arhivskog gradiva, a nadzire oko 5000 dužnih metara izvan ustanove. Arhivsko gradivo obuhvaća razdoblje od 16. stoljeća pa do novije povijesti Domovinskog rata.

Kultura i umjetnost važan su dio gospodarskog razvoja županije. Muzejsku djelatnost pokrivaju tri ustanove: Gradski muzej Sisak i Muzej Moslavine Kutina te Memorijalni muzej spomen-područja Jasenovac. Gradski muzej Sisak je muzej općeg tipa te obavlja muzejsko-galerijsku djelatnost. U okviru njega postoji 5 odjela: kulturno-povijesni, arheološki, etnografski, galerijski i numizmatički, kao i više različitih zbirki, a zapošljava 25 osoba. Muzej Moslavine je zavičajni muzej koji obuhvaća arheološki, etnografski, kulturno-povijesni i galerijski odjel te brojne zbirke. Memorijalni muzej spomen-područja Jasenovac ima novi postav od 2006. godine koji ide ukorak s konceptima suvremene historiografije i muzeologije te korištenjem multimedijalnog pristupa u središte stavlja prostor za govor pojedinca – žrtve.

Sisačko-moslavačka županija je 2016. godine osnovala Interpretacijski centar baštine Banovine sa sjedištem u Glini. Interpretacijski centar baštine Banovine je ustanova u kulturi Sisačko-moslavačke županije koja trajno predstavlja i promiče materijalne i nematerijalne, povijesne, kulturne i prirodne baštine na području Banovine. Njegove su djelatnosti predstavljanje i promicanje materijalne i nematerijalne, povijesne, kulturne i prirodne baštine na području Banovine i njeno stavljanje u funkciju radi unaprjeđenja ponude kulturnih sadržaja u svrhu razvoja kulturnog turizma; predstavljanje i promoviranje lokaliteta od povijesno-kulturnog značaja na području Banovine te osmišljavanje programa njihovog oživljavanja i dostupnosti, primjerenoj svrsi kulturne ponude, a u skladu s odgovarajućim mjerama zaštite i važećim propisima; promocija izvorno lokalnog, tradicionalnog i suvremenog stvaralaštva na području svih vidova umjetničkog izričaja, umjetničkog obrta, kućne radinosti i amaterizma te u tu svrhu organiziranja radionica, likovnih izložbi, glazbeno-scenskih i drugih događanja; promocija, prezentacija i očuvanje vrijednosti Domovinskog rata te ostale djelatnosti (galerijsko-izložbena djelatnost, organiziranje i održavanje kulturno-umjetničkih radionica, predstava, koncerata, predavanja, izložbi i sličnih manifestacija, izdavačko-informativna djelatnost, suradnja s drugim ustanovama iz područja kulture, obrazovanja i srodnim organizacijama radi unaprjeđenja svoje djelatnosti i rada).

Sisačko-moslavačka županija je 2017. godine osnovala Kulturni centar braće Radić sa sjedištem u Martinskoj Vesi. Djelatnost ustanove je promocija naslijeđa braće Stjepana i Antuna Radića, a temelji se na izdavačko-informativnoj djelatnosti, edukaciji, organiziranju i održavanju kulturo-umjetničkih radionica, predstava, koncerata, predavanja, izložbi i sličnih manifestacija.

Uz nabrojane ustanove je i više samostalnih etno zbirki (Škofač - Letovanić, Sučić - Čigoč, Ravlić - Mužilovčica, Palaić - Krapje, Sajko – Novska, Hosi u Petrinji, Sever u Popovači i Spomen-

soba braće Radić u Desnom Trebarjevu), Zbirka glazbala i nosača zvuka Kraker te Spomen-soba braće Radić u Desnom Trebarjevu.

Gradska galerija Striegl u Sisku ima status samostalne galerije, a u okviru domova i muzeja nalazi se više galerija: Galerija Sv. Kvirin u Domu kulture Kristalna kocka Vedrine u Sisku te Galerija Krsto Hegedušić u Hrvatskom domu Petrinja, galerije u Muzeju Sisak i Muzeju Moslavine u Kutini te Galerija Srednje škole Novska u kojoj je zbirka Bauer.

Tradicija kulturnog amaterizma iznimno je naglašena na prostoru Sisačko-moslavačke županije.

Karakterizira je više regionalnih cjelina, što je rezultiralo posebnim etnološkim bogatstvom te povijesnim i kulturnim naslijeđem koje brojne kulturne udruge nastoje očuvati i prezentirati. Od ukupno 193 udruge kulturne grupe djelatnosti, njih 84 su kulturno-umjetnička društva. Ostale udruge u kulturi, njih 109, obuhvaćaju matice, pjevače, glumce, plesače, puhače, slikare amatere, povjesničare i mažoretkinje. Broj KUD-ova i ostalih udruga u kulturi po gradovima i općinama prikazan je u tablici 78.

Tablica 78: Broj KUD-ova i ostalih udruga u kulturi po gradovima i općinama

Grad/Općina	KUD - ovi	Ostale udruge u kulturi
Glina	4	4
Hrvatska Kostajnica	1	8
Kutina	13	11
Novska	6	7
Petrinja	8	14
Popovača	8	9
Sisak	17	38
Donji Kukuruzari	1	0
Dvor	1	4
Gvozd	1	1
Hrv. Dubica	1	1
Jasenovac	3	1
Lekenik	6	1
Lipovljani	4	2
Majur	1	0
Martinska Ves	3	3
Sunja	3	3
Topusko	2	1
Velika Ludina	1	1
Ukupno	84	109

Izvor: Sisačko-moslavačka županija, 2015. godina

Značajne manifestacije u županiji su: *Voloderska jesen* u Voloderu, *Dani graditeljske baštine* u Krapju, *Viteški turnir* u Sisku, *Dan sela Čigoč - Europskog sela roda* u Čigoču, *Kvirinovi poetski susreti* u Sisku, *Kutinski vinski dani* u Kutini, *Državna konjogojska izložba* u Sunji, Županijska smotra izvornog folklora *Martinski susreti* te još cijeli niz tradicionalnih manifestacija.

Na području županije aktivno je šest radiopostaja (Radio Quirinus, Radio Sisak, Petrinjski radio, Radio Moslavina, Radio Novska, Radio Banovina - Glina) te jedna nezavisna televizija, Mreža TV.

Cjelokupan prostor Sisačko-moslavačke županije ima značenje kulturnog krajolika odnosno prostorne baštine. Kulturni krajolici Lonjskog polja i Zrinske gore spadaju u nacionalnu kategoriju zaštićenog krajolika, Pokuplje, Pounje i Moslavina u drugu kategoriju, a Banovina u treću. Posebnu vrijednost predstavlja Park prirode Lonjsko polje smješteno u srednjem Posavlju na površini od 506 km².

13. TEHNIČKA KULTURA

O tehničkoj kulturi županije skrbi Zajednica tehničke kulture Sisačko-moslavačke županije koju čine udružene gradske zajednice te udruge iz gradova u kojima Zajednice ne postoje ili udruge od posebnog interesa za rad županijske zajednice. Popis gradskih zajednica tehničke kulture prikazan je u tablici 79.

Tablica 79: Popis gradskih zajednica tehničke kulture

Gradske zajednice
1. ZTK Sisak - 13 udruga
2. ZTK Kutina – 9 udruga
3. ZTK Petrinja – 6 udruga
4. ZTK Novska – 5 udruga
5. ZTK Popovača - 3 udruge
Udruge iz gradova u kojima Zajednice ne postoje
6. Kajak kanu klub Hrvatska Kostajnica
7. Radioklub Lekenik
8. Udruga za promicanje Tehničke kulture Glina
9. Autoklub Sisak
10. ISIMOS“ udruga inovatora

Izvor: Zajednica tehničke kulture Sisačko-moslavačke županije

Dugoročno zacrtani programski ciljevi su poticanje i podupiranje izvannastavnih školskih aktivnosti na tehničkim disciplinama predmeta tehničke kulture, surađivanje s Udrugom pedagoga tehničke kulture na svim poljima, a naročito na planu aktivnosti u svezi natjecanja "Mladi tehničari" i "Sigurno u prometu" na razini županijskog i državnog natjecanja te podržavanje programa i realizaciju edukativnih planova stručnog usavršavanja nastavnika tehničke kulture i mentora radionica Centara tehničke kulture u aranžmanu Udruge pedagoga tehničke kulture Sisak. Osposobljavanje učenika 5. razreda za upravljanje biciklom i stjecanje potvrde o osposobljenosti je također dugoročni projekt, a u njegovu je provedbu uključeno gotovo 50 % osnovnih škola, 14 nastavnika, 324 učenika, 17 policijskih službenika i 3 instruktora vožnje Autokluba Sisak.

Tablica 80: Razvojni problemi i razvojne potrebe u području kulture

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
<p>Nepostojanje dugoročnog programa zaštite kulturne baštine</p> <p>Nedostatak financijskih sredstava</p> <p>Odumiranje stare arhitekture</p> <p>Zapuštenost spomeničke baštine</p> <p>Manjak prostora za djelovanje KUD-ova</p>	<p>Jačati uključivanje bogate kulturno-povijesne baštine i brojnih kulturnih manifestacija u turističku ponudu SMŽ</p> <p>Izraditi dugoročni i cjelovit program zaštite kulturne baštine u svrhu zaštite, očuvanja i revitaliziranja baštine</p> <p>Gradnja (adaptacija i modernizacija) domova kulture</p> <p>Gradnja (uređenje) po pravilima struke galerije te moderne kinodvorane</p>

14. SPORT

Sportske aktivnosti Sisačko-moslavačke županije odvijaju se kroz različite oblike kao što su djelovanje više sportskih saveza, 550 sportskih udruga te iznimnog broja sportaša natjecatelja. Najzastupljenije sportske grane u županiji su nogomet, rukomet, košarka, odbojka, hrvanje, karate i plivanje. Na području županije djeluje i više sportskih saveza: Kick boxing savez, Kuglački savez, Košarkaški savez, Nogometni savez, Odbojkaški savez, Rukometni savez, Savez hrvatskih športova, Savez športske rekreacije "Šport za sve", Streljački savez, Šahovski savez i Športsko-ribolovni savez.

Školski sportski savez Sisačko-moslavačke županije djeluje u cilju poticanja i promicanja tjelesnih i aktivnosti djece i mladih kako bi se postigli zdrav tjelesni razvoj, razvoj natjecateljskog duha, korisno provođenje slobodnog vremena i alternativa nepoželjnim porocima. Okuplja niz školskih sportskih društava osnovnih škola i školskih sportskih društava srednjih škola te ima gotovo 6000 registriranih učenika sportaša koji treniraju i natječu se u više sportskih grana na međuškolskoj, županijskoj, regionalnoj i državnoj razini. Na području županije postoji tridesetak školskih i gradskih dvorana, 10 stadiona, nekoliko otvorenih i jedan zatvoreni bazen, klizalište te desetak teniskih terena.

Ponuda sportskih sadržaja djelomično udovoljava suvremenim potrebama i vrlo je neujednačeno raspoređena u ukupnom županijskom prostoru. Stanje mnogih sportskih građevina je loše i potrebno im je uređenje ili sanacija, kao i snabdijevanje odgovarajućom opremom. Budući planovi izgradnje odnosno preuređenja postojećih građevina, usmjereni su na sportske dvorane u osnovnim i srednjim školama te nedostatak objekata za održavanje sportskih priredbi kao i za razvoj vrhunskog športa (plivanje, rukomet, košarka, atletika). Prioriteti u planiranju izgradnje sportskih objekata usmjereni su na gradove koji su najdeficitarniji sa sportskim objektima u odnosu na broj stanovnika ili tamo gdje ih uopće nema, a neophodni su obzirom na njihovu veličinu ili značaj.

Tablica 81: Razvojni problemi i razvojne potrebe u području sporta

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
Nedovoljan broj sportskih objekata, njihov neujednačen raspored na području Sisačko-moslavačke županije te neodgovarajuća opremljenost postojećih objekata	Izgraditi sportske dvorane u školama te obnoviti postojeće sportske objekte

15. ZDRAVSTVENO STANJE STANOVNIŠTVA

Na području Sisačko-moslavačke županije prema popisu stanovništva iz 2011. godine živi 172 439 stanovnika, od toga 83 608 muškaraca i 88 831 žena. Broj stanovnika od 2001. do 2011. godine smanjio se za 12 948 stanovnika, odnosno za 7 %.

Udio stanovništva u dobi od 0 do 19 godina je smanjen, a udio stanovništva starijeg od 60 godina je značajan, što je vidljivo iz tablice 82.

Ovakva dobna struktura stanovništva polazište je za određivanje javno-zdravstvenih prioriteta i planiranje zdravstvene zaštite.

Tablica 82: Popis stanovnika po grupi i godini

Grupe stanovnika	Godina	
	2001. (prema popisu)	2011. (prema popisu)
Ukupno stanovnika	185 387	172 439
Muški	89 127	83 608
Ženski	96 260	88 831
Djeca od 0 do 6 godina	13 574	10 858
Djeca i omladina 7-19 god.	28 246	23 637
Osobe starije od 60 god.	45 920	45 227
Žene od 15 do 49 god.	42 288	36 629

Izvor podataka: Državni zavod za statistiku

U 2015. godini u Sisačko-moslavačkoj županiji rođeno je 1271 dijete, dok je iste godine umrlo 2619 osoba. Prirodno kretanje stanovništva je negativnog predznaka, -1348, kao i i vitalni indeks koji je 48,5. Najmanje negativno kretanje stanovnika bilo je u Velikoj Ludini (-0,4/1000 st.), a najveće negativno prirodno kretanje zabilježeno u Majuru (-23,6/1000 st.). Podaci za područje županije prikazani su u tablici 83.

Tablica 83: Prirodno kretanje stanovništva u Sisačko-moslavačkoj županiji

Grad/općina	Živorodeni	Umrli	Prirodno kretanje	Opća stopa na 1000 stanovnika			Vitalni indeks
				Živorodeni	Umrli	Prirodno kretanje	
Glina	66	191	-125	7,1	20,6	-13,5	34,6
H. Kostajnica	18	42	-24	6,5	15,2	-8,7	42,9
Kutina	188	276	-88	8,3	12,1	-3,9	68,1
Novska	122	176	-54	*,0	13,0	-4,0	69,3
Sisak	378	674	-296	7,9	14,1	-6,2	56,1
Petrinja	163	352	-189	6,6	14,3	-7,7	46,3
D. Kukuruzari	9	30	-21	5,5	18,4	-12,9	30,0
Dvor	16	111	-95	2,9	19,9	-17,1	14,4

Gvozđ	8	55	-47	2,7	18,5	-15,8	14,5
H. Dubica	13	38	-25	6,2	18,2	-12,0	34,2
Jasenovac	13	46	-33	6,5	23,0	-16,5	28,3
Lekenik	37	83	-46	6,1	13,8	-7,6	44,6
Lipovljani	35	48	-11	10,1	13,3	-3,2	76,1
Majur	5	33	-28	4,2	27,8	-23,6	15,2
M.Ves	15	74	-59	4,3	21,2	-16,9	20,3
Popovača	107	167	-60	9,0	14,0	-5,0	64,1
Sunja	32	136	-104	5,6	23,7	-18,1	23,5
Topusko	18	60	-42	6,0	20,1	-14,1	30,0
V. Ludina	28	29	-1	10,7	11,0	-0,4	96,6
Ukupno	1271	2619	1348	7,4	15,2	-7,8	48,5

Izvor podataka: Državni zavod za statistiku

Stopa nataliteta je u 2015. godini iznosila 7,4/1000 stanovnika (računata na broj stanovnika iz popisa 2011. godine). Najviša stopa nataliteta prisutna je u Velikoj Ludini (10,7/1000 st.), dok je najniža u Gvozdu (2,7/1000 st.). Stopa mortaliteta iznosila je 15,2/1000 st. Najviša stopa mortaliteta bila je u Majuru (27,8/1000 st.), a najniža u Velikoj Ludini (11/1000 st.). U odnosu na 2014. godinu, broj živorođenih u 2015. manji je za 9,4 %, a umrlih je više za 5,8 %. Prirodno kretanje stanovništva u Sisačko-moslavačkoj županiji u razdoblju od 2001. do 2015. godine prikazano je u tablici 84.

Tablica 84: Prirodno kretanje stanovništva u SMŽ od 2001. do 2015. godine

Godina	Živorodeni		Umrli		Prirodno kretanje	Vitalni indeks
	Ukupno	na 1000 stanovnika	Ukupno	na 1000 stanovnika		
2001.	1567	8,5	2441	13,2	-874	64,2
2002.	1498	8,1	2536	13,7	-1038	59,1
2003.	1516	8,2	2620	14,1	-1104	57,9
2004.	1575	8,5	2589	14,0	-1014	60,8
2005.	1631	8,8	2651	14,3	-1020	61,5
2006.	1523	8,2	2550	13,8	-1027	59,7
2007.	1506	8,1	2702	14,6	-1196	55,7
2008.	1611	8,7	2629	14,2	-1018	61,3
2009.	1646	8,9	2615	14,1	-969	62,9
2010.	1546	8,9	2601	15,0	-1055	59,4
2011.	1486	8,6	2567	14,8	-1081	57,9
2012.	1543	8,9	2385	13,8	-842	64,7
2013.	1337	7,8	2453	14,2	-1116	54,5
2014.	1403	8,1	2475	14,4	-1072	56,7
2015.	1271	7,4	2619	15,2	-1348	48,5

Vodeći uzrok smrti u 2015. godini su bolesti cirkulacijskog sustava od kojih je umrla 1291 osoba (74,9/10 000 stanovnika) ili 49,3 %. Na drugom mjestu su umrli od novotvorina, i to 648 osoba (37,6/10 000 st.) ili 24,7 %. Na trećem mjestu su umrli od bolesti dišnog sustava, 222 osobe (12,9/10 000 st.) ili 8,5 %. Broj i udio umrlih u županiji prikazan je u tablici 85.

Tablica 85: Broj i udio umrlih u županiji po grupama bolesti

Grupe bolesti po MKB-10	Ukupno umrlih		Stopa na 10 000 stanovnika	Muški	Ženski
	Broj	%			
Zarazne i parazitarne bolesti	7	0,3	0,4	5	2
Novotvorine	648	24,7	37,6	359	289
Endokrine bolesti, bolesti prehrane i metabolizma	49	1,9	2,8	23	26
Duševni poremećaji i poremećaji ponašanja	41	1,6	2,4	16	25
Bolesti živčanog sustava	34	1,3	2,0	18	16
Bolesti cirkulacijskog sustava	1291	49,3	74,9	508	783
Bolesti dišnog sustava	222	8,5	12,9	124	98
Bolesti probavnog sustava	103	3,9	6,0	6,	40
Bolesti mišićno-koštanog sustava i vezivnog tkiva	5	0,2	0,3	0	5
Bolesti sustava mokraćnih i spolnih organa	65	2,5	3,8	23	42
Određena stanja nastala u perinatalnom razdoblju	4	0,15	0,2	1	3
Kong. malform. deformiteti i kromosomske abnormalnosti	3	0,1	0,2	1	2
Simptomi, znakovi i abnorm. klin. i lab. nalazi uvršteni drugamo	7	0,3	0,4	1	6
Ozljede, otrovanja i neke druge posljedice vanjskih uzroka	140	5,3	8,1	79	61
Ukupno	2619	100,0	151,9	1221	1398

Izvor podataka: DZS

Navedeni pokazatelji su polazište za određivanje javnozdravstvenih prioriteta i planiranje zdravstvene zaštite.

Na području Sisačko-moslavačke županije određeni su sljedeći zdravstveni prioriteti:

1. primarna prevencija kroničnih nezaraznih bolesti, posebno kardiovaskularnih bolesti i neoplazmi koji su najčešći uzroci pobola i smrti stanovnika Sisačko-moslavačke županije
- promicanje pravilne prehrane, tjelesne aktivnosti, nepušenje, smanjenje tjelesne težine i antistresnih programa, informiranje i edukacija

- povezivanje udruga koje se bave promocijom zdravlja i prevencijom bolesti u cilju povećanja učinkovitosti i racionalnog korištenja postojećih resursa i
 - jačanje kapaciteta primarne zdravstvene zaštite na ranu detekciju bolesti i intervenciju - razvijanje programa preventivnih pregleda
2. sekundarna prevencija neoplazmi
 - rano otkrivanje, povećanje odaziva ciljne populacije na preventivne preglede ranog otkrivanja raka dojke, debelog crijeva i vrata maternice
 3. unaprjeđenje zdravlja mladih
 - aktivnosti i programi unaprjeđenja spolnog i reproduktivnog zdravlja, mentalnog zdravlja i rada na prevencije ovisnosti, jačanje svijesti o važnosti brige za vlastito zdravlje
 4. praćenje okolišnih čimbenika koji mogu utjecati na zdravlje
 - monitoring, ocjenjivanje, kontrola i prevencija zdravstvenih rizika za zdravlje ljudi
 - promicanje ekoloških standarda u zajednici uz poticanje održivog razvoja poljoprivrede i industrije i
 - rana intervencija zaštite zdravlja u slučajevima eko incidenata, bioterorizma i sl.
 5. praćenje utjecaja klimatskih promjena na zdravlje
 - rana detekcija prijetnji zdravlju i
 - razvoj planova za zdravstvene intervencije u ekstremnim situacijama (poplave, suše, dugotrajne izloženosti visokim ili niskim temperaturama, pojavnosti novih uzročnika zaraznih bolesti)
 6. razvoj palijativne skrbi
 - osnivanje Centara palijativne skrbi i mobilnih palijativnih timova

Intervencije zdravstvenog sustava na području Sisačko-moslavačke županije usmjerene su prema sprečavanju bolesti i promicanju zdravlja te je stoga posebno važno osiguranje kompetentnog zdravstvenog osoblja i planiranje ljudskih resursa u zdravstvu kao i upravljanje, financiranje i osiguranje kvalitete u zdravstvu.

Utjecaji na zdravlje ljudi često su i izvan dosega zdravstva i zdravstvenih djelatnika, što zahtijeva intersektorsku suradnju i uključivanje čitavog društva u rješavanju problema u zdravstvu, kao i osiguranje uvjeta koji unaprjeđuju zdravlje cjelokupnog stanovništva naše županije.

16. ZDRAVSTVO

Na dan 31.12.2015. godine u sustavu zdravstva Sisačko-moslavačke županije bilo je stalno zaposleno 2716 djelatnika, od toga su 1996 zdravstveni djelatnici (73,5 %), 178 administrativni, a 542 tehnički djelatnici. Udio administrativno-tehničkog osoblja u ukupnom broju zaposlenih je 26,5 %. U strukturi zaposlenih najviše je zdravstvenih djelatnika sa srednjom stručnom spremom 37,9 %, a liječnici čine 15,3 % od ukupno zaposlenih.

Prema mjestu primarnog zaposlenja od ukupno 415 stalno zaposlena doktora medicine, 352 ili 84,8 % ih je radilo u državnim zdravstvenim ustanovama, u ordinacijama privatne prakse 59 ili 14,2 %, od kojih je 47 doktora radilo u ordinacijama u zakupu ili koncesiji i u poliklinikama 4 ili 1 %.

Prema vrsti zdravstvene organizacijske jedinice, 59 % ih je radilo u bolničkim ustanovama. U ordinacijama u zakupu ili koncesiji radilo ih je 11,3 %, u domovima zdravlja 13,5 %, u zavodu za javno zdravstvo 3,9 %, u privatnim ordinacijama 2,9 %, u zavodu za HMP 7,5 % i u poliklinikama 1 %.

Od 90 doktora dentalne medicine, u državnim zdravstvenim ustanovama sa stalnim zaposlenjem radilo je 25 ili 27,8 %, u ordinacijama privatne prakse 63 ili 70,00 %, od kojih je 39 radilo u ordinacijama u zakupu ili koncesiji i u poliklinici 2 ili 2,2 %. Farmaceuti i biokemičari bilo je 95 i 84 % ih je radilo u ljekarnama. Ostalih djelatnika visoke, više i srednje stručne spreme bilo je 1372, 73 % čine medicinske sestre-tehničari, a ostali su uglavnom zdravstveni inženjeri i tehničari. Na jednog liječnika i ostalog VSS medicinskog osoblja dolazi 2,1 višeg, srednjeg i nižeg zdravstvenog osoblja.

Broj djelatnika prema stručnoj spremi i profilu u Sisačko-moslavačkoj županiji koji su na dan 31.12.2014. godine bili u stalnom radnom odnosu prikazan je u tablici 86.

Tablica 86: Broj djelatnika prema stručnoj spremi i profilu u SMŽ (stanje 31.12.2014.)

Stupanj stručne spreme i profil	Broj djelatnika	%
I. Zdravstveni djelatnici	1996	73,5
Doktori medicine	415	15,3
Doktori dentalne medicine	90	3,3
Farmaceuti i biokemičari	95	3,5
Ostali VSS	41	1,5
Zdravstveni djelatnici VŠS	301	11,1
Zdravstveni djelatnici SSS	1030	37,9
Zdravstveni djelatnici NSS	24	0,9
II. Administrativno osoblje	178	6,6
III. Tehničko osoblje	542	20,0

Ukupno	2716	100
---------------	-------------	------------

Izvor: Sisačko-moslavačka županija, Upravni odjel za zdravstvo, socijalnu skrb i branitelje

Zdravstvena zaštita u Sisačko-moslavačkoj županiji odvija se na primarnoj i sekundarnoj razini. Sisačko-moslavačka županija osnivač je devet zdravstvenih ustanova na svom području: Opća bolnica dr. Ivo Pedišić Sisak, Neuropsihijatrijska bolnica dr. Ivan Barbot Popovača, Lječilište Topusko, domovi zdravlja: Sisak, Petrinja i Kutina, Zavod za javno zdravstvo Sisačko-moslavačke županije, Zavod za hitnu medicinsku pomoć Sisačko-moslavačke županije i Gradske ljekarne Sisak.

16.1. Primarna zdravstvena zaštita

Djelatnost primarne zdravstvene zaštite u Sisačko-moslavačkoj županiji obavlja se u domovima zdravlja, u privatnoj praksi temeljem koncesije, Zavodu za hitnu medicinu Sisačko-moslavačke županije, Zavodu za javno zdravstvo Sisačko-moslavačke županije i ljekarničkoj djelatnosti na razini primarne zdravstvene zaštite.

16.1.1. Domovi zdravlja

Na području županije djeluju tri doma zdravlja: Dom zdravlja Sisak, Dom zdravlja Kutina i Dom zdravlja Petrinja.

Dom zdravlja Sisak obavlja primarnu zdravstvenu zaštitu u sljedećim jedinicama lokalne samouprave - u gradovima Sisku i Hrvatskoj Kostajnici te općinama Lekenik, Martinska Ves, Sunja, Donji Kukuruzari, Majur, Dvor i Hrvatska Dubica.

Dom zdravlja Kutina pokriva gradove Kutinu, Popovaču i Novsku i općine Veliku Ludinu, Lipovljane i Jasenovac, a Dom zdravlja Petrinja gradove Petrinju i Glinu te općine Topusko i Gvozd.

Na nivou domova zdravlja obavljaju se sljedeće djelatnosti: opća (obiteljska) medicina, patronažna zdravstvena zaštita, zdravstvena zaštita djece predškolskog uzrasta, dentalna zdravstvena zaštita (polivalentna), zdravstvena zaštita žena, zdravstvena njega u kući, medicina rada, radiologija i fizikalna terapija.

16.1.2. Privatna praksa temeljem koncesija

Od 1. siječnja 2011. godine, primarna zdravstvena zaštita u djelatnosti opće (obiteljske) medicine (43 tima), dentalne zdravstvene zaštite (56 timova), zdravstvene zaštite dojenčadi i predškolske djece (7 timova), zdravstvene zaštite žena (7 timova), laboratorijske dijagnostike (3 tima) i zdravstvene njege u kući (46 timova) obavlja se temeljem koncesija.

Planirani broj timova primarne zdravstvene zaštite u Sisačko-moslavačkoj županiji prema Mreži primarne zdravstvene zaštite i popunjenost Mreže prikazan je u tablici 87.

Tablica 87: Planirani broj timova primarne zdravstvene zaštite u SMŽ

R.br.	Zdravstvena djelatnost	Broj planiranih timova u Mreži	Broj popunjenih timova u Mreži	Koncesija	Domovi zdravlja
1.	Opća (obiteljska) medicina	98	94	43	51
2.	Dentalna zdravstvena zaštita	90	79	56	23
3.	Zdravstvena zaštita predškolske djece	12	12	7	5
4.	Zdravstvena zaštita žena	14	13	7	6
5.	Zdravstvena njega u kući	54	47	46	1
6.	Laboratorijska dijagnostika	5	5	3	2
7.	Patronažna zdravstvena djelatnost	34	34	-	34
8.	Medicina rada	6	3	3	-

Izvor: Sisačko-moslavačka županija, Upravni odjel za zdravstvo, socijalnu skrb i branitelje

16.1.3. Zavod za hitnu medicinsku pomoć Sisačko-moslavačke županije

Županijski zavod započeo je s radom 1.7.2012. godine i obavlja djelatnost hitne medicinske pomoći i sanitetskog prijevoza na području Sisačko-moslavačke županije, osigurava suradnju u pružanju hitne medicine sa susjednim jedinicama područne (regionalne) samouprave, organizira i osigurava popunjavanje mreže timova na području Sisačko-moslavačke županije, osigurava provedbu utvrđenih standarda opreme, vozila i zdravstvenih radnika, provodi standarde hitne medicine za hitni medicinski prijevoz cestom, osigurava provedbu standarda kvalitete rada, sudjeluje u planiranju i provedbi obrazovanja zdravstvenih radnika, provodi stručna i znanstvena istraživanja iz područja hitne medicine u suradnji s Hrvatskim zavodom za hitnu medicinu.

U Zavodu za hitnu medicinsku pomoć u 2015. bilo je zaposleno u djelatnosti hitne medicinske pomoći 27 liječnika i 57 medicinskih sestara, a u djelatnosti sanitetskog prijevoza zaposleno je 18 medicinskih sestara i 36 vozača. Broj intervencija HMP iznosio je 34 403 intervencije u ordinacijama HMP, 9396 intervencija u kući pacijenta te 6789 intervencija na terenu. Sanitetskih prijevoza je bilo 40 800.

16.1.4. Zavod za javno zdravstvo Sisačko-moslavačke županije

Zaštita zdravlja pojedinca i zajednice kroz programe preventivne zdravstvene zaštite kao i unapređivanje znanja, stavova te promjena loših, a usvajanje zdravih navika djece, omladine i odraslih osoba o zdravlju temeljni su zadaci Zavoda za javno zdravstvo i od strateškog su značaja za stanovništvo Sisačko-moslavačke županije. Usluge koje pruža Zavod za javno zdravstvo su: cijepljenje, ispitivanje voda, HACCP sustav, mikrobiološka čistoća objekata, ispitivanje namirnica, testiranje droga i prevencija ovisnosti, dijagnostika zaraznih bolesti kao i provođenje mjera sanitarnog nadzora. U Zavodu za javno zdravstvo zaposleno je 106 djelatnika, od toga 95 u stalnom radnom odnosu.

Sastavne dijelove Zavoda čine službe: Služba za mikrobiologiju i parazitologiju, Služba za epidemiologiju, Služba za zdravstvenu ekologiju, Služba za školsku i sveučilišnu medicinu i Služba za financije i kadrove.

16.1.5. Ljekarnička djelatnost

Na prostoru Sisačko-moslavačke županije djeluje 17 pravnih osoba koje obavljaju ljekarničku djelatnost putem ugovora s Hrvatskim zavodom za zdravstveno osiguranje. Gradske ljekarne Sisak su u vlasništvu Sisačko-moslavačke županije i obavljaju djelatnost na 8 lokacija i zapošljavaju ukupno 40 djelatnika. Ostalih 16 ljekarni je u privatnom vlasništvu i raspoređene su u svim gradskim i općinskim središtima.

16.2. Sekundarna zdravstvena zaštita

Sekundarnu zdravstvenu zaštitu obavljaju Opća bolnica dr. Ivo Pedišić Sisak, Neuropsihijatrijska bolnica dr. Ivan Barbot Popovača i Lječilište Topusko.

Opća bolnica dr. Ivo Pedišić Sisak stožerna je zdravstvena ustanova na području Sisačko-moslavačke županije s kapacitetom od 459 postelja u djelatnostima interne medicine, neurologije, pedijatrije, infektologije, ginekologije, opće kirurgije, ortopedije, urologije, oftalmologije, ORL-a, dugotrajnog liječenja i palijative. Pored lokacije u Sisku, djelatnost interne medicine, produženog liječenja i palijative obavlja se na lokaciji u Petrinji. U 2015. godini liječilo se 13 414 bolesnika. Broj boravaka u bolnici iznosi 78/1000 stanovnika SMŽ. Ostvareno je 100 933 dana bolničkog liječenja, što znači 7,5 dana prosječnog liječenja po jednom boravku.

Neuropsihijatrijska bolnica dr. Ivan Barbot Popovača zbrinjava bolesnike širokog područja – od ruba zagrebačkog prstena do istočne granice Hrvatske, ali i iz Zagreba i drugih krajeva Hrvatske. U Zavodu za forenzičku psihijatriju liječe se forenzični bolesnici iz cijele Hrvatske. Bolnica raspolaže sa 720 postelja od kojih je ugovoreno 44 akutnih i 655 kroničnih postelja. Stručno-medicinski rad odvija se u okviru bolničkih odjela za akutnu i subakutnu psihijatriju, forenzičku psihijatriju, gerontopsihijatriju, produženo liječenje, dnevne bolnice, ambulante, internističko-neurološku

dijagnostiku, radno-okupacijsku i ostale djelatnosti. Popunjenost kreveta u odnosu na ugovoreno iznosi 84,4, a u 2015. godini ostvareno je 215 325 dana bolničkog liječenja, što znači 72 dana prosječnog liječenja po jednom boravku.

Lječilište Topusko raspolaže sa 151 posteljom. Znanstvena ispitivanja su pokazala kako se u termalnoj vodi u Topuskome uspješno liječe sve reumatske i neurološke bolesti, paraliza, moždani udari, osteoporoza, stanje prije i poslije operacija, ginekološke bolesti, sterilitet, posljedice loma kostiju i dr. Termalna voda u Topuskom utječe na regeneraciju organizma i u tijelu mobilizira niz obrambenih čimbenika. Danas je u Topuskom moderno Lječilište s termalnom vodom iz tri glavna i nekoliko manjih izvora, a ocijenjena je kao jedna od najkvalitetnijih u Europi pa liječenje ozljeda i bolesti sustava za kretanje ovdje daju izvrsne rezultate. Primjenjuju se posebno razrađene metode liječenja za sve dobne skupine, sve vrste ozljeda i bolesti lokomotornog sustava. U 2015. godini u Lječilištu Topusko hospitalizirano je 1958 bolesnika i ostvareno je 33 213 dana bolničkog liječenja. Godišnja zauzetost kreveta u lječilištu bila je u prosjeku 220 dana po krevetu.

Prioriteti zdravstvenog sustava na području Sisačko-moslavačke županije odnose se na potrebu jačanja preventivnih zdravstvenih programa te sustavno ulaganje u zaštitu okoliša jer su industrijski pogoni (INA Rafinerija nafte Sisak, Termoelektrana Sisak i Petrokemija Kutina) velika prijetnja javnom zdravlju. Tako se u Sisku bilježi učestalija pojava bolesti dišnog sustava i raka dišnih organa u odnosu na ostatak Hrvatske. Također je nužno ustrojiti hitni bolnički prijem kojim bi se objedinile usluge hitne medicine.

Sredstva koja se osiguravaju preko ugovora s Hrvatskim zavodima za zdravstveno osiguranje (HZZO) određuju se temeljem usvojene mreže zdravstvenih ustanova u Republici Hrvatskoj na osnovi određene cijene rada u zdravstvenoj djelatnosti, na osnovi utvrđenog broja kreveta za pojedinu bolnicu i lječilište, na osnovi planiranih ambulantnih usluga i drugim djelatnostima koje pružaju zdravstvene ustanove. Djelatnost, cijenu rada i broj usluga određuje Ministarstvo zdravlja. U 2015. godini zdravstvene ustanove u vlasništvu Sisačko-moslavačke županije uprihodovale su ukupno 513,67 mil kn, od toga su prihodi od HZZO-a iznosili 345,87 mil kn, odnosno 67 % ukupnih prihoda.

Financiranje investicijskog ulaganja i održavanja objekata zdravstvenih ustanova financira se iz decentraliziranih sredstava preko županijskog proračuna (18.295.348,00 kn za 2015. godinu).

Dio sredstava iz županijskog proračuna (za 2017. godinu planirano je 3.217.000,00 kuna) i manji dio sredstava iz proračuna jedinica lokalne samouprave namijenjen je za povećanje zdravstvenog standarda korisnika zdravstvenih usluga i povećanje pružanja zdravstvenih usluga u zdravstvenim ustanovama koje nisu ugovorene s HZZO-om.

Tablica 88: Razvojni problemi i razvojne potrebe u području zdravstva

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
<p>Nedostatak liječnika specijalista svih profila Manjak zdravstvene njege i fizikalne terapije u kući Nerazvijen sustav palijativne zdravstvene skrbi Nedovoljna opremljenost u sekundarnoj zdravstvenoj zaštiti Postojeći industrijski pogoni ne odgovaraju ekološkim standardima i predstavljaju velik rizik za javno zdravlje</p>	<p>Izgraditi hitni bolnički prijem u sastavu Opće bolnice Sisak Osnovati nacionalni forenzički centar u Popovači Izgraditi novi dom zdravlja u Petrinji Povećati ulaganja u opremljenost bolnica Jačati preventivne zdravstvene programe Modernizirati i rekonstruirati industrijske pogone</p>

17. SOCIJALNA SKRB

17.1. Strateško planiranje razvoja socijalnih usluga

Strateško planiranje razvoja socijalnih usluga u Sisačko-moslavačkoj županiji započelo je u rujnu 2010. uz tehničku pomoć UNHCR-a i Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi. U sam proces bilo je uključeno više od 40 predstavnika županijskih tijela upravljanja, gradova, općina, centara za socijalnu skrb, odgojno-obrazovnih ustanova, ustanova socijalne skrbi, zavoda za zapošljavanje, županijskog zavoda za javno zdravstvo, obiteljskog centra, udruga i drugih pružatelja socijalnih usluga s područja županije, ureda UNHCR-a Sisak, županijskog Upravnog odjela za socijalnu skrb, novoosnovanog Savjeta za socijalnu skrb i drugih dionika te su za razdoblje do 2020. godine odabrani sljedeći strateški ciljevi:

- uvođenje i provedba EU suvremenih načela i vrijednosti vezanih uz socijalno uključivanje, jednakost i ljudsko dostojanstvo svakog pojedinca koji živi u našoj županiji, kao temelj održivog razvoja sustava socijalne skrbi
- poboljšanje života svih ranjivih društvenih skupina u našoj lokalnoj zajednici kroz razvoj široke mreže održivih, dostupnih i ekonomski prihvatljivih socijalnih usluga u zajednici, koje odgovaraju potrebama pojedinaca i njihovih obitelji i
- jačanje kapaciteta lokalne i područne uprave, nevladinih organizacija i privatnih pružatelja usluga za planiranje, oblikovanje i provedbu kvalitetnih socijalnih usluga kroz osiguranje učinkovitije komunikacije, razmjene informacija i podataka te izgradnjom djelotvornih partnerskih odnosa.

Praćenje rizika od siromaštva i socijalni transferi u županiji

Državni zavod za statistiku redovito prati stanje siromaštva prema standardnoj metodologiji EU za mjerenje relativnog rizika od siromaštva, no samo na državnoj razini jer prikupljeni podaci nisu reprezentativni za županijsku razinu. Stoga se županijskim vlastima preporučuje pomnije pratiti socijalne skupine za koje je, temeljem nacionalnog praćenja izvjesno da su izložene većem riziku od siromaštva i prikupljati dostupne statističke i administrativne podatke o tim skupinama kako bi mogli donositi informirane odluke o suzbijanju siromaštva.

Prema podacima Ankete o dohotku stanovništva 2013., stopa rizika od siromaštva u Hrvatskoj u 2013. godini iznosi 19,5 %. Prag rizika od siromaštva u 2013. za jednočlano kućanstvo iznosi 22.916 kuna na godinu, dok za kućanstvo s dvije odrasle osobe i dvoje djece mlađe od 14 godina iznosi 48.124 kune na godinu. Praćenje stope rizika od siromaštva na razini Republike Hrvatske u 2013. godini prikazuje tablica 89.

Tablica 89: Praćenje stope rizika od siromaštva u RH u 2013. godini

Stopa rizika od siromaštva, %	19,5
Osobe u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti, %	29,9
Osobe u teškoj materijalnoj deprivaciji ⁸ (4 ili više stavki), %	14,7
Osobe koje žive u kućanstvima s vrlo niskim intenzitetom rada, %	14,8
Prag rizika od siromaštva, jednočlano kućanstvo (kn	22.916

Izvor: Zavod za statistiku, anketa

Rangiranjem regija po razini incidencije siromaštva, nastaje sljedeća široka tipologija:

- *Nisko siromaštvo*: zagrebačka regija, sjeverni Jadran i urbani južni Jadran (uzeti zajedno, oni sačinjavaju oko polovicu hrvatskog stanovništva, ali je u njima samo jedna šestina siromašnih)
- *Umjereno siromaštvo*: ruralni južni Jadran, urbana središnja regija, urbana istočna regija (otprilike jedna četvrtina hrvatskog stanovništva i oko 30 posto siromašnih) i
- *Visoko siromaštvo*: ruralna središnja i ruralna istočna regija (otprilike jedna četvrtina stanovništva, ali više od polovice siromašnih)⁹.

Sisačko-moslavačka županija dio je ruralne središnje regije te je stoga izložena visokoj stopi rizika od siromaštva.

Suzbijanje siromaštva uvelike se odvija preko socijalnih transfera te se posredno može dobiti podatak o broju građana izloženima izravno uvjetima siromaštva. Socijalni transferi kao prava u sustavu socijalne skrbi izravno namijenjeni suzbijanju siromaštva su:

1. zajamčena minimalna naknada
2. naknada za troškove stanovanja
3. pravo na troškove ogrjeva
4. jednokratna naknada
5. naknada za troškove smještaja korisnika i
6. naknade u vezi s obrazovanjem.

No osim tih, dio socijalnih transfera namijenjen je olakšavanju drugih otežavajućih životnih okolnosti, poput invaliditeta. To su:

1. doplatak za pomoć i njegu
2. osobna invalidnina
3. status roditelja njegovatelja
4. naknada do zaposlenja i

⁸ Stopa teške materijalne deprivacije prikazuje postotak osoba koje žive u kućanstvima koja si ne mogu priuštiti najmanje četiri od devet stavaka materijalne deprivacije.

⁹Svjetska banka, 'Cijena životnog standarda 2007.', stranica xvii

5. socijalne usluge.

Broj i udio primatelja zajamčene minimalne naknade po centrima za socijalnu skrb u stanovništvu Sisačko-moslavačke županije prikazuje sljedeća tablica.

Tablica 90: Broj i udio primatelja zajamčene minimalne naknade po centrima za socijalnu skrb u stanovništvu SMŽ

	Broj primatelja ZMN	Udio primatelja ZMN u stanovništvu
CZSS Sisak	2566	4,27
CZSS Glina	641	6,91
PO CZSS Topusko	586	9,84
CZSS Kutina	1645	4,41
CZSS Novska	809	4,26
CZSS Petrinja	1556	6,31
CZSS Hrvatska Kostajnica	478	6,24
PO CZSS Dvor	203	3,64
SMŽ	8484	4,92
RH	101 343	2,37

Izvor: Plan razvoja socijalnih usluga u SMŽ za razdoblje 2015. - 2020. (anketa CZSS)

17.2. Djelatnost socijalne skrbi na području Sisačko-moslavačke županije

Upravni odjel za socijalnu skrb osnovan je Odlukom Skupštine Sisačko-moslavačke županije, donesenoj na 20. sjednici Skupštine, održanoj 20.2.2012. godine, s osnovnim ciljem provođenja županijske socijalne politike i koordinacije svih dionika u pružanju socijalnih usluga na području Sisačko-moslavačke županije. Osim socijalnom politikom, Upravni odjel za socijalnu skrb u svom djelokrugu rada značajno mjesto daje i provođenju politike mladih i politike za mlade. Krajem 2015. godine je Odlukom Skupštine Sisačko-moslavačke županije osnovan novi Upravni odjel za zdravstvo, socijalnu skrb i branitelje (u nastavku: Upravni odjel).

Sisačko-moslavačka županija je osnivač dva Doma za starije i nemoćne osobe, Sisak i Petrinja, a u pripremi je i osnivanje Doma za starije i nemoćne osobe Glina te Doma za branitelje s područja županije. Rad postojećih i osnivanje novih ustanova koordinira Upravni odjel za zdravstvo, socijalnu skrb i branitelje. S ciljem deinstitucionalizacije sustava socijalne skrbi, Upravni odjel podupire sve aktivnosti na širenju mreže ustanova socijalne skrbi te partnerstvom u projektima, kroz županijski proračun i na druge prikladne načine podupire rad svih nositelja socijalnih usluga. Županijskim proračunom osigurana su znatna financijska sredstva za razvoj socijalnih usluga kroz financiranje ustanova kojima je županija osnivač, kao što su domovi za starije i nemoćne osobe, a

posebno se vodi računa o potpori udrugama koje su usmjerene na djelovanje u području brige o socijalno ugroženima. Za sve navedene namjene, za 2017. godinu Proračunom je kroz Program javnih potreba u socijalnoj skrbi planirano 3.623.092,00 kuna.

Da bi se ostvarila uspješna provedba planova socijalne politike neophodna je precizna baza podataka o svim nositeljima te politike. Uz gradove i općine te razne ustanove socijalne skrbi kojima je osnivač RH, sve više funkciju pružanja socijalnih usluga preuzimaju organizacije civilnog društva (udruge) te fizičke osobe i ustanove u vidu privatnog poduzetništva u socijalnoj skrbi (obiteljski domovi, udomiteljstvo, pružanje pomoći u kući i sl.).

Baze podataka po gradovima i općinama su najbolji i najsigurniji način identifikacije postojećih nositelja socijalnih funkcija na području Sisačko-moslavačke županije te se tako korisnici socijalnih usluga mogu obratiti najbližem nositelju potrebne usluge. Adresar svih nositelja socijalnih usluga objavljen je na mrežnim stranicama Sisačko-moslavačke županije i ažurirat će se prema prijavljenim promjenama.

Centri za socijalnu skrb ključne su ustanove socijalne skrbi u svim županijama kojima je osnivač RH. U centrima se u prvom stupnju rješavaju zahtjevi za priznavanje prava i usluga iz sustava socijalne skrbi, obiteljsko-pravne i kaznenopravne zaštite te druga prava u skladu s odredbama Zakona o socijalnoj skrbi i posebnim propisima.

Na području županije djeluje šest centara za socijalnu skrb: Glina, Hrvatska Kostajnica, Kutina, Novska, Petrinja i Sisak. Centar za socijalnu skrb Glina nadležan je za organiziranje rada podružnice Topusko, dok je Centar za socijalnu skrb Hrvatska Kostajnica nadležan za podružnicu Dvor.

Dom socijalne skrbi javna je ustanova, a osniva se za obavljanje socijalnih usluga propisanih Zakonom o socijalnoj skrbi. Socijalne usluge obuhvaćaju aktivnosti, mjere i programe namijenjene sprečavanju, prepoznavanju i rješavanju problema i poteškoća pojedinaca i obitelji te poboljšanju kvalitete njihovog života u zajednici. Mogu se pružati tijekom duljeg razdoblja ili privremeno, ovisno o potrebama korisnika.

Na području Sisačko-moslavačke županije registrirani su sljedeći domovi socijalne skrbi:

1. Dom za starije i nemoćne osobe Sisak
2. Dom za starije i nemoćne osobe Petrinja
3. Dom za starije osobe Glina
4. Dom za psihički bolesne odrasle osobe Petrinja
5. Centar za rehabilitaciju Komarevo
6. Dom za djecu i mlađe punoljetne osobe Vrbina, Sisak.

Na teritoriju Sisačko-moslavačke županije djeluje i SOS Dječje selo Lekenik kao jedinstvena nedržavna ustanova socijalne skrbi za djecu i mlade.

U planiranju i razvoju socijalnih usluga za starije osobe, Županija se vodi principima individualnog pristupa i usmjerenosti na korisnika čija se prava i potrebe ostvaruju kroz međusobnu suradnju svih pružatelja usluga. Tako na području Sisačko-moslavačke županije, osim dva županijska doma za starije i nemoćne osobe te ostalih ustanova socijalne skrbi, postoji i 26 obiteljskih domova ukupnog smještajnog kapaciteta za preko 300 korisnika.

Premda u Sisačko-moslavačkoj županiji postoje brojne organizacije civilnog društva, naročito one koje zastupaju osobe s invaliditetom, svega nekoliko ih je razvilo kapacitet za pružanje socijalnih usluga. Za sada samo tri udruge svojom djelatnosti pokrivaju cijelu županiju i financiraju se izravno iz županijskog proračuna, a to su: Udruga OSI SMŽ Petrinja, Centar za žene Adela i Udruga slijepih SMŽ. Za djelovanje ove tri udruge u proračunu Sisačko-moslavačke županije za 2016. godinu osigurano je ukupno 325.000,00 kuna, a za projekte ostalih udruga iz područja socijalne skrbi u osigurano je ukupno 200.000,00 kuna. Proračunom Sisačko-moslavačke županije podupire se i rad udruga umirovljenika kao i izvaninstitucionalna skrb za osobe starije životne dobi. Za ove namjene godišnje se realizira 105.000,00 kuna.

17.3. Socijalna politika na području Sisačko-moslavačke županije

Na području Sisačko-moslavačke županije socijalna će se politika provoditi kroz četiri osnovna područja socijalne skrbi:

- suzbijanje siromaštva i socijalne isključivosti
- skrb o starijim osobama
- zaštita obitelji, djece i mladeži
- socijalno uključivanje osoba s invaliditetom.

Suzbijanje siromaštva i socijalne isključivosti

Siromaštvo u Hrvatskoj, a poglavito u našoj županiji, postaje jedna od osnovnih socioloških, gospodarskih i svakako politički nezaobilaznih kategorija. Svojom trajnošću, siromaštvo kao socijalna kategorija prerasta u životu naše zajednice u kulturu življenja. Ilustracija ovih konstatacija je podatak iz 2010. godine, prema kojem je indeks razvijenosti samo 48 % prosjeka Hrvatske. Stopa nezaposlenosti u Sisačko-moslavačkoj županiji kontinuirano je za desetak posto veća od stope nezaposlenosti u Republici Hrvatskoj.

Udio primatelja socijalnih pomoći u lipnju 2013. godine dvostruko je veći od udjela primatelja socijalne pomoći u RH: 5,10 % u Sisačko-moslavačkoj županiji prema 2,6 % u RH. Prema podacima Ministarstva socijalne politike i mladih na dan 31.12.2013. godine u Sisačko-moslavačkoj županiji pomoć za uzdržavanje (zajamčenu minimalnu novčanu naknadu) preko

Centara za socijalnu skrb prima 3704 korisnika (obitelji i samaca), a njom je obuhvaćeno ukupno 8726 osoba. Jednokratnu novčanu pomoć primilo je 5438 korisnika. U SMŽ je putem Upravnog odjela za jednokratne novčane pomoći, u 2013. godini isplaćeno 441.960,00 kuna za 204 korisnika.

U cilju izlaska iz permanentnog siromaštva planira se aktivnosti usmjeriti na bolju koordinaciju pružatelja socijalnih usluga, poboljšanje pristupa obrazovanju siromašnih učenika u riziku od daljnjeg socijalnog isključivanja, pomoć osobama koje se nađu u stanju beskućništva te podržavanjem mjera zapošljavanja, a posebno samozapošljavanja socijalno ugroženih osoba.

U tom smislu podržavat će se sve aktivnosti institucionalnog i vaninstitucionalnog poticanja uključivanja socijalnih kategorija stanovnika u tržište rada te primjenjivati mjere i aktivnosti primjerene našoj županiji prema nacionalnoj Strategiji borbe protiv siromaštva i socijalne isključivosti u Republici Hrvatskoj 2014. - 2020. godine.

Broj korisnika i pomoći u socijalnoj skrbi u Sisačko-moslavačkoj županiji – pregled po centrima za socijalnu skrb i njihovim podružnicama (stanje 31. 12. 2013.) prikazan je u tablici 91.

Tablica 91: Broj korisnika i pomoći u socijalnoj skrbi u SMŽ po centrima za socijalnu skrb

Državna pomoć										
Pravo u socijalnoj skrbi		CZSS odnosno podružnica CZSS (po CZSS)								Ukupno Županija (1 - 8)
		1	2	3	4	5	6	7	8	
		Sisak CZSS	Dvor PO CZSS	Glina CZSS	Topusko PO CZSS	Kutina CZSS	Novska CZSS	Petrinja CZSS	Hrvatska Kostajnica CZSS	
I.	Pomoć za uzdržavanje									
	1. Ukupno pomoći (samaca i obitelji)	1.003	140	312	335	56	311	693	254	3.704
	2. Ukupno obuhvaćenih osoba	2.584	278	531	712	1.833	773	1.429	586	8.726
II.	Jednokratna pomoć									
	1. Ukupno pomoći u izvještajnoj godini	2.055	44	640	1.100	479	396	600	124	5.438
	- od toga za školovanje	-	2	-	-	6	35	300	1	344
	- od toga za nabavku potrebne odjeće i obuće	-	3	25	6	1	12	122	3	172
	- od toga za nabavku osnovnih predmeta u kućanstvu	7	5	12	5	38	6	85	16	174
	- od toga za smrt člana obitelji	-	3	2	7	16	-	-	5	33
	2. Različiti korisnici (samci i obitelji) kojima je jednom ili više puta odobrena pomoć u izvještajnoj godini	1.041	37	397	911	261	88	32	15	2.782
III.	Potpore za obrazovanje	427	6	84	136	244	114	534	217	1.762

IV.	Osobna invalidnina	358	20	84	41	154	142	179	66	1.044
V.	Doplatak za pomoć i njegu	935	158	292	243	497	411	464	212	3.212
VI.	Status roditelja njegovatelja	36	1	7	6	18	29	26	19	142
VII.	Pomoć i njega u kući ukupno korisnika	3	-	-	-	-	-	-	-	3
	Ukupno usluga	6	-	-	-	-	-	-	-	6
VIII.	Usluga stručne pomoći u obitelji (patronaža) ukupno korisnika	1	-	-	-	3	-	-	-	4
IX.	Usluga pomoći pri uključivanju u programe odgoja i obrazovanja - ukupno korisnika	-	-	-	-	-	-	1	-	1
X.	Skrb izvan vlastite obitelji									
	Smještaj u udomiteljsku obitelj djece i odraslih	165	17	51	34	81	53	46	29	476
	Smještaj u obiteljski dom djece i odraslih	5	-	6	6	30	-	-	3	50
	Smještaj u dom socijalne skrbi za djecu i odrasle	292	29	44	53	83	87	120	34	742
Lokalna i regionalna pomoć										
XI.	Pomoć za podmirenje troškova stanovanja	638	65	353	88	161	200	400	-	1905
XII.	Pomoć za ogrjev u 2015. godini	1110	122	537	98	631	349	704	205	3756

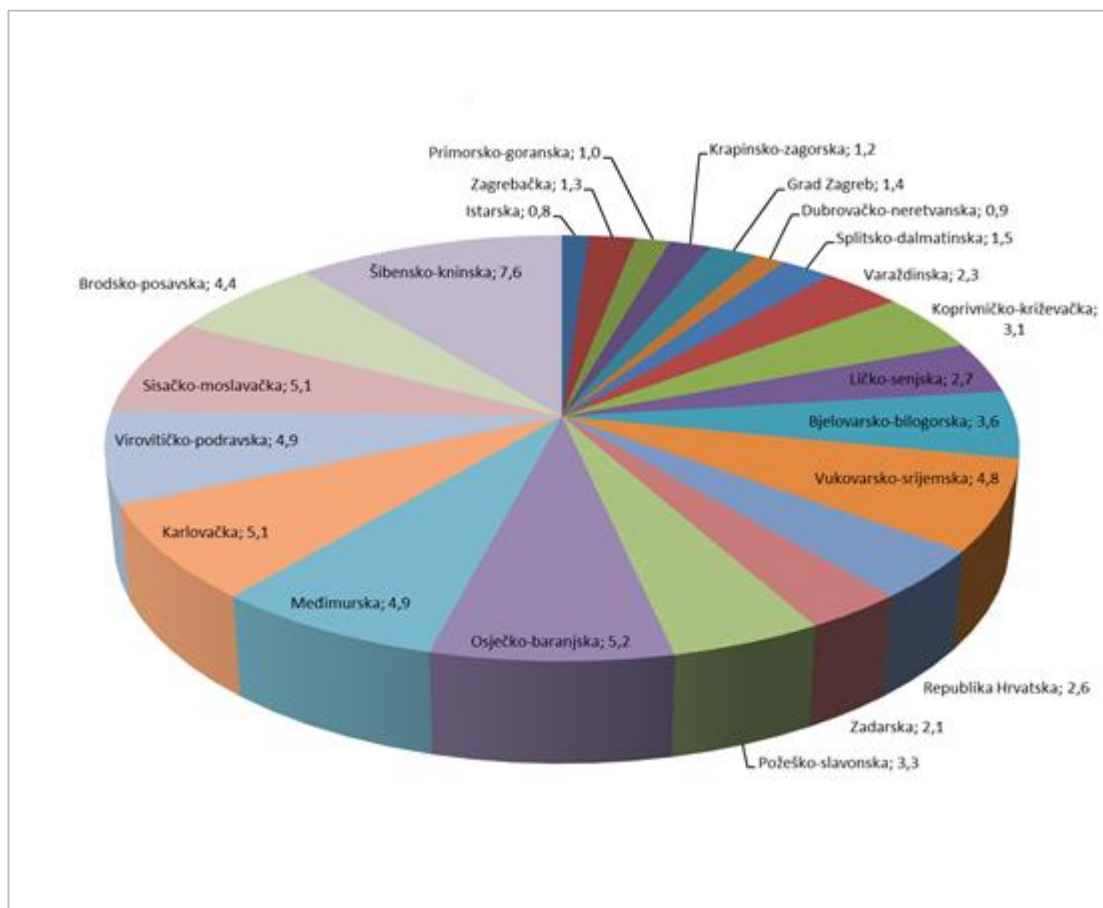
Izvor: Ministarstvo socijalne politike i mladih: www.mspm.hr, Godišnje statističko izvješće za 2013. godinu

Metodološke napomene:

1. Sredstva za iskazani broj korisnika i pomoći (r.br. I. do X.) osigurana su iz državnog proračuna, osim za pomoć za podmirenje troškova stanovanja (r.br. XI.), koja se financira iz proračuna općina i gradova te za pomoć za ogrjev (r.br. XII.), koju financiraju županije.

2. Pod rednim brojem X. – Smještaj u dom socijalne skrbi za djecu i odrasle, iskazani su podaci centara za socijalnu skrb, a ne domova socijalne skrbi. Iskazani podaci odnose se na smještene korisnike u državne i nedržavne domove za koje je cijenu smještaja plaćala država u cijelosti ili djelomično. Podaci se odnose na stanje krajem 2013. godine.

Grafikon 33: Udio korisnika pomoći za uzdržavanje po županijama RH

Izvor: Ministarstvo socijalne politike i mladih: www.mspm.hr, Godišnje statističko izvješće za 2013. godinu

Skrb o starijim osobama

Sisačko-moslavačka županija prema popisu stanovništva 2011. godine, spada među županije koje imaju udio starog stanovništva veći od 15 %. U odnosu na ukupan broj stanovnika u županiji, udio osoba starijih od 60 godina iznosi 26,2 %, a prosječna starost stanovništva iznosi 43 godine. Temeljem navedenih podataka Sisačko-moslavačka županija spada među četiri najstarije županije u RH.

Proces „brzog starenja” u županiji naročito je vidljiv u ruralnim područjima koja čine pretežiti dio županije pa to uvjetuje i pristup brizi o starijima osobama uvažavajući tu činjenicu.

U Sisačko-moslavačkoj županiji je u udomiteljskim obiteljima smješteno 395 starijih osoba, u obiteljskim domovima 61 te u domovima za starije i nemoćne osobe 430 starijih osoba.

Preko 2500 starijih osoba čeka smještaj u dva doma za starije i nemoćne osobe kojima je osnivač Sisačko-moslavačka županija, a na smještaj se čeka od jedne do pet godina, ovisno o kategoriji smještaja.

U području zaštite starijih osoba aktivnosti će biti usmjerene na daljnji razvoj usluga u postojećem sustavu skrbi o starijima (poput udomiteljstva, organizacije dnevnog boravka za starije, jačanje usluge pružanja njege i pomoći u kući i sl.), ali i jačanjem podrške nositeljima skrbi za

osobe koje pate od kroničnih i terminalnih bolesti, s posebnim naglaskom na organizaciju palijativne skrbi.

Zaštita obitelji, djece i mladeži

U brizi o djeci, mladima i obitelji pozornost se prvenstveno usmjerava na obitelji u financijski ugroženim uvjetima življenja, opću zaštitu djece i mladih kroz kvalitetan odgojno-obrazovni sustav, ali i na neke specifične rizične skupine mladih koji žive u institucijama, djece i mladih žrtava obiteljskog nasilja te na suzbijanje problema vršnjačkog nasilja i prevenciju ovisnosti od narkotika i alkohola.

Preko Centara za socijalnu skrb broj djece i mladih smještenih prema pojedinom obliku socijalne skrbi iznosi:

- u udomiteljskim obiteljima	92
- u obiteljskim domovima	2
- u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi	167
- u drugim domovima/centrima za djecu i mlade	53

Plan razvoja socijalnih usluga u prevenciji i uklanjanju loših uvjeta življenja djece, mladih i obitelji usmjerit će se na jačanje sustava obiteljskih potpora, potporu uvjeta odgojno-obrazovnom sustavu u brizi o djeci i mladima koji žive u lošim socijalnim uvjetima te potporu posebno osjetljivim skupinama djece i mladih.

Posebna pozornost u skrbi o mladima posvetit će se stvaranju uvjeta za uključivanje mladih po izlasku iz sustava socijalne skrbi u *redovan* život zajednice. Podupirat će se projekti koji će stvarati uvjete za uključivanje mladih po izlasku iz sustava socijalne skrbi u radni odnos te za stambeno zbrinjavanje (stambene zajednice i sl.).

Socijalno uključivanje osoba s invaliditetom

Djeca s teškoćama u razvoju (DSTUR) i osobe s invaliditetom (OSI) posebno su značajno područje aktivnosti u razvoju socijalnih usluga i socijalne politike naše Županije.

Prema podacima Ministarstva socijalne skrbi i mladih, u Sisačko-moslavačkoj županiji evidentirano je ukupno 20 235 osoba s invaliditetom od čega muških 65 % i ženskih 35 %, što čini ukupno 11,7 % stanovništva županije. Prema navedenim podacima invaliditet je prisutan u svim dobnim skupinama, 56 % stanovnika je u radno-aktivnoj dobi i čak 6 % osoba s invaliditetom u dobi od 0 do 19 godina. Preko 4000 osoba s invaliditetom su pripadnici braniteljske populacije. U raznim vidovima tretmana centara za socijalnu skrb u Sisačko-moslavačkoj županiji ima 788 psihički bolesnih osoba. Najčešće vrste oštećenja kod osoba s invaliditetom su oštećenja lokomotornog sustava te duševni poremećaji, dok su skoro 30 % višestruka oštećenja.

Stvaranje uvjeta za maksimalnu uključenost ovih osoba u zajednicu provodit će se kroz niz mjera i aktivnosti u odgojno-obrazovnom sustavu, promicanju ljudskih prava, jačanjem lokalnog izvaninstitucionalnog sustava potpore, unaprjeđenjem zdravstvene zaštite te primjenom nacionalnih i EU standarda zaštite u razvoju standarda socijalnih usluga u našoj županiji. U tu svrhu prioritetni ciljevi su omogućavanje maksimalne integracije djece u odgojno-obrazovni sustav podupiranjem udruga koje brigu o djeci s teškoćama u razvoju imaju u programima svojega djelovanja i razvijanje servisa socijalnih usluga za osobe s najtežim invaliditetom.

U daljnjem jačanju socijalne politike, Sisačko-moslavačka županija se može osloniti na zadovoljavajuću mrežu nositelja socijalnih usluga, prema sljedećem sastavu:

I. Ustanove SMŽ:

- centri za socijalnu skrb, 6 centara
- domovi za stare i nemoćne osobe, 3 doma
- domovi za psihički bolesne odrasle osobe, 1 dom
- domovi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, 1 dom i
- centri za rehabilitaciju, 1 centar.

II. Udomitelji u SMŽ:

- udomiteljske obitelji za starije, 105 obitelji
- udomiteljske obitelji za djecu i mlade, 50 obitelji i
- obiteljski domovi, 20 domova.

III. Udruge u SMŽ:

- udruge iz područja brige o OSI, 8 udruga
- udruge za brigu o starijim osobama, 9 udruga
- udruge za brigu o ostalim socijalnim kategorijama, 7 udruga
- braniteljske udruge, 26 udruga i
- umirovljeničke udruge – 1 županijska udruga.

IV. Savjetovališta za razna područja socijalne skrbi.

V. Općine, gradovi i županija – upravni odjeli nadležni za socijalnu skrb (sukladno zakonskim obvezama i razvojnim programima samih JLS).

U razdoblju djelovanja sljedeće Županijske razvojne strategije, SMŽ planira osnovati nekoliko ustanova izuzetno važnih za kvalitetno pružanje socijalnih usluga i za kategorije koje do sada nisu bile zasebno tretirane u dokumentima socijalne politike:

- Dom za branitelje u Petrinji
- Centar za autizam u Komarevu
- Centar za palijativnu skrb u Sisku i
- Dom za starije i nemoćne osobe u Glini.

Osim navedenih ustanova planira se ustroj ili županijska potpora ustroju novih ustanova, odnosno povećanje smještajnih kapaciteta već postojećih ustanova za sljedeće uočene mogućnosti i potrebe:

- Dom za starije i nemoćne osobe u Kutini i
- Dom za psihički bolesne odrasle osobe ili oboljele od Alzheimerove bolesti i drugih demencija u Ravniku.

Sisačko-moslavačka županija jedna je od tri županije koje su i na Županijskoj skupštini pravovremeno usvojile strateški plan socijalne skrbi „Plan razvoja socijalnih usluga SMŽ 2011. - 2014. godine”, a krajem 2015. godine usvojen je i „Plan razvoja socijalnih usluga SMŽ 2015. - 2020. godine”. Temeljem ovog strateškog plana izrađuju se i akcijski planovi za svaku pojedinu godinu. Na Skupštini Sisačko-moslavačke županije usvojen je i Akcijski plan za uključivanje Roma u zajednicu 2013. - 2015.

Tablica 92: Razvojni problemi i potrebe u socijalnoj skrbi

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
<p>Rastući broj korisnika socijalne skrbi upućuje na veliku socijalnu ugroženost stanovništva SMŽ</p> <p>Visok udio mladih radno sposobnih nezaposlenih osoba među stalnim korisnicima socijalne skrbi</p> <p>Stanje socijalne ugroženosti posebno je prisutno na područjima od posebne državne skrbi</p> <p>Sve veći udio starog stanovništva zahtijeva širenje mreže izvaninstitucionalne socijalne skrbi</p> <p>Ratne posljedice koje se negativno odražavaju na duševno zdravlje stanovništva</p>	<p>Jačati gospodarstvo i politiku zapošljavanja kako bi se smanjio udio nezaposlenih osoba među korisnicima socijalne skrbi</p> <p>Izraditi i sustavno provoditi mjere za razvoj područja od posebne državne skrbi</p> <p>Širiti mrežu izvaninstitucionalne socijalne skrbi, osobito pružanje njege u kući starijim i nemoćnim osobama</p> <p>Jačati sustavan angažman cijele zajednice u radu s ratnim stradalnicima i žrtvama nasilja te poticati njihovu uključenost u društvene aktivnosti</p>

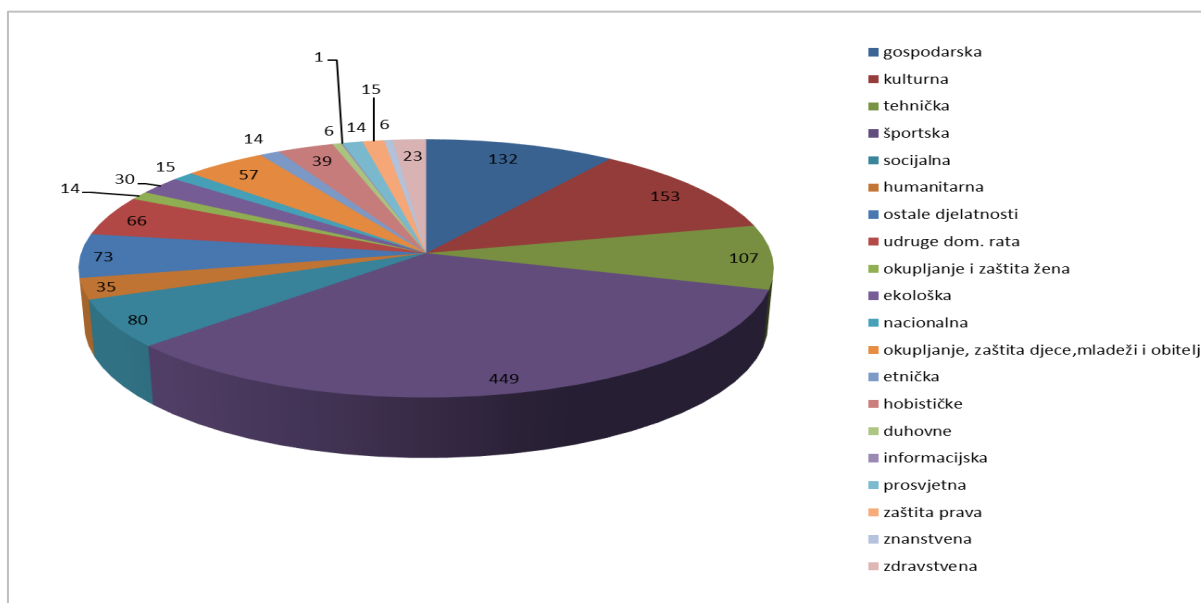
18. CIVILNO DRUŠTVO

Organizacije civilnog društva nazivaju se dobrovoljnim, neovisnim, neprofitnim, nevladinim ili trećim sektorom, a civilno društvo jesu građani koji se aktivno i slobodno uključuju u društveno djelovanje. Dva osnovna organizacijska oblika civilnog društva su zaklade i udruge. Na razini RH postoji Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva kao vodeća javna institucija za suradnju, povezivanje i financiranje organizacija civilnoga društva u Republici Hrvatskoj.

Prema podacima Ureda državne uprave u Sisačko-moslavačkoj županiji, Službe za opću upravu na području Sisačko-moslavačke županije na dan 31.12.2015. registrirano je 1886 udruga. Svojim djelokrugom udruge pokrivaju sva područja društvenog života stanovnika županije, od sporta i kulture do poljoprivrede, vatrogasnih društava i zajednica, lovačkih društava i udruga koje se bave okupljanjem i zaštitom djece, mladih i žena, međutim najveći broj udruga registriran je na području gospodarstva, sporta, tehničke aktivnosti i kulture.

Sljedeći grafikon ilustrira zastupljenost udruga po pojedinim djelatnostima.

Grafikon 34: Broj udruga u SMŽ po djelatnostima

Izvor: Ured državne uprave u SMŽ, Služba za opću upravu, prosinac 2015. godine

Govorimo li o geografskoj podijeljenosti, više od 1000 udruga djeluje u tri grada: Sisku, Kutini i Petrinji.

Sisačko-moslavačka županija redovito sudjeluje u financiranju programa raznih udruga, ukazujući na taj način na njihovu važnost u obogaćivanju svakodnevnog društvenoga života svih stanovnika. Stoga se donose sljedeći programi:

- Program javnih potreba u kulturi (na prijedlog Upravnog odjela za prosvjetu, kulturu i sport SMŽ) koji se temelji se na prijedlozima programa javnih potreba gradova, općina, vjerskih zajednica, udruga i pojedinaca, a obuhvaća sufinanciranje sljedećih djelatnosti: zaštite sakralnih objekata i spomenika kulture; saniranja domova kulture, muzeja, pučkih domova i ostalih objekata u kulturi; djelatnost udruga u kulturi; likovne, kazališne, muzejsko-galerijske, nakladničke, knjižnične, glazbeno-scenske i arhivske djelatnosti; kao i programa koji promiču kulturu mladih; manifestacija te ostalih programa državne i međudržavne suradnje kao i investicija u kulturi.

- Program rada Zajednice športskih udruga i saveza Sisačko-moslavačke županije za sufinanciranje sportskih programa provodi se u sljedećim područjima: a) županijski sportski savezi, b) pokroviteljstva i supokroviteljstva, c) gradske zajednice, d) općinske zajednice i općine bez zajednica. Jedan dio aktivnosti odnosi se na programe školskog sporta te sportske manifestacije od posebnog interesa za Sisačko-moslavačku županiju i

- Program Zajednice tehničke kulture Sisačko-moslavačke županije kroz koji Županija prati i sufinancira četiri zajednice tehničke kulture u gradovima Novska, Sisak, Petrinja i Kutina te udruge u gradovima i općinama gdje zajednice ne postoje ili udruge čija djelatnost prekriva područje županije te kroz 28 udruga tehničke kulture u ostalim gradovima i općinama. Sisačko-moslavačka županija financira rad udruga iz sektora poljoprivrede na temelju raznih odluka (Odluka o uvjetima za dodjelu novčanih donacija i pomoći udrugama poljoprivrednika i poljoprivrednim zadrugama u provođenju projekata iz područja poljoprivrede i ruralnog razvitka u SMŽ za 2009., Zaključka Županice i Odluka o izmjeni Zaključka o sufinanciranju nastupa fizičkih i pravnih osoba s područja SMŽ na sajmovima, manifestacijama i promocijama tijekom 2013.).

Upravni odjel za prostorno uređenje, graditeljstvo i zaštitu okoliša Sisačko-moslavačke županije radi s udrugama civilnog društva koje se bave zaštitom okoliša i prirode te su i teme projekta udruga koji su sufinancirani od strane Županije bile vezane uz prirodu i okoliš, kao npr. Programi i obilježavanje značajnih datuma Ekološkog kalendara, Informiranje i edukacija javnosti po pitanjima zaštite okoliša, Izrada i prezentacija eko suvenira.

Na temelju Operativnog plana poticanja malog gospodarstva, turizma, infrastrukture i komunalnih poslova u Sisačko-moslavačkoj županiji planira se svake godine i aktivnost Zaštita potrošača u vidu donacija savjetovalištima i udrugama za zaštitu potrošača.

Putem Javnog poziva za prijavu projekata/programa iz područja socijalne skrbi, Programa udruga proisteklih iz Domovinskog rata i II. svjetskog rata za dodjelu financijske potpore iz sredstava proračuna Sisačko-moslavačke županije financiraju se projekti udruga u tom području.

Svi oblici financiranja, suradnje i djelovanja temelje se na postavkama nacionalnih i EU strategija, smjernica, planova i programa vezanih na prava i mogućnosti u sferi socijalnih potreba, u sferi jačanja i boljeg uređenja obiteljskih odnosa te problema socijalno isključenih skupina.

Sve vjerske zajednice aktivno su uključene u brigu o potrebitima i isključenima na području Sisačko-moslavačke županije. U okviru Katoličke zajednice i Islamske zajednice organizirane su udruge za skrb o siromašnima koje usluge pružaju svim stanovnicima bez obzira na nacionalnost i vjeroispovijest. Ostale vjerske zajednice – Baptistička crkva, Adventistička crkva te Pravoslavna zajednica sudjeluju u brizi za socijalno ugrožene kroz humanitarne akcije same Crkve.

Caritas Sisačke biskupije provodi aktivnosti podjele toplog obroka i dostave obroka (102 korisnika), podjele humanitarne pomoći (paketa hrane, higijene, odjeće, namještaja za 1646 korisnika) te uslugu skrbi izvan vlastite obitelji u domu Sv. Vinko Paulski u Oborovu (70 korisnika) koji se doduše nalazi na području Zagrebačke županije. Caritas Sisačke biskupije ima 1818 korisnika, a to su uglavnom siromašne socijalno ugrožene obitelji te osobe s invaliditetom.

U islamskoj zajednici, Udruga Merhamet - Crveni polumjesec organizira za 60 korisnika uslugu pučke kuhinje i za 300 korisnika podjelu materijalne pomoći.

Crveni križ prepoznatljiv je i značajan dionik u socijalnoj skrbi i cjelokupnom životu lokalne zajednice temeljem čega ima i specifičan status reguliran nacionalnim zakonodavstvom. Ipak, svaki Crveni križ djeluje raznovrsno s obzirom na lokalnu sredinu za koju je nadležan. U Sisačko-moslavačkoj županiji djeluju gradska društva u Glini, Hrvatskoj Kostajnici, Kutini, Novskoj, Petrinji, Sisku i općinska društva u Dvoru, Gvozd i Topuskom. Dio aktivnosti namijenjen je pomoći siromašnim građanima, kao što su sanacija bunara siromašnim građanima (250 korisnika u Glini), dodjela humanitarne pomoći (2000 korisnika u Petrinji i do 4000 korisnika u Novskoj). Gradsko društvo Crvenog križa u Sisku organizira socijalnu samoposlugu za 2400 korisnika. Za starije osobe organiziraju se usluge mjerenja tlaka i šećera (1300 korisnika u Petrinji), osigurava pomoć u kući (60 korisnika u Glini, 93 u Sisku) te prijevoz iz izoliranih krajeva (500 korisnika u Novskoj). Gradsko društvo Crvenog križa u Novskoj osigurava savjetovanje za 50 korisnika s problemom ovisnosti te za djecu i mlade preventivne zdravstvene programe kroz edukaciju (200 korisnika) i edukaciju o opasnosti od mina (1100 korisnika). Isto društvo nudi logopedsku uslugu za 60 do 80 djece kojima je ona potrebna i nedostupna. Gradsko društvo Crvenog križa u Sisku organizira usluge Savjetovanja djece i mladih s poremećajima u ponašanju za oko 250 korisnika godišnje te u suradnji s UNHCR-om pomoć prognanicima i povratnicima (oko 250 korisnika).

Tablica 93: Osnovni razvojni problemi i potrebe u radu udruga

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
<p>Slaba aktivnost velikog broja registriranih udruga u području njihovih djelatnosti</p> <p>Više od polovine registriranih udruga djeluje u gradovima</p> <p>Ograničenost sustavnog izvora financiranja za redovite programe i aktivnosti mnogih udruga</p> <p>Niska razina korištenja sredstava ponuđenih Proračunom RH i projektima EU</p> <p>Nemogućnost stalnog zapošljavanja djelatnika</p> <p>Nepostojanje volje za uspostavljanjem partnerskih odnosa s drugim udrugama i međusobnog povezivanja srodnih udruga s ciljem realizacije zajedničkih projekata</p> <p>Temeljenje financiranja rada većine udruga građana na sredstvima dobivenim iz Proračuna SMŽ</p> <p>Velik broj zahtjeva u odnosu na mogućnosti proračuna i planirana sredstva</p> <p>Visoka ovisnost o javnim izvorima čije su financijske mogućnosti jako ograničene</p> <p>Nedostatni kapaciteti u udrugama za pripremu aplikacija za razvojne projekte</p> <p>Nedefinirani model djelatnog partnerstva između tijela lokalne samouprave, predstavnika potrošača, inspekcijskih službi, obrazovnih ustanova i tijela gospodarske i obrtničke komore</p> <p>Neosposobljeni nositelji zaštite potrošača</p> <p>Nedovoljna suradnja nositelja zaštite potrošača i medija s ciljem učinkovitijeg informiranja stanovnika SMŽ</p> <p>Slabo međusobno povezivanje udruga iz istog i različitih područja djelovanja u cilju izrade i realizacije projekata</p> <p>Slaba obrazovanost članova udruga u smislu izrade projekata u cilju povlačenja sredstava iz EU fondova</p> <p>Slaba upoznatost članova većine udruga sa zakonskim odredbama koje reguliraju njihov rad i financiranje</p> <p>Netransparentna raspodjela proračunskih sredstava udrugama (gradovi i županija)</p> <p>Nije izvršena analiza i definiranje stvarnih javnih potreba</p>	<p>Osigurati osnovne materijalne, prostorne i druge uvjete za organizacijsku konsolidaciju i razvoj programske djelatnosti svih, posebice novoosnovanih udruga</p> <p>Izraditi plan sustavnog financiranja za one udruge koje aktivno provode svoje programe i aktivnosti te na taj način stvarati mogućnosti za stalno zapošljavanje pojedinaca društvenog razvoja i smanjenja siromaštva</p> <p>Povećati udio zaposlenih u organizacijama civilnoga društva</p> <p>Podići razinu kompetencija djece i mladih za društvenu i političku participaciju</p> <p>Unaprijediti uvjete za razvoj sudioničke demokracije</p> <p>Poticati rad udruga koje svojim programima i radom djeluju s ciljem povećanja kvalitete života na području SMŽ te pridonose većoj socijalnoj pravednosti</p> <p>Sustavno jačati suradnju regionalne/lokalne uprave i udruga</p> <p>Stalan rad na edukaciji udruga o mogućnostima financiranja iz raznih fondova</p> <p>Jačati povezanost i umreženost udruga</p> <p>Poboljšanje sustava učinkovitog i transparentnog financiranja rada udruga</p> <p>Uspostava praćenja i vrednovanja rada i doprinosa udruga u razvojnim projektima Županije</p> <p>Dodatno valorizirati autohtona folklorna događanja te očuvati i promovirati lokalne jezične i glazbene posebnosti županije</p> <p>Unaprijediti suradnju između sudionika u kulturi (udruge, ustanove i pojedinci, turističke zajednice i dr.)</p> <p>Poticati sudjelovanje gospodarskih čimbenika na uključivanje u aktivnosti udruga</p> <p>Osposobljavanje nositelja zaštite potrošača</p> <p>Uspostava učinkovitijeg informiranja stanovnika SMŽ o njihovim pravima kao potrošača</p> <p>Uključiti građane i organizacije civilnog društva u definiranje javnih potreba i utvrđivanje kriterija i postupaka za dodjelu financijske potpore udrugama na području JLS</p> <p>Provoditi sustavno praćenje i ocjenjivanje provedbe odobrenih programa i projekata</p> <p>U proračunu rezervirati sredstva za sufinanciranje projekata koji podmiruju javne potrebe, ali u skladu s definiranim i javno objavljenim potrebama</p> <p>Poticati i u svakom pogledu podupirati samoorganiziranje i dobrovoljno djelovanje građana i građanki usmjereno k dobrobiti zajednice</p> <p>Formirati savjete za razvoj civilnog društva ili slična koordinacijska tijela koja će činiti predstavnici udruga i županije</p> <p>Informirati i dodatno educirati zaposlenike u javnom sektoru kao i članove općinskih, gradskih i županijskih vijeća o ulozi civilnog društva i potrebi lokalne suradnje</p> <p>U proračunima gradova i županije osigurati sredstava za sufinanciranje EU projekata koje provode udruge</p> <p>Unaprijediti prepoznatost uloge volontiranja u pružanju socijalnih usluga</p>

19. MEĐUŽUPANIJSKA, MEĐUREGIONANA I PREKOGRANIČNA SURADNJA

19.1. Međuzupanijska suradnja

Međuzupanijska suradnja, potaknuta Strategijom regionalnog razvoja Republike Hrvatske 2011. - 2013. godine u prethodnom je razdoblju pokrenula izradu i provedbu zajedničkih projekata Sisačko-moslavačke sa susjednim županijama. Zbog nedostatnih sredstava za razvijanje i provedbu značajnijih infrastrukturnih projekata na regionalnoj razini, jačanje međuzupanijske suradnje očekuje se u sljedećem razdoblju, posebice nakon donošenja nove Strategije regionalnog razvoja. Naime, na temelju članka 43. Zakona o službenoj statistici (NN br. 103/03, 75/09 I 52/12) Državni zavod za statistiku odredio je 6. kolovoza 2012. godine Nacionalnu klasifikaciju prostornih jedinica za statistiku 2012. (NN 96/12) kojom je Republika Hrvatska podijeljena na dvije prostorne jedinice za statistiku 2. razine (statističke regije NUTS II razine): Kontinentalna i Jadranska Hrvatska.

Sisačko-moslavačka županija pripada regiji Kontinentalna Hrvatska te djeluje na intenziviranju međuzupanijske suradnje, ponajprije aktivnim sudjelovanjem u izradi zajedničkih ciljeva, prioriteta i mjera četrnaest županija koje čine tu regiju.

Sisačko-moslavačka županija aktivno sudjeluje i u procesu identifikacije i pripreme razvojnih projekata statističkih regija, a posebno kada se radi o projektima koji imaju značajan socioekonomski učinak na razvoj potpomognutih područja.

Identifikacija razvojnih projekata statističkih regija stoga predstavlja posebno važan postupak za razvoj županija jer se na taj način predlažu projekti principom *bottom up* (odozdo prema gore). Pitanje sufinanciranja međuzupanijskih projekata zasigurno je jedan od najvećih izazova za sve sudionike procesa regionalnog razvoja.

19.2. Međuregionalna i prekogranična suradnja Sisačko-moslavačke županije

Pristupanjem Republike Hrvatske Europskoj uniji u srpnju 2013. godine otvorene su brojne mogućnosti korištenja različitih fondova, ponajprije strukturnih i kohezijskog. S obzirom na uspješno provedene projekte Sisačko-moslavačke županije i drugih županijskih institucija (ponajprije Razvojne agencije SI-MO-RA), financirane sredstvima pretpristupnog programa IPA, zbog stečenog iskustva, kapaciteta, ali i većeg broja dostupnih programa očekuje se priprema i provedba većeg broja projekata.

Važno je napomenuti kako u pretpristupnom razdoblju sredstva predviđena natječajima nisu bila dostatna za financiranje svih kvalitetno pripremljenih projekata, a u programskom razdoblju koje slijedi jedan od glavnih izazova bit će zasigurno predfinanciranje aktivnosti, odnosno sufinanciranje od strane krajnjih korisnika.

Od 2006. godine Sisačko-moslavačka županija je članica Skupštine europskih regija (Assembly of European Regions). Ta zajednica ima važnu ulogu u promoviranju političkih, ekonomskih i kulturnih interesa europskih regija te pomaže u formiranju multilateralnog i bilateralnog partnerstva između europskih regija sa zajedničkim interesima. Od 2009. godine Županija aktivno sudjeluje i u Programu Eurodyssee Skupštine europskih regija. Eurodyssee je međuregionalni program razmjene mladih među regijama članicama Skupštine europskih regija, a omogućava mladima u dobi od 18 do 30 godina stjecanje profesionalnog iskustva i usavršavanje stranog jezika u trajanju između tri i šest mjeseci.

Županijska skupština Sisačko-moslavačke županije je 2007. godine donijela Odluku o pristupanju SMŽ u članstvo Mreže europskih GMO free regija. Cilj mreže je podjela informacija i najboljih iskustava na temu kvalitetne i održive poljoprivrede, zaštićene nekontrolirane uporabe genetski modificiranih sredstava.

Od 2007. godine Sisačko-moslavačka županija je članica Instituta Regija Europe, nadregionalne i politički neovisne organizacije za jačanje političke i ekonomske pozicije europskih regija poticanjem njihove umreženosti i raznih oblika suradnje.

Nastavno na već započete inicijative i uspostavljenu suradnju s pojedinim europskim regijama, očekuje se intenziviranje suradnje kroz provedbu različitih projekata. Sisačko-moslavačka županija potpisnica je Sporazuma o suradnji s pokrajinom Štajerskom (Austrija) i oblasti Gabrovo (Bugarska). U okviru Instrumenta za pomoć u pretpristupnom razdoblju EU-a 2007. - 2013. (IPA), Sisačko-moslavačka županija prednjačila je u korištenju sredstava Prekograničnog programa Hrvatska – Bosna i Hercegovina kroz koji je realizirano jedanaest projekata ukupne vrijednosti 1,36 mil EUR, usmjerenih osnivanju prekograničnih mreža i partnerstava te razvoj zajedničkih prekograničnih aktivnosti (izvor: Izvješće o korištenju pretpristupnih programa pomoći Europske unije za razdoblje od 1. siječnja do 30. lipnja 2013. godine, Hrvatski sabor, 5. prosinca 2013. godine, str. 45 i 46).

U sljedećem programskom razdoblju Sisačko-moslavačka županija će aktivno sudjelovati u pripremi i provedbi Interreg IPA programa prekogranične suradnje Hrvatska – Bosna i Hercegovina - Crna Gora 2014. - 2020., posebice na daljnjem razvoju već uspostavljene prekogranične suradnje.

U narednom programskom razdoblju 2014. - 2020. godine proširena je mogućnost sudjelovanja u četiri programa transnacionalne suradnje:

- Program transnacionalne suradnje INTERREG V-B Mediteran 2014. - 2020.

- Program transnacionalne suradnje INTERREG V-B Dunav 2014. - 2020.
- INTERREG V-B Jadransko-jonski program transnacionalne suradnje 2014. - 2020. i
- Program transnacionalne suradnje INTERREG Središnja Europa 2014. - 2020.

Zaključno, Sisačko-moslavačka županija uspostavila je prekograničnu i međuregionalnu suradnju i ona se kontinuirano razvija tijekom cijelog razdoblja od 2005. do 2014. godine. Unatoč tome, svi potencijalni korisnici još nisu uključeni u proces suradnje te je u tom smislu potrebno nastaviti s aktivnostima jačanja kapaciteta i suradnje na lokalnoj razini.

Tablica 94: Osnovni razvojni problemi i potrebe u vezi s međužupanijskom, prekograničnom i međuregionalnom suradnjom

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
<p>Međužupanijska i međuregionalna suradnja je uspostavljena, no nije dovoljno razvijena</p> <p>Razvojni projekti donose se na centraliziran način</p> <p>Nepripremljenost većine jedinica lokalne samouprave za korištenje sredstava EU fondova (nedostatni ljudski resursi, oprema, financije, iskustvo)</p> <p>Prekogranična suradnja u SMŽ nije ravnomjerno zastupljena (ni sektorski, niti mikrogeografski)</p> <p>Nedovoljna dostupnost i neravnomjerna iskorištenost sredstava iz EU fondova</p>	<p>Povećati razinu sudjelovanja županija u procesu odlučivanja na državnoj razini</p> <p>Izraditi plan za provedbu suradnje s ostalim županijama</p> <p>Intenzivirati međuregionalnu i međužupanijsku suradnju</p> <p>Jačati bilateralnu suradnju s europskim regijama u područjima od zajedničkog interesa</p> <p>Pravodobno informirati potencijalne prijavitelje o mogućnostima financiranja projekata kroz natječaje različitih programa</p> <p>Povećati kapacitete privlačenja i iskorištavanja EU fondova za realizaciju razvojnih programa na lokalnoj razini</p>

20. INSTITUCIONALNI KONTEKST – UPRAVLJANJE RAZVOJEM

Institucionalni kontekst potreban za upravljanje razvojem u Sisačko-moslavačkoj županiji, slično kao i u drugim županijama, sastoji se od pet ključnih segmenata:

- upravna tijela Županije, gradova i općina
- Razvojna agencija Sisačko-moslavačke županije SI-MO-RA d.o.o.
- privatni sektor
- civilni sektor
- ostali subjekti.

20.1. Upravna tijela Županije, gradova i općina

Županijska uprava i uprave gradova i općina imaju glavnu ulogu u upravljanju razvojem. Glavna tijela županijske uprave Sisačko-moslavačke županije su Županijska skupština, Župan i upravna tijela.

Tijela Županije su: Županijska skupština i Župan.

Županijska skupština je predstavničko tijelo građana Sisačko-moslavačke županije. Županijska skupština Sisačko-moslavačke županije ima 41 vijećnika sukladno Zakonu o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi, a u mandatnom razdoblju 2013. - 2016. godine povećan je za dva vijećnika srpske nacionalne manjine te je imao 43 člana. U mandatnom razdoblju 2017. - 2020. Županijska skupština ima 42 vijećnika. Županijska skupština donosi Statut, Proračun Županije, Polugodišnji i godišnji izvještaj o izvršenju Proračuna, Prostorni plan Županije te druge opće akte iz samoupravnog djelokruga Županije, odlučuje o stjecanju i otuđenju pokretnina i nekretnina, odlučuje o dugoročnom zaduživanju Županije i o raspisivanju javnog zajma, odlučuje o davanju suglasnosti za zaduženje i davanju jamstva za ispunjenje obveza pravnim osobama u većinskom izravnom ili neizravnom vlasništvu Županije i ustanovama čiji je osnivač Županija, osniva ustanove, trgovačka društva i druge pravne osobe za obavljanje društvenih, gospodarskih, komunalnih i drugih djelatnosti od interesa za Županiju te odlučuje o njihovim statusnim promjenama i preoblikovanjima, odlučuje o stjecanju i prijenosu dionica odnosno udjela u trgovačkim društvima i drugo. Županijska skupština na normativnoj razini aktivno sudjeluje u provođenju mjera gospodarske politike, a time u promicanju razvoja Sisačko-moslavačke županije. Župan predstavlja i zastupa Županiju i nositelj je izvršne vlasti u Županiji. Župan ima tri zamjenika od kojih je jedan, sukladno Ustavnom zakonu o pravima nacionalnih manjina, pripadnik srpske nacionalne manjine. Župan je ovlašten utvrđivati prijedloge općih i drugih akata koje donosi

Županijska skupština, izvršava ili osigurava izvršavanje općih akata Županijske skupštine, utvrđuje prijedlog proračuna i odluke o izvršavanju proračuna, utvrđuje prijedlog polugodišnjeg i godišnjeg izvještaja o izvršenju proračuna, odgovara za planiranje i izvršenje proračuna Županije, upravlja nekretninama i pokretninama u vlasništvu Županije, odlučuje o stjecanju i otuđivanju nekretnina i pokretnina Županije, usmjerava djelovanje upravnih tijela Županije i drugo.

Za obavljanje upravnih i stručnih poslova iz samoupravnog djelokruga Županije te poslova državne uprave koji su prenijeti na Županiju u skladu sa zakonom i drugim propisima ustrojena su sljedeća upravna tijela:

- Ured župana
- Upravni odjel za proračun, financije, javnu nabavu i imovinu
- Upravni odjel za gospodarstvo, regionalni razvoj i fondove Europske unije
- Upravni odjel za poljoprivredu, šumarstvo i vodno gospodarstvo
- Upravni odjel za prosvjetu, kulturu i šport
- Upravni odjel za zdravstvo, socijalnu skrb i branitelje
- Upravni odjel za prostorno uređenje, graditeljstvo i zaštitu okoliša i
- Stručna služba za poslove Skupštine i opće poslove.

Radi obavljanja poslova unutarnje revizije, u Županiji je ustrojena Jedinica za unutarnju reviziju ustrojstveno i funkcionalno neovisna od drugih upravnih tijela Županije.

Razvojna politika se oblikuje i provodi posredstvom upravnih tijela Županije u području za koja su ustrojena i u okviru njihova djelokruga, a u skladu s ovlastima utvrđenim zakonskim propisima o jedinicama područne (regionalne) samouprave.

U upravnim tijelima Županije najveći je udio službenika s visokom stručnom spremom, slijede zaposlenici s višom stručnom spremom i srednjom stručnom spremom, dok je malen broj namještenika s nižom stručnom spremom. Veći je udio službenika s visokom i višom stručnom spremom u odnosu na broj službenika i namještenika srednje i niže stručne spreme. Međutim, postojeći ljudski potencijal potrebno je osposobljavati za uspješno upravljanje razvojem.

Suradnja županijskih upravnih tijela s tijelima na središnjoj razini u vezi s razvojnim problemima i potrebama zadovoljavajuća je i u dovoljnoj mjeri koordinirana.

Županija je vlasnik dvaju trgovačkih društva, a to su:

- Razvojna agencija Sisačko-moslavačke županije SI-MO-RA d.o.o. i
- EKO-START d.o.o. za gospodarenje otpadom.

Razvojna agencija Sisačko-moslavačke županije SI-MO-RA d.o.o. osnovana je s ciljem poticanja regionalnog i lokalnog gospodarskog razvoja Sisačko-moslavačke županije. Razvojna agencija obavlja stručne poslove vezane uz projekte na području Sisačko-moslavačke županije. Glavni je pokretač i koordinator svih poduzetničkih aktivnosti, aktivni sudionik stvaranja društva

znanja, gospodarske raznolikosti i uspješnosti te nositelj umrežavanja inovativnih poduzeća, inicijator projekata i provoditelj projekata.

U vlasništvu Županije, osim zdravstvenih i ustanova socijalne skrbi, su:

- Županijska uprava za ceste Sisačko-moslavačke županije
- Javna ustanova za upravljanje zaštićenim prirodnim vrijednostima Sisačko-moslavačke županije
- Javna ustanova Zavod za prostorno uređenje Sisačko-moslavačke županije
- Interpretacijski centar baštine Banovine.

Sisačko-moslavačka županija je osnivač Turističke zajednice Sisačko-moslavačke županije koja je krovna organizacija za sve gradske i općinske turističke zajednice. Na području Sisačko-moslavačke županije osnovano je 6 gradskih turističkih zajednica i 4 općinske turističke zajednice. Djelatnost Turističke zajednice Sisačko-moslavačke županije je promicanje turizma na području županije.

Za obavljanje poslova državne uprave u Županiji je ustrojen Ured državne uprave sa sjedištem u Sisku. Unutarnje ustrojstvo Ureda državne uprave čine:

- Služba za zajedničke poslove
- Služba za gospodarstvo
- Služba za društvene djelatnosti i imovinsko-pravne poslove i
- Služba za opću upravu.

Ispostave Ureda državne uprave su u Kutini, Novskoj, Petrinji, Hrvatskoj Kostajnici, Glini i Topuskom.

Sisačko-moslavačka županija je organizirana u 19 jedinica lokalne samouprave, odnosno 7 gradova i 12 općina.

Gradovi su:

- Sisak
- Petrinja
- Kutina
- Novska
- Glina
- Hrvatska Kostajnica i
- Popovača.

Općine su:

- Donji Kukuruzari
- Jasenovac
- Lekenik

- Lipovljani
- Majur
- Martinska Ves
- Sunja
- Topusko
- Velika Ludina
- Gvozd
- Hrvatska Dubica i
- Dvor.

U općinskim i gradskim vijećima ukupno su 292 vijećnika (u gradskim vijećima 133, a u općinskim 159), a ukupan broj gradonačelnika, načelnika i njihovih zamjenika je 52.

U jedinicama lokalne samouprave predstavničko tijelo građana je općinsko odnosno gradsko vijeće, a izvršno tijelo je općinski načelnik odnosno gradonačelnik. Općinska i gradska vijeća donose opće akte iz samoupravnog djelokruga grada odnosno općine. Ovisno o broju stanovnika gradova broj članova gradskih vijeća je u rasponu od 15 (Hrvatska Kostajnica) do 25 (Sisak). Svi gradovi s područja Sisačko-moslavačke županije uz gradonačelnika imaju dva zamjenika gradonačelnika. Broj upravnih tijela gradova je u rasponu od 2 (Grad Hrvatska Kostajnica i Grad Popovača) do 9 (Grad Petrinja). Sjedište Sisačko-moslavačke županije, Grad Sisak, ima 5 upravnih tijela. U pravilu veći gradovi su osnovali upravna tijela u čijem je djelokrugu poslova gospodarstvo. Općine s područja Sisačko-moslavačke županije su ustrojene na način da općinski načelnik u pravilu ima jednog zamjenika, a dva u onim općinama gdje nije osigurana odgovarajuća zastupljenost većinskog odnosno manjinskog naroda (npr. Dvor). U općinama su ustrojeni jedinstveni upravni odjeli koji obavljaju sve poslove iz samoupravnog djelokruga općine. Prosjek zaposlenih u općinama razlikuje se ovisno o samoj razvijenosti i potrebama općine.

Nezadovoljavajuća dinamika razvijanja međusobnih odnosa jedinica lokalne samouprave, a naročito u odnosu na periferno smještene, otežava uspostavu integriranog pristupa razvoju. Potrebno je uspostaviti integrirani pristup, sustavnu povezanost Županijske uprave, SI-MO-RA-e, jedinica lokalne samouprave te drugih subjekata u Sisačko-moslavačkoj županiji, suradnju koja omogućuje uočavanje i prihvaćanje raznolikih perspektiva različitih partnera te korištenje njihovih potencijala. Unaprjeđenju i poboljšanju te suradnje može doprinijeti institucionalizacija suradnje s jasnim i konkretnim postupcima i aktivnostima (npr. savez gradova i općina) uz suglasje oko zajedničke pomoći onim slabijim jedinicama lokalne samouprave.

20.2. *Razvojna agencija Sisačko-moslavačke županije*

SI-MO-RA d.o.o.

Na području Sisačko-moslavačke županije djeluje Razvojna agencija Sisačko-moslavačke županije SI-MO-RA d.o.o., koja je osnovana 2006. godine i registrirana kao trgovačko društvo. Osnivač i vlasnik Razvojne agencije SI-MO-RA d.o.o. je Sisačko-moslavačka županija.

Zakonom o regionalnom razvoju RH (NN 146/14) propisano je da u svrhu učinkovite koordinacije i poticanja regionalnog razvoja, jedinica područne (regionalne) samouprave osniva regionalnu razvojnu agenciju kao javnu ustanovu ili trgovačko društvo, odnosno ustrojava upravno tijelo (u daljnjem tekstu: regionalni koordinator).

Člankom 25. stavkom 1. Zakona propisani su poslovi regionalnog koordinatora koji su od općeg gospodarskog interesa za jedinicu područne (regionalne) samouprave:

- koordiniraju i sudjeluju u izradi županijskih razvojnih strategija i drugih strateških razvojnih dokumenata na području županije
- koordiniraju izradu akcijskih planova za provedbu županijskih razvojnih strategija
- prate i potiču provedbu županijskih razvojnih strategija
- sudjeluju u koordinaciji izrade i provedbe strategija razvoja urbanih područja te strategija razvoja jedinica lokalne samouprave s područja županije
- koordiniraju poslove vezane uz središnju bazu
- koordiniraju poslove poticanja regionalne konkurentnosti i sudjeluju u poslovima poticanja urbanog razvoja
- koordiniraju aktivnosti jedinica lokalne samouprave vezane uz regionalni razvoj te sudjeluju u pripremi i provedbi razvojnih projekata jedinica lokalne samouprave
- obavljaju administrativne i stručne poslove za potrebe rada županijskog partnerstva
- sudjeluju u radu županijskog partnerstva i partnerskog vijeća statističke regije te partnerskog vijeća urbanog područja
- sudjeluju u pripremi i provedbi razvojnih projekata čiji su nositelji javnopravna tijela od interesa za društveni i gospodarski razvoj županije i statističke regije te cijele Hrvatske, a posebno projekata sufinanciranih sredstvima iz strukturnih i investicijskih fondova Europske unije
- sudjeluju u pripremi i provedbi zajedničkih razvojnih projekata s drugim jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave
- surađuju s drugim regionalnim koordinatorima radi pripreme i provedbe zajedničkih projekata
- sudjeluju u provedbi programa Ministarstva i drugih središnjih tijela državne uprave i
- obavljaju i druge poslove sukladno zakonu.

Agencija za regionalni razvoj provodi akreditacijski postupak na temelju kojeg se utvrđuje sposobnost regionalnog koordinatora za učinkovito i djelotvorno obavljanje zadaća iz članka 25.

Zakona. Postupak akreditacije regionalnih koordinatora također je uređen Zakonom o regionalnom razvoju.

Poslovi regionalnog koordinatora u Sisačko-moslavačkoj županiji povjereni su Razvojnoj agenciji SI-MO-RA d.o.o. te se za njih redovito primjenjuje akreditacijski postupak.

20.3. *Privatni sektor*

Privatni sektor organiziran je i djeluje kroz Hrvatsku gospodarsku komoru i Hrvatsku obrtničku komoru. Hrvatska gospodarska komora je institucija koja predstavlja sve gospodarske subjekte u Republici Hrvatskoj, a zadatak joj je na globaliziranom tržištu realizirati projekte otvaranja tržišta. Hrvatska obrtnička komora je samostalna stručno-poslovna organizacija obrtnika koja je osnovana radi promicanja, usklađivanja i zastupanja zajedničkih interesa obrtništva. Obrtnici organiziraju svoj strukovni rad po sekcijama i cehovima na razini udruženja obrtnika, područne obrtničke komore i Hrvatske obrtničke komore.

20.4. *Civilni sektor*

Prema podacima Registra udruga Republike Hrvatske na dan 31.12.2015. na području Sisačko-moslavačke županije registrirano je 1886 udruga. Od tog broja njih 972 su uskladile statut sukladno Zakonu o udrugama, 31 je u postupku prestanka djelovanja, njih 778 se smatra „pasivnima“ jer više od 8 godina nisu održale Skupštinu, a brisane su 103 udruge.

Registrirane organizacije civilnog društva (u nastavku teksta: udruga) djeluju u mnogobrojnim i različitim područjima, a među njima su najzastupljenije udruge iz područja sporta, vatrogastva, prosvjete i kulture. Manji je broj udruga iz područja ekologije, gospodarstva, informatike, humanitarnog i karitativnog područja te zdravstva. Udruge s područja Sisačko-moslavačke županije nezadovoljavajućom dinamikom razvijaju odnose s europskim i međunarodnim partnerskim organizacijama te u nedovoljnoj mjeri provode aktivnosti europske i međunarodne suradnje. Svega je nekoliko udruga koje se redovito prijavljuju na javne pozive i uspješno provode projekte financirane sredstvima EU fondova. Međusobno umrežavanje udruga je na zadovoljavajućoj razini.

Aktivnost udruga gledano u cjelini, pridonosi poboljšanju upravljanja razvojem Sisačko-moslavačke županije, a djelovanje pojedinih udruga može poslužiti kao primjer uspješnog funkcioniranja i sudjelovanja u lokalnom i regionalnom razvoju. Takvo konstruktivno djelovanje i mjerljiv doprinos može u budućnosti poslužiti za *benchmarking*, za korištenje i prijenos dobre prakse za razvoj civilnog sektora u čitavoj Sisačko-moslavačkoj županiji te za jačanje njegovog doprinosa upravljanju razvojem.

20.5. *Ostali subjekti*

Turizam ima jednu od ključnih uloga u razvoju Sisačko-moslavačke županije. U županiji djeluju Turistička zajednica Sisačko-moslavačke županije, Turističke zajednice gradova Siska, Petrinje, Kutine, Novske, Popovače i Hrvatske Kostajnice, Turističke zajednice Topusko i Lipovljani, Turističke zajednice općina Lekenik i Jasenovac koje značajno doprinose upravljanju razvojem.

Tablica 95: Razvojni problemi i potrebe upravljanja razvojem

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
<p>Nedovoljno sudjelovanje upravnih tijela u strateškom planiranju, u izradi razvojnih programa, u pripremi, provedbi i praćenju razvojnih projekata</p> <p>Nedostatna koordinacija i međusobna suradnja među nositeljima razvoja u SMŽ</p> <p>Nedostatno sustavno jačanje kapaciteta za upravljanje razvojem</p> <p>Nedovoljna uključenost privatnog sektora, posredstvom svojih udruženja u osmišljavanje i planiranje razvoja javnog sektora, gospodarskog te ukupnog razvoja SMŽ</p> <p>Nedovoljna iskorištenost potencijala te nedostatan doprinos organizacija civilnog društva cjelokupnom razvoju županije</p>	<p>Uvoditi, sustavno primjenjivati i razvijati strateško planiranje, predviđanje procesa i stanja kao temelj planiranja; ocjenu izvršenja mjera, razvojnih programa i projekata te ocjenu financiranja izvršenja programa</p> <p>Kontinuirano provoditi edukaciju i usavršavanje u upravnim tijelima županije, gradova i općina te kod drugih nositelja razvoja, a osobito za pripremu, provedbu, praćenje i vrednovanje projekata</p> <p>Poboljšati koordinaciju i intenzivirati međusobnu suradnju među nositeljima razvoja u SMŽ te s ministarstvima i drugim tijelima središnje državne uprave</p> <p>Sustavno jačati i razvijati kapacitete (ljudske resurse, opremu i financijska sredstva) županijske uprave za upravljanje razvojem</p> <p>Informirati, poticati i privlačiti privatni sektor, osobito vodeća trgovačka društva u SMŽ da se uključe u osmišljavanje, pripremu i realizaciju razvojnih projekata u Županiji, u gradovima i općinama</p> <p>Unaprjeđivati i poboljšavati program razvoja civilnog društva te unaprjeđivati suradnju organizacija civilnog društva na projektima s javnim i privatnim sektorom</p> <p>Uvesti i sustavno primjenjivati sustav praćenja i vrednovanja provedbe mjera, razvojnih projekata i njihovih učinaka na razvoj</p>

21. *Izvori podataka*

1. Sisačko-moslavačka županija, www.smz.hr
Prostorni plan Sisačko-moslavačke županije
Županijska razvojna strategija Sisačko-moslavačke županije 2011. - 2013. (2017.)
Strategija razvoja ljudskih potencijala Sisačko-moslavačke županije za razdoblje 2014. - 2020. godine
Strategija razvoja turizma Sisačko-moslavačke županije za razdoblje 2014. - 2020. godine
Program zaštite okoliša Sisačko-moslavačke županije 2010.
Izvješće o stanju okoliša Sisačko-moslavačke županije 2011. - 2014. godine
Akcijski plan energetske učinkovitosti Sisačko-moslavačke županije 2017. - 2019. godine
Plan gospodarenja otpadom Sisačko-moslavačke županije, 2005.
Program razvoja poduzetničkih zona na području Sisačko-moslavačke županije za razdoblje 2015. – 2020.
Plan razvoja socijalnih usluga SMŽ 2015. - 2020. godine
2. Javna ustanova Zavod za prostorno uređenje Sisačko-moslavačke županije,
<http://www.zpusmz.hr/>
3. Hrvatski centar za razminiranje, www.hcr.hr
4. Državni zavod za statistiku, <http://www.dzs.hr/>
Popis stanovništva 2011.
Statistička izvješća 1582/2016
Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2016.
Statističko izvješće br. 1517/2014 i 1541/2015
Statističko izvješće br. 1541/2015
Statističko izvješće 1566/2015
5. Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, Područni ured Sisak
6. Hrvatski zavod za zapošljavanje, Područni ured Sisak i Područni ured Kutina
7. Jedinice lokalne samouprave u Sisačko-moslavačkoj županiji
8. Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2011., 2012., 2013. i 2014. godinu
9. Strategija prometnog razvoja RH 2014. – 2030.
10. Županijska uprava za ceste Sisačko-moslavačke županije <http://www.zuc-sk.hr/>
11. HŽ Infrastruktura, <http://www.hzinfra.hr/>
12. Lučka uprava Sisak, <http://www.luckaupravisisak.hr/>

13. Hrvatska regulatorna agencija za mrežne djelatnosti, bbzone.hakom.hr/hr-HR/ŠirokopojasniPristup
14. HROTE, Sustav poticanja obnovljivih izvora energije i kogeneracije u RH – godišnji izvještaj za 2015. godinu
15. Uredba o utvrđivanju mjernih mjesta za praćenje koncentracija pojedinih onečišćujućih tvari u zraku i lokacija mjernih postaja u državnoj mreži za trajno praćenje kvalitete zraka, NN 22/14
16. Javna ustanova za upravljanje zaštićenim prirodnim vrijednostima Sisačko-moslavačke županije, <http://zastita-prirode-smz.hr/>
17. Javna ustanova Park prirode Lonjsko polje, <http://www.pp-lonjsko-polje.hr>
18. Državni zavod za zaštitu prirode
19. Sveučilište u Zagrebu, Fakultet strojarstva i brodogradnje, http://powerlab.fsb.hr/enerpedia/index.php?title=ENERGETIKA_I_OKOLI%C5%A0
20. Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije, Analitička podloga za izradu Strategije regionalnog razvoja Republike Hrvatske, Zagreb, veljača 2015.
21. Hrvatska gospodarska komora, Županijska komora Sisak
22. Financijska agencija FINA
23. Hrvatska obrtnička komora, Obrtnička komora Sisačko-moslavačke županije
24. Ured državne uprave u Sisačko-moslavačkoj županiji, Služba za gospodarstvo, Služba za opću upravu
25. Turistička zajednica Sisačko-moslavačke županije, <http://turizam-smz.hr/>
26. Agencija za plaćanje u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, www.apprrr.hr
27. Hrvatska poljoprivredna agencija, Godišnje izvješće HPA, Zagreb, 2015. godina
28. Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Županijska matična služba za narodne knjižnice
29. Zajednica tehničke kulture Sisačko-moslavačke županije
30. Hrvatski zavod za javno zdravstvo
31. Zavod za javno zdravstvo Sisačko-moslavačke županije, <http://zzjz-sk.hr/site/>
32. eVisitor, Informacijski sustav za prijavu i odjavu turista